

Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 88
Helsinki Studies in Education, number 88

Marja Saarilahti

”Sekvenssikarttaa peliin”

Tutkimus uuden työvälineen kehittämisestä lapsiperheiden arjen tueksi

Esitetään Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston Unioninkadun juhlahuoneistossa, Unioninkatu 33, perjantaina 4. syyskuuta 2020 klo 12

Helsinki 2020

Esitarkastajat

Dosentti Hannele Kerosuo, Tampereen yliopisto
YTT Pasi Pohjola, Sosiaali- ja terveysministeriö

Kustos

Professori Minna Autio, Helsingin yliopisto

Ohjaajat

Dosentti Ritva Engeström, Helsingin yliopisto
Yliopistonlehtori Pirjo Korvela, Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

Dosentti Laura Seppänen, Helsingin yliopisto

Kannen kuva

Krista Autio: ”The same is different”

Yliopistopaino Unigrafia, Helsinki

ISBN 978-951-51-6449-0 (nid.)

ISBN 978-951-51-6450-6 (pdf)

*Omistan tämän väitöskirjan perheelleni
kiitoksena arvokkaimmasta lahjasta,
mitä olen elämäni saanut.*

Marja Saarilahti

“Let’s use the sequence map”. A study on the development of a new tool to support daily life of families with children

---

Abstract

Mastering daily life has been the topic of research and developmental activities in different academic disciplines for many years. This dissertation study approaches the topic from the point of view of home economics. Home economics deals with – and studies – the management of households and their dynamic interaction with surrounding communities. The background of this dissertation is a project in the field of social work (particularly family work) for helping with mastering everyday life for so-called “drifting families”, i.e., families, with children, that have enduring and considerable problems, especially in coping with their daily duties and timetables. Due to this background, the present study extends beyond home economics and connects it with approaches used in social and educational sciences.

The project under study was designed for experimenting with a new family work practice, which used a special method called “sequence map”. The map is intended to function as a tool for supporting to carry out the basic routines of families by organizing and timing daily practices of the family – a tool being constructed jointly by the family workers and families.

The project worked together with, and gathered data from, 31 families. The data comprise audio-recordings of family workers’ home visits and of discussions in project group meetings (team meetings), which regularly took place. The latter data set was investigated in this study. The discussions in these meetings were looked at from the perspective of local knowledge creation of family workers while jointly reflecting their experiences, thoughts, ideas and questions concerning the use of the sequence map during their family visits. Theoretically, drawing upon cultural-historical activity theory,

the sequence map was considered as an artefact, which combines the semiotic and functional meanings of the tool. In the analysis of discursive data on an artefact, the study used three different levels, i.e. primary, secondary and tertiary level of artefact functioning (Wartofsky, 1979), for organizing the data into categories to be further analysed thematically. The analysis aimed to reveal the meanings and functions which the sequence map reaches at each level. The following research questions were addressed: 1. How the sequence map can be placed on the artefact levels and what kind of representations it gets on these levels?; 2. What are the meanings of the sequence map as a personal tool of family workers?; and 3. What is the potential new knowledge produced in team meetings and how to further conceptualize the sequence map?

The main finding of the research is the multifunctionality of the sequence map which extends its use in practice beyond the designed narrower use of making timetables and fixing a daily structure for helping the families in question to cope with their daily duties. The study shows added meanings and functions, such as a collaborative “pact” between family members, a tool for strengthening the authority of the parent(s), a tool for activating parents, and a tool to bring flexibility to daily life. On the tertiary level the sequence map, mediated by discussions with family workers, revealed new resources of modelling family life, e.g. towards responsible parenthood. For the family workers, the sequence map functioned as an essential tool to communicate sensitively with clients, make plans, and evaluate. The other area of the findings concerns the reflective discussions of family workers, seeing these as a way of articulating potential knowledge that is normally hidden or, epistemically, verbalized in an incomplete manner.

Keywords: Sequence map, artefact, family work, everyday life, reflective orientation to work, concept formation, mastery of life

Marja Saarilahti

”Sekvenssikarttaa peliin”. Tutkimus uuden työvälineen kehittämisestä lapsiperheiden arjen tueksi

---

Tiivistelmä

Arjen hallintaan liittyvää toimintaa tutkitaan usean tieteenalan piirissä ja tässä tutkimuksessa lähestyn aihetta kotitaloustieteen näkökulmasta. Kotitaloustiede korostaa kotitalouksien toiminnan holistista luonnetta, jossa kodin arkiset toiminnot ja perheenjäsenten vuorovaikutus kietoutuvat yhteen. Kotitalouksien toiminnalla samoin kuin perheiden toiminnallisilla edellytyksillä selviytyä jokapäiväisessä arjessa on laajoja ja kauaskantoisia vaikutuksia ja suuri merkitys niin yksilölle kuin yhteiskunnalle. Kotitaloustieteen ohella tutkimuksessani korostuvat kasvatustieteen ja sosiaalityön näkemykset ja tulkintatavat oppimisesta ja ihmisten toiminnasta erilaissa yhteisöissä.

Tutkimukseni aineisto on kerätty perhetyömenetelmän kehittämishankkeessa, jossa kokeiltiin ja kehitettiin ”sekvenssikartta” -nimistä uutta perhetyön välinettä. Väestöliitossa vuosina 2007–2010 toteutetussa Arki haltuun -hankkeessa (AH-hanke) oli tavoitteena kehittää toiminnallista vanhemmuutta vahvistava ja tukeva perhetyömenetelmä, jonka toimintafilosofian keskiössä oli perheen arjen sujuvuuden parantaminen. Menetelmässä työntekijä käy läpi yhdessä asiakkaan kanssa perheen päivän toimintoja ja aikatauluttaa kotia ja perhettä koskevien tietojen ja havaintojen perusteella kodin arkea sekvenssikartan avulla. Työvälineen ja -menetelmän kehittäminen tapahtui käytännön perhetyön kontekstissa, jossa sekvenssikartta oli työntekijöiden näkökulmasta sekä kehittämisen kohde että perheiden auttamistyön väline. Koko hankkeen ajan työntekijät kokoontuivat viikoittain keskinäiseen kokoukseen eli tiimipalaveriin, jonka keskustelut ääninauhoitettiin osallistujien toimesta. Palaverissa työntekijät välittivät tietoa toiminnastaan, vaihtoivat kokemuksia kotikäyntien tapahtumista sekä arvioivat, ideoivat ja suunnittelivat kotikäynneillä tapahtuvaa työtä. Tutkimukseni aineistona ovat tiimikokousten äänitallenteet. Tutkimukseni kohdistui sekvenssikarttaa ja sen käyttöä koskevan tiedon luomiseen tiimipalaverissa ja niissä tuotetun potentiaalisen tiedon näkyväksi tekemiseen

ja sen uudelleen sanoittamisen ja käsitteellistämisen mahdollisuuksiin. Teoreettisesti lähestyin sekvenssikarttaa *artefakti* -käsitteen avulla. Tällöin toiminnan merkitysvälitteiset ja käytännölliset funktiot edellyttävät toisiaan ja ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kietoutuneita. Kohdistin tutkimukseni artefaktin saamiin representaatioihin ja merkityksiin sen käyttötarkoituksesta perhetyöntekijöiden reflektiivisessä keskustelussa. Aineiston analyysi pohjautui Wartofskyn esittämään artefaktin kategoriajärjestelmään, jossa on kolme artefaktin tasoa: primaarinen, sekundaarinen ja tertiaarinen. Tutkimukselle asetettiin seuraavat tutkimuskysymykset: 1. Miten sekvenssikartta sijoittuu artefaktitasoille ja mitä representaatioita se saa näillä tasoilla? 2. Mitä sekvenssikartan ominaisuuksia ja merkityksiä työntekijät liittävät työvälineeseen oman työnsä näkökulmasta? ja 3. Mikä on sekvenssikartan kokonaiskuva artefaktin ja käsitteellistämisen näkökulmasta?

Tutkimuksen laadullinen sisällönanalyysi oli teoriaohjaava, jossa empiirinen aineisto analysoitiin aluksi teorian ohjaamiin luokkiin (artefaktin kolme tasoa), jonka jälkeen tasojen kontekstissa aineistoa analysoitiin teemoiksi avointa luokitusta käyttäen. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on sekvenssikartan ennakoitua laajemmat käyttökohteet kaikilla artefaktitasoilla sekä työntekijöiden tulkinnoissaan esittämät uudet merkitykset. Perheessä sekvenssikarttaa voitiin käyttää arjen aikatauluttamisen ohella yhteistyösopimuksena, vanhemman auktoriteetin tukena, aktivointivälineenä sekä arjen jouston välineenä. Lisäksi sen avulla voitiin rakentaa ja muodostaa mallia vanhemmuudesta sekä kodista turvallisena ja viihtyisenä lasten kasvupaikkana. Perheen arjen aikatauluttamisen tueksi ajateltu väline osoittautui myös keskeiseksi välineeksi työntekijöiden oman työn kannalta. Työntekijöiden kokemusten mukaan perhetyössä sekvenssikarttaa voitiin käyttää puheeksi oton, palautteenannon, tiedottamisen ja suunnittelun välineenä. Työntekijöiden reflektiivisessä toiminnassa tuli myös esille asiakkaan tarpeista lähtevä ja asiakkaan toimijuutta korostamaan pyrkivä työote, joka teki mahdolliseksi sekvenssikartan monitulkintaisen ja monitasoisen luonteen.

Avainsanat: *artefaktitasot, sekvenssikartta, reflektiivinen työote, käsitteellistäminen, kotitalouden toiminta, arjen hallinta, perhetyö*

Kiitokset

Arjen hallinta ilmiönä, taitona ja tavoitteena on nyt ehkä ajankohtaisempi kuin koskaan. Olemme jokainen kokeneet menneen kevään ja kesän aikana arkemme muuttuneen, ja monelle meistä on tullut konkreettisesti havaittavaksi, että arki ei suinkaan ole aina meidän itsemme hallittavissa, vaikka meillä olisi kuinka paljon tietoa, taitoa ja kokemusta – pieni virus voi olla meitä vahvempi ja taitavampi laittamaan asioita uudenlaiseen järjestykseen. Mutta onneksi paljon on vielä myös meidän omissa käsissämme ja voimme rakentaa elämää ja arkea päivän kerrallaan.

Tässä tutkimuksessa yhdistyy monta elämäni palapelin palaa ja pitkä historia. Yhteen kietoutuu vanhoja opintohaaveita ja mieleen tulleita ajatuksia kiinnostavista töistä tai tehtävistä vuosien varrelta. Ylioppilastutkinnon jälkeen pyrin lukemaan sosiologiaa ja pääsykokeita varten luin Allardtin ja Littusen Sosiologian. Tuolloin ei kuitenkaan ollut vielä yhteiskuntatieteiden aika, sillä opiskelupaikka jäi saamatta ja vaihtoehtona pitämäni talouskoulukurssin myötä alkoi tutustuminen kotitalousopetuksen moni-ilmeiseen maailmaan. Talouskoulu oli kompromissiratkaisu, sillä viisas ja kaukonäköinen äitini oli neuvonut hankkimaan elämää ja omaa kotia varten jonkin kotitalousalan koulutuksen. Kotikunnassani olleeseen emäntäkouluun en halunnut kuitenkaan mennä, sillä siellä joutui asumaan viikot asuntolassa ja hoitamaan lehmiäkin. Kiitos äiti, että annoit tuon yhden parhaista ja kauaskantoisimmista neuvoista sekä kannustit meitä lapsia opiskelemaan!

Talouskoulun opettajani Riitta Kangasniemi nosti omalla esimerkillään kotitalousopettajan tulevaisuuden ammattitöiveeksi, mutta opintopolkuni ei vielä edennyt suoraan kohti Helsingin yliopistoa ja kotitalousopettajan opintoja, vaan valmistuin ensin sairaanhoitajaksi. Näin tuli sosiaali- ja terveysala osaksi työkenttääni useaksi vuodeksi. Valmistuttuani kotitalousopettajaksi sain opettaa työpaikassani, ammattioppilaitoksessa, monipuolisesti eri oppiaineita ja kohtasin monenlaisia oppijoita. Talouskoulukurssit mielenterveyskuntoutujille oli yksi käänteentekevä vaihe, sillä opettaessani aikuisille omasta arjesta ja elämästä selviytymisen kannalta keskeisiä taitoja havahduin huomaamaan arjen moninaiset haasteet ja monipuolisen koulutuksen merkityksen arjen ja oman elämän hallinnan tukena. Halusin aloittaa omassa työyhteisössäni Espoon palvelualojen oppilaitoksessa (myöhemmin tunnettu Omnian ammattiopistona)

talouskoulun kehittämisen paremmin yksilöllisiä opintotaipaleita ja monenlaisia oppijoita palvelevaksi. Samalla olisi mahdollista suorittaa jatko-opintoja tukevaa tutkimusta. Kasvatustieteen jatko-opintojeni ohjaaja, professori emerita Terttu Tuomi-Gröhn kuitenkin ”toppuutteli” aikeitani, sillä hänellä oli aavistus tai tietoa talouskouluopetuksen loppumisesta, jolloin hankkeeni voisi jäädä kesken tai tehty työ jäisi vaille toteutusmahdollisuutta. Tertulla oli sen sijaan kiinnostavalta kuulostava korvaava ehdotus, jonka aihepiiri liittyi myös arjen taitoihin sekä ihmisten auttamiseen ja tukemiseen oman elämän haasteissa. Väestöliitossa oli nimittäin alkamassa Arki haltuun kehittämis- ja tutkimushanke (AH-hanke), jonka ideoinnissa ja toteutuksessa oli mukana yliopistonlehtori Pirjo Korvela. Pirjon kautta pääsin seuraamaan hankkeen vaiheita alusta alkaen ja sain solmittua yhteyden hankkeen työntekijöihin. Hankkeen käynnistymisen aikoihin, kesällä 2007, olin jäämässä äitiyslomalle, mutta hanketyöntekijöiden ja ohjaajien kanssa sovittiin, että saisin hankkeesta kertyvää aineistoa käyttööni sitä mukaa, kun hanke etenee ja asiakkuuksia syntyy. Tämä yhteistyösopimus oli tutkimukseni käynnistymisen kannalta enemmän kuin lottovoitto, ja lisäksi pääsin samanaikaisesti omassa elämässäni tutustumaan hyvin läheltä lapsiperheen todellisuuteen.

Kiitos Pirjo, että johdatit tämän ehtymättömän aineistoartereen äärelle ja kiitos, että olet ohjaajana ollut mukana tutkimusmatkallani monin tavoin ideoimassa, kannustamassa ja opastamassa. Mahdoitkohan aavistaa omaa tutkimusta tehdessäsi, mihin sekvenssit voivat johdattaa? Tertun vetäydyttyä tieteen eturivistä ja ohjaustehtävistä sain toiseksi ohjaajakseni dosentti Ritva Engeströmin, joka on väsymättömästi jaksanut uurastaa vuosia tutkimukseni kanssa lukuisien muiden projektiansa ohella. Kiitos Ritva, että et ole lakannut missään vaiheessa uskomasta tämän tutkimuksen valmistumiseen, vaan olet aina löytänyt umpikujastakin uuden reitin takaisin polulle, jota voin jatkaa. Toiminnan teorian ja tutkimuksen metodologian alalta ei voisi löytyä parempaa moniosaajaa, ja tiedän olleeni todella etuoikeutettu saatuaani Ritvan henkilökohtaiseksi opettajakseni ja oppaakseni tähän tutkijaksi kasvun vaiheeseen, joka toivottavasti jatkuu vielä kauan tämän työn jälkeenkin. Ritva ja Pirjo: ilman teitä tämä väitöskirja ei olisi koskaan valmistunut. Ja sydämellinen kiitos Tertulle, että saatelit minut matkaan tutkijan taipaleelle.

Sydämellinen kiitos jokaiselle hankkeen työntekijälle yhdessä ja erikseen ainutlaatuisesta ja korvaamattomasta työstänne perheiden auttamiseksi ja tukemiseksi. Kiitos myös kaikesta avusta, jota olen saanut teiltä tutkimukseeni liittyen. Keskustelunne tiimipalaverissa olivat monesti kuin suoraan

kasvatustieteen tai psykologian oppikirjoista, joissa tieto yhdistyi elämän kokemukseenne, työhistoriaan ja lämpimään suhtautumiseenne, ja toi työnne todella lähelle ihmisten arkea ja jokapäiväistä toimintaa. Olen vakuuttunut, että olette saaneet valtavasti hyvää aikaa perheiden elämään. Ja samalla jokainen kohtaamisenne perheiden ja eri perheenjäsenien kanssa on ollut omalla tavallaan merkittävä ja vaikuttanut sekvenssikartan syntyyn ja kehitykseen. Sekvenssikartta on todella ollut joka kerran sananmukaisesti käsin tehty, mittatilauksena räätälöity – ainutlaatuinen ja käyttäjänsä näköinen. Erityiskiitos kuuluu Mona Jonssonille, jonka rohkeasta ja mullistavasta ideasta koko AH-hanke sai alkunsa. Projektin synty ja koko prosessi on loistava esimerkki luovuuden, innostuksen ja tahdon yhdistymisestä sekä siitä, mitä yhteistyöllä voidaan saada aikaan. Toinen hankkeen voimahahmo on koordinaattori Antero Kupiainen, jonka ammattitaito ja avarakatseisuus yhdessä muiden tiimin jäsenten ennakkoluulottomuuden ja kehittämisinnon kanssa johdatti hankkeen väitöskirjassani kuvattuihin löydöksiin. Tuhannet kiitokset Mona ja Antero.

Kiitollisena ajattelen kaikkia niitä perheitä, jotka ovat olleet mukana hankkeen perhetyössä, ja lähteneet rohkeasti kokeilemaan uudenlaista menetelmää. Äänitteiden, valokuvien ja kirjoitettujen dokumenttien kautta olen päässyt vierailemaan jokaisessa kodissa ja olen saanut tutustua moneen uuteen ihmiseen heitä kuitenkaan tapaamatta. Perheiden tarinat ovat herättäneet monenlaisia ajatuksia, välillä huoltakin ja monet kerrat olen tätä väitöskirjaa kirjoittaessani pohtinut, mitä perheille ja niiden jäsenille mahtaa kuulua nykyisin? Lapset ovat ainakin kasvaneet ja varttuneet. Äänitallenteita useaan kertaan kuunnellessani on muistiin jäänyt monia kommentteja, mutta erityisesti nyt palaa mieleen erään äidin toteamus, kun hänelle kerrottiin hankkeen keräämän ääni- ja muun tutkimusmateriaalin käytöstä: ”Päästäänkö me väitöskirjaan?”

Lämpimät kiitokset työni esitarkastajille dosentti Hannele Kerosuolle ja YTT Pasi Pohjolalle, joiden arvokkaat kommentit ja parannusehdotukset auttoivat hiomaan väitöskirjaani julkaisukuntoon. Erityismaininnan ja -kiitoksen ansaitsee Pasi Pohjolan paneutuminen arjen hallinnan teemaan tutkimukseni parissa esitarkastuksen ajoituttua keskelle kiivainta koronavaiheita Suomessa, jolloin virkatyössäkin riitti haasteita enemmän kuin tarpeeksi. Kiitos dosentti Laura Seppäselle lupautumisesta vastaväittäjäksi sekä kiitos professori Minna Autiolle valmentamisesta väitöstä varten sekä kustoksena toimimisesta.

Kotimaiset ja kansainväliset kotitalous- ja kasvatusalan seminaarit sekä kongressit ovat antaneet mahdollisuuden esitellä tutkimustani ja sen edistymistä

tiedeyhteisöille oman yliopiston ulkopuolella. Esityksistä saadut palautteet ovat olleet hyvin tärkeitä omien ajatusten selkiyttämiseksi, sillä itselle päivän selvät asiat eivät välttämättä avaudu muille, eivätkä omat teoreettiset näkemykset aina kohtaa kuulijoiden näkemysten kanssa. Sekvenssikarttaa ja perhetyötä Suomessa olen osaltani tuonut esille kansainvälisissä monitieteisissä arjen tutkijoiden kongresseissa vuosina 2009–2013 Linköpingissä Ruotsissa ja Roskillessa Tanskassa sekä perhetutkijoiden kongresseissa vuosina 2012–2018 Milanossa, Madridissa, Dortmundissa sekä Portossa. Kotitalousalan kongresseissa vuonna 2012 Melbournessa Australiassa ja vuonna 2016 Daejeonissa Koreassa sain myös tilaisuuden puhua arjen hallinnan näkökulmista. Kaikkien esitysten yhteydessä kuulijat ovat tuoneet esiin samojen ilmiöiden ja ongelmien yleismaailmallisuuden: vaikka kulttuuritausta ja elämän tapa olisivat erilaiset, samankaltaisuuksia voi löytyä yllättävistäkin asioista. Suomalaisena pitämämme ilmiö saattaa olla hyvin tunnistettu myös toisella puolen maapalloa.

Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskuksen CIMOn organisoimat vaihto-opiskelijajaksot belgialaisissa yliopistoissa Liègeissä ja Leuvenissä antoivat ainutlaatuisen mahdollisuuden suorittaa tutkimustani tukevia jatko-opintoja myös kotiyliopiston ulkopuolella. Kiitokset Belgian ranskankieliselle ja Belgian flaaminkieliselle yhteisölle taloudellisesta tuesta sekä vastuuprofessoreille, erityisesti Jean-Jacques Detraux ja Patrick Devlieger, opettajille ja kansaopiskelijoille teoreettisten näköalojen laajentamisesta.

Väitöskirjan parissa työskentely on itsenäistä ja toisinaan yksinäistäkin puuhaa, varsinkin ulkomailla asuessa ja vailla tiivistä tutkijakoulun taustatukea. Tästä syystä kaikki kontaktit, joiden avulla olen voinut työstää ja reflektoida kirjoituksiani ovat olleet virkistäviä ja uutta intoa antavia. Sanna Sekki tuntee tutkimusaiheeni ja vaiheeni, ja hänen kanssaan olemme voineet pohtia vuosien varrella lukuisia kertoja tutkimuksen teon ihanuutta ja haasteita. Kiitos Sanna, että olet aina jaksanut kannustaa ja kuunnella. Kiitos myös kotitaloustieteen ja kasvatustieteen seminaarien osallistujille mielenkiinnosta ja kokemusten jakamisesta. Etenkin professori emerita Kaija Turkki ja FT Liisa Haverinen ovat seuranneet läheltä työni etenemistä, ja ovat kommentillaan antaneet uusia avauksia aiheeseen. Liisan kanssa kirjoittamamme artikkeli arjen hallinnasta Liisan aikoinaan esittämän teorian pohjalta ja AH-hankkeen ajatuksia edelleen kehittämisen edesauttoi osaltaan myös väitöstutkimustani, samoin kuin Suomen Akatemian rahoittama Arjen rytmit -hanke, jonka yhtenä jäsenenä sain työskennellä. Kiitos Pirjolle, Sannalle ja Liisalle yhteisistä kirjoitusprojekteista.

Tutkimuksen taloudellisesta tuesta kiitän Suomen Konkordialiittoa, Suomen kulttuurirahastoa, Sunisen ja Trobergin rahastoa sekä Wihurin rahastoa. Helsingin yliopiston myöntämä tutkija-apuraha mahdollisti täysipainoisen keskittymisen tutkimuksen viimeistelyyn ja siitä erityiskiitos.

Kiitos ystäville niin Suomessa kuin Belgiassakin, jotka ovat monin tavoin tukeneet ja kannustaneet prosessissani. Aina ei ole tarvinnut puhua tutkimuksesta, vaan kävelylenkit metsässä tai urheilukentän reunalla, yhteiset kahvihetket tai tuokio vapaaehtoistoiminnan parissa ovat tuoneet iloa, ideoita ja innostusta. Taina Mäntylää kiitän monista inspiroivista keskusteluissa sekä kokonaisvaltaisesta huolenpidosta Helsingin käyntieni aikana. Mirja Hannula auttoi löytämään rauhallisen ja kaikin puolin mukavan opiskelija-asunnon, jossa pystyin täysin uppoutumaan tutkimukseeni. Kiitos Mirjalle ja kiitos Liisa Kanervalle, että sain käyttää kotiasi tutkijan kammioni. Sydämellinen kiitos Krista Autiolle, että lainasit taideteostasi ”The same is different” väitöskirjani kansikuvaksi. Ja kiitos Jaana Hotakaiselle, joka viimeisteli kuvan julkaisukuntoon.

Oma perhe ja koti ovat meistä monelle tärkein ja merkityksellisin opettaja niin käytännön taitojen kuin myös elämän asenteiden osalta. Kotoa saatu malli vaikuttaa eittämättä jokaisen meistä elämässä ja osittain huomaamattakin siirrämme tuota perintöä eteenpäin omille lapsillemme. Kiitos lapsuuden perheelle ja ennen kaikkea äidille sekä edesmenneelle isälle monista taidoista ja tiedoista, joita me lapset olemme saaneet mukaamme omaan elämään sekä kiitos rakkaudesta ja huolenpidosta, joka on antanut turvan kasvaa ja varttua. Sirpa ja Kari: sisarusarjan vanhimpana sain aloittaa teidän kanssanne lasten hoidon harjoittelun jo suhteellisen nuorena, ja myöhemmin olemme vaihtaneet rooleja, kun olette huolehtineet lapsestani tutkimuksen viedessä äidin kokonaan tieteen ääreen. Samalla olette perheittenne kanssa toimineet perheeleni täyden palvelun tarjoajina, sillä aina on ollut luonanne tarjolla ruokaa, majoitusta sekä henkistä tukea, kun olemme tulleet käymään kotiseudulla. Olen kiitollinen kaikesta tästä sekä siitä, että olen saanut tätinä seurata Nean, Ronin ja Timin kasvua ja varttumista. Kiitos myös Velille ja Sannalle, kun olette jaksaneet olla kaikki nämä vuodet kiinnostuneita työni edistymisestä sekä kannustaneet jatkamaan.

Oma perheeni, Ilkka ja Mikael, te olette olleet ne innoittajat ja kannustajat, jotka olette eläneet kanssani koko tämän ehkä loputtomaltakin tuntuvan prosessin. Mikael on piirtänyt kanssani ajatuskarttaa sekvenssikartasta ja osallistunut lapsen innokkuudella äidin opintojen tukemiseen. Oman lapsen kasvun ja

kehityksen seuraaminen on tuonut perhearkeen ja tutkimustyöhön aivan erilaisen vivahteen kuin olisi ilman tätä kokemusta. Tämä on siis ollut minulle se paras mahdollinen hetki tehdä tutkimusta juuri lapsiperheistä ja heidän arjestaan. Meidän perheemme sekvenssikartta on ollut enemmän päässäni kuin keittiön seinällä, sillä hankkeen työntekijöiltä saamani laminoitu sekvenssikartta päättyi perhekasvattajien kongressiesityksen jälkeen italialaiseen yliopistoon ja on toivottavasti ollut siellä ahkerassa käytössä. Ilkka, olet omalla esimerkilläsi innostanut minuakin tutkimuksen tekoon ja jatkuvaan itsensä kehittämiseen. Olen usein sinua seuratessa saanut huomata, kuinka mukaansatempaavaa ja kiehtovaa voi tieteellinen kirjoittaminen olla. Kiitos rakkaat kärsivällisyydestä, tuesta ja lukemattoman moninaisesta käytännön avusta tämän tutkimuspolkuni kaikissa vaiheissa. Nyt on aika siirtyä seuraavalle polulle. Haa-veenani oli, että kirjoittaisin nämä väitöskirjani viimeiset virkkeet lapsuuden kodissa, sen keittiön pöydän ääressä, mutta elämän ja arjen yllätyksellisyys ratkaisi asian toisin – ja näinkin on hyvä.

Brysselissä elokuun 4. päivänä 2020

Marja Saarilahti

Sisällys

1 JOHDANTO	19
2 PERHETYÖN KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTAA	25
2.1 Lapsiperhe Suomessa 2000-luvun alussa	25
2.2 Perhetyön toteuttaminen	29
2.2.1 Perhetyön määrittelyä	29
2.2.2 Perhetyön kehittäminen projekteissa	33
2.3 Kotitalouden arjen tutkimus	34
2.4 Arki haltuun -hanke	38
2.4.1 Arki haltuun -hankkeen taustaa	39
2.4.2 Arki haltuun -hankkeen toimintatapa	41
2.4.3 Sekvenssikarttatyöskentely	43
2.4.4 Tiimipalaverit	48
2.5 Hankkeen aikana koottu aineisto	50
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA	52
3.1 Yhteinen tiedonmuodostus	53
3.1.1 Uusi asiantuntijuus	53
3.1.2 Reflektiivisyys työssä	57
3.1.3 Käsitteellistäminen	60
3.2 Tutkiva kehittäminen	62
3.2.1 Kehittävä työntutkimus	63
3.2.2 Sosiaalityön käytäntötutkimus	67
3.3 Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys	72
3.3.1 Välittynyt toiminta	72
3.3.2 Artefaktit tutkimuskohteena	75
3.3.3 Tutkimustehtävä	79
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	81

4.1 Tutkimusaineisto	81
4.2 Aineiston analyysi	84
5 SEKVENSSIKARTTA KÄYTÖSSÄ.....	93
5.1 Sekvenssikartta primaariartefaktina	94
5.1.1 Arjen toimintojen aikatauluttaminen.....	94
5.1.2 Sekvenssikartta lasten käytössä.....	97
5.1.3 Sekvenssikarttatyöskentely maahanmuuttajien kanssa.....	102
5.2 Sekvenssikartta sekundaariartefaktina	105
5.2.1 Sekvenssikartta auktoriteettina	106
5.2.2 Sekvenssikartta perheen yhteistyösopimuksena.....	109
5.2.3 Sekvenssikartta aktivointivälineenä.....	112
5.2.4 Sekvenssikartta arjen jouston välineenä	117
5.3 Sekvenssikartan tertiaarinen toiminta	120
5.3.1 Sekvenssikartta ”tässä ja nyt” suunnittelun välineenä.....	121
5.3.2 Sekvenssikartta tulevaisuuteen varautumisen (ennakoivan suunnittelun) välineenä	124
5.3.3 Ideaalimallin käyttö tulevan suunnittelussa (kodin malli ja vanhemmuuden malli).....	126
5.4 Yhteenvedo sekvenssikartasta artefaktina.....	131
6 SEKVENSSIKARTTA PERHETYÖNTEKIJÄN TYÖVÄLINEENÄ	132
6.1 Sekvenssikartan käytön mahdollisuudet oman työn välineenä	132
6.1.1 Puheeksi ottamisen väline	132
6.1.2 Sekvenssikartta oman työn suunnittelun ja palautekeskustelun välineenä.....	135
6.1.3 Tiedottamisen ja yhteistyön väline sosiaalitoimen kanssa	138
6.2 Välineen käytön rajat.....	142
6.2.1 Työskentelyyn sitoutuminen.....	142
6.2.2 Avun laatu suhteessa avun tarpeeseen	146
6.2.3 Sekvenssikartta-ajattelun torjunta	150

6.3 Yhteenveto sekvenssikartasta työntekijän välineenä	154
7 SEKVENSSIKARTTA KÄSITTEENÄ.....	155
7.1 Sekvenssikartan hybridimalli.....	155
7.2 Käsitteen käytäntösuhde.....	157
7.3 Innovaatiot ja sekvenssikartan uudet käyttömahdollisuudet.....	160
8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA	163
9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ	169
LÄHTEET.....	180
LIITTEET	199
LIITE 1 PERHEIDEN ESITTELY	200
LIITE 2 VANHEMMUUDEN ROOLIKARTTA.....	204

Kuviot

Kuvio 1. Tutkimuksen taustatietoita ja lähestymistapoja	20
Kuvio 2. Lastensuojelun asiakkuudet vuosina 1996–2019	28
Kuvio 3. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä Suomessa	32
Kuvio 4. Kotitalouden arjen hallinta -käsitteen laadullinen sisältö	35
Kuvio 5. Arkipäivän sekvenssit lapsiperheessä	37
Kuvio 6. Toimintajärjestelmä	65
Kuvio 7. Ekspansiivisen oppimisen sykli	66
Kuvio 8. Artefaktin toiminnassa saama merkitys	74
Kuvio 9. Sekvenssikartan toimintaulottuvuudet	156

Kuvat

Kuva 1. Ensimmäinen sekvenssikarttaversio	45
Kuva 2. Ensimmäiselle asiakasperheelle laadittu tavoitesekvenssikartta	46
Kuva 3. AH-hankkeen viimeisen asiakasperheen sekvenssikartta	48
Kuva 4. 3-vuotiaan lapsen sekvenssikartta	98
Kuva 5. Kumuloituva oppimishaasteiden oppimispolku 7.–9. vuosiluokalle	176

Taulukot

Taulukko 1. AH-hankkeen työskentelyaika sekä tiimipalaverien ja asiakasperheiden määrä vuosina 2007–2010	82
Taulukko 2. Perhekohtaisen aineiston (perhe 27) ilmausten ryhmittely artefaktitasojen mukaan	91

1 Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan uuden perhetyömenetelmän kehittämistä ja ennen kaikkea sekvenssikartaksi nimetyn uuden työvälineen kokeilua ja kehittämistyötä. Vuosien 2007–2010 aikana toteutettiin Väestöliitossa *Arki haltuun* -hanke (lyhyemmin AH-hanke), jonka tavoitteena oli kehittää toiminnallista vanhemmuutta vahvistava ja tukeva uusi perhetyömenetelmä. Menetelmän toimintafilosofian keskiössä oli perheen arjen toiminnallisen sujuvuuden parantaminen (RAY-hakemus, 2007). Työmenetelmiä ja -välineitä on institutionaalisessa perhetyössä kehitetty vuosien mittaan lukuisia (ks. esim. Myllärniemi, 2007; Sekki, 2018), mutta siitä huolimatta käytännön työssä on kuitenkin usein koettu, että monet perheet jäävät auttamatta tai apu pelkästään kannattelee perheitä arjen ongelmien keskellä ilman, että perheen tilanteessa on saatu aikaan pysyviä muutoksia. Moni perhetyömenetelmä tähtää siihen, että perheen kanssa keskustellen ja ongelmia pohtien löydetään ratkaisuja ja toimintatapoja perheelle vaikeisiin tilanteisiin ja ihmissuhteiden ristiriitoihin. Käytännössä usein on myös jouduttu turvautumaan yhden ongelman ratkaisuun tai erillisen sektoritoimijan apuun, vaikka perheen tilanne edellyttäisi kokonaisvaltaisempaa arjen hallinnan tukemista.

AH-hankkeessa toimintaperiaate ja auttamisnäkemys lähtivät käytännöstä. Perheiden auttamistyöstä saamien kokemusten perusteella on todettu, että arjen sujuessa rutiinien ja selkeän päivärytmin avulla ilman jatkuvaa ponnistelua vanhemmilta vapautuu voimavaroja hakea apua henkilökohtaisiin tai muihin elämää haittaaviin ongelmiin (Korvela ym., 2009; Kupiainen & Holmberg, 2011). ”Arki haltuun” viittaa käsitteenä selviytymisen näkökulmaan (vrt. syrjäytymisen näkökulma) vaikeassa sosiaalisessa asemassa ja tilanteessa olevien ihmisten auttamisessa. Tiedolla, joka on saatu käytännössä, paikan päältä, ja ilmenee usein ”hiljaisena” asiakkaan arjen kokemisena, voi olla merkittävä rooli selviytymisen mahdollisuuksien tunnistamisessa. Selviytyminen ei riipu vain ihmisten hallussa olevista voimavaroista vaan siitä, ”*kuinka hyvin voimavarat ovat otettavissa tai järjestettävissä käyttöön*”, ja kuinka hyvin ihmisten mahdollisuudet ovat käännettävissä toiminnaksi (Hänninen, 2005, 107). Selviytymisen–selviytymättömyyden näkökulma arkeen suuntaa siten huomion toimintamahdollisuuksiin ja -valmiuksiin.

Tämän tutkimuksen aihe sijoittuu usean tieteenalan piiriin (kuvio 1) kuten ihmisten arkikin eri osa-alueiden vaikuttaessa toisiinsa ja kietoutuessa yhteen yksilöiden ja perheen elämässä. Kukin tieteenala on antanut tutkimukseeni ajatuksia ja käsitteitä, joiden pohjalta tutkimusasetelmani, analyysini ja tulkintani ovat edenneet ja muovautuneet.

Kuvio 1. Tutkimuksen taustatieteitä ja lähestymistapoja

Arki käsitteenä kuulostaa jokaiselle tutulta ja jokapäiväiseltä, mutta siihen liittyviä moninaisia toimintoja ja ulottuvuuksia ei tavallisesti tule ajatelleeksi, kun arkea eletään ilman suuria haasteita tai vakavia ongelmia. Selviytyäkseen jokapäiväisistä arkisista velvoitteistaan aikuiselta ihmiseltä vaaditaan monenlaista osaamista ja monia taitoja, mukaan luettuna ongelmanratkaisukykyä. Arjen hallinta perheissä ja yhteisöissä yleisemminkin edellyttää ihmisten välistä yhteistoimintaa (Haverinen, 1996).

Kotitaloustieteellisessä tutkimuksessa viitataan yhä enemmän yhteisölliseen ja yhteistoiminnalliseen käsitteeseen, kun puhutaan arjen taidoista (Tuomi-Gröhn, 2008; 2009). Arjen hallinta korostuu myös perusopetuksessa, varsinkin kotitalousopetuksen tavoitteissa:

”Kotitalouden opetuksen tehtävänä on kehittää kodin arjen hallinnan sekä kestävän ja hyvinvointia edistävän elämäntavan edellyttämiä tietoja, taitoja, asenteita ja toimintavalmiuksia. Opetuksessa edistetään

kädentaitoja ja luovuutta sekä kykyä tehdä valintoja ja toimia kodin arjessa kestävästi. Opetuksessa luodaan perustaa oppilaiden kotitaloudelliseen osaamiselle, mikä merkitsee taitoa toimia eri ympäristöissä ja toteuttaa kotitalouden tehtäviä. Opetuksella tuetaan oppilaiden kasvua kodin arjen perusedellytysten ylläpitämisestä huolehtiviksi kuluttajiksi. Kotitalousopetuksessa kehitetään kanssaihmisistä huoltapitäviksi lähimmäisiksi ja kasvetaan perheen, kodin ja yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. (Opetushallitus, 2014, 437.)

Keskeiset kotitalousopetuksen sisältöalueet ovat ruokaosaaminen ja ruokakulttuuri, asuminen ja yhdessä eläminen sekä kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa (Opetushallitus, 2018).

Kodin ja perheen toiminnot ovat myös suomalaisessa kotitaloustieteessä ydinalueita, joiden ympärille rakentuu kodissa asuvien ihmisten elämä kaikkine ulottuvuuksineen. Kotitalousopettaja on arjen moninaisuuden asiantuntija, ja hän on opinnoissaan perehtynyt arjen elämään erityisesti asumisen, kuluttajuuden, perheen, ruoan ja ravitsemuksen sekä teknologian näkökulmista (Helsingin yliopisto, 2018). Kotitalouksissa tehtävillä päätöksillä ja valinnoilla on laajakantoiset vaikutukset niin yksittäisten ihmisten elämään kuin laajemmin yhteiskuntaankin, ja jo nuorten perusopetuksessa korostetaan kotitalouksien toiminnan laaja-alaisuutta.

Länsimaissa koti ja perhe mielletään usein pieneksi perusyksiköksi, jossa toimitaan yksilöiden tarpeista lähtöisin, mutta perheiden hyvinvointi tai pahoinvointi heijastuu koko ympäröivään yhteiskuntaan. Perheiden ajautuminen kriisiin voi inhimillisen kärsimyksen lisäksi aiheuttaa mittavia kustannuksia esimerkiksi lasten huostaanottoina tai rikollisuuden lisääntymisenä. Kun perheen arkipäivän toiminnot ja ihmissuhteet eivät suju ongelmitta, niin myös ulkopuolinen apu ja tuki saattavat olla välttämättömiä lasten kasvun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tällöin perheen elämään tulevat mukaan erilaiset viranomaistahot tavallisesti sosiaali- ja terveydenhuollon piiristä. (Hämäläinen & Kangas, 2010). Mikäli perheellä on tarvetta monenlaiseen apuun ja tukeen voidaan puhua monen yksikön asiakasperheestä (Seikkula & Arnkil, 2009). Tällä termillä halutaan ottaa kantaa myös auttamispalveluiden sektorisoitumiseen, sillä kohdeilmiöt, ihmisten arkiset toiminnot eivät ole sektorijakoisia.

Sosiaalipolitiikalla ymmärretään sosiaaliturvaan kuuluvia palveluja sekä sosiaalipalveluja eri väestöryhmille ja yksilöille (ks. esim. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019b). Sosiaalipolitiikan toimien avulla pyritään takaamaan väestölle

kohtuullinen elintaso, turvallisuus ja viihtyvyys. Laajempaan tavoitteeseen on ohjata markkinoiden ja kotitalouksien toimintaa kohti sellaisia yleisesti haluttuja sosiaalisia päämääriä, joita markkinat ja kotitaloudet eivät tuota ilman julkista ohjausta tai tukea. Perhetyö on sosiaalihuoltolain (2014) mukaista palvelua ja kuuluu osana yhteiskunnan perheisiin kohdistamiin sosiaalipolitiikan toimiin. Tämän tutkimuksen kannalta keskeiseen perheille tarjottavaan palveluun palaan tarkemmin luvussa 2 ja samalla hahmotan tutkittavan hankkeen toimintatapaa suhteessa perhetyön muuhun kenttään.

Sosiologian tutkimuskohteena on ihmisten välinen vuorovaikutus ja sosiaalinen toiminta yhteisöissä, ja se ulottuu kokonaisen yhteiskunnan toiminnan ja rakenteen tutkimiseen. Anthony Giddens (2017)¹ on määritellyt tämän tieteenalan lyhyesti: “*Sociologia on sosiaalisen elämän, ryhmien ja modernien yhteiskuntien tieteellistä tutkimusta*”. Sosiologinen arjen tutkimus ei metodologisesti käsittele arkielämää kehyksenä sille, mitä ihmiset tekevät, vaan tutkimus kohdistuu arkielämää tuottavan prosessin hahmottamiseen (Salmi, 1991). Tieteiden järjestelmässä sosiaalityö on erityinen tieteenala, jonka kohteena on sosiaalityön käytäntö. Tämän käytännön yhtenä osa-alueena on perhetyö, joka kohdistuu perheen auttamiseen arjen hallinnan vaikeuksissa. Tällöin sen aihealueet koskevat ihmisten ja perheen yksityiselämän tapahtumia, joiden käsittelyyn saattaa perheissä liittyä monia kielteisiä tunteita, kuten häpeää, vihaa ja pettymystä. Tutkimuksissa on todettu, että perheen ongelmilla näyttää olevan taipumus kasautua eli perheen sosiaaliin ongelmiin liittyy usein myös taloudellisia, koulutuksellisia ja terveydellisiä ongelmia (Hämäläinen & Kangas, 2010; Ristikari ym., 2018).

Tutkimuksen ja käytännön toiminnan välistä saumatonta yhteyttä sekä toiminnan jatkuvaa kehittämistä korostetaan useilla aloilla koko ajan entistä enemmän. Hyvinvointipalveluissa on kehittämistoiminnasta tullut strategisesti merkittävä yhteiskunnallisen vaikuttamisen väline, ja kehittämisen interventioista ja menetelmistä vaaditaan tulosten tueksi myös eksplikoitua tietoa ja läpinäkyvyyttä tekemisen ohella (Seppänen-Järvelä 2006). Sosiaalityön käytäntötutkimus on pyrkinyt integroimaan tutkimusta käytännön työhön jo usean vuosikymmenen ajan. Käytännön sosiaalityön reflektointia työryhmissä ja yksittäisen työntekijän omassa työssä on pyritty tukemaan tutkimuksella, koska sen

---

¹ Sociology can be simply defined as ‘the scientific study of human life, social groups, whole societies and the human world as such... Its subject matter is our own behaviour as social beings in relationship with many other people. (Giddens, 2017)

on katsottu tuottavan uusia ratkaisuja ja käytäntöjä sosiaalityön kentälle, joka elää yhteiskunnan jatkuvien muutosten keskellä ja niitä seurailleen muuttuen samalla itsekin. Työn reflektoinnilla tuetaan myös työntekijän jaksamista vaativassa asiakastyössä (Satka ym., 2005).

Kehittävä työntutkimus on työn ja toiminnan tutkimisen ja kehittämisen metodologia, joka pohjautuu kulttuurihistorialliseen toiminnan teoriaan ja jossa huomio kohdistuu toimintajärjestelmään ja sen osatekijöiden väliseen vuorovaikutukseen (Engeström, 1995). Tässä tutkimuksessa päähuomio kohdistuu yhteen osatekijään, toiminnan *välineeseen*. Toiminnan teoriassa välineellä (*tool/sign*) tarkoitetaan konkreettisten työvälineiden ja laitteiden ohella symbolisia merkkejä ja sanoja, joilla ollaan toiminnan kohteen ja muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa (Vygotsky, 1978). Tässä tutkimuksessa välinettä tarkastellaan erityisesti *artefaktina* ja sitä jäsentävien tasojen avulla (Wartofsky, 1979; ks. myös Engeström, 1990).

Kasvatustieteellinen tausta tutkimuksessani auttaa ymmärtämään oppimisen monisyyistä ilmiötä ja antaa osaltaan käsitteitä vuorovaikutteisen asiakastyön ja perhetyön tarkasteluun. Sekä kotitaloustiede että kehittävä työntutkimus asemoituvat läheisesti kasvatustieteen kanssa ja käyttävät yhteisiä käsitteitä sekä soveltavat toistensa teorioita omilla tutkimusalueillaan. Työntekijöiden ja asiakkaiden yhteiset oppimiskokemukset, jotka syntyvät tietoa rakentavissa uudenaikaisissa yhteistoiminnallisissa käytännöissä määrittelevät myös uudenlaista osaamista ja oppimista (Paavola & Hakkarainen, 2008). Uuden toimintatavan luomisessa on kysymys myös vakiintuneiden toimintatapojen ja käytäntöjen arvioinnista ja kyvystä kyseenalaistaa niiden ominaisuuksia (Engeström, 2014).

Väitöstutkimukseni aineistona on AH-hankkeen tiimin ääninauhoitettut palaverit, joissa työntekijät paitsi jakavat keskenään havaintojaan ja kokemuksiaan perhetyön kotikäyntien tapahtumista myös pohtivat yhdessä uuden välineen käytössä syntyviä kysymyksiä, omia ideoitaan ja näkökulmiaan välineestä. Tutkimukseni kohdistui uuden välineen toiminnassa saamiin merkityksiin työntekijöiden tiedonluomisen näkökulmasta. Pysin tutkimuksellani tekemään näkyväksi ja edelleen käsitteellistämään työntekijöiden sekvenssikartasta tuottamaa tietoa, joka immerstiivisen luonteensa takia jää kehittämässä helposti huomaamatta ja eksplikoimatta mutta joka kehittämisen kannalta on merkityksellistä. Väitöskirjani rakenne on seuraavanlainen: luvussa 2 taustoitan AH-hankkeen toimintakontekstia tarkastelemalla suomalaisten lapsiperheiden tilannetta 2000-luvun alussa, ja erityishuomio kohdistuu perhetyön sekä muiden

auttamismuotojen tarpeellisuuteen. Lisäksi esittelen AH-hankkeen työtapaa ja kehitettävän perhetyömenetelmän keskeisiä periaatteita. Hankkeen esittelystä käy ilmi myös työskentelyprosessi, jossa menetelmän kehittämistä toteutettiin, ja näin hanketta voidaan asemoida kehittämistoiminnan moniulotteiselle kentälle ja peilata prosessia muihin vastaaviin kehittämishankkeisiin. Luvussa 3 rakennan tutkimukseni teoreettista viitekehystä tarkastelemalla uuden tiedon tuottamisen prosesseja ja oppimista tukevia rakenteita ja periaatteita. Luvussa esitän myös oman tutkimuskohteeni rajauksen ja teoreettiset lähtökohdat sekä tutkimuskysymykset. Luku 4 on omistettu tutkimuksen toteuttamiselle. Luvuissa 5, 6 ja 7 esitän analyysieni tulokset ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Tutkimukseni päätteeksi arvioin tutkimuksen luotettavuutta ja pohdin sekvenssikartan kehitysnäkymiä tulevaisuudessa ja muissa käyttöyhteyksissä.

2 Perhetyön kehittämishankkeen taustaa

Tässä luvussa tarkastelen perheiden ja perhetyön tilannetta Suomessa 2000-luvun alussa. Vaikka tutkitun hankkeen toteuttamisesta on kulunut jo aikaa, niin perhetyön kehittäminen ja menetelmien arviointi on jatkuvasti ajankoh- taista. Apua tarvitsevien lapsiperheiden määrä on jatkuvasti suuri, ja yhteis- kunnassa tapahtuva kehitys heijastuu vääjäämättömästi myös perheiden elä- mään ja hyvinvointiin. Yhteiskunnallisen katsauksen jälkeen käsittelen perhe- työksi kutsutun palvelun kenttää sekä esittelen joitakin kehittämishankkeita, joissa kehittämisen kohteena on ollut työmenetelmä tai toimintatapa. Arki hal- tuun -hanke sai menetelmällisen innoituksensa perheiden arjen tutkimuksesta, ja arjen tutkimusta ja kotitaloustieteen roolia tutkimukseni taustalla tuodaan esille ennen hankkeen esittelyä.

2.1 Lapsiperhe Suomessa 2000-luvun alussa

Suomessa oli vuosituhannen vaihteessa yli 600 000 lapsiperhettä, ja niihin kuu- lui runsaat 2,3 miljoonaa ihmistä (Suomen virallinen tilasto, SVT, 2019). Yh- teiskunnalliset olot heijastuvat perheisiin, ja sosioekonomisen aseman vaiku- tus lasten ja nuorten terveyteen, oppimiskykyyn, käyttäytymiseen ja mahdolli- seen syrjäytymiseen on suuri, sillä erilaiset sosiaaliset, aineelliset ja kulttuuriset voimavarat siirtyvät sukupolvelta toiselle (Ristikari ym., 2018). Taustoitan tässä luvussa lapsiperheiden tilannetta yhteiskunnallisten velvoitteiden ja per- heen hyvinvointia ja arjesta selviämistä heikentävien ilmiöiden pohjalta. Miksi niin monet perheet tarvitsevat yhteiskunnalta apua arjesta selviämiseen ja kuinka perheiden pahoinvointi näkyy yhteiskunnassa?

Perheiden pahoinvointiin voidaan löytää syitä niin perheiden sisältä, lähipii- ristä kuin laajemminkin koko yhteiskunnasta. Taloudellinen lama 1990-luvun alussa vaikutti Suomessa voimakkaasti työllisyyteen, yleiseen ilmapiiriin, poli- tiikkaan ja kulttuuriin. Laman vaikutuksia perheisiin on selvitetty muun mu- assa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuksessa, johon on koottu eri viranomaisten pitämien rekisterien tietoja vuonna 1987 syntyneistä lapsista, jotka elivät lapsuuttaan laman aikaan (Paananen ym., 2012). Tilastojen pohjalta voidaan todeta lasten ja perheiden peruspalveluita karsitun

huomattavasti säästösyistä, ja myös ennalta ehkäisevästä työstä tingittiin. Koululaisten terveystarkastuksia vähennettiin, neuvolan perhevalmennuksia karsittiin, lapsiperheiden kotipalvelut loppuivat lähes kokonaan ja koulujen sekä päiväkotien resursseja ja henkilömitoituksia supistettiin minimiin. Perheillä sekä lapsilla itsellään on ollut ja on edelleen ongelmia, joita voidaan ainakin osittain selittää laman vaikutuksilla. Huono-osaisuus ja monet terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät ongelmat näyttävät siirtyvän sukupolvelta toiselle, jolloin puhutaan ongelmien ylisukupolvisuudesta (Paananen ym., mt.).

Ylisukupolvinen pahoinvoinnin ketju näyttää Ristikarin ym. (2016; 2018) mukaan pysyvän yllä niin yhteiskunnallisen rakenteen, alueellisten epäkohtien kuin sosiaalisen pääoman epätasaisuuden vuoksi. Lapsuudenkodin epävakaisuus, vakavat ristiriidat ja vanhempien ero ovat vahvasti yhteydessä nuoruusiän elämänhallinnan vaikeuksiin. Vastaavasti lapsuudenkodista saadut myönteiset elämän eväät tukevat kokemusta pärjäämisestä. Koulutus näyttää tutkimusten mukaan parantavan niin terveystilannetta kuin toimeentuloakin, ja lisäksi rikosrekisterimerkintöjä on pidemmälle koulutetuilla huomattavasti vähemmän kuin pelkästään peruskoulun käyneillä (Paananen ym., 2012, 10–12). Hyvinvoinnin ongelmat sen sijaan kasaantuvat, sillä vähemmän koulutetuilla nuorilla on enemmän muun muassa päihdeongelmia, mielenterveyden ongelmia ja rikollisuutta.

Syrjäytyminen on monitahoinen ja laaja ilmiö, joka heijastuu koko yhteiskuntaan, vaikka syrjäytyneiden kokonaismäärä ei olisikaan suuri. Syrjäytymistä² voidaan määritellä monella tavalla sen mukaan, mistä ihmisen ajatellaan jäävän sivuun. Lasten ja nuorten syrjäytymisestä puhuttaessa päähuomio kiinnittyy usein koulutukseen (*Not in Employment, Education or Training*, NEET) ja sosiaalisiin suhteisiin, kun taas aikuisten syrjäytymiseen liittyvät myös työllisyys ja taloudelliset resurssit (Salonen, 2017). Syrjäytymisen käsitettä on myös kritisoitu, koska sen koetaan leimaavan ihmisiä ja lisäävän entisestään joutumista syrjään niin sanotusti tavanomaisina pidetyistä olosuhteista ja toimintamahdollisuuksista. Syrjäytymisen sijaan voidaan puhua myös marginaalisaatiosta tai huono-osaisuudesta (Törrönen, 2005).

---

² Syrjäytyminen: Yhteisön tai yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen. Syrjäytyminen on taloudellisten resurssien puutteen, yhteiskunnasta eristymisen tai eristämisen sekä sosiaali- ja kansalaisoikeuksien rajallisuuden yhdistelmä. Syrjäytymistä voivat edistää monenlaiset ongelmat, jotka liittyvät työntekoon, opetukseen ja elintasoon, terveyteen tai kansallisuuteen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019a).

Vanhempien hyvinvointi ja terveys vaikuttavat merkittävästi myös lasten hyvinvointiin ja sitä kautta pitkälle lasten tulevaisuuteenkin. Vanhempien mielenterveysongelmat lisäävät Paanasen ym. (mt., 15) mukaan myös lasten riskiä sairastua psyykkisesti. Lisäksi riski muihin hyvinvoinnin ongelmiin kasvaa, mikäli vanhemmilla on vakavia sairauksia, päihteiden käyttöä tai pitkäaikaista työttömyyttä. Sotarauta (1994) pitää sosiaalisia ongelmia ”ilkeinä ongelmina”, koska niiden määrittely, rajaaminen tai ratkaisun ennustaminen on hankalaa. Lisäksi niiden syy-seuraussuhteet eivät ole selvästi eroteltavissa, eikä alkua ja loppua voida selkeästi havaita. Ongelmat kietoutuvat toisiinsa, eikä yhtä selkeää aiheuttajaa voida nimetä. Ongelmaan puuttuminen ja sen poistaminen voi näin ollen olla vaikeaa, kun ei tiedetä, mihin puuttua ja missä järjestyksessä ja mikä on asioiden keskinäinen suhde.

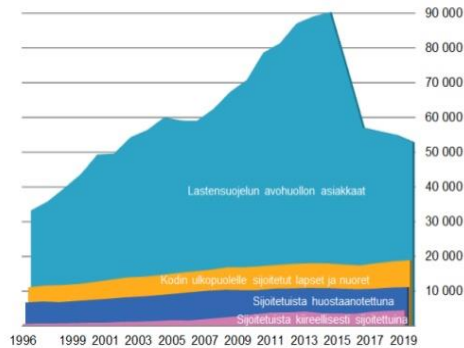
Yksi merkki perheiden pahoinvoinnista on lastensuojelun asiakkaiden määrän jatkuva kasvu Suomessa 1990-luvun lopusta vuoteen 2015 saakka (kuvio 2). Sosiaalihuoltolain muutos vuonna 2015 näkyy asiakasmäärän vähenemisenä, sillä nykyisin asiakkuus alkaa vasta, kun palvelutarpeen arvion perusteella nähdään tarve lastensuojelulle ja lastensuojelun avohuollon palveluille. Aikaisemmin asiakkuus alkoi jo lastensuojeluasian tultua vireille tarvetta selvitettyä.

Vuonna 2019 avohuollon asiakkaina oli 52 858 lasta ja nuorta³. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuina kaikkiaan 18 928 lasta ja nuorta, joista huostaan otettuina oli 9 547 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020a). Sekä sijoitusten että huostaanottojen määrä lisääntyi edellisestä vuodesta ja monilla lapsille vuoden aikana saattoi olla useampia sijoituksia. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin yhteensä 85 746 lapsesta ja yhtä lasta kohti tehtiin keskimäärin 1,8 lastensuojeluilmoitusta.

---

³ Tilastoon on lapsiksi ja nuoriksi laskettu kaikki 0–20-vuotiaat (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020a).

Lastensuojelun avohuollon asiakkaat sekä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2019*, **.

* Henkilötunnus sisältävän sijoitettujen lasten ja nuorten rekisteritietojen lisäksi kerätään tilastotietoa myös lastensuojelun avohuollon asiakkaista. Osa lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevista lapsista ja nuorista sisältyy kodin ulkopuolelle sijoitettuihin. Kuviossa esittelyä lukumääriä ei voi laskea yhteen.

** Avohuollon asiakkuuden määritelmä muuttui 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihoitolain myötä.

Tilastoraportti 28/2020

12

**Kuvio 2. Lastensuojelun asiakkuudet vuosina 1996–2019
(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020a)**

Lastensuojelun asiakkuuden taustalla on vanhempien jaksamattomuutta, päih-teiden käyttöä, mielenterveysongelmia ja ongelmia vanhempien velvollisuuksien hoitamisessa. Sosiaalityön kentällä puhutaan usein riittämättömästä vanhemmuudesta silloin kun vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lasten perushyvinvoinnista ja -turvallisuudesta (Heino, 2007).

Lasten huostaanoton syinä ovat tavallisimmin vanhempien päihteiden käyttö, riittämätön vanhemmuus, perheristiriidat, lapsen hoidon laiminlyönti, perheväkivalta ja vanhempien mielenterveysongelmat (Saarikallio-Torp ym., 2010, Heino ym., 2016). Vaikka suurin osa lapsista ja nuorista ei olekaan päätynyt mihinkään avustus-, rikos- tai hoitorekisteriin, olisi Paanasen ym. (2012) mukaan tulevaisuudessa syytä kohdistaa yhä enemmän huomiota ennalta ehkäiseviin toimiin. Esimerkiksi lapsiperheille tarjottava kotipalvelu tai varhaisen vaiheen tukipalvelut voisivat estää ongelmien pahentumisen perheen joutuessa kriisitilanteeseen esimerkiksi sairauden, onnettomuuden tai perhetilanteen muutoksien vuoksi. Lastensuojelutoimien kustannukset ovat aina huomattavasti suuremmat kuin ennalta ehkäisyyn käytetyt varat, ja lisäksi on otettava huomioon kaikki inhimilliset kärsimykset ja pitkäaikaisvaikutukset, joita lasten ja perheiden pahoinvointi aiheuttaa (esim. Heino ym., 2016).

2.2 Perhetyön toteuttaminen

Lasten ja perheiden tukemiseen ja auttamiseen tähtäävää toimintaa voidaan tehdä monenlaisissa yhteyksissä ja monenlaisten toimijoiden toteuttamana, mutta yhteiskunnan tarjoamista tukimuodoista perhetyö on yksi keskeisimmistä. Perhetyö on pitkään ollut selkeästi määrittelemätön käsite, ja Uusimäki (2005) totesikin tutkimuksessaan, että *perhetyöhön on muodostunut epämääräinen käsitteviidakko ja toimintatapojen ja -menetelmien kirjava kulttuuri*, jossa perhetyöksi on nimitetty hyvin moninaisia perheille suunnattuja, monien eri tahojen tarjoamia palveluja (myös Rönkkö & Rytönen, 2010). Perhetyön kehittämiseksi on viime vuosikymmeninä käynnistetty lukuisia kehittämisprojekteja, joissa on pyritty luomaan uusia työmenetelmiä ja -välineitä perheiden alati monimutkaistuvien ongelmavyöhtien ratkaisemiseksi. Kehittämisprojektien heikkoutena on työn määräaikaisuus, ja usein myös työmenetelmän juurruttaminen ja levittäminen osoittautuvat haastaviksi, kun kehittäjät siirtyvät muihin tehtäviin hankkeen päättyessä (Virkkunen, Engeström & Miettinen, 2007).

2.2.1 Perhetyön määrittelyä

Perhetyön käsitteen ja sisällön selkiyttämiseksi on nykyiseen sosiaalihuoltolaikiin (2014) 18 §:ään kirjattu, että perhetyöllä tarkoitetaan ”*hyvinvoinnin tukemista sosiaalihojauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi*”. Laki nimeää käsitteen, mutta ei määrittele tarkasti perhetyön sisältöä tai toteuttamistapaa. Kuntien tehtävänä on järjestää ja toteuttaa asukkaalleen *yleiset kunnalliset sosiaalipalvelut*, joihin perhetyökin kuuluu. Niiden tulisi soveltua kaikille asiakkaille, ja niiden tulisi olla eri hallinnon alojen peruspalvelujen yhteydessä. Perhetyö ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, ja sen tavoitteena on lapsen ja hänen perheensä hyvinvoinnin tukeminen.

Perhetyön avulla:

- tuetaan vanhemmuutta
- ohjataan lasten hoidossa ja kasvatuksessa
- ohjataan kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan
- vahvistetaan perheen toimintakykyä
- tuetaan perheen vuorovaikutustaitoja
- tuetaan perheen sosiaalisen verkoston laajentamista
- ehkäistään syrjäytymistä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018)

Viimeaikaisista perhetyön määrittely- ja täsmennyspyrkimyksistä huolimatta perhetyöksi kutsuttua toimintaa tapahtuu edelleen monenlaisissa yhteyksissä ja ympäristöissä, ja perhetyötä tekevillä ammattilaisilla on monenlaisia koulutustaustoja. Perhetyötä tekevän henkilön ammattinimike voi olla esimerkiksi sosiaalihoaja, perheohjaaja, perhetyöntekijä tai perhekoutsi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018). Vuonna 2015 käynnistyneessä lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE) on tavoitteena ollut selkiyttää ja mallintaa perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintamallia. Työryhmä on ehdottanut, että tulevaisuudessa sekä kotiin vietävien että laitostympäristöön sijoittuvien lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palveluiden keskeisiä sisältöjä kuvattaisiin ns. sisältöelementtien avulla (Alatalo, Lappi & Petrelius, 2017,17). Muutosohjelma jatkui vuoden 2019 loppuun saakka, ja ohjaaviksi periaatteiksi oli nimetty lapsen oikeudet ja lapsen etu, lapsi- ja perhelähtöisyys, voimavarojen vahvistaminen sekä perheiden monimuotoisuus. Perhetyön intensiivisyyden arvioimiseksi ja käsitteiden selkiyttämiseksi on ehdotettu kolmiportaisen jäsenyyksen laatimista, jolloin perhetyö voisi olla varhaisen tuen perhetyötä, erityisen tuen perhetyötä tai lastensuojelun asiakkuuden edellyttävää tehostettua perhetyötä. Lisäksi puhutaan perhekuntoutuksesta, jos vähintään yksi vanhempi ja lapsi on sijoitettu yhdessä ympärivuorokautiseen kuntoutukseen (Alatalo ym., 2019).

Aikaisemmissa perhetyön määrittelyissä huomio on kohdistettu työn tavoitteisiin, ja samalla on myös määritetty työtapoja, joita kussakin vaiheessa olevien perheiden kanssa käytetään. Ennalta ehkäisevää perhetyötä tehdään neuvoloissa, päivähoidossa ja kouluissa, jolloin pääpaino kohdistuu vanhempien neuvontaan ja ohjaukseen sekä lasten hoidossa ja kasvatuksessa tukemiseen. Korjaava perhetyö pyrkii korjaamaan perheessä jo havaittuja ja vakaviksi

katsottuja lastensuojelullisia ongelmia. Kriisitilanteessa perhetyö voi olla kii-reellisen sijoituksen, jopa huostaanoton valmistelua ja toteutusta (Uusimäki, 2005; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018).

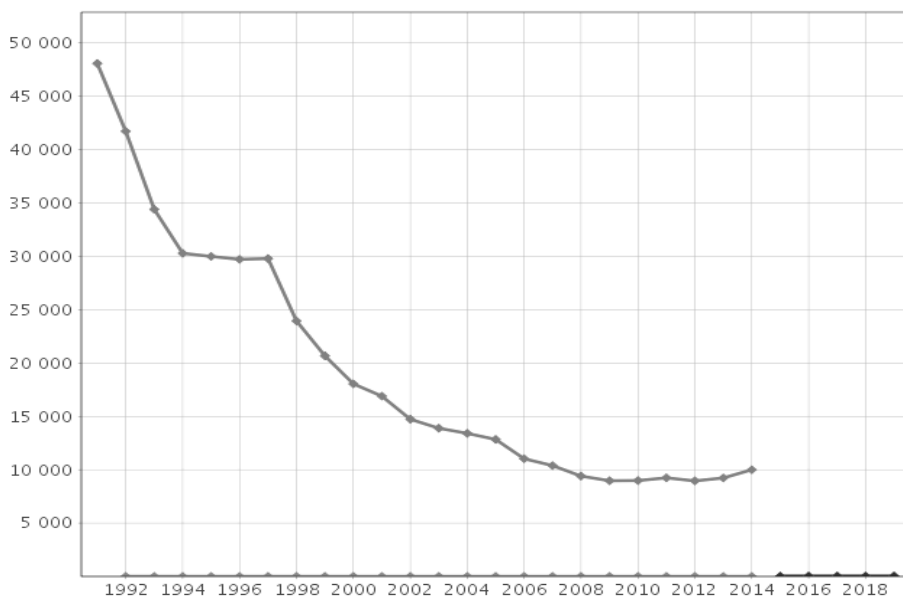
Vaikka perhetyö kohdistetaan pääasiassa lapsiin, niin lähes poikkeuksetta käytännön toiminta tapahtuu perheen aikuisen/ aikuisten kanssa, ja lapsi on työn kohteena vanhemman välityksellä. Lapsen hyvinvoinnin keskeisinä elementteinä ovat emotionaalinen hyvinvointi ja ihmissuhteiden toimivuus. Hyvinvointi koostuu turvallisuudesta, toimijuudesta ja myönteisestä minäkuvasta, ja näiden ilmenemistä työntekijä arvioi selvittäessään lapsen tilannetta (Alatalo, Lappi & Petrelius, 2017, 29–30). Lastensuojelulaki (2007) 5 § edellyttää lapsen kuulemista häntä koskevissa lastensuojeluasioissa, ja lapsella on myös oikeus saada tietoa sekä esittää mielipiteensä asioistaan. ”*Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin*”. Heinon ym. (2016) tutkimuksessa noin puolet lapsista ja nuorista oli sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan tullut hyvin kuulluksi häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja lapsi oli saanut vaikuttaa tehtyyn ratkaisuun. Toisaalta kuitenkin myös todettiin, että monessa tapauksessa varsinkin nuoret kieltäytyvät vastaanottamasta heille tarjottua apua tai tukea (esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspalvelua).

Kotipalvelu⁴ liittyy nykyisin läheisesti perhetyöhön, ja sen järjestämisestä on säädetty sosiaalihuoltolaissa (2014). Sen 1 §:ssä todetaan, että ”*lapsiperheellä on oikeus saada perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista 2 momentissa mainittujen syiden vuoksi*”. Näitä syitä ovat *sairaus, synnytys, vamma, muu vastaavanlainen toimintakykyä alentava syy tai erityinen perhe- tai elämäntilanne, kuten perheenjäsenen kuolema, vanhempien ero tai tilanne, jossa toinen vanhemmista on vankilassa* (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019a).

---

⁴ Kotipalvelulla tarkoitetaan asiakkaan kotiin annettavaa tukea ja apua, ja sitä voivat saada ikäihmiset, vammaiset ja sairaat tai henkilöt, joiden toimintakyky on muun syyn vuoksi alentunut. Lapsiperheillä on oikeus saada kotipalvelua, kun se on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Kotipalvelua annetaan tarvittaessa esimerkiksi vamman, sairauden, uupumuksen tai muun erityisen perhetilanteen vuoksi. Kotipalvelu tukee ja auttaa, kun asiakas tarvitsee sairauden tai alentuneen toimintakyvyn vuoksi apua kotiin selviytyäkseen arkipäivän askareista ja henkilökohtaisista toiminnoista, kuten hygienian hoitamisesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019a)

Kotipalvelun järjestämisvastuu on kunnilla, jotka voivat soveltaa lakia haluamallaan tavalla, toisin sanoen järjestää palvelut itse tai hankkia ne ostopalveluna esimerkiksi kolmannen sektorin toimijalta. Viimeisten vuosikymmenien aikana suomalaisten lapsiperheiden on ollut erittäin vaikea saada kotipalvelun luonteista apua käytännön kodinhoitotöihin ja arkisiin toimintoihin. Käytännössä perheen on lähes poikkeuksetta täytynyt olla lastensuojelun asiakkaana ennen kuin kunnallista kotipalvelua on perheelle myönnetty (Niemelä, 2006; Heino, 2008; Poikela, 2010). Kuviossa 3 on esitetty kotiapua saaneiden lapsiperheiden määrä Suomessa vuosina 1990–2014. Suhteutettuna kaikkiin lapsiperheisiin vuonna 1990 kodinhoitoapua sai 8,2 % lapsiperheistä ja vuonna 2014 osuus oli pudonnut 1,7 %:iin. Suunta on siis ollut koko ajan rajusti laskeva 1990-luvun alusta alkaen. Vuoden 2015 alusta lapsiperheiden välttämättömät kotipalvelut säädettiin subjektiiviseksi oikeudeksi sosiaalihuoltolain (1301/2014) 19 §:n nojalla, joten periaatteessa kaikkien apua tarvitsevilla on oikeus saada apua kodin ja lasten hoitoon.

Kuvio 3. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä Suomessa
(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019b)

Arki haltuun -hanketta aloitettaessa (vuosina 2006–2007) vajaa 2 % kaikista lapsiperheistä sai kunnallista kodinhoitoapua, mikä käytännössä tarkoitti noin 10 000 perhettä koko Suomessa (Salmi et. al., 2012). Järjestöjen tarjoamasta

kodinhoitoavusta ei ole käytettävissä tilastotietoa, mutta kokonaisuutena voidaan todeta perheiden saaneen apua kodinhoitoon vain erityistapauksissa. Heinon (2008) selvityksessä todettiin kenttätöissäkin todettu havainto, ettei perheiden kotipalvelun tarve ollut suinkaan poistunut tai vähentynyt, vaikka perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön painopistettä oli muutettu käytännöllisestä kodinhoitoavusta psykososiaaliseksi tueksi. Lastensuojelun asiakasmäärät olivat kasvaneet samaan tahtiin kuin perheiden saama kotipalvelu vähentyi, ja kotipalveluiden painopiste oli siirtynyt vanhusten arjen tukemiseen (Rinta-Tassi, 2015).

2.2.2 Perhetyön kehittäminen projekteissa

2000-luvun alussa monissa perhetyön kehittämisprojekteissa (esim. Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsiperhe-projekti, valtakunnallinen PERHE-hanke ja Vantaan intensiiviperhetyö) pyrittiin lapsiperheiden arjen hallinnan ja elämänlaadun kohentamiseen (Heino, 2008) ja aihetta lähestyttiin niin yksilön (esim. Reinikainen, 2007), perheen (Heino, Berg & Hurtig, 2000) kuin ympäröivän lähiyhteisönkin (Anttila & Rousu, 2004) hyvinvoinnin kannalta. Työmenetelminä perheiden kanssa on käytetty muun muassa erilaisia terapeutisia keskusteluja, videoavusteista perheohjausta (Eirola & Friis, 2001; Lehtonen, 2008), erilaisia roolikarttoja, lomakkeita tai piirroksia. Osa määrääkäsistä projekteista on vakiinnuttanut toimintansa pysyväksi, ja perhetyötä on jatkettu saman periaatteen mukaisesti, mutta eri toimijoiden antamana. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton kehittämää moniongelmaisten lastensuojeluperheiden tarpeisiin kohdennettua Alvari-perhetyötä tehdään nykyisin monessa kunnassa. Kodeissa tapahtuva terapeutinen työ sisältää niin konkreettista toimintaa kuin vuorovaikutteisia keskusteluja, ja työskentelysuhteet kestävät tavallisesti 1–2 vuotta (Niemi 2002; 2010; Ensi- ja turvakotien liitto, 2018).

Lapsikeskeinen tilannearvio, läheisneuvonpito ja huolen vyöhykkeistö ovat myös alkujaan hankkeessa kehitettyjä työskentelymenetelmiä, jotka ovat nyt vakiintuneita ja jatkuvasti käytössä olevia perhetyömenetelmiä. Eri järjestöjen (esim. Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2020; Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö/ Kasvun tuki) nettisivuille on koottu ammatillisille asiakastyön avuksi ja kehittämisen tueksi menetelmiä ja välineitä, joista useimmat on kehitetty ja testattu projektien ja hankkeiden aikana. Väline tai menetelmä on

perhetyötä avustava osatekijä, mutta projekteissa on sen rinnalla korostettu, että usein tärkein, onnistuneen prosessin elementti on kuitenkin ihminen, työntekijä, joka on aidosti läsnä ja kykenee kuuntelemaan keskusteluun, dialogiin asiakkaan kanssa.

2.3 Kotitalouden arjen tutkimus

Arkea voidaan tutkia ja tarkastella hyvin monesta näkökulmasta (esimerkiksi ajankäyttö, sosiaaliset suhteet, kuluttaminen, hyvinvointi ja perheen vuorovaikutus) ja tarkasteluperspektiivin mukaan erilaiset aspektit nousevat keskeisiksi. Lähestyn tässä tutkimuksessa arjen ilmiöitä kotitaloustieteilijänä, ja tällöin esiin nousee kotitalouden merkitys laaja-alaisena yhteiskunnan perusyksikkönä, jossa korostuvat erilaisten tietojen ja taitojen lisäksi toiminnan sosiaaliset ja kulttuuriset ilmiöt.

Tutulta ja itsestään selvältäkin tuntuva ja kuulostavaa *arkea* on tutkittu ja pyrittä käsitteellistämään jo pitkään (esim. Lefebvre, 1971; Salmi, 1991), mutta vasta viimeisten vuosikymmenien aikana myös tavallisen arkipäivän ilmiöt ja arjen moniulotteisuus ovat nousseet tutkimuksen kohteiksi. On haluttu selvittää ja ymmärtää syvällisemmin, mistä ihmisten arki oikeastaan muodostuu ja mitä yksilön ja perheen arjessa oikeastaan tapahtuu. Arki liittyy kokemukseen jokapäiväisestä elämästä vastakohtana instituutioiden muodostamille systeemeille ja rakenteille, mutta toisaalta arkeen kuuluu myös ihmisten arkisten toimien ja yhteiskunnan rakenteiden välinen vuorovaikutus (Korvela & Rönkä, 2014.) Arkea voidaan näin ollen tarkastella niin toimijuuden kuin rakenteellisuudenkin kautta, ja huomio voi kohdistua jatkuvuuteen tai muutokseen tai molempiin (Myllyniemi, 2016).

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä ovat sosiaalitieteelliset ja kotitalous- sekä kasvatustieteen näkemykset monitahoisen ja monella tavalla määritellyn arjen ilmiöistä ja olemuksesta. Kotitaloustieteessä huomio kohdistuu nimenomaan kodeissa tapahtuvaan monimuotoiseen arkiseen toimintaan ja siihen liittyvään problematiikkaan (esim. Korvela, 2003; Heinilä, 2007; Tuomi-Gröhn, 2008). Arjen olemukseen liittyy myös kysymys arjen hallinnasta: voiko arkeen ja sen tapahtumiin vaikuttaa jotenkin ja jos voi, niin miten? Lisäksi voidaan kysyä, miksi arjen hallinta esitetään usein positiivisena ja tavoiteltavana tilana esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelmissa, monissa

Kotitaloustieteessä arjen hallinnan käsite esiintyy ensimmäisen kerran 1990-luvun alussa suomalaisissa opetussuunnitelmissa (Turkki, 1990), ja Liisa Haverisen (1996) väitöstutkimuksen jälkeen on ilmestynyt monia arkea tai sen hallintaa eri perspektiivistä tarkastelevia opinnäytetöitä ja väitöskirjoja. Haverisen luoma arjen hallinnan malli pohjautuu arjen tieteelliseen ja filosofiseen tarkasteluun, ja mallin tavoitteena oli käsitteellistää arjen ulottuvuuksia sekä tarjota lähtökohtia ideaalimallin soveltamiseen ja muokkaamiseen opetuksen, arvioinnin sekä kotitalouden toiminnan konteksteissa (ks. Haverinen & Saari-lahti, 2009). Malli on esitetty kuviossa 4. Arjen hallinnassa voidaan Haverisen mukaan erottaa kolme laadullista ulottuvuutta ja kolme tasoa.

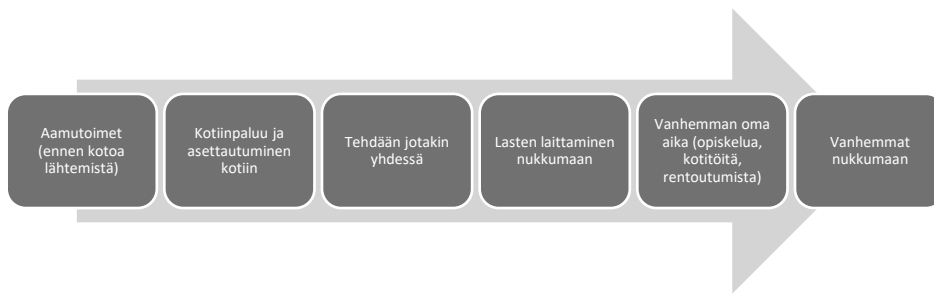

Laadullisia ulottuvuuksia ovat toiminnan päämäärä, toimintaa ohjaavaa tietoa ja toiminnassa ilmenevä vuorovaikutus. Arjen hallinnan ulottuvuuksia kuvataan sekä persoonallisuuden että toiminnan kehittymisen kannalta, ja toiminnan tavoitteena on hyvinvoinnin tuottaminen niin yksilölle itselleen kuin laajemmalle yhteisöllekin. Yksilön hallitseman tiedon taso syvenee arjen

hallinnan lisääntyessä, ja tosiasiatiedon hallinnasta edetään vähitellen kohti arvotietoa, johon nojautuen yksilö pystyy tekemään eettisesti kestäviä valintoja ja päätöksiä. Arjen hallinnan tasoja Haverinen nimitti osaavaksi, taitavaksi tai ymmärtäväksi arjen hallinnaksi yksilön näkemyksen ja taitotiedon laajuuden mukaan. Tasoille ei kuitenkaan voida Haverisen mukaan (mt., 138) määritellä tarkkoja rajoja, sillä muutokset arjen hallinnassa eivät tapahdu lineaarisesti ja arjen hallinnan laatu voi vaihdella osa-alueittain. Heinilä (2007) näkee Haverisen arjen hallinnan tasojen perustuvan rationaaliseen prosessointiin, jolloin taidon kehittyminen on pitkälle ymmärryksen ja ajattelun taitojen lisääntymistä.

Arjenhallinta-käsitteessä voidaan katsoa olevan sekä ulkoinen että sisäinen ulottuvuus, sillä arjenhallintaa voidaan tarkastella joko toiminnallisesti tai kokemuksellisesti (Haverinen, 1996). Arjenhallinta on liitetty pohjoismaisissa hyvinvointitutkimuksissa usein läheisesti elämänhallintaan ja hyvinvointiin. Taustalta voidaan löytää Allardtin (1976) klassisen hyvinvointiteorian ulottuvuudet *having* (elintaso), *loving* (sosiaaliset suhteet) ja *being* (itsensä toteuttaminen). Aineellisen elintason elementtejä ovat taloudelliset resurssit, koulutus, työ, asumisolosuhteet ja terveys. Sosiaalisia suhteita tarkastellaan suhteessa perheeseen, ystäviin, paikallisyhteisöön ja työtovereihin. Itsensä toteuttamiseen kuuluu mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään ja poliittiset resurssit sekä mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen (*doing*) niin vapaa-ajalla kuin työelämässäkin.

Korvelan (2003) väitöstutkimuksessa tarkasteltiin lapsiperheen arkea kodeissa videoidun aineiston pohjalta ja erityisesti huomio kohdistui perheenjäsenten toimintaan ja vuorovaikutukseen. Yksityiskohtainen analyysi toi esille perheiden päivien perusrakenteen, jossa toiminnalliset vaiheet, sekvenssit, seuraavat toisiaan tietyssä järjestyksessä. Perheen kotona viettämän ajan sekvenssit on esitetty kuviossa 5.

Kuvio 5. Arkipäivän sekvenssit lapsiperheessä
(Korvela, 2003)

Lapset olivat päivisin hoidossa tai koulussa ja aikuiset töissä tai opiskelemassa, joten perheenjäsenet eivät toimineet päivän aikana yhdessä. Sekvenssit siis kuvaavat aikaa aamulla ennen kotoa lähtöä sekä illalla perheen palattua takaisin kotiin.

Tutkimuksessa havaittiin sekvenssien toistuvan päivästä toiseen samankaltaisina, jolloin niiden voidaan ajatella muodostavan päivälle tietynlaisen tukirakenteen - päivän kulku on tällöin paremmin ennakoitavissa ja helpommin hallittava (mts., 145). Sekvenssien aikana perheissä tapahtui erilaisia toimintoja, joissa perheenjäsenet toimivat joko yhdessä tai erikseen, ja toiminnan kohde voi olla yhteinen tai jokaisella perheenjäsenellä voi olla omansa. Sekvenssirakenteeseen kuuluvat myös niin sanotut siirtymävaiheet, jolloin samanaikaisesti esiintyy kahden sekvenssin toimintaa. Perheenjäsenet siirtyvät sekvenssistä toiseen usein eriaikaisesti ja tämä saattaa aiheuttaa kitkaa ja ristiriitoja. Esimerkiksi äiti on voinut aloittaa jo iltatoimien sekvenssin, mutta lapsilla on meneillään edelleen leikkiminen (yhdessä toimiminen), eivätkä he haluaisi vielä lopettaa sitä.

Korvela (2011) korostaa kodin vuorovaikutustilanteiden ja toiminnan merkityksellisuuden pohtimisen tärkeyttä, sillä kodissa tapahtuvat moninaiset yksilöiden teot ja prosessit vaativat yhteensovittamista ja neuvotteluja, jotta jännitteisistä siirtymätilanteista selvitään ilman suuria vaikeuksia. Analyyttinen ja yksityiskohtainen arjen tarkastelu voi auttaa löytämään ja ymmärtämään paremmin arjessa ilmeneviä toiminnallisia vaikeuksia, joita perheissä väistämättä ajoittain ilmenee. Toisinaan vaikeudet voivat kehittyä niin suuriksi, että niistä selviämiseen tarvitaan ulkopuolista apua.

Arkea on kuvailtu usein toistuvuutta, rutiineja, jokapäiväistä toimintaa ja työn raskautta sekä yksitoikkoisuutta kuvaavilla käsitteillä (Lefebvre 1971; Jokinen 2005), ja arki nähdään välttämättömänä osana ihmiselämää ilman suurempaa hohtoa. Heinilä (2007) sen sijaan näkee kotitalouden toiminnan arjen runoutena, jossa toiminta ja tekeminen tai valmistaminen ja käyttäytyminen kietoutuvat yhteen ja arjen välttämättömät ja toistuvat toimet, niin toiminta itsessään kuin konkreettiset tuotokset, ovat ihmisyyden toteutumisen kannalta arvokkaita, eivät välttämätön paha. Rutiinit ohjaavat käytäntöinä arkielämäämme aamusta iltaan, ja ne suojaavat ihmistä ulkoisen maailman epävarmuudelta, auttavat sopeutumaan ympäristön muutoksiin ja tuovat arkeen ennustettavuutta, järjestystä sekä turvallisuuden tunnetta (Felski, 2000; Heinonen, 2012). Rutiineille on ominaista se, että noudatamme niitä tottumuksesta ilman erityistä päätöstä. Rutiinit auttavat myös rytmittämään päivää, jaksottavat ajan kulkua ja vähentävät päätöksenteon monimutkaisuutta, luovat normaaliuden tunnetta ja lisäävät luotettavuutta sosiaalisessa kanssakäymisessä (Heinonen, mt.). Toisaalta rutiinit voivat myös kahlita ihmistä ja suunnata esimerkiksi ajankäyttöä vähemmän järkeviin toimintoihin (Sekki, 2018). Äidin jumittuminen TV:n ääreen seuraamaan joka iltapäivä saippuasarjoja voi tarkoittaa lapselle avun puuttumista läksyjen teosta tai muusta huolenpidosta.

2.4 Arki haltuun -hanke

Sekvenssikartaksi nimetyn perhetyössä käytettävän työvälineen kehittämisprosessi käynnistyi Jonssonin (2006) opinnäytetyössä, joka käsitteli kotiin vietyä perhetyötä pääkaupunkiseudulla asuvassa lapsiperheessä. Tavoitteena tässä pilotihankkeessa oli selkeän päivärytmin luominen aikatauluttamalla perheen arkea lukujärjestyksen kaltaisen työvälineen, sekvenssikartan, avulla. Myönteisen kokemuksen rohkaisemana Väestöliitossa aloitettiin laajemman kehittämishankkeen suunnittelu, jossa samaa työmenetelmää ja -välinettä kokeiltiin erilaisten, syrjäytymisvaarassa olevien lapsiperheiden kanssa. Tässä luvussa valotan AH-hankkeen taustaa ja työskentelytapaa, jossa yhdistyivät käytännöllinen toiminta perheiden kanssa, sekvenssikartan käyttö sekä vanhempia ohjaavat ja omatoimisuuden tukemiseen tähtäävät keskustelut. Tutkimukseni tuo esiin työntekijöiden näkökulmaa ja roolia työmenetelmän ja -välineen pääasiallisina kehittäjinä. Perheiden kokemukset ja mielipiteet perhetyöstä välittyvät työntekijöiden havaintojen ja perheiden jäsenten kertomusten kautta, joista

työntekijät tekevät omia tulkintojaan suunnitellessaan, pohtiessaan ja arvioi-
dessaan työskentelyään asiakkaiden kodeissa.

2.4.1 Arki haltuun -hankkeen taustaa

Perheen ongelmat ja pahoinvointi näkyy ensimmäisenä yleensä lapsissa, joiden oireileva käytös tai poikkeava olemus viestii heidän kanssaan työskenteleville aikuisille perheen epätydyttävästä tilanteesta. Lapsi reagoi ikätasonsa mukaisesti, mutta myös yksilöllisesti esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttöön tai väkivaltaan perheessä, eikä opettajien tai muiden lasten kanssa toimivien aikuisten ole aina helppo tunnistaa lapsen avun tarvetta. Lapsi saattaa salata kodin vaikeuksia, sillä lapsi on usein lojaali vanhemmilleen, eikä ehkä halua ulkopuolisten huomaavan tai puuttuvan perheen asioihin. Myös pelko tai häpeä saattaa estää lasta puhumasta huolistaan. Opettajien lisäksi terveydenhoito-henkilöstö sekä oppilashuolto ovat avainasemassa päiväkotij- ja kouluikäisten lasten kasvuolojen seuraajina ja vaikeuksien tunnistajina (Poutiainen, 2016). Poutiaisen tutkimuksen mukaan lastenneuvoloiden ja kouluterveydenhoidon terveydenhoitajilla oli herännyt huoli joka neljännen (25 %) tarkastuksessa olleen lapsen ja nuoren hyvinvoinnista. Perheissä ilmeni taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia, ja aikaisempaa useammat perheistä olivat lastensuojelun asiakkaina.

Väestöliiton lastenhoitopalvelun työssä tehdyt havainnot monien perheiden arjen hallinnan vaikeuksista sekä lapsiperheiden saaman kotipalvelutyön puuttuminen kunnista olivat alkusysäyksenä ja kimmokkeena Arki haltuun -hankkeelle. Jonsson (2006) oli opinnäytetyönsä ohella tutustunut Korvelan (2003) väitöskirjassaan esittämiin tuloksiin lapsiperheen päivien sekvenssirakenteesta, ja erityisesti sekvenssien välisten siirtymien merkitys arkirytmien muotoutumisessa herätti suurta mielenkiintoa. Jonsson (2006) kuvailee AH-hanketta edeltäneessä opinnäytetyössään alkuideointitilannetta seuraavasti:

”Korvela on jäsentänyt kodin arkipäivät rakenteen mukaan, joka muodostuu toisiaan seuraavista sekvensseistä. Sekvenssien keskinäisessä vaihtumisessa esiintyy erityinen siirtymävaihe, jolle on luonteenomaista monimuotoinen ja jännitteinen rakenne. Korvelan lähtökohdista on, että jännitteiden syntyminen ja niiden käsittelemisen analyysi avaa omalta osaltaan sitä dynamiikkaa, josta kodin yhteinen arki rakentuu.

Havahduin tähän huomioon. Kuntien sosiaalitoimen tilaamassa perhe-työssä olin usein kohdannut perheitä, joissa arki niin sanotusti kellui. Perheissä ei pystytty siirtymään sekvenssistä seuraavaan ja arjen dynamiikka ei näyttänyt toimivan. Päivissä ei ollut struktuuria eikä rutiineja.” (Jons-son, mt., 38)

Arki haltuun -hanke määriteltiin kehittämis-, tutkimus- ja koulutushankkeeksi, jonka tavoitteena oli luoda uusia työmuotoja perheiden auttamiseksi. Työmenetelmän kehittämisen ohella haluttiin kartoittaa lapsiperheiden palvelukenttää ja tarkastella mahdollisia palvelujen ja asiakkaiden tarpeiden kohtaamattomuuden syitä ja taustoja (RAY-hakemus, 2007). Perheiden auttamistahot toimivat usein toisistaan tietämättä, ja tukitoimien koordinointi sekä yhteensovitus puuttuvat (Alhanen, 2014; Aula, 2019). Kokonaisvastuun puuttuminen ja hajanainen palvelujärjestelmä on huomioitu viimein myös poliittisella tasolla, sillä vuoden 2015 hallitusohjelmassa yhtenä kärkihankkeena mainitaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, jossa tavoitteena on palvelujärjestelmän uudistaminen. Kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut on tarkoitus sovit-
taa yhteen integroiduksi lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi (Valtioneuvosto, 2015).

Vuonna 2019 muodostettu Rinteen hallitus ilmaisi hallitusohjelmassaan ta-
voitteekseen jatkaa aloitettua lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (Val-
tioneuvosto, 2019a). Joulukuussa 2019 muodostettu Marinin hallituksen oh-
jelma seuraa samoilla linjoilla. Tavoitteeksi on asetettu muun muassa perhe-
keskustoimintamallin levittäminen, neuvoloiden kehittäminen, parisuhdetyön
vahvistaminen ja vanhemmuuden tukeminen. Lisäksi pyritään vahvistamaan
sosiaalihuoltolain mukaisia perheiden ennaltaehkäiseviä palveluita ja helpotta-
maan kotipalveluiden saamis- ja myöntöedellytyksiä (Valtioneuvosto, 2019b).

AH-hankkeen toimintafilosofiana oli olettamus, että arjen perusrakenteen ol-
lessa vahva ja rutiinien avulla pönkitetty, lasten turvallisuudentunne vahvistuu
ja vanhemmilta vapautuu energiaa ja voimavaroja keskittyä töiden hakuun tai
elämää hankaloittavien seikkojen, esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongel-
mien, hoitoon (Kupiainen & Holmberg, 2011). Tavoitteena hankkeessa oli
kohdistaa vanhempien voimavaroja hyvinvointia hähtaavien ongelmien käsit-
telyyn sen sijaan, että arjesta selviäminen veisi muutoinkin mahdollisesti rajal-
isia resursseja. Arjen pyörittäminen voimavarojen äärrirajoilla sysää muut elä-
mää hankaloittavat seikat sivuun ja esimerkiksi vanhemman omasta tervey-
destä huolehtiminen tai ihmissuhteet jäävät hoitamatta.

Arjen hallinnan korostaminen saattaa olla myös haitallista, sillä Pekkarinen (2016) muistuttaa uhkasta, jolloin liiallinen keskittyminen arjenhallinnan ja toimintakyvyn lisäämiseen voi vaikeuttaa perheen vaikeuksien taustalla vaikuttavien tekijöiden havaitsemista. Arjen hallintaan saaminen ei välttämättä poista ongelmia, ellei myös ongelmien taustatekijöihin puututa. AH-hankkeessa kannustettiin ja tuettiin vanhempia hakemaan apua muiden palvelujen piiristä, sillä hankkeessa haluttiin keskittyä nimenomaan arjen sujumisen tukemiseen yhdessä tekemisen ja toimeen tarttumisen avulla. Konkreettinen apu kodin ja lasten hoidossa sekä ohjaus ja neuvonta olivat toiminnan fokuksina. Valtaosassa toteutetuista perhetyön kehittämisprojekteista toimintatapa on ollut psykososiaalinen tukeminen eli terapeutit keskustelut. Kodin, lasten ja talouden hoitoon suuntaavaa käytännön työskentelyä tai lasten hoidossa ohjaamista ei ole juurikaan sisältynyt projektien toimintatapoihin ainakaan kirjallisuudessa annettujen kuvausten mukaan. AH-hankkeen perhetyö oli ennakoon määritelty varhaisen vaiheen avuksi ja tueksi, mutta käytännössä perhetyö osoittautui projektiperheissä huomattavasti vaativammaksi, sillä useimmat asiakasperheet olivat jo ohjautuneet lastensuojelun piiriin ja perhetilanteen kohentamiseksi tarvittiin korjaavia toimenpiteitä (Saarilahti, 2010).

2.4.2 Arki haltuun -hankkeen toimintatapa

Arki haltuun -hanke käynnistyi virallisesti toukokuussa 2007, jolloin koordinaattori aloitti työnsä jo tehtäviin valittujen perhetyöntekijöiden lisäksi. Työntekijöillä oli sosiaalialan koulutus sekä usean vuoden, jopa vuosikymmenien mittainen työura takanaan alalla. Vastuuhenkilöt (projektin johtaja ja koordinaattori) pysyivät samoina koko projektin ajan, mutta perhetyöntekijätiimissä tapahtui vaihdoksia. Samanaikaisesti hankkeessa työskenteli 2–3 perhetyöntekijää, joiden pääasiallisena vastuualueena olivat käynnit asiakasperheiden kodeissa ja niihin liittyvä havaintojen ja tietojen dokumentointi. Käytän tutkimuksessani rinnakkain termejä hanke ja projekti tarkoittamaan viralliselta nimeltään Arki-haltuun hanketta. Projektin näkökulmassa korostuvat työn päämääräsuuntautuneisuus, väliaikaisuus ja ainutkertaisuus, kun taas hanketta voidaan pitää enemmän hallinnollisena terminä.

Pääasiallisina yhteistyötahoina ja perhetyön tilaajina olivat pääkaupunkiseudun sosiaalitoimistoissa työskentelevät sosiaalityöntekijät, jotka toimivat myös

perheitä koskevien neuvottelujen koollekutsujina. Useimmissa tapauksissa neuvottelupaikkana oli sosiaalitoimisto, mutta myös asiakasperheiden kodeissa pidettiin muutamia neuvotteluja. Sosiaalityöntekijän lisäksi neuvotteluissa olivat läsnä perheiden vanhemmat/vanhempi sekä hankkeen työntekijöistä hankkeen johtaja, koordinaattori sekä perhetyöntekijöitä. Maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa työskenneltäessä käytettiin mahdollisuuksien mukaan tulkkipalveluja (neuvotteluissa aina ja kotikäynneillä lähes joka kerran).

Perhettä kohden pidettiin yleensä kolme neuvottelua: aloitusneuvottelu työskentelyä aloitettaessa, välineuvottelu noin kuukauden kuluttua työskentelyn aloituksesta sekä lopetusneuvottelu intensiivisen työskentelyjakson päättyessä. Projektin työntekijät tekivät perheiden luokse vielä tervehdyskäynnin muuttaman kuukauden kuluttua työskentelyn päättymisestä sekä toisen käynnin noin vuoden kuluttua. Tervehdyskäyntien tarkoituksena oli arvioida perhetyöprosessin onnistumista sekä pyytää asiakkailta työskentelymenetelmään ja -välineeseen liittyvää palautetta hankkeessa tapahtuvaa jatkokehittämistä varten.

Aloitusneuvottelussa perheiden aikuisia tavattiin ensimmäisen kerran ja tilaisuudessa sovittiin työskentelyn aloittamisesta sekä määriteltiin alustavat tavoitteet. Lisäksi perheille kerrottiin projektin keskeisistä toimintaperiaatteista sekä asiakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista. Myös asiakassopimukset allekirjoitettiin yleensä aloitusneuvottelun yhteydessä. Välineuvottelussa tarkasteltiin alussa asetettujen tavoitteiden toteutumista sekä sovittiin jatkotavoitteet työskentelyn loppujaksolle. Lopetusneuvottelussa työskentelyä arvioitiin kokonaisuutena niin perheen, perhetyön tilaajan kuin projektihenkilöstönkin kannalta. Projektin työntekijöiden toiveena oli, että työskentely perheen kanssa jatkuisi projektityön jälkeenkin ja tätä varten laadittiin yhteenveto tehdystä perhetyöstä sekä ehdotuksia jatkotyöskentelyn laadusta. Perheen tukemisen jatkumista pidettiin tärkeänä, sillä projektityö oli kestoltaan lyhytaikaista ja perheiden haasteelliset tilanteet vaativat lähes poikkeuksetta pidempiaikaista työskentelyä.

Perhetyöntekijät aloittivat työskentelyn perheen kotona perehtymällä perheen arkeen havainnoimalla, keskustelemalla ja suunnittelemalla yhdessä vanhempien kanssa tulevien kotikäyntien tavoitteita ja sisältöä. Tutustumisvaihe on ratkaisevan tärkeä luottamuksellisen ja toimivan yhteistyösuhteen syntymisen kannalta (ks. esim. Juhila, 2006; Fook, 2012), ja siihen haluttiin kiinnittää huomiota aloittamalla työskentely kiireettömästi, molemminpuolista avoimuutta korostaen ja asiakasta kuunnellen. Monet ihmiset kokevat

sosiaalityöntekijöiden tarkkailevan ja kontrolloivan perheitä, ja tämän vuoksi perhetyö saattaa herättää asiakkaisissa epäilyä työn todellisesta tarkoituksesta ja ehkä myös vastustusta suunniteltuja muutoksia kohtaan (esim. Juhila, 2006). Perhetyön läpinäkyvyyttä korostettiin AH-hankkeessa toistuvasti ja läpinäkyvyydellä tarkoitettiin avointa viestintää suhteessa työn tilaajaan ja perheeseen. Perheen asioita ei käsitellä sosiaalityöntekijöiden tai muiden yhteistyötahojen kanssa ilman perheen suostumusta, eikä neuvotteluissa tuoda esille sellaisia havaintoja, joista ei ole ennakoon kerrottu perheelle. Mutta toisaalta ei myöskään salata tai jätetä käsittelemättä esiin tulleita huolenaiheita tai epäilystä tuotavia asioita. Esimerkiksi epäilyt päihtymyksestä tai lasten pahoinpitelystä ovat välitöntä puuttumista vaativia seikkoja jo lastensuojelulain (2007) perusteella, ja nämä seikat on otettava vanhempien kanssa puheeksi välittömästi, mikäli aihetta ilmenee.

Perhetyöntekijät tekivät kotikäynnit pääasiassa pareittain, ja parityöskentelyyn pyrittiin sekä turvallisuussyistä että käytännön työskentelyn sujuvuuden kannalta. Kaksi työntekijää voi jakaa tehtäviä niin, että toisen huolehtiessa lapsista toinen saa mahdollisuuden keskittyä työskentelyyn aikuisen/aikuisten kanssa. Projektikoordinaattori teki muutaman kotikäynnin jokaisen perheen luo, ja hän keskittyi pääasiassa keräämään asiakkaiden kokemuksia ja palautetta työmenetelmästä ja -välineestä. Tarkkoja tehtävien rajoituksia tai pysyvää työnjakoa ei projektitiimillä ollut, vaan tehtävistä sovittiin ja neuvoteltiin tilanteiden mukaan joustavasti kuitenkin niin, että koordinaattori ja projektin johtaja hoitivat enemmän hallinnollisia tehtäviä ja yhteydenpitoa yhteistyötahoihin, ja perhetyöntekijät keskittyivät käytännön töihin kotikäynneillä sekä tehtyjen töiden ja havaintojen kirjaamisiin.

2.4.3 Sekvenssikarttatyöskentely

Sekvenssikartta oli työvälineen nimenä jo vuonna 2005 toteutetussa pilottihankkeessa ja välineen nimi säilyi muuttumattomana AH-hankkeessa koko toiminta-ajan. Sekvenssikartta-nimessä yhdistyy Korvelan (2003) väitöstudiumuksen käsitteistöä käytännön sanaston kanssa. Kartalla tarkoitetaan mitta-kaavan mukaista, pelkistettyä ja selitettyä piirroskuvaa jostakin maantieteellisestä alueesta ja sen keskinäisestä sijainnista suhteessa toiseen alueeseen (Kielitoimiston sanakirja, 2018). Myös muita kaavamaisia piirroksia tai kuvastoja voidaan nimittää kartoiksi. Kartan voi tulkita myös metaforana, jolla kuvataan

”kartalla oloa”, asioista perillä olemista tai kartan avulla suunnistamista kohti seuraavaa rastia tai päämäärää. Projektin johtaja selittää työvälineen nimen taustoja projektitiimille seuraavasti:

Luettuani Korvelan väitöskirjan otin yhteyttä häneen ja kerroin tästä mun ideasta, että jos me tehtäis tällöinen kartta. Mä en tiedä, mistä se beti tuli mieleen, että se olis semmonen sekvenssikartta sille perheelle. Se on se nimi. Se oli vaan tullu mieleen, että semmonen sekvenssikartta tehdään sen perheen kanssa. Ja sitt koetetaan selvittää, mikä. Tai laitetaan siihen karttaan sen nuorimman lapsen vähimmäisvaatimukset niinku, mitä pitää olla, että huolenpito on taattu. Elikkä ruokailut, rytmi, mitä kuuluu olla, unet säännölliset. (Tiimipalaveri 31.5.2007)

Sekvenssikartta yhdessä käytännön työtoiminnan ja keskustelujen kanssa muodostivat perhetyön toimintakokonaisuuden, josta käytettiin hankkeessa nimitystä *sekvenssimenetelmä* (Korvela, 2011; Korvela, Saarilahti & Sekki, 2014). Sekvenssimenetelmää kokonaisuutena on kuvattu yksityiskohtaisesti Sekin (2018) väitöstutkimuksessa, jossa sekvenssikartan käyttöönotto on tulkittu toiminnan uudenaikaiseksi välittymiseksi, joka puolestaan luo mahdollisuuden perhetyön uudenlaisten käytäntöjen kehittymiselle. Oma tutkimukseni keskittyy sekvenssikartan saamiin merkityksiin ja sekvenssikartan käyttömahdollisuuksiin erilaisissa tilanteissa ja konteksteissa, joissa perhetyöntekijät olivat mukana AH-hankkeen aikana. Sekvenssikartta oli siis perhetyön uusi työväline, jonka mukanaolon työskentelyprosessissa voitiin olettaa tuovan prosessiin uudenlaisia ja ennalta-arvaamattomia seurauksia.

Kuvassa 1 on esitetty ensimmäinen sekvenssikarttaversio, jonka työntekijät olivat ideoineet ennen asiakastyön aloittamista.

	MAANANTAI	TIISTAI	KESKIVIIKKO	TORSTAI	PERJANTAI
Aamu					
					
Päivä					
					
					
Iltapäivä					
					
					
					
Ilta					
					
					
					

Kuva 1. Ensimmäinen sekvenssikarttaversio
(vuonna 2007 ennen asiakastyön aloittamista)

Työntekijöiden alkuperäisenä ajatuksena oli selvittää sekvenssikartan avulla perheen viikkorytmi ennen perhetyön aloittamista eli työskentelyn lähtötilanne (*”nyt-tilanteen kartta”*), mutta tiimissä käytyjen keskustelujen jälkeen päädyttiin lopulta tekemään ensimmäisen asiakasäidin alkuhaastattelu ilman sekvenssikarttaa. Kuvien ajateltiin mahdollisesti antavan asiakkaalle vihteitä suositeltavista päivän toiminnoista ja johdattelevan mahdollisesti kertomaan todellisuudesta poikkeavalla tavalla (asiakkaan *”toivetiila, will/ vill-tila”*).

Äidin antamien tietojen pohjalta työntekijät laativat perheelle ensimmäisen varsinaisen sekvenssikartan, *tavoitekartan*, jota täydennettiin seuraavaa kotikäyntiä varten lisäämällä siihen piirroksuvia (kuva 2). Piirrosten tarkoituksena oli elävöittää ja kaunistaa karttaa, mutta toisaalta piirrosten toivottiin myös herättävän ajatuksia siitä, mitä kuului koululaisperheen viikkotoimiiin, ja mihin aikaan olisi esimerkiksi hyvä mennä nukkumaan koulupäivinä. Päiväjärjestykseen sisällytettiin päivien keskeiset tapahtumat sekä korostetusti korjaamista vaativat tavat ja käytännöt (*kehittämiskohteet*), jotka olivat nousseet esille keskusteluissa perheenjäsenten kanssa. Kyseisessä perheessä erityistä huomiota haluttiin kiinnittää kodin puhtaana pittoon ja siivoukseen. Sekvenssikartta oli jaettu värien mukaan neljään vaiheeseen Korvelan (2003) väitöskirjasta saatua

ideaa mukaillen: aamu (keltainen), päivä (punainen), iltapäivä (vihreä) ja ilta (sininen). Väreillä haluttiin kohdistaa huomiota päivän eri vaiheisiin ja niihin sisältyviin toimintoihin, ja tavoitteena oli selkeän rakenteen muodostuminen päiviin, joita äidin työttömyyden aikaan olivat ohjailleet lähinnä TV-ohjelmat ja lasten kouluajat.

MAANANTAI	TIISTAI	KESKIVIIKKO	TORSTAI	PERJANTAI
6:00 Äiti =M (herää) 8:00 Sanna (herää) M&S omat aamupalat 7:30 Äiti (työ alkaa) 9:00 Sanna (koulu alkaa)	6:00 Äiti 7:00 Sanna Äiti tekee aamupalat 7:30 M 8:00 S	6:00 Äiti 7:00 Sanna M. aamupalat 7:30 M 8:00 S	6:00 Äiti 8:00 Sanna M&S omat aamupalat 7:30 M 9:00 S	6:00 Äiti 7:00 Sanna M. aamupalat 7:30 M 8:00 S
14:00 Äiti (työ loppuu) 15:00 Sanna (koulu loppuu) Välipala Läksyt (Sanna) 16:00-18:00 Päivällinen Tiskit	13:45 M 14:00 S Välipala Läksyt (S) 16:00-18:00 Päivällinen Tiskit	14:00 M 15:00 S Välipala Läksyt (S) 16:00-18:00 Päivällinen Tiskit	13:15 M 16:00 S Välipala Läksyt (S) Kylpyhuoneen pesu 16:00-18:00 Päivällinen Tiskit	12:15 M 14:00 S Välipala Läksyt (S) Imurointi Lattian pesu 16:00-18:00 Päivällinen Tiskit
Kissan hiekka (Sanna) Sannan harkat	Kissan hiekka (S) Sannan harkat	Kissan hiekka (S) Sanna harkat	Kissan hiekka (S)	Kissan hiekka (S)

Kuva 2. Ensimmäiselle asiakasperheelle laadittu tavoitesekvenssikartta

Jokaisen perheen ja jokaisen yksittäisen asiakkaan tilanne ja tarpeet otettiin lähtökohdaksi alettaessa rakentaa sekvenssikarttaa, eikä mitään valmista mallikarttaa sellaisenaan käytetty, vaan kaikki sekvenssikartat niin sanotusti räätälöitiin kuin mittatilauksena. Sekvenssikartan sisältö eli siihen tehtävät merkinnot tuotettiin yhteistyönä asiakkaan kanssa neuvotellen ja pohtien. Asiakkaille annetut sekvenssikartat olivat tietokoneella kirjoitettuja ja kuvitettuja, mutta asiasisältö muodostui aina kotikäynnillä esiin tulleista seikoista ja tavoitteista, joista työntekijät koostivat A4-kokoisen aikataulun, jota voitiin pitää perheelle laadittuna arjen toimintaohjeena. Sekvenssikarttaa muutettiin ja muokattiin tarpeen mukaan tilanteiden muuttuessa ja näin ollen yhteen perheeseen syntyi muutaman kuukauden työskentelyjakson aikana useampia sekvenssikarttaversioita.

Uusien sekvenssikarttojen laatiminen viikoittain tilanteiden ja tavoitteiden muuttuessa perheissä tuntui työntekijöistä varsin työläältä ja epäekologiselta-kin, kun uusia tulosteita jouduttiin ottamaan toistuvasti pienenkin muutoksen tapahduttua aikaisempaan suunnitelmaan verrattuna. Vaikka tilanne oli koettu epätydyttäväksi, toimivamman ratkaisun löytämiseksi jouduttiin tekemään useampia kokeiluja ennen ratkaisun löytymistä. Joihinkin perheisiin laadittiin useampia rinnakkaisia sekvenssikarttoja (koko ajan samana pysyvät toiminnot ts. perheen peruspäiväjärjestys toiseen karttaan ja muuttuvat tai kertaluonteiset tapahtumat, kuten lääkärikäynnit tai koulupalaveri toiseen karttaan) tai joissakin perheissä päädyttiin laatimaan henkilökohtaiset sekvenssikartat jokaiselle perheenjäsenelle ja perheen karttaan merkittiin vain kaikille yhteiset asiat ja menot.

Uuden, helpommin muokattavissa olevan sekvenssikartan synty ajoittui hankkeen loppupuolelle. Työntekijöille oli herännyt idea kokeilla sekvenssikartan tekoa niin, että tulostettu sekvenssikarttapohja laitetaan muovitaskuun ja tarvittavat merkinnät tehdään vesiliukoisella tussilla muovitaskun päälle. Pohdittaessa tätä ideaa yhdessä tiimikokouksessa keskustelun aikana ryhmässä syntyi ajatus kartan laminoimisesta, ja tätä ideaa päätettiin kokeilla heti käytännössä. Uudessa sekvenssikarttaversiossa oli aikaisempaan verrattuna etuna muunte-lujen ja korjausmerkintöjen helppous ja mahdollisuudet kirjata muutokset välittömästi. Perheille annettiin laminoitu sekvenssikartta sellaisessa muodossa, että siinä olivat valmiina vain viikonpäivät sekä koko ajan muuttumattomina pysyvät toiminnot, ja muutoin perhe voi itse täydentää karttaa tarpeidensa mukaan.

Kuvassa 3 on esitetty vuodelta 2010 viimeisen AH-hankkeen asiakasperheen sekvenssikartta. Kuvasta voi huomata sekvenssikartan perusmuodon säily-neen hyvin samanlaisena kuin hanketta aloitettaessa, mutta kartan väritystä ja päivän jaksottelua voitiin hankkeen kuluessa mukauttaa tarpeiden ja perheen toiveiden mukaan. Vaikka sekvenssikartta ulkonäöltään säilyi melkoisen muuttumattomana, niin työntekijöiden tapa työskennellä karttaa käyttäen muuttui merkittävästi, kuten esitän luvuissa 5 ja 6 tutkimukseni analyysien perusteella.

	Maanantai	Tiistai	Keskiviikko	Torstai	Perjantai	Lauantai	Sunnuntai
Aamu	Herätys 6.45 Vaatteiden vaihto Aamupesut Aamupala Pissit + pukeminen klo: 8.10 Lähtö PK 8.30 Isä salille Uikoilu (äiti ja Vilma)	Herätys 6.45 Vaatteiden vaihto Aamupesut Aamupala Pissit + pukeminen klo: 8.10 Lähtö PK 8.30 Isä salille Uikoilu (äiti ja Vilma)	Herätys 6.45 Vaatteiden vaihto Aamupesut Aamupala Pissit + pukeminen klo: 8.10 Lähtö PK 8.30 Isä salille Uikoilu (äiti ja Vilma)	Herätys 6.45 Vaatteiden vaihto Aamupesut Aamupala Pissit + pukeminen klo: 8.10 Lähtö PK 8.30 Isä salille Uikoilu (äiti ja Vilma)	Herätys Aamupala 8.30 Uikoilu	Herätys Aamupala 8.30 Uikoilu	Herätys Aamupala 8.30 Uikoilu
Päivä	Kotiöitä Lounas 11.30 Vilman päivälepo 13-14.30 äidin oma aika Välipala 14.00 Lähtö PK 14.45 PK:sta haku 15.15 Leikkiä, piirtämistä ym.	Kotiöitä Lounas 11.30 Vilman päivälepo 13-14.30 äidin oma aika Välipala 14.00 Lähtö PK 14.45 PK:sta haku 15.15 Leikkiä, piirtämistä ym.	Kotiöitä Lounas 11.30 Vilman päivälepo 13-14.30 äidin oma aika Välipala 14.00 Lähtö PK 14.45 PK:sta haku 15.15 Leikkiä, piirtämistä ym.	Kotiöitä Lounas 11.30 Vilman päivälepo 13-14.30 äidin oma aika Välipala 14.00 Lähtö PK 14.45 PK:sta haku 15.15 Leikkiä, piirtämistä ym.	Lounas 12.00 Vilman päivälepo Omaa ohjelmaa Välipala Uikoilu	Lounas 12.00 Vilman päivälepo Omaa ohjelmaa Välipala Uikoilu	Lounas 12.00 Vilman päivälepo Omaa ohjelmaa Välipala Uikoilu
Iltä	 Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30 Vanhempien oma aika Aamiaispyödyän kattaus V&J nukkumaan 22.30	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30 Vanhempien oma aika Aamiaispyödyän kattaus V&J nukkumaan 22.30	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30 Vanhempien oma aika Aamiaispyödyän kattaus V&J nukkumaan 22.30	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30 Vanhempien oma aika Aamiaispyödyän kattaus V&J nukkumaan 22.30	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30-20 Vanhempien oma aika	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30-20 Vanhempien oma aika	Yhteinen illallinen 17.30-18.30 (Keskustelua päivän tapahtumista) Iltapesut Iltasatu sohvalle (Valitsemisvuorot!) Nukkumaan 19.30-20 Vanhempien oma aika

Kuva 3. AH-hankkeen viimeisen asiakasperheen sekvenssikartta
(vuonna 2010)

2.4.4 Tiimipalaverit

Projektityöryhmässä, jota kutsun tutkimuksessani tiimiksi heidän itsensä käyttämän nimityksen mukaisesti, päätettiin heti projektin alussa varata työviikosta kaikille työntekijöille yhteinen ja muilta tehtäviltä kiireetön aika, jolloin keskitettiin asiakastyössä syntyneiden ajatusten ja kokemusten vaihtoon ammatillisen kehittymisen ja kehittämisen hengessä. Projektityöryhmä kutsui kokouksiaan tiimipalaverieiksi, ja ne oli päätetty äänittää mahdollista myöhempää tutkimuskäyttöä varten. Pöytäkirjoja tai muistioita tiimipalaverieista ei laadittu, sillä ne haluttiin säilyttää epämuodollisina ja avoimina keskustelutilaisuuksina, joissa kaikki työntekijät voivat ilmaista vapaasti ajatuksiaan ja ”tuulettaa” työssä heränneitä asiakasperheisiin liittyviä tunteita.

Tiimipalaverien luonne ja rakenne säilyivät samanlaisina koko kolmivuotisen projektin ajan. Kokoontumisen aluksi puheenjohtaja kertoi päivän aiheet sekä

yleiset tiedotukset, minkä jälkeen käsiteltiin jokaisen työskentelyn kohteena olevan asiakasperheen tilannetta toteutuneiden kotikäyntien pohjalta. Tulevia kotikäyntejä ja edessä olevia neuvotteluja valmisteltiin ja suunniteltiin yhteisen strategian luomiseksi. Perhekohtainen tilannekatsaus toteutettiin niin, että perheessä työskennellyt perhetyöntekijä kertoi kotikäynnin tapahtumat ja havainnot muulle tiimille. Näitä vapaamuotoisia alustuksia voisi luonnehtia narratiiviksi, joissa yksi kotikäynti muodostaa kokonaisen tarinan. Tarinan muodossa kerrottu tapahtumien kuvaus auttoi työntekijää itseään hahmottamaan ja jäsentämään tilannetta, ja muille tiimin jäsenille tarjoutui mahdollisuus osallistua tarinan syntyyn joko omien havaintojen pohjalta tai ulkopuolisena kuuntelijana. Alustuksessa tehtiin selkoa kotikäynnillä tehdyistä käytännön töistä ja perheenjäsenistä tehdyistä havainnoista: heidän toiminnastaan ja mielialastaan sekä myös huomioita kodin kunnosta ja kunnossa pidosta. Tiimipalaverissa paitsi suunniteltiin, niin myös arvioitiin työskentelyä perheen kanssa, työn edistymistä sekä kokonaistilannetta suhteessa yhdessä asetettuihin tavoitteisiin. Tuleville kotikäynneille työntekijät asettivat omia konkreettisia ja käytännöllisiä tavoitteita, kuten esimerkiksi kylpyhuoneen siivous tai lasten saattaminen kouluun, ja näiden tavoitteiden avulla pyrittiin kiinnittämään vanhemman huomio arjen sujumiseen. Toimimalla esimerkkinä ja kanssatekijänä työntekijät tähtäsivät arkea hankaloittavien epäkohtien korjaamiseen, ja samalla toivottiin voitavan herätellä asiakasvanhempia huomaamaan uusia toimintamalleja ja -tapoja.

Tiimipalavereita voi pitää työnohjauksen ohella työntekijöiden jaksamisen ja motivaation kannalta tärkeinä työn peilaustilaisuuksina sekä purkautumiskanavina. Asiakastyö kompleksisten vaikeuksien kanssa kamppailevien perheiden parissa vaatii työntekijöiltä jatkuvaa oman persoonan, ammattitaidon ja tunteiden käyttöä työvälineenä. Varila (2006) korostaa työhön liittyvien tunteiden merkitystä; niitä ei pitäisi vähätellä kehittämisen ja ihmisten kanssa työskentelyn yhteydessä, vaikka toisinaan tunteiden ajatellaan kuuluvan työelämän ulkopuolelle. Kehittämisessäkään ei voida keskittyä pelkästään kognitiivisiin toimintatapoihin, koska mukana olevien ihmisten tunteet ja kokemukset väistämättä vaikuttavat myös itse työskentelyprosessiin ja työntekijöiden olisi hyvä tiedostaa tämä tosiasia.

Tiimipalaverin voi rinnastaa Nonakan, Konnon ja Toyaman (2001) hiljaisen tiedon muuntumisteoriassa esitettyyn tiedon luomisen tilaan ja paikkaan, *Ba-han*, jolla tarkoitetaan fyysistä, virtuaalista tai mentaalista tilaa, jossa tietoa luodaan, hyödynnetään ja jaetaan. Implisiittisen tiedon saaminen ilmi olevaksi,

eksplisiittiseksi tiedoksi on vaiheittainen prosessi, jonka kuvaamiseen on käytetty sykleihin perustuvaa mallia. Hiljainen tieto saatetaan vähitellen yhteiseen käsittelyyn, kun ryhmässä jaetaan vuorovaikutteisesti kokemuksia ja näkemyksiä. Prosessin vaiheena puhutaan sosialisatiosta, sillä olennaista on ryhmän jäsenten konkreettinen yhdessäolo ja dialogi. Ulkoistamisessa hiljainen tieto artikuloidaan eksplisiittiseksi ja tieto kristallisoituu, jolloin se on jaettavissa tai käytettävissä muiden kanssa.

Eri prosessin vaiheessa tilan merkitys korostuu eri tavoin. Alussa hiljaista tietoa sanoitetaan dialogisessa vuorovaikutuksessa, jotta voidaan siirtyä eksplisiittisen tiedon kokoamiseen eri elementtejä yhdistelemällä. Saatua uutta tietoa systematisoidaan ja yhdistetään aikaisempaan tietoon, jota puolestaan voidaan levittää laajempaan käyttöön työyhteisössä tai sen ulkopuolellakin. Uusi tieto sisäistyy vähitellen toiminnassa uudelleen uudenlaiseksi hiljaiseksi tiedoksi, jota voidaan edelleen jalostaa uudessa tiedonmuuntumisprosessissa.

2.5 Hankkeen aikana koottu aineisto

Arki haltuun -hankkeen aikana työskenneltiin yhteensä 31 perheen kanssa (Kupiainen & Holmberg, 2011). Perustiedot perheistä ja niissä tehdystä perhetyöstä on esitetty liitteessä 1. Työskentelyn kohteeksi valikoitui noin kolmasosa kuntien sosiaalityöntekijöiden ehdottamista perheistä, ja asiakkuuden aloittamisesta päätettiin projektitiimissä perheestä saatujen esitetietojen ja sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella. Yhteydenpito perheiden ja yhteistyötahojen kanssa kirjattiin muistiin sähköisiin tiedostoihin, ja neuvottelut mahdollisista asiakkuuksista sosiaalityöntekijöiden kanssa on myös äänitetty.

Hankkeen työntekijät tallensivat alusta alkaen monenlaista aineistoa mahdollista myöhempää tutkimusta varten, sillä tutkijoiden mukaantulo oli odotettavissa hanketta aloitettaessa. Aineisto oli siis olemassa tutkimuksen tekemisestä ja tutkijasta riippumatta (Alasuutari, 2007). Hankkeeseen osallistuneiden perheiden ja sosiaalitoimen edustajien kanssa käydyt neuvottelut (aloitus-, väli- ja lopetusneuvottelut) äänitettiin ja neuvotteluista laadittiin lisäksi viralliset muistiot. Kaikkiaan tallennettuna on 90 neuvottelumuistiot.

Perheiden luokse tehdyistä kotikäynneistä tehtiin päiväkirjan tapaan vapaa-
muotoiset muistiinpanot. Yhteensä toteutuneita kotikäyntejä on kirjattu 352
kappaletta 29 eri perheeseen. Kahteen perheeseen ei tehty lainkaan kotikäyn-
tejä, vaan työskentely keskeytyi heti aloitusneuvottelun jälkeen. Ennakkoon
sovittuja kotikäyntejä peruuntui kymmenkunta joko sairaustapausten tai mui-
den esteiden vuoksi. Yhteen perheeseen tehtiin keskimäärin 11 käyntiä. Enim-
millään käyntejä yhteen perheeseen kertyi 21. Yhden kotikäynnin kesto vaih-
teli puolesta tunnista kokonaiseen työpäivään eli kahdeksaan tuntiin. Koko-
naistyöskentelyaika yhden perheen kanssa vaihteli muutamasta päivästä rei-
luun puoleen vuoteen (200 päivää). Työskentelyn alku tarkoittaa aloitusneu-
vottelun ajankohtaa ja lopetus puolestaan intensiivisen työskentelyn päättymistä,
joka yleensä oli lopetusneuvottelun ajankohta. Perheeseen tehdyt ter-
vehdyskäynnit eivät sisältyneet varsinaiseen työskentelyjaksoon, mutta myös
nämä keskustelut on äänitetty ja niistä on tehty päiväkirjakirjaukset kotikäyn-
tien tapaan.

Virallisten neuvottelumuistioiden, kotikäyntimuistiinpanojen ja niihin liitty-
vien äänitallenteiden lisäksi on tutkimuskäyttöön äänitetty myös tiimin jäsen-
ten keskinäiset viikkokokoukset eli tiimipalaverit. Tiimipalaverien äänitteet
ovat tutkimukseni pääasiallinen aineisto, ja tietoa täydentävänä aineistona käy-
tän kotikäyntimuistiinpanoja. Hankkeen aikana tehdyt ja käytetyt sekvenssi-
kartat on tallennettu joko tiedostoina tai valokuvina, ja myös niitä käytän tä-
män tutkimuksen aineistona soveltuvien osien.

3 Tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia

Tässä luvussa tarkastelen Arki Haltuun -hanketta suhteessa uudenlaiseen kehittämisen- ja tutkimustoimintaan, jossa lähtökohtana on kehittämisen ja kehitettävän toiminnan vuorovaikutus. Kuten luvussa 2 esitän, AH-hankkeessa toteutettiin sekvenssikartan kehittämistä asiakaslähtöisesti, jolloin työntekijöiden rooli kehittäjinä oli kaksitahoinen: työvälineen osalta työntekijät olivat päävastuullisia kehittäjiä, mutta perheiden arkitoiminnan kontekstissa kehittäminen tarkoitti asiakkaiden oman toimijuuden vahvistamista ja tukemista. Hankkeen tavoitteena oli kokeilun ohella tuoda uusi käytäntö sosiaalityön toimintakentälle – käytäntö, jolla tuetaan perheiden ja perheenjäsenten selviytymistä arjen tilanteista, velvoitteista ja haasteista. Kun uuden työvälineen kehittäminen yhdistyi perheiden auttamistyön kanssa, hankkeen työntekijät kohtasivat kehittämis- ja oppimishaasteita *tilanteisissa* tapahtumissa, joita he itse käynnistivät sekvenssikartan avulla perheiden alati muuttuvissa ja monimuotoisissa olosuhteissa. Hankkeen tavoitteellisen ajattelun ja perhetyön kohteellisen toiminnan vuorovaikutuksessa voidaan katsoa syntyvän tietoa, joka on kehittämisprosessin näkökulmasta merkityksellistä, mutta joka immersioivisen luonteensa takia jää kehittämisessä helposti huomaamatta ja eksplikoimatta.

Kehittämisen ja kehitettävän toiminnan vuorovaikutuksessa syntyvän tiedon tutkiminen on moniulotteinen tutkimuskohde, jota voidaan lähestyä eri näkökulmista. Omassa tutkimuksessani, jonka aineisto koostuu työntekijöiden tiimikokouksista, tulkitseen aineistoani siten, että se sisältää uuden välineen kokeilussa tuotettua, välineeseen liittyvää ajattelua, tuntumia ja sanoittamista. Tiimikokouksissa työntekijät jakavat kokemuksiaan ja ajatuksiaan toisilleen ja pohtivat yhdessä välineen käytössä syntyviä oivalluksia ja kysymyksiä, omia kokemuksiaan ja näkökulmiaan välineestä. Tutkimukseni kohdistuu tähän tiimipalaverissa tapahtuvaan tiedonmuodostukseen, ja sen tehtävänä on etsiä, tehdä havaittavaksi ja edelleen käsitteellistää tietoa, jota työntekijät liittävät uuteen välineeseen. Käytäntöön sitoutuneissa kokeilu- ja kehittämissankkeissa annetaan tilaa niihin osallistuville ihmisille olla keskeisessä asemassa ”idean ruumiillistajina, sen toteuttajina ja myös tiedon tuottaja-muokkajina”, mutta näin syntyvän tiedon tutkimuksellinen ”pyydystäminen” ei onnistu käytännön työn yhteydessä, vaan se jää tutkijoiden tehtäväksi (Bardy & Känkänen, 2005, 209). Tarkastelen tässä luvussa aluksi käytäntölähtöisen kehittämisen- ja tutki-

mustoiminnan yleisiä lähtökohtia (luku 3.1). Sen jälkeen käsittelen kahta, tutkimukseni aihepiirin kannalta relevanttia tutkimusotetta, jotka ovat eksplikoineet ja kehittäneet näitä lähtökohtia. Ne ovat kehittävä työntutkimus ja sosi-aaliryön käytäntötutkimus (luku 3.2). Luvun lopuksi esitän tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, joka perustuu luvussa esitettyihin teoreettisiin lähtökohtiin ja käsitteisiin, ja muotoilen tutkimuskysymykseni (luku 3.3).

3.1 Yhteinen tiedonmuodostus

Käytäntölähtöiset kehittämishankkeet ilmentävät intressiä siirtyä valmiiksi annetusta tiedosta tiedon luomisen prosesseihin, jotka tapahtuvat käytännön yhteydessä, ihmisten yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa yhteiseen tiedonmuodostukseen liittyviä keskeisiä tekijöitä: uutta asiantuntijuutta, reflektiivisyyttä työssä ja käsitteellistämistä.

3.1.1 Uusi asiantuntijuus

Asiantuntijuutta on aikojen kuluessa määritelty usein ihmisen koulutuksen tai harjaantumisen avulla hankituksi, yksilölliseksi ominaisuudeksi. Eräsaaren (2006, 30–31) mukaan asiantuntijuuden historiallisena syntykontekstina on teollisen yhteiskunnan aluksi autonomiset ja myöhemmin yhä enemmän julkista tietoa painottavat muodolliset laatuvaatimukset (kvalifikaatiot), ammattimaisuus (professionaalisuus), arvoasteikot (hierarkiat) sekä virkavalta (byrokratia). Tätä perinteistä käsitystä asiantuntijuudesta on pyritty horjuttamaan viimeisten vuosikymmenten aikana, sillä yhteiskunnalliset muutokset ovat pakottaneet ja suunnanneet tarkastelemaan asiantuntijuutta ja professionaalisuutta toisenlaisella tavalla (Engeström, 1992; Launis, 1994; Karvinen, 1996; Yliruka, 2015). Uudenlaisen käsityksen myötä on kiinnostus herännyt monenlaisen tietämisen ja tiedon välityksellä rakentuvasta osaamisesta ja asiantuntijuudesta – erityisesti tämä on tullut esiin ammatillisessa asiakastyössä. Ammattiasemaan liittyvä asiantuntijuus oli saanut aikaan monien arkipäivän ongelmien siirtymisen pois asianosaisten itsensä ulottuvilta, alan asiantuntijoiden hallinnan piiriin. (Launis, 1994; Seikkula & Arnkil, 2009).

Toom ja Onnismaa (2008) esittävät asiantuntijuuden muutoksen tapahtuneen 1980-luvulta lähtien, jolloin kulttuurisesti herkkä kommunikointi sekä paikallinen ja jaettu viisaus alkoivat tulla mukaan asiantuntijuuden määrittelyyn ja teoretisointiin. Asiantuntijuutta tarkasteltaessa luovan tiedon tuottamisessa korostuu tällöin kontekstien ymmärtäminen ja kokemukseen liittyvän hiljaisen tiedon ominaisuudet, kuten kokonaisuuden taju, mielikuvitus, muiden huomioon ottaminen ja ennakkointikyky (mt., 13). Hierarkkisen tiedon hallinnan sijasta osaamisen kehittämisessä on huomio kohdistettu yhä enemmän uudelleen jäsentyvään ja neuvottelevaan asiantuntijuuteen ja horisontaaliseen tiedonmuodostukseen. Sosiaalityön oppihistoriallista muutosta koskevassa tutkimuksessaan Karvinen (1996) esittää, että modernista professionaalisuudesta alettiin siirtyä uudenlaisen asiantuntijuuden myötä kohti reflektiivistä asiantuntijuutta.

Reflektiivinen asiantuntija tunnustaa myös asiakkaan asiantuntijuuden ja on valmis hyväksymään asiantuntijuuden rakentumisen dynaamisesti ja verkostoituvasti. Kontekstuaalisesti rakentuva asiantuntijuus mahdollistaa kohteen ja roolien määrittelyn joustavasti uudelleen tilanteiden muuttuessa samalla kun myös asiantuntijuus muovautuu osana samaa prosessia (Yliruka, 2015). Avoin asiantuntijuus ja jaettu, luova tiedontuotanto pyrkii yhdistämään erilaisia näkökulmia ja ylittämään niin ammattiryhmien kuin toimintatapojenkin välisiä raja-aitoja (Juhila & Pösö, 2000). Osaaminen ei tällöin palaudu yksilöön vaan syntyy dialogisessa ja kollektiivisesti monitoimijaisissa prosesseissa (Yliruka, 2015) ja asiantuntijuus on muuttuva, aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva asia, jonka kehittyminenkin on prosessinomaista. Asiantuntijuuden ajatteleminen vuorovaikutteisena ja yhteistoiminnallisena tiedontuotantona tuo esille vaihtoalueiden merkityksen kohtaamispaikkoina, jossa kaikki toimijat (asiakkaat, ammattilaiset ja mahdollisesti myös asiakkaiden läheiset) voivat tuoda oman kontribuutionsa käsiteltävään aiheeseen (Pohjola, Pitkänen & Koivisto, 2015). Vuorovaikutteisella vaihtoalueella (*trading zone*) (Gorman, 2002) jokin jaettu kielen, kulttuurin ja toiminnan osa, esimerkiksi käsite tai artefakti, mahdollistaa yhteistoiminnallisuuden ja tietoa rakennetaan vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutteisessa asiantuntijuudessa yhdistyy asiakkaan kokemus ja ammattilaisen tiedollinen, taidollinen ja eettinen osaaminen. Dialogin ja neuvottelun välinen ero on ennen kaikkea siinä, että dialogissa puhetoimitukset keskustelun kautta *järjestelevät ymmärrystä*, kun taas neuvottelussa he sovittavat yhteen etujaan (Eräsaari, 2006). Eräsaaren mukaan tiedon tekee luotettavaksi se, että sitä tuotetaan

avoimesti, mielikuvituksellisesti, kriittisesti, epäitsekkäästi, tasapuolisesti ja yhteistoiminnallisesti.

Paavola ja Hakkarainen (2008, 70–73) erottavat kolme oppimisen metaforaa, joilla he tarkastelevat asiantuntijuutta tiedonmuodostuksen näkökulmasta. Ensimmäinen on tiedonhankintametafora, jonka mukaan tieto on olemassa ja sitä siirretään paikasta toiseen tai ihmiseltä toiselle. Mieli toimii tiedon säiliönä, jota pyritään täyttämään. Toinen on osallistumismetafora, joka korostaa sosiaalisten yhteisöjen merkitystä. Tietoa kehittyy kulttuuriin osallistumisen käytännöissä, dialogissa muiden toimijoiden tai ympäristön kanssa. Kolmas on tiedonluomismetafora, joka korostaa oppimisen ja vuorovaikutuksen tapahtuvan välittävien kohteiden ja artefaktien avulla, uuden tiedon luomisena. Samalla kun metaforat tuovat esiin sen, että tietoa voi omaksua ja hankkia monella tavalla, ne myös kuvaavat tiedonmuodostuksen historiallista muutosta. Tiedonluomismetafora ja sitä käsittelevät oppimisen teoriat ovat tulleet tarpeellisiksi yhteiskunnan tietointensiivisellä aikakaudella työtehtävissä, joissa korostuvat tiedon vastaanottamiseen, käsittelyyn ja uuden tiedon tuottamiseen liittyvät työn vaatimukset. Työn sujumiselle on ominaista monipuolinen osaaaminen niin yksittäisten työntekijöiden, työryhmien kuin työorganisaatioiden tasolla. Bereiter ja Scardamalia (1993) ovat määritelleet asiantuntijuuden asteittain eteneväksi ongelmanratkaisuprosessiksi, jossa osallistuvat ihmiset määrittelevät ja pohtivat tehtäviään jatkuvasti ja yhä uudelleen.

Ihmisten väliselle vuorovaikutukselle perustuvassa työssä, kuten perhetyössä tai sosiaalityössä yleisemminkin, korostuvat puheen ja sanojen merkitykset. Työskentelyn kohteen löytäminen ja nimeäminen vaatii neuvottelua, määrittelyä ja arkielämän ilmiöiden sanoittamista, jotta voidaan varmistua ”yhteisestä ymmärryksestä”, kun suunnitellaan toimintaa esimerkiksi lastensuojelun piirissä olevan perheen auttamiseksi. Ihmisen suhde ympäristöönsä, kuten sosiaalinen asema ja kokemukset, vaikuttaa siihen, mitä ihminen havaitsee, valitsee tiedoksi ja kuinka hän sen tulkitsee (Fook, 2005a). Ammatillisessa työssä tieto on myös sen hankinnassa käytetyn menetelmän ja välineen tuotetta, jolloin eri yhteyksissä saadaan erilaista tietoa sen mukaan, kuinka tiedon hankkija itse rakentaa tilanteen. Esimerkiksi kotikäynti asiakkaan luo antaa työntekijälle erilaista tietoa kuin toimistossa tehty haastattelu, vaikka molempien tapaamisten tarkoitus olisi tutustuminen perheen tilanteeseen ja avun tarpeen selvitys. Tietoa voidaan siis tarkastella kontekstuaalisena, vuorovaikutuksellisenä ja historiallisena sekä rakenteellisten kontekstien muovaamana.

Monet sosiaalityön asiakkaat ovat asiakkaina muillakin toimialoilla, ja kokonaiskäsitteksen saamiseksi tarvitaan eri ammattilaisten ja asianosaisten yhteistyötä, jossa perehdytään syvällisesti ja laajasti yksilön tai perheen tilanteeseen. Kirjallisuudessa (esim. Seikkula & Arnkil, 2009; Alhanen, 2014) ja käytännön työssä todetaan kuitenkin jatkuvasti, ettei millään taholla tai kenelläkään viranomaisista näytä olevan kokonaiskuva tai -vastuuta asiakkaan tilanteesta, ja näin auttamistoiminta jää pirstaleiseksi. Vaikka monen alan ammattilaisia olisi mukana auttamassa yksilöä ja perhettä, saattavat toimien tavoitteet jäädä saavuttamatta yhteensovittamisen puuttuessa.

Asiantuntijuutta uudelleen määriteltäessä on tullut aiheelliseksi pohtia myös asiantuntijuuden omistajuutta. Kuka oikeastaan on pätevä asiantuntija esimerkiksi tilanteessa, jossa keskustellaan moniongelmaisen perheen tarvitsemasta tuesta, kun useammalla perheen lapsista on koulussa vakavia oppimisvaikeuksia, häiriökäyttäytymistä ja runsaasti luvattomia poissaoloja? Tämän lisäksi työttömän vanhemman mielenterveysongelmat ja päihderiippuvuus leimaavat perheen arkea ja perhettä voi uhata hädän myötä asunnottomuus. Kuinka paljon ja miten pitäisi ottaa huomioon avuntarvitsijan omia näkemyksiä ja kuinka paljon taas viranomaiset voivat määrätä ja päättää yksilön ja perheen asioista? Toisaalta tilanne palautuu myös vastuukysymykseen: kenellä on vastuu lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista ja kenellä on vastuu aikuisten ongelmien hoidosta?

Työntekijän jatkuva valmius kehittää omaa työtään ja itseään on ammatillisen asiantuntijuuden perusedellytys jatkuvasti muuttuvien toimintaolosuhteiden ja -kulttuurien vuoksi. Verkostoituvan ja dynaamisen asiantuntijuuden (Hakkarainen ym. 2004, 194) kehittymiselle on katsottu tärkeäksi työyhteisöjen yhteiset tiedon tuottamista ja ideointia tukevat vuorovaikutusrakenteet ja niiden toimivuus, joista Ylirukan (2015) esittämät oppimiseen tähtäävät reflektiiviset rakenteet ovat yksi esimerkki uudistuvan ja dynaamisen sosiaalityön tukena. Kentällä toimivien kunnallisten sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan asiantuntijuus perustuu kuitenkin edelleen varsin perinteisiin tietoihin ja taitoihin, sillä taito toimia neutraalina ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana, palveluohjauksen taito sekä asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen ja kohtelu, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus mainittiin tärkeimpinä asiantuntijan ominaisuuksina Sipilän (2011) tutkimuksessa.

3.1.2 Reflektiivisyys työssä

Asiantuntijuuden muuttuneeseen luonteeseen kuuluu olennaisena osana oman työn ja toiminnan kriittinen ja pohdiskeleva tarkastelu, reflektio. Reflektoidessaan ihminen tietoisesti tutkii kokemuksiaan ja omaa toimintaansa saavuttaakseen uuden tavan ymmärtää kyseinen asia tai asian uusi kokonaisuus (Karvinen, 1993). Oppimisteoreettisessa näkemyksessä reflektion sisältönä korostuu yksilön henkilökohtainen ajattelu ja kokemus. Kriittisessä ammatillisuudessa reflektiivisyys toteutuu työyhteisön yhteisenä tiedonmuodostuksena. Karvisen (mt.) mukaan reflektiivisyudessa voidaan tällöin erottaa toimintaa ja osaamista erittelevä ja arvioiva toiminnallinen reflektio, omaa ammatillisuutta ja kehittymistä arvioiva praktinen reflektio sekä kriittinen ammatillisuus, jolloin toimintaa tarkastellaan suhteessa yhteiskuntaan. Reflektoidessaan työntekijä kohdistaa huomionsa työn kohteeseen, omaan suhteeseensa tähän kohteeseen, käytettyihin työvälineisiin, omaan toimintaansa työympäristössä sekä ammatilliseen kehittymiseen (Fook, 2005a).

Fookin (1999; 2012) mukaan reflektiivisyyskäsite tuli käyttöön ennen kaikkea kasvatustieteilijöiden keskuudessa, ja sillä viitataan etenkin käytännön ja toiminnan reflektointiprosessiin. Schön (1983) erottaa prosessin mukaan kahdenlaista reflektiivisyyttä: toiminnan aikainen reflektio (*reflection in action*) ja toiminnan jälkeinen reflektio (*reflection on action*). Toiminnan aikaista reflektiota tapahtuu käytännöissä samanaikaisesti, kun työntekijä toimii asiakkaansa kanssa esimerkiksi haastatteleamalla häntä tai keskustelemalla hänen kanssaan. Toiminnan jälkeinen reflektio puolestaan pohjautuu tilanteiden muisteluun ja niissä tilanteissa syntyneiden havaintojen ja kokemusten tarkasteluun. Tutkitussa AH-hankkeessa tiimi tarkasteli ja pohti tiimipalavereissa toimintaansa kotikäynneillä ja vuorovaikutustaan perheenjäsenten kanssa, jolloin reflektointi tapahtui mennyttä toimintaa muistellen ja toisaalta tulevaa toimintaa ennakoiden ja suunnitellen. Havainnointiin ja kuvailuun perustuva menneen toiminnan reflektio edustaa Schönille (mt.) ylempää reflektion tasoa, sillä sanoittaminen ja kuvaileminen edellyttävät työntekijältä kykyä muuttaa kokemuksellinen ja käytännön tieto sanoiksi.

Käsitteitä reflektiivisyys ja refleksiivisyys käytetään vaihtelevasti tieteenalan mukaan ja toisinaan niitä pidetään jopa toistensa synonyymeinä. Reflektiivisyydellä tarkoitetaan Karvisen (1993) mukaan valmiutta sekä työn että ammatillisten ja henkilökohtaisten lähtökohtien tiedostamiseen ja arviointiin.

Sosiaalityössä, ja laajemminkin vuorovaikutukseen perustuvissa ammateissa, tämä tarkoittaa oman työprosessin, työn tavoitteen ja tuloksen jatkuvaa uudelleen arviointia (Yliruka, 2000). Refleksiivisyys puolestaan viittaa enemmän ihmisen asemaan ja asenteeseen nähdä itsensä ja oma toimintansa osana kokonaisuutta. Refleksiivisyyttä on käytetty varsinkin sosiaalitieteilijöiden diskursseissa ja tällöin ihmisen ajatellaan katsovan itseään ja omaa toimintaansa sekä ulkoa- että sisältäpäin ja kykenevän tunnistamaan toiminnan yhteyksiä sosiaalisiin ja kulttuurisiin tulkintoihin (Fook, 2005a).

Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *reflektiivisyys*, joka kattaa kaikenlaisen reflektiivisen toiminnan riippumatta siitä, kohdistuuko reflektio henkilön omaan toimintaan vai johonkin ulkoiseen kohteeseen. Reflektiivisyys käsittää myös sekä kokonaisen prosessin/prosessien reflektoinnin että yksittäisiin vuorovaikutustilanteisiin ja kohtaamisiin liittyvän reflektoinnin. Reflektointia ja reflektiivisyyttä tarkastellaan ennen kaikkea työryhmän eli tiimin kokoontumisessa tapahtuvana yhteistoimintana, vaikka luonnollisesti myös yksittäisen työntekijän oman toiminnan eli vuorovaikutuksessa aktivoituneiden tunteiden, omien mielikuvien ja sisäisten prosessien metakognitiivinen tarkastelu (itsereflektio) tulee esille ryhmässä tapahtuvan reflektoinnin yhteydessä (ks. myös Tiuraniemi, 2002).

Reflektioon kuuluu syvällisen ja pohdiskelevan ajattelun lisäksi toimintaan perustuva kokemus, kokemuksesta oppiminen ja toisin toimimisen mahdollisuuden oivaltaminen. Sosiaalityössä ja koulutuksen tutkimuksessa puhutaan kriittisestä reflektiosta (Karvinen, 1993; myös Fook, 2005a; 2012), kun halutaan korostaa toiminnan taustalla vaikuttavien työntekijöiden oletusten, arvojen ja asenteiden tiedostamisen tärkeyttä. Työntekijän arvomaailma ja asenteet heijastuvat väistämättä myös työskentelysuhteeseen, joka rakentuu vuorovaikutukseen osallistuvien henkilöiden arvomaailmojen ja kokemusten kohdatessa. Kriittinen reflektio kohdistuu ajattelua ja toimintaa ohjaavien käsitteiden, psyykkisten reagoitustapojen ja näitä muovaavien yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien tiedostamiseen ja arviointiin (Karvinen, Pösö & Satka, 2000, 11). Kriittiseen ajatteluun kuuluu merkitysten ja itsestään selvinä pidettyjen asenteiden, myyttien, ajattelutapojen ja oletusten avaaminen, dekonstruktio sekä niiden uudelleen hahmottaminen ja käsitteellistäminen, rekonstruktio.

Sosiaalityössä piilee vaara muodostaa asiakkaille ja asiakkaista sosiaalisia luokituksia, joissa tietänyttyppinen asiakas leimautuu ja tulee luokitelluksi johon-

kin yleisesti hankalana pidettyyn ryhmään, kuten päihteiden käyttäjiin tai pitkäaikaistyöttömiin, ja tämä asiakkaasta syntynyt taustaoletus voi heijastua työntekijän suhtautumiseen ja toimintatapaan. Myös asiakas itse saattaa pitää tilannettaan ja itseään luodun oletuksen kaltaisena, eikä toimijuuden vahvistamiselle ole otollisia olosuhteita (Fook, 2005b). Kriittisen reflektion avulla työntekijää pyritään havahduttamaan tarkkailemaan omaksumiaan katsantokantoja sekä tarvittaessa muuttamaan niitä asiakasyhteistyön sujumisen helpottamiseksi.

Ylirukan (2015) esittelemiä reflektiivisiä rakenteita ovat esimerkiksi työnohjaus, parityöskentely sekä muutoslaboratorio, ja näissä kaikissa hyödynnetään jollakin tavoin oppimisen välineitä. Reflektointi on tärkeää myös työntekijöiden jaksamisen ja työhyvinvoinnin kannalta, sillä rutinoitunut tai muutoin kuormittava työ voi uuvuttaa työntekijän, ellei hänellä ole mahdollisuutta ottaa etäisyyttä työn herättämiin tunteisiin ja henkilökohtaisiksi koettuihin seikkoihin. Reflektion avulla ihminen voi havaita itsensä osana suurempaa kokonaisuutta, eikä työssä koettu epäonnistuminen tai vastoinkäyminen tunnu enää yhtä henkilökohtaiselta.

Reflektioon läheisesti liittyvä käsite on arviointi (evaluaatio), joka voidaan sisällyttää yhtenä elementtinä reflektiiviseen toimintaan. Halutessaan korostaa sosiaalityöhön sisältyvän arvioinnin ammatillista merkitystä Shaw (1999, 17–21) on erottanut kolme erilaista näkökulmaa:

- käytännön työn tuloksia korostava näyttöön perustuva evaluaatio (*evidence-based evaluation*)
- palvelujen käyttäjiä valtaistamaan pyrkivä vahvistava evaluaatio (*empowerment evaluation*)
- sosiaalisten prosessien merkitystä korostava reflektiivinen evaluaatio (*reflective evaluation*).

Reflektiivinen evaluaatio tunnistaa hiljaisen tiedon merkityksen, joka näyttäytyy ihmisen taitavana tekona (Schön, 1983), vaikka toimija ei ehkä osaa selittää tai perustella tekoaan. Reflektio on siis myös keino ulkoistaa hiljaista tietoa (Yliruka, 2000).

3.1.3 Käsitteellistäminen

Tiedonmuodostuksessa keskeisiä ovat käsitteet ja niiden varassa tehtävät tulkinnot. *Käsitteet* ovat ajattelun luomia abstrakteja hahmoja, ja ne kuvaavat esineelle tai asialle ominaisten piirteiden kokonaisuutta, yleensä abstraktilla tasolla (Kielitoimiston sanakirja, 2018). Toisaalta sanalla käsite on myös toinen, konkreettinen ulottuvuus, sillä siihen sisältyy käytännön tekemiseen hyvin kiinteästi liittyvä käsi. Käytämme käsiä tarttuaksemme johonkin, työstääksemme jotakin, tunteaksemme ja näyttääksemme tunteitamme. Käsitteillä käsitetään ja käsitellään (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski, 2016, 101). Käsitteeseen voidaan liittää myös englanninkielisen termin ”*conceive*” suomennos kuvitella, nähdä mielessään tai keksiä mahdollinen tuleva tilanne (Pasanen, Engeström & Toiviainen, 2005).

Kollektiivisten, historiallisesti kehittyvien toimintojen tuotteina ja välineinä syntyvät käytännölliset käsitteet (*functional concepts* tai *concepts of practice*) ovat kehittämistoiminnan kannalta keskeisessä roolissa (Hutchins, 2012). Käytännölliset käsitteet ovat osa ihmisten monimutkaisia toimintajärjestelmiä, ja ne syntyvät, kehittyvät ja muovautuvat koko ajan toiminnassa (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski, 2016, 101). Engeströmin (2014, 241) mukaan käsitteenmuodostuksessa ei ole kyse yksinomaan symboleista, sanoista ja kielestä, vaan se on kiinnittynyt materiaalisessa maailmassa muotoutuneeseen (*embodied action*) ja artefaktien välittämään toimintaan (*artifact-mediated enactment*). Käsitteenmuodostus ylittää mentaalisen ja materiaalsen rajan, sillä käsitteet saavat vakiintuessaan sekä mentaalisia että materiaalisia muotoja. Käsite voi olla yhteinen visio ja ymmärrys toiminnan tavoitteista ajattelun tasolla, mutta myös asiakasesitteen muotoon puettu palvelukuvaus tai prosessimalli.

Engeström (mt., 237) erottaa käsitteenmuodostuksen dynamiikassa kaksi pääasiallista suuntaa: nimi edellä tai käytäntö edellä. Käsitteenmuodostus etenee nimi edellä silloin, kun kehittämisen kohteella on jo nimi, mutta ei tarkalleen tiedetä, millaista toimintaa nimi edustaa. Tullakseen käsitteeksi nimi vaatii materiaalista, sosiaalista ja diskursiivista konkretisointia (Engeström, mt., 249). Tutkimassani Arki haltuun -hankkeessa kehitettävällä työvälineellä oli jo nimi (seksenssikartta) työskentelyä aloitettaessa, mutta perhetyön käytännöllinen sisältö ja välineen avulla saavutettava tehtäväkenttä olivat (osittain) avoimina.

Sekvenssikartta tarvitsi siis käsitteellistä sisältöä, mikä tarkoitti välineen sekä käytännöllisten että teoreettisten ominaisuuksien sanoittamista.

Perhetyössä yleisesti käytetyt määrittelyt ja käsitteet olivat relevantteja tämänkin työmuodon toiminnassa, mutta uudenlainen työskentelytapa toi mukanaan tarpeen myös uusien ilmiöiden ja käsitteiden määrittelylle ja konkretisoinnille – tarvittiin yhteistä prosessointia ja tiedonmuodostusta siitä, mitä sekvenssikartan avulla tehtävä perhetyö käytännössä tarkoittaa ja mitä se sisältää. Yhteistä ymmärrystä työskentelyn tavoitteista ja työskentelykohteista etsittiin ja se löydettiin jokaisen perheen kanssa erikseen, toisin sanoen käsitteet määriteltiin paikallisesti ja yksilöllisesti (vrt. Sekki, 2018). Perheiden kanssa tehtyä yhteistyötä analysoitiin ja suunniteltiin tiimissä, jolloin käytäntöihin ja vuorovaikutukseen kätkeytynyt tieto (hiljainen tieto) ja kokemus pyrittiin saattamaan sanalliseen ja käsitteelliseen muotoon yhteisesti jaettavaksi ja käytettäväksi. Toom (2008, 10) korostaa reflektiivisen ajattelun ja hiljaisen tiedon jakamisen tärkeyttä erityisesti, kun ilmenee ongelmia ja kun eksplikoidaan tietoa ja etsitään uusia tapoja, kun totutut rutiinit ja vakiintuneet toiminnan muodot osoittautuvat toimimattomiksi tiettyssä kontekstissa. Toom (mt. 33) toteaa, että ”hiljainen tieto voidaan nähdä ajattelun ja toiminnan produktina ja kasaantuneena hiljaisena tietopohjana, mutta se voidaan määrittää myös itse toiminnassa ilmeneväksi aktiiviseksi prosessiksi”. Hiljainen tieto ja tietäminen nähdään usein yksilön henkilökohtaisena ja mielensisäisenä prosessina, mutta myös yhteisöllisesti muotoutuneita toimintatapoja ja yhdessä konstruoitua osaamista voidaan pitää hiljaisena tietona. Haasteelliset ja yllättävät, mutta myös hyvin onnistuneet ja menestykselliset vuorovaikutustilanteet aktualisoivat hiljaista tietoa ja tilanteessa osataan reagoida tarkoituksenmukaisella ja mielekkäällä tavalla. Kun kontekstuaalisesti esiin tullutta hiljaista tietoa myöhemmin reflektoidaan ryhmässä tai työparin kanssa, voi intuitioon perustunut taitava toiminta tuottaa uutta tietoa ja uusia käsitteitä, joita henkilö voi mahdollisesti käyttää myöhemmin vastaavissa tilanteissa.

Kollektiiviset käsitteenmuodostusprosessit muovaavat moniammatillisuutta vuorovaikutteisuutta tukevaan suuntaan (Engeström, Engeström & Kärkkäinen, 1995; Kontio 2013), mikäli prosessiin osallistujat ovat aidosti valmiita ylitämään esimerkiksi toimialueiden välisiä rajoja. Yhteistyötä ei synny pelkästään kokoontumalla samaan tilaan ja muodostamalla tiimi, vaan siihen vaaditaan myös aitoa dialogia ja toiminnan suuntaamista yhteiseen kohteeseen. Sosiaalisesti jaettu kognitio luodaan yhdessä yksilöiden ja kulttuurin tarjoamien välineiden avulla. Työtiimissä jaettuun kognitioon kuuluvat ryhmän yhteiset

uskomukset, ajatukset ja tieto käsiteltävästä kohteesta, esimerkiksi havainnot tietystä asiakkaasta tai perheen tilanteesta. Seuraavaksi siirryn käsittelemään tiedontuottamisen toimintakontekstia eli kehittämistoimintaa, jossa työntekijöiden toiminta tähtää uuden käytännön ja työvälineen kehittämiseen avoimessa ja toimijalähtöisessä prosessissa.

3.2 Tutkiva kehittäminen

Kehittäminen ja tutkimus voivat linkittyä toisiinsa monella tavalla, ja niiden keskinäinen painotus vaihtelee tilanteen ja työn tavoitteen mukaan. Seppänen-Järvelä (2006) pitää erityisesti menetelmiä tutkimuksen ja kehittämisen ristämiskohtana, jota voidaan lähestyä joko tutkimuksen tai kehittämisen suunnasta. Kehittävässä tutkimuksessa tietoa tuotetaan käytännön kehittämisprosessin yhteydessä, mutta tiedeyhteisön intressin mukaan ja pääpaino on tutkimuksessa. Tutkimuksellisessa kehittämisessä käytännön ongelmat ja kysymykset ohjaavat tiedontuotantoa, joka tapahtuu aidoissa käytännön toimintaympäristöissä tutkimuksellisten asetelmien ja menetelmien toimiessa apuna (Toikko & Rantanen, 2009). Mikäli tutkimus integroituu välineenä muutosprosessiin tähtäävään työelämän kehittämistyöhön ja kehittäminen perustuu tutkimuksessa käytettyihin käsitteellisiin malleihin, voidaan puhua myös tutkimusavusteisesta kehittämisestä (Seppänen-Järvelä, mt.; Alasoini, 2006, 41–44). Tutkimusavusteisuus kertoo kehittämisen tarpeiden ensisijaisuudesta suhteessa tutkimukseen. Alasoinin (mt.) mukaan kehittämisen tukemisen lisäksi tutkimus tuottaa arviointitietoa kehittämisen onnistumisesta ja sen vaikutuksista sekä tutkimuksen kautta voidaan pyrkiä hyvien käytäntöjen tuottamiseen. Toikko ja Rantanen (2009, 20–22) hahmottavat tutkimuksen ja kehittämisen välistä suhdetta tiedon tuottamisen ja soveltamisen kautta. Tutkimuksen avulla kehittämisen tulokset ja johtopäätökset pyritään saattamaan käsitteelliseen muotoon, jotta niitä voidaan kuvata ja välittää kehittämisyyhteyttä laajempaan keskusteluun ja käyttöön. Kehittämisellä puolestaan tähdätään konkreettiseen muutokseen, vaikka samalla halutaan myös tuottaa perusteltua tietoa kehittämiskohteesta.

Olen valinnut tarkempaan tarkasteluun tutkivasta kehittämisestä oman aihepiirini ja teoreettisen intressini mukaan kehittävän työntutkimuksen ja sosiaalityön käytäntötutkimuksen, joiden lähestymistapoja ja menetelmiä olen käyt-

tänyt perustana, kun olen määrittänyt lähtökohtia oman tutkimukseni toteuttamiselle. Mainittakoon vielä, ettei AH-hanketta toteutettu minkään tietyn lähestymistavan näkemyksiä noudattaen, vaan prosessi ohjautui tilannekohtaisesti reagoiden ympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

3.2.1 Kehittävä työntutkimus

Kehittävä työntutkimus on kulttuurihistorialliseen toiminnan teoriaan pohjautuva työn ja toiminnan kehittämisen ja tutkimisen metodologia, joka kohdistaa huomionsa toimintajärjestelmään ja siinä tapahtuvaan vuorovaikutukseen (Engeström, 1995). Kehittävä työntutkimus tuottaa kolmen tyyppisiä tuloksia: konkreettiset muutokset työtoiminnassa (uudet työvälineet, organisaation muuttaminen sekä ajattelu- ja työtapojen muutokset), spesifit laadulliset ja määrälliset tutkimuslöydökset sekä välitason analyysivälineet. Analyysivälineet voivat olla käsitteitä tai malleja, joita työntekijät voivat käyttää oman toimintansa erittelyyn ja suunnitteluun (Engeström, 1995, 155). Kehittävän työntutkimuksen menetelmiä (esim. muutoslaboratorio) on käytetty eri alojen (esim. terveydenhoito, teollisuus, pankkitoimi, oikeustoimi) kehittämis- ja muutos-hankkeissa, ja esimerkiksi terveydenhuoltoon on näiden kehittämistoimien tuloksena syntynyt monia uusia hoitokäytäntöjä ja toimintamalleja (esim. neuvotteleva työtapo, hoitosopimus, omahoitomalli) (Engeström, R., Engeström, Y. & Kerosuo, 2006; Tissari & Toiviainen, 2012; Miettinen & Paavola, 2018).

Kulttuurihistoriallisen teorian juuret juontavat venäläisen Lev Vygotskin kehityopsykologisiin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, joissa hän korosti ympäristön ja sosiaalisten suhteiden merkitystä yksilön kehittymiselle ja oppimiselle (Engeström, 1987). Vygotski tulkitsi kielen, merkkien ja työkalujen toimivan *välittäjinä* subjektin ja objektin välillä, ja näiden välineiden avulla ihminen pystyi säätelemään toimintaansa. Vygotskin mielenkiinto kohdistui ennen kaikkea lasten kehityksen ja oppimisen tutkimiseen ja yksi hänen tärkeimmistä havainnoistaan oli, että kokeneemman kumppanin avulla lapsi voi ylittää oman ongelmanratkaisukyvyn rajan. Tätä mahdollisen oppimisen aluetta Vygotsky nimitti lähikehityksen vyöhykkeeksi⁵. Lähikehityksen vyöhykkeen käsitettä on

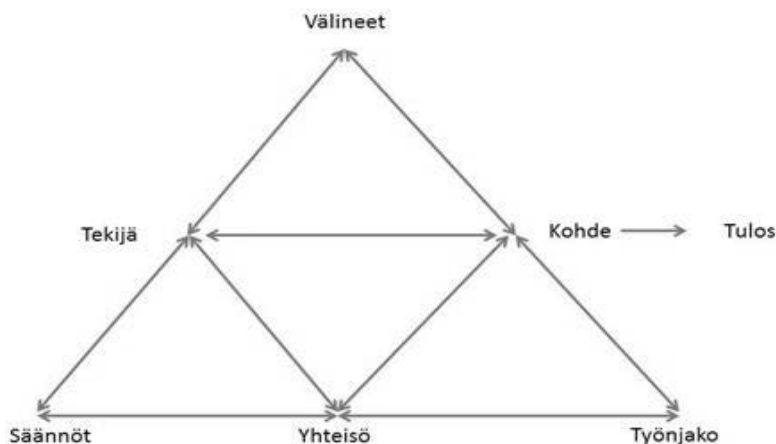
---

⁵ Ero itsenäisesti ratkaistujen tehtävien avulla määritellyn älykkyyksiän eli tosiasiallisen kehitystason ja epäitsenäisesti, yhteistyössä saavutettavan kehitystason välillä määrittelee lapsen lähikehityksen vyöhykkeen (Vygotski, 1982).

myöhemmin käytetty monenlaisen oppimispotentiaalin kuvaamiseen, mutta kaikissa niissä on olennaista toisen henkilön antama oppimisen tuki.

Vygotski edusti niin sanottua kulttuurihistoriallisen teorian ensimmäistä sukupolvea. Toisen sukupolven edustajista tunnetuimpana tutkimuskirjallisuudessa tuodaan esiin A. N. Leontjev, joka korosti yhteisön merkitystä oppimisessa ja toiminnassa. Leontjev erotti toiminnassa kolme erillistä tasoa: toiminnan, teon ja operaation. ”Toiminta tuotetaan yksilöllisillä teoilla, mutta toiminta itse on historiallisesti ja konkreettisesti tiettyyn kohteeseen suuntautunut järjestelmä, joka motivoi yksilöllisiin tekoihin” (R. Engeström, 1999, 31). Yksilön ja ryhmän teot puolestaan suuntautuvat päämäärän saavuttamiseen, eli niillä on jokin intentio. Kun teko on suoritettu, sen tavoite lakkaa. Automatisoituneet teot muuttuvat toiminnan operaatioiksi, ja niitä voi verrata tiedostamatta suoritettaviin rutiineihin. Myös työvaiheita ja toimenpiteitä voidaan pitää operaatioina, sillä ne ohjautuvat kulloisista konkreettisista teon ehdoista ja puitteista.

Engeström (1987) laajensi toiminnan välittymisen käsitettä koskemaan kokonaista toimintajärjestelmää (kuvio 6), jossa tekijän, välineen ja kohteen lisäksi myös säännöt, yhteisö ja työnjako ovat keskenään tiiviissä vuorovaikutuksessa. Muutos yhdessä osatekijässä vaikuttaa koko toimintajärjestelmään, ja näin ollen toimintajärjestelmä on dynaaminen ja alati uudelleen organisoituva kokonaisuus. Toimintajärjestelmässä tapahtuvaa materiaalisesti ja symbolisesti välittyntä toimintaa tarkasteltaessa huomio kiinnittyy erityisesti inhimillisen toiminnan moniäänisyyteen, paikallisuuteen ja ristiriitaisuuteen.

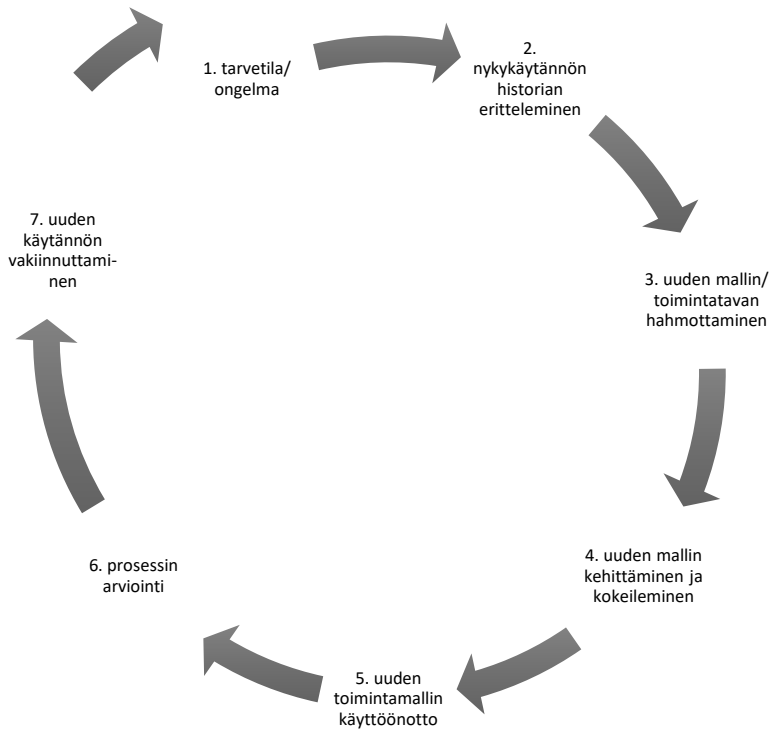
Kuvio 6. Toimintajärjestelmä (Engeström, 1987)

Moniäänisyydellä tarkoitetaan paitsi intressien ja näkökulmien moninaisuutta myös viestinnässä ja vuorovaikutuksessa esiin tulevaa erillisyyttä ja erilaisuutta, joka voi toimintajärjestelmässä olla joko uutta toimintaa synnyttävä tai ristiriitoja aiheuttava piirre. Moniäänisyyttä on tarkasteltu tutkimuksissa sekä toiminnan (esim. R. Engeström, 1999) että ajattelun kannalta, mutta yleisesti ottaen kehittävässä työntutkimuksessa moniäänisyys nähdään myönteisenä voimavarana, joka synnyttää uusia oivalluksia ja uudenlaista toimintaa. Ristiriitaisuudella puolestaan tarkoitetaan erilaisten tavoitteiden ja etujen kesken toimintajärjestelmässä muodostuvia dialektisia ristiriitoja, ei loogista ristiriitaisuutta (Hakkarainen, Lonka & Lipponen, 2008, 247–248). Ristiriidat ovat merkittäviä generaattoreita ekspansiivisen oppimisen kannalta, sillä niiden avulla saadaan aikaan keskustelua ja toimintaa, jota ei syntyisi yksimielisyyden vallitessa.

Engeström (1987) on kuvannut toimintajärjestelmässä tapahtuvaa ekspansiivista oppimista oppimissyklin avulla (kuvio 7). Prosessi käynnistyy, kun toimintajärjestelmässä ilmenee jokin tyytymättömyyttä ja ristiriitoja aiheuttava epäkohta, jolloin syntyy tarve muutokseen. Jotta kohdetta, esimerkiksi työkäytäntöä, voidaan muuttaa ja muutoksen suuntaa ohjailla, täytyy kehittäjillä olla tiedossaan kohteen nykytila sekä nykyiseen tilanteeseen johtanut kehityshistoria. Muutosprosessin taustoituksen jälkeen hahmotellaan alustavasti

kehittämisen tavoitteita ja mahdollisuuksia, joita toiminnan teoriassa kuvataan lähikehityksen vyöhykkeenä (Engeström, 2004). Uutta käytäntöä kehitettäessä ja kokeiltaessa prosessin eteneminen ei aina noudata kuvattua järjestystä, vaan ristiriitojen tai taantumien vuoksi voidaan joutua palaamaan edellisiin vaiheisiin tai prosessi voi välillä pysähtyä täysin. Toisaalta taas parhaimmillaan kohde voi laajentua ja kehittyä oletettua enemmän joko toimintajärjestelmää koskevien tai yksittäisten innovaatioiden ansiosta. Onnistuneiden kokeilujen jälkeen uusi toimintamalli tai -käytäntö voidaan ottaa varsinaisesti käyttöön ja vähitellen prosessin arvioinnin myötä pyritään vakiinnuttamaan uusi käytäntö osaksi kokonaistoimintaa. Huomattavaa on, ettei oppimissykli suinkaan pääty uuden käytännön vakiintumiseen, vaan sykli voi käynnistyä uudelleen uuden tarvetilan myötä.

Kuvio 7. Ekspansivisen oppimisen sykli
(Engeström, 1987)

Arki haltuun -hankkeessa tapahtunutta perhetyön kehittämistä kokonaisuutena on tarkasteltu Korvelan, Saarilahden ja Sekin (2014) artikkelissa, jossa uuden perhetyökäytännön kehittäminen ja kokeilu kuvattiin ekspansiivisen oppimisen mallin mukaisena prosessina. Käytännön työskentelyssä perheiden kanssa (esimerkiksi lastenhoitopalveluissa) olivat ammattilaiset huomanneet monilla perheillä vaikeuksia selviytyä arkitoiminnoista. Perheen arki näytti ikään kuin ajelehtivan päämäärättömästi, vailla tulevaisuuden näköaloja ja koko perheestä heijastui ulospäin pahoinvointia ja apatiaa. Nämä havainnot yhdistettynä julkisuudessa käytyyn keskusteluun olivat alkusysäyksenä useampivuotisen hankkeen käynnistämiseen.

Oma tutkimukseni keskittyy uuden välineen, sekvenssikartan, käyttöönoton kokeiluun (vaiheiden 4 ja 5 välimaastoon) ja siitä saatuihin työntekijöiden tiimikokouksissa esille tuomiin kokemuksiin ja pohdintoihin. Oppimis- ja kehittämissyklin kokonaistarkastelu ja tutkiminen eivät siis kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Yksilöiden omien oppimisprosessien tuottamat laajennukset ovat jääneet kehittävässä työntutkimuksessa pitkään yhteisöllisen prosessin varjoon, mutta Engeström ja Sannino (2010) muistuttavat ekspansiivisen oppimisen ulottuvan myös sisäänpäin, jolloin kiinnostuksen kohteeksi nousevat myös yksilön toimijuus, oppimisprosessin läpikäyminen sekä henkilökohtaisen mielen ja emootioiden tutkiminen. Suuntaan tutkimuksessani huomiota nimenomaan työntekijöiden oppimiskokemuksiin ja -haasteisiin niiltä osin kuin ne tulevat esiin tiimikeskusteluissa. Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin sosiaalityön käytäntötutkimusta, jossa korostetaan erityisesti reflektoinnin ja oman toiminnan pohtimisen merkitystä vuorovaikutukseen perustuvissa ammateissa.

3.2.2 Sosiaalityön käytäntötutkimus

Sosiaalityöhön kytkeytyvää tutkimusta on harjoitettu jo 1900-luvun alusta, ja sen tarkoituksena on ollut alusta lähtien käytännöistä lähtevä tiedonmuodostus sekä tiedon välittäminen poliittisille päättäjille (Satka ym., 2005, 9). Sosiaalityön kehittäminen ja tutkimus yhdistettyinä ja toisiinsa liittyneinä ovat tulleet vahvasti esiin viimeisten vuosikymmenien aikana, sillä nopeasti muuttuva yhteiskunta sekä asiakkaiden yhä moninaisemmat ja kompleksisemmat tilanteet ovat pakottaneet etsimään uudenlaisia työmenetelmiä ja -tapoja, joilla pyritään

vastaamaan sosiaalityöhön liittyviin kasvaviin haasteisiin (Karvinen-Niinikoski & Satka, 2006). Karvinen-Niinikosken ja Satkan mukaan perinteistä tieteellistä tietoa ja tutkimusta ei voitu enää pitää riittävänä perustana rakentaa sosiaalityön ja ympäröivän maailman välistä käytäntösuhdetta, vaan tarvittiin uudenlaista, käytännöistä lähtevää tiedonmuodostusta. Tutkimuksen, käytännön ja opetuksen välisiä suhteita solmimaan syntyi uusi käsite, käytäntötutkimus, jonka sisältöä, menetelmiä ja teoreettista taustaa on rakennettu Suomessa viimeisten vuosikymmenien aikana. Käytäntötutkimuksessa on haluttu siis yhdistää käytännön sosiaalityö ja akateeminen tutkimus (Pohjola, Pitkänen & Koivisto, 2015).

Käytäntötutkimusta ei ole haluttu määritellä ja rajata täsmällisesti, koska tutkimuksen on haluttu säilyvän ”ajassa elävänä ja itseään alati uudistavana, kritiikille ja reflektiolle korvaansa kallistavana aikalaistoimintana, jonka on jatkuvasti etsittävä uusia välineitä ja kehyksiä tuottaa merkityksellistä tietoa kulloinkin tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä ja siinä mukana olevista toimijoista ja myös toimijoiden itsensä käyttöön” (Satka ym. 2005, 11–13).

Satka ym. (mt.) selittävät sosiaalityön käytäntötutkimuksen olemusta kuvailemalla siihen liittyviä ominaispiirteitä, jotka on seuraavassa esitetty tiivistetysti.

1. Käytäntötutkimuksen ongelmanasettelu ja aihe liittyvät sosiaalialan käytäntöihin, ja tavoitteena on soveltavan tutkimuksen avulla palvella monia erilaisia intressitahoja.
2. Käytäntötutkimuksella on sosiaalialan kehittämistyöhön jatkuva ja välttämätön yhteys, jonka varassa rakennetaan refleктоivaa suhdetta vallalla oleviin sosiaalitieteen käsitteisiin ja teorioihin, toisin sanoen uudelleen käsitteellistetään tietokäsityksiä ja tiedon tuottamisen tapoja.
3. Käytäntötutkijat ja toimijat pyrkivät innovoimaan menetelmiä ja metodeja, joilla intuitiota ja hiljaista tietoa voidaan kuvata ja selittää kulttuurisesti ymmärrettävästi osuvammin kuin perinteisillä tieteellisillä käsitteillä ja malleilla.
4. Käytäntötutkimus pyrkii jaettuun tai yhteiseen tiedonmuodostukseen mukanaolijoiden kesken, jolloin kaikki osallistujat ovat tiedon kantajia ja myös tiedon sekä käsitteiden luoja.

5. Käytäntötutkijan rooliin kuuluu myös marginaaliin joutuneiden, vailla poliittista valtaa olevien tai muutoin etujensa suhteen heikosti puolustuskykyisten ihmisten äänen kuulluksi tuominen.
6. Käytäntötutkimuksen laadullisia raportointitapoja kehitetään jatkuvasti esimerkiksi kuvallisten ja tarinallisten dokumentaatioiden suuntaan, jotta käytäntötutkijan oivallukset välittyisivät myös tunnetasolla lukijalle.

Käytäntötutkimuksessa sovelletaan ja käytetään hyväksi yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa ja kehittämistyössä hyväksi osoittautuneita metodeja, välineitä ja käsitteitä sekä kehitetään uusia tapoja, keinoja ja artefakteja lähestyä vaativia ja monivivahteisia asiakastyön vuorovaikutustilanteita (Satka ym., 2016). Käytäntötutkimuksen ja kehittävän työntutkimuksen yhteisenä tutkimusintressinä on työn ja yhteiskunnan muutoksen tarkastelu yhteisöllisenä prosessina, jossa oppimisella on keskeinen rooli. Käytäntötutkimuksen tietokäsityksissä ja tiedon tuottamisen tavoissa korostuvat erityisesti reflektio sekä ilmiöiden ja asioiden uudelleen käsitteellistäminen ja erityisesti tätä näkökulmaa tuon esille omassa tutkimuksessani. Vaikka en ole itse ollut mukana käytännön perhetyössä tutkija-kehittäjänä, niin äänitetyistä tiimikeskusteluista on ollut mahdollista saada selkeä käsitys vaativasta perhetyöstä (vrt. Heino, 2008). Vaativalla eli korjaavalla perhetyöllä tarkoitettiin AH-hankkeen toiminta-aikoina intensiivistä tukea, jolla pyrittiin korjaamaan *jo ilmenneitä* ongelmia ja estämään niiden paheneminen. Nykyisessä lainsäädännössä AH-hankkeen kaltainen perhetyö rinnastettaisiin lastensuojelunlain mukaiseksi tehostetuksi perhetyöksi. Perhetilanteiden haasteellisuutta kuvaa osaltaan se, että lähes kaikilla AH-hankkeen perheillä, 28:lla 31:stä, oli asiakassuhde kunnan lastensuojeluun, ja lisäksi monilla perheillä oli myös muita tukikontakteja muun muassa sosiaali-, terveys-, opetus- ja työvoimapolvelujen piiriin.

Tieto ymmärretään käytäntötutkimuksessa kontekstuaalisena ja sosiaalisesti rakentuvana sekä yhteiskunnalliseen muutokseen kiinnittyvänä, jolloin uutta tietoa luodaan toiminnassa koko ajan (Karvinen-Niinikoski, 2005, 78–88). Tutkijan lisäksi merkityksiä luovina toimijoina ovat yhtä lailla sosiaalityöntekijät ja asiakkaat, koska juuri heidän toimintansa on sosiaalityön ydintä, joka tuottaa autenttista, käytännönläheistä ja kokemuspäistä tietoa. Asiakas nähdään työskentelysuhteessa tasavertaisena kumppanina ja oman tilanteensa asiantuntijana (ks. esim. Eräsaari, 2003; Rantanen & Toikko, 2006; Heinonen, 2007; Laitinen & Pohjola, 2010; Kuorelahti, 2013). Olennaisena

kehittämiskohteena käytäntötutkimuksessa on nähty myös sosiaalityön käytäntöjen näkyväksi tekeminen, sillä monia sosiaalityön osa-alueita ja toimintoja voidaan ajatella rutiininomaisiksi ja säädäntöjen ohjaamiksi ”tukipapereiden täyttämiseksi” ja käsittelyiksi ilman osapuolien todellista kohtaamista (Juhila & Pösö, 2000).

Satkan ym. (2005) korostama käytäntötutkijan rooli marginaalissa elävien ihmisten äänen esiin tuojana ja yhteiskunnallisten suhteiden tulkitsijana tulee esiin asiakkaiden voimaannuttamiseen pyrkivien työtapojen ja -välineiden käytössä (myös Granfelt, 2000). Kokemusasiantuntijoilta eli palveluiden käyttäjiltä on mahdollista saada ensikäden tietoa esimerkiksi jonkin palvelukokeilun toimivuudesta. Tutkimuksista saatavien kokemusten ja uusien avausten avulla pyritään jatkuvasti parantamaan ja uudistamaan suomalaista sosiaalialan toimintaa. Monissa projekteissa on asiakkaiden osallistaminen ja osallistuminen kehittämiseen nostettu erityishuomion kohteeksi ja seuraavassa esitettävä yhteistutkiminen on yksi esimerkki asiakaslähtöisyydestä.

Palsasen (2013) yhteistutkimisen hankkeessa nuoret, syrjäytymisvaarassa olleet asiakkaat olivat aktiivisesti työntekijöiden ohella kehittämässä uutta työmuotoa, jonka ajateltiin samalla toimivan yhtenä sosiaalityön tukimuotona. Asiakkaan rooli kokemustiedon tuottamisessa ja prosessoinnissa nähtiin ensisijaiseksi, sillä työntekijältä puuttuvat käytännön kokemukset. Kehittämisen osapuolet sitoutuivat tiiviisti yhteiseen työskentelyyn eivätkä pelkästään kokeneet tullessa kuulluiksi. Yhteistutkiminen voi onnistuessaan olla kaikkien yhteinen oppimiskokemus, joka voimaannuttaa osallistujia ja tuottaa uutta tietoa kehitettävästä kohteesta sekä kehittäjistä itsestään yhtä lailla. Yhteistutkimisella ei tähdätty tutkimukseen tieteellisessä merkityksessä, vaan olennaista oli tutkia ja pohtia dialogisesti kohteena olevaa asiaa tai ilmiötä antamalla samalla mahdollisuus uusien näkökulmien ja innovaatioiden syntymiseen.

Myös AH-hankkeessa kehittäminen tapahtui yhdessä kokeillen ja kokemuksia yhdessä tarkastellen. Sekki (2018) on tarkastellut omassa väitöstutkimuksessaan asiakkaiden kokemuksia ja yksityiskohtaisia, kodeissa tapahtuneita työskentelyprosesseja perheiden kanssa. Yhteistutkimisen ja AH-hankkeen erona oli se, että emme tutkijoina olleet mukana kehittämässä menetelmää, vaan yhteiskehittäjinä olivat hankkeet työntekijät ja tutkimukset on tehty yhteistä kehittämistä jälkikäteen analysoiden.

Sosiaalityössä on kehitelty myös kuvallisia ja tarinallisia dokumentaatioita tutkimusten esittämiseen lukijoita puhuttelevalla, elävällä tavalla. Arnkilin (2005)

tutkimuksissa on uusien metodisten työkalujen, kuten metaforien tai tarinoiden, avulla pyritty jäsentämään elettyä todellisuutta kulttuurisesti ymmärrettävällä tavalla. Tutkimusjulkaisuissaan Arnkil käyttää metaforia vaikeasti sanoitettavien ja ilmaistavien asioiden sanalliseen muotoon saattamiseksi, josta on esimerkkinä paljon käytetty työväline ”huolen vyöhykkeet”. Se on tarjonnut monille ammattilaisille, kuten sosiaalityöntekijöille ja opettajille, arkisen ja havainnollisen tavan ilmaista ja kuvata huolensa laatua ja voimakkuutta (ks. esim. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020b). Jotta metaforisesta välineestä ei tulisi ihmisiä leimaavaa tai kategorisoivaa on Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014) ohjeistanut käyttöä seuraavasti: *”huolen vyöhykkeistöä ei saa käyttää asiakkaiden, oppilaiden, perheiden tai ylipäätään kenenkään luokittelun tai rekisteröinnin välineenä. Se on tarkoitettu vain omien työskentelysuhteiden kulloisenkin tilanteen sekä yhteistyötarjojen jäsentelyyn”*.

Arnkil (2005, 188) lainaa metaforien syntymisessä ja luomisessa Paul Riceuria, joka on eritellyt tieteellisten mallien metaforisia tehtäviä. Mallit kuuluvat löytämisen ja keksimisen logiikkaan, ja ne ovat heuristisia välineitä. Niissä voidaan operoida tutuilla objekteilla, jotka ovat täynnä merkityksiä. Mallin hyödyllisyys tulee esille sen järjestelykyvystä (*deployability*) ja kyvystä tuottaa uusia oivalluksia. Toimiva metafora antaa mahdollisuuksia muokata todellisuutta ja nähdä se tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Tätä ajatusta seuraten voidaan olettaa, että uudenlainen väline, omassa tutkimuksessani sekvenssikartta, voisi parhaimmillaan tuottaa käyttäjilleen oivalluksia, kun tuttuja arkipäivän objekteja esitetään uudella tavalla. Pyrin tutkimuksessani etsimään ja löytämään työntekijöiden tiimipalaverissa esiin tuomia arjen sujumisen parantamiseksi ilmenneviä uusia, perheiden kanssa syntyneitä oivalluksia, joissa työvälineen kuvilla, teksteillä ja/tai yhteisillä keskusteluilla on mahdollisesti kyetty löytämään uusia näkökulmia ongelmia aiheuttaneisiin tilanteisiin ja toimintoihin. Monista perinteisistä perhetyön työmenetelmistä ja -välineistä poiketen sekvenssikartta sisältää muun muassa värejä ja kuvia, jotka voivat inspiroida asiakasta enemmän kuin normaali haastattelu- tai palautelomake.

3.3 Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni lähtökohtana on tavoittaa kehittämisen ja kehitettävän toiminnan vuorovaikutuksessa syntyvää tietoa käyttäen aineistona työntekijöiden äänitetyjä tiimikokouksia. Kyseessä on tieto, joka jää immerstiivisen ja potentiaalisen luonteensa takia kehittämisessä helposti huomaamatta ja julkilausumatta. Kehittämisen ja kehitettävän toiminnan välisessä keskustelussa se ilmenee enemmänkin ajatuksia koettelevana ja vielä heikosti jäsenytyneenä ja käsitteellistyneenä sisältäen epätäydellisiä episteemisiä kohteita. Tutkimukseni voidaan sijoittaa toiminnan tutkimuksessa ”toisen asteen työn” tai toiminnan alueelle, jossa tutkimuksen kohteena ei ole työntekijän ja perheen vuorovaikutuksessa syntyvä tieto, vaan hankkeen tiimikokouksissa työntekijöiden kesken tapahtuva tiedonmuodostus. Olennaista toisen asteen työssä (kehittävän työn tutkimuksen viitekehyksessä) on, että se käsittelee ”ensimmäisen asteen työtä”. Omassa tutkimuksessani tiimin jäsenet refleктоivat työtään, joka tapahtui asiakkaan kotona vuorovaikutuksessa perheenjäsenten kanssa. Tiimi oli hanketoimintaa varten muodostettu työyhteisö, jonka ajallinen kesto oli sidottu hankkeen aikatauluun.

Hanketoiminnan ensisijainen tavoite ja tehtävä oli uuden työvälineen ja -menetelmän kokeilu ja kehittäminen perhetyöhön. Toiminnan teoreettinen lähestymistapa sopi oman tutkimukseni kontekstiin, koska teoria kohdistaa huomion kehittämisen näkökulmasta toiminnan välineisiin ja niiden tutkimisen lähtökohtiin. Etenen tässä alaluvussa siten, että tarkastelen ensin, kuinka väline käsitteellistyy toiminnan teoriassa artefaktina. Siirryn sitten yleisemmin artefakteja koskevaan tutkimukseen ja lopuksi esitän tämän tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.

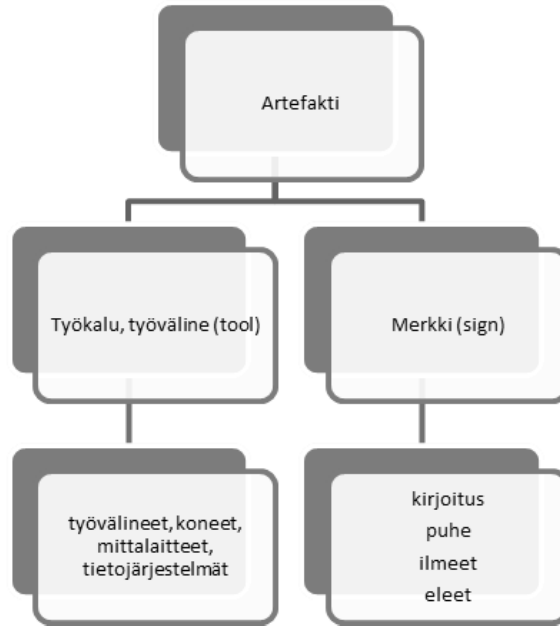
3.3.1 Välittynyt toiminta

Kulttuurihistoriallisessa toiminnan teoriassa (*cultural-historical activity theory*, CHAT) on keskeisenä lähtökohtana Vygotskyn (1978) esittämä inhimillisen toiminnan malli, joka kuvaa, kuinka toimijan (subjektin) ja kohteen (objektin) väliin tulee kulttuurin muodostama välittäjä (*medium*). Välittäjinä toimivat artefaktit, joilla on toiminnassa jokin tarkoitus (intentio). Artefaktia on määriteltä eri tieteenaloilla eri tavoin, ja määritelmän mukaan se voi saada joko rajallisen

tai laajan merkityksen. Lääketieteessä ja tietotekniikassa artefaktilla viitataan tutkimuksen tai koesarjan näennäistulokseen, häiriöön tai ennalta tarkoittamattomaan vaikutukseen, siis johonkin odottamattomaan ja tietyllä tapaa ylimääräiseen. Arkeologiassa rakenteiden tai rakennusten tulkitseminen artefakteiksi on tilannesidonnaista ja esimerkiksi rakennuksen osana oleva hirsi voidaan tilanteisesti tulkita artefaktiksi. Yleisesti ottaen artefaktilla tarkoitetaan *ihmisen tekemää* objektia: esinettä, rakennelmaa tai muuta keinotekoisista tuotosta. Artefakti-sana muodostuu latinan sanoista arte + factum, joka tarkoittaa sananmukaisesti ”taidolla tehty”. Sen vastakohtana voidaan pitää luonnon voimien synnyttämää rakennelmaa, ekofaktia (Siipi, 2014).

Antropologiassa artefakti liitetään läheisesti materiaalsen kulttuurin tutkimukseen ja se nähdään erillisenä ihmisen käyttäytymisen tutkimuksesta. Toiminnan teoriassa puolestaan ajatellaan ihmisen mielen toimivan artefaktien välityksellä: ihmisen tietoisuus ja tavoitteellisuus kehittyvät ja muotoutuvat artefaktien avulla (Cole, 1996). Subjekti muodostuu niistä sisäisistä (psykologisista) piirteistä, jotka ovat tekemisissä artefaktien kanssa. Koska artefaktit ovat ihmisen tuottamia ja siten edellyttävät ihmisen osallistumista tuottamiseensa ja käyttöönsä, ne kantavat itsessään historiallisesti muotoutuvaa toiminnan tarkoitusta ja sen kognitiivista ymmärrystä. Artefakteille on muodostunut tärkeä rooli yhteiskunnassa siinä, miten ne antavat kulttuurisen ja yhteiskunnallisen merkityssisällön ja jäsenyyksen ihmisen havainnoille ja kokemukselle (toiminnan merkitysvälitteisyydestä ks. esim. R. Engeström, 1999; 2002). Tässä mielessä erilaiset artefaktit nähdään toiminnan teoriassa samanlaisina: niitä käytetään välittävinä – toimintaa ulkoapäin avustavina – välineinä. Vygotsky (1978, 54) erotti ja käsitteellisti kahdenlaisia välittäjiä sen mukaan, mihin ne suuntautuvat: työvälineet (*tools*) suuntautuvat toimijasta ulospäin, ulkoiseen ympäristöön; merkit (*signs*) taas suuntautuvat toimijaan itseensä päin vaikuttaen ihmisen omiin luomisen mahdollisuuksiin ja itsensä tiedostamiseen toimijana. Kuvio 8 esittää toimintaa välittävien artefaktien perusluokat.

Kuvio 8. Artefaktin toiminnassa saama merkitys

Materiaaliset artefaktit (*tools*), kuten työvälineet ja tekniset laitteet, ovat aistein havaittavia ja tunnistettavia. Ei-materiaaliset artefaktit (*signs*) puolestaan välittävät merkityksiä erilaisten merkitysjärjestelmien kautta puheessa, ihmisten kanssakäymisessä ja toiminnassa. Merkit nähdään toiminnan teoriassa myös psykologisina välineinä, joiden avulla ihminen ajattelee, miettii, reflektoi ja oppii (Engeström, 2004). Tästä analyttisestä erottelusta huolimatta Vygotskyn teoria sisältää lähtökohdan, jossa työvälineet ja merkit ovat erottamattomasti yhteydessä toisiinsa ”kompleksisen inhimillisen käyttäytymisen olomuotona” (Vygotsky, 1978, 24). Artefaktit ymmärretään tällöin kulttuurisina välittäjinä tuottamisensa ja käyttönsä sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Artefaktit eivät siten vain ole joko materiaalisia tai mentaalisia ”olioita”, vaan ne sisältyvät ulkoisesti jaettuun sosiaalisiin käytäntöihin, sosiaalisiin organisaatioihin ja kulttuurisesti jaettuun ideoihin (Paavola & Hakkarainen, 2008, 61).

Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian lisäksi myös pragmatismi sekä symbolinen interaktionismi ovat käsitelleet välittyneisyyttä ja tuoneet esille välineen merkityksen ihmisten toiminnassa (Engeström, 1987). Näiden lähestymistapojen lisäksi myös toimijaverkkoteoria jakaa käsityksen, että artefaktit

kantavat itsessään inhimillistä tarkoitusta ja kognitiivisia normeja sekä ovat erottamaton osa inhimillistä toimijuutta. Käsitykseni mukaan toiminnan teorian tarjoama artefaktin käsite vastaa parhaiten oman tutkimukseni tavoitetta tutkia sekvenssikarttaa välineenä, jolla rakennetaan ja ohjaillaan perhetyön auttamisprosessia.

3.3.2 Artefaktit tutkimuskohteena

Artefaktien tutkimuksessa voidaan kiinnittää huomio artefaktin moninaiseen olomuotoon, jolloin artefaktia voidaan tutkia hyvin erilaisissa ympäristöissä ja erilaisissa rooleissa. Vygotskyn kahdenlaisia välittäjiä tarkastellessaan Miettinen ja Paavola (2018) korostavat nyky-yhteiskunnan muuttuvassa kontekstissa välittäjien (artefaktien) kompleksista konstellaatiota, jossa semioottiset ja käytännölliset funktiot edellyttävät toisiaan ja ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kietoutuneita. Pohjola (2007) on nostanut esille paitsi artefaktin sosiaalisen olomuodon, myös sen institutionaalisen luonteen, jossa yhdistyvät välineen käyttö ja sen kollektiivinen hyväksyntä. Jotta tietynlainen esineellinen työväline, kuten tässä tutkimuksessa sekvenssikartta, voisi toimia perhetyön välineenä, täytyy tilanteessa olla sellaiset olosuhteet, että sekvenssikartta tulee sosiaalisesti hyväksytyksi ja siihen kiinnitetään huomiota sen lisäksi, että artefaktin käytölle on tarvetta. Artefaktin näkökulmasta sekvenssikartalla on paitsi esineellinen muoto (laminoitu paperi) myös sosiokulttuurinen muoto, joka rakentuu käytännössä välineenä käyttävien ihmisten tekemisessä ja tulkinnassa (ks. Sekki, 2018). Välineen kyky vastata käytännön tuomiin vaatimuksiin on siten riippuvainen monista ja usein arvaamattomista uudelleen välittymisen prosesseista ja kytkennöistä.

Uuden välineen saamia merkityksiä käyttäjilleen sekä välineiden ja välittyneisyyden muutoksia uudenlaisen välineen tultua toiminnan järjestelmään on tutkittu vähän, sillä tutkijoiden mielenkiinto on kohdistunut pääasiassa käyttäjien kokemuksiin ja välineen soveltuvuuteen siinä käytännössä, johon se on suunniteltu (Toiviainen, Tissari & Aalto-Setälä, 2011). Uuden välineen tuomista ja käyttöönottoa työyhteisössä voidaan ajatella työn uudelleen välittymisenä (*re-mediation*), jolloin uusi väline voi muuttaa paitsi työn suorittamista sinänsä, myös työn merkitystä ja sisältöä.

Filosofi Marx Wartofsky (1979, 201–205) on tarjonnut artefaktien tutkimukseen näkökulman, jossa hän kääntää katseen artefaktiin ihmismielen luomuksena ja tällöin artefaktiin kiteytyneeseen ”mentaaliseen” olemukseen, siihen, mitä artefakti esittää (representoi). Representaation avaintehtävä on ohjata, suunnata ja informoida ihmisen havaitsemista ja ajattelua. Esimerkiksi ”vasara” on esineellinen olio samalla, kun vasaran esineellinen muoto kutsuu esiin (representoi) ja säilyttää yleistyksen, tietynlaisen suorituksen periaatteen, joka kertoo, mihin vasaraa on tarkoitus käyttää (R. Engeström, 1999, 37). Koska ei ole olemassa ”luonnollista” ajattelua (Cole 2019), ihminen oppii havaitsemaan ja näkemään avustavien ulkoisten välineiden avulla ympäristössä olioita, jotka saavat toiminnassa tietyn käytäntöön kiinnittyvän merkityksen. Wartofsky (1979, 201–205) on eritellyt representaation näkökulmasta artefakteja määrittellen ne kolmen tason mukaan.

Ensimmäisen tason artefaktit (*primary artifacts*⁶) ovat esimerkiksi työkaluja, välineitä ja käytäntöjä, joita käytetään työn tai toiminnan suorittamiseen. Vasara, kynä ja neula kuuluvat esimerkkeinä ensimmäisen tason artefakteihin. Tähän ryhmään Cole (1996, 121) liittää myös sanat, kirjoitusvälineet ja tietotekniikkaverkot.

Toisen tason artefakteiksi (*secondary artifacts*) Wartofsky määritteli mallit ja esitykset, joita käytetään primaariartefaktin sisältämän taidon, toimintamallin tai tiedon siirtämiseen, sanoittamiseen tai säilyttämiseen (ks. myös Cole, 1996; 2019; Paavola & Hakkarainen, 2008; Miettinen & Paavola, 2018). Erilaiset reseptit, laitteiden käyttöohjeet, manuaalit, työkäytännöt, työopasteet ja kuvat edustavat toisen tason artefakteja. Myös ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen kuuluvat kulttuurin säätelemät käyttäytymistä ohjaavat erilaiset mentaaliset mallit, skeemat ja käsikirjoitukset (*scripts*) ovat Colen (1996, 130–131) mukaan toisen tason artefakteja. Kun otetaan huomioon toiminnassa mukana olevat muut artefaktit ja ihmisen toimintaympäristö, niin myös perinteiset uskomukset ja säädökset sekä normit sisältyvät sekundaariartefakteihin.

---

⁶ **Artefact vs. artifact** *Artefact* is the British spelling of the noun meaning, primarily, *an object shaped by human workmanship, especially one of historical or archaeological interest*. **Artifact** is the American spelling. Both spellings are etymologically justifiable, and both are hundreds of years old in English (ks. Merriam-Webster, 2020; Britannica, 2020)

Kolmannen tason artefaktit (*tertiary artifacts*) ovat etääntyneet alkuperäisistä artefakteista ja ovat niiden eräänlaisia kuvitteellisia (imaginaarisia) esityksiä. Ne syntyvät, kun ”representaation muodot itse alkavat muodostaa kuvitteellisen käytännön ”maailman (tai maailmoja)” (Wartofsky, 1979, 207). Kolmannen tason artefaktit on johdettu ja abstrahoitu sekundaariartefakteista niin, ettei niillä ole enää selkeää tietoa esittävää funktiota ja ne voivat olla itsenäisiä suhteessa käytäntöihin (Paavola & Hakkarainen 2008, 61). Wartofskyn (1979) mukaan taiteesta, sosiaalis-poliittisista visioista ja tieteellisistä paradigmoista voi löytyä tällaisia mentaalisia artefakteja. Cole (1996, 122) katsoo kolmannen tason artefaktien mahdollistavan uusien toimintojen luomisen ja mallintamisen, koska ne voivat siirtyä välineen varsinaisen käytön ulkopuolelle. Hänen esimerkkinään kolmannen tason artefaktin kuvitteellisesta, mielikuvitusta käyttävästä ulottuvuudesta on uusi toimintaympäristö (*the 5th Dimension*), joka on luotu lasten (akateemisia) perustaitoja ja kehittymistä koskevassa laajapohjaisessa tutkimushankkeessa (Cole, 2019).

Edellä esitettyyn artefaktitasojen luokitukseen on viitattu useissa artikkeleissa ja tutkimuksissa (esim. Paavola & Hakkarainen, 2008; Venäläinen, 2010; Helle, 2011; Tissari & Toivainen, 2012; Miettinen & Paavola, 2018), mutta tulkinnan välineenä tai analyysin tukena luokitusta tai tasoja on käytetty vähän. Engeström (1990) on tulkinnut artefaktitasoja kehittävän työntutkimuksen viitekehysessä antamalla tasoille merkityksiä terveydenhuollon kehittämishankkeessa. Hänen mukaansa ensimmäisen tason artefaktit nimeävät ja kuvailevat kohdetta vastaamalla kysymykseen ”mikä?” (*what?*) ja ne ovat yleensä helposti tunnistettavissa. Toisen tason artefakteista Engeström erottaa kaksi eri tyyppiä: ”miten?” (*how?*) -artefaktit (esimerkiksi manuaalit ja opaskirjat) suuntaavat, ohjaavat ja selittävät objektin (primaariartefaktin) ja prosessin käsittelyä, ja ”miksi?” (*why?*) -artefaktit selittävät ja diagnosoivat syytä objektin käyttäytymiseen tai toimimiseen tietyllä tavalla. Kolmannen tason artefaktit esittävät ja hahmottavat uusia visioita ja kehitysnäkymiä organisaation toiminnan kehittämiseksi. Tällöin ne vastaavat tulevaisuuden kysymykseen ”minne?” (*where to?*). Tissarin ja Toivaisen (2012) tutkimuksessa pitkäaikaissairaiden omahoitomallin käyttöönotosta todettiin uuden mallin olevan kolmannen tason artefakti, koska se avasi uusia kehitysnäkymiä vakiintuneeseen terveydenhuoltojärjestelmään. Mallin avulla voitiin yhdenmukaistaa ja tehostaa potilaiden hoitoa samalla lisäten potilaiden omaa panosta ja vastuuta sairautensa hoidosta systemaattisen seurantarjestelmän avulla. Malliin kuului monenlaisia toimintoja ja palveluja, joissa välineenä oli muun muassa yksilöllisiä

palvelusuunnitelmia, omahoitopisteitä, verkkosivuja sekä sähköisen asioinnin mahdollisuus yhteistyössä henkilökunnan kanssa.

Wartofskyn (1979) luomaa luokittelua on arvioitu muun muassa esittämällä kysymys, voiko yksi ja sama artefakti toimia kaikilla kolmella tasolla. Tätä on kysytty yhtäältä kritiikkinä luokittelua kohtaan (Gillespie & Zittou, 2010), mutta myös luokittelun mahdollisuutena kehittää ymmärrystä artefaktien moniulotteisuudesta. Cole (2019) näkee hankkeensa (*the 5th Dimension*) esimerkkinä siitä, kuinka yksi ja sama artefakti voi saada erilaisen olomuodon (eri tasolla) tarkastelun kontekstin (näkökulman) mukaan. Miettinen ja Paavola (2018) viittaavat artikkelissaan artefaktien konstellaatioon, jossa usealla artefaktilla on erilaisia tehtäviä, jotka ovat keskinäisyydessä toisiinsa ja luovat tietynlaista dynamiikkaa artefaktien välille ja artefaktien määrittelyyn. He ovat tutkineet muun muassa tietomallintamista (*Building Information Modelling*, BIM), joka toteutettiin usean eri rakentamisessa käytettävän tietokoneohjelman ja sovelluksen avulla. Tähän digitaaliseen artefaktiin kootut suunnittelua ja rakentamista palvelevat tietokoneohjelmat ja 3D-mallit olivat kaikkien rakennushankkeeseen osallistuvien toimijoiden saatavilla ja tavoitteena oli parantaa tiedonsaantia ja vuorovaikutusta rakentamisen eri vaiheissa. Kussakin rakennushankkeessa koottiin omia tarpeita palveleva ohjelmakokonaisuus, jossa olevat mallit (artefaktit) toimivat eri rooleissa suunnittelun eri vaiheissa. Artefakti muuttui tilanteen mukaan työvälineestä välittäväksi objektiksi ja lopulta jälleen työvälineeksi.

Nykyisen tietointensiivisen työn ja yhteiskunnan aikakautena kulttuurisesti välittyneen toiminnan keskeisinä välittäjinä on alettu tutkia kognitiivisia artefakteja, joiden katsotaan saaneen uusia merkityksiä käytännön toiminnan yhteydessä. Knorr-Cetina (1999) on esittänyt sosiologisen tieteen tutkimuksen piirissä käsitteen ”episteeminen kohde” (R. Engeström, 2014; Miettinen, Paavola & Pohjola, 2012). Episteeminen kohde voi toimia artefaktina, jolla on ongelmanratkaisussa avustava merkitys ja käytössä muotoutuva ja muuntuva ominaisuus, ja joka saa muotonsa aina osana kyseistä prosessia, jossa se syntyy ja jossa sitä käytetään. Erityisesti uudet digitaaliset välineet ovat lisänneet mahdollisuuksia luoda *välittäviä prosesseja*, jotka kohdistuvat ja käsittelevät tieto-objekteja tavoitteena kehittää ymmärrystä perustoiminnan avoimesta ja kehkeytyvästä kohteesta (Paavola, R. Engeström & Hakkarainen, 2012). Käsitteellisille artefakteille, ei-materiaalisille luomuksille, on yhteistä, että niistä ja niiden avulla voidaan keskustella, niitä voidaan välittömästi muuttaa ja ne ovat tietyllä

tavalla autonomisia (Bereiter, 2009). Sosiaalityön tutkimuksissa on yhä enemmän pyritty kehittämään käytäntöjä, jotka ovat vuorovaikutteisia ja kohteen (perheen arjen) näkökulmasta avoimia. Työtapoja on alettu ymmärtää tietokäytäntöjen näkökulmasta eli miten asiakkaita koskevaa tietoa ongelmien ratkaisemiseen saadaan ja miten tietoa käytetään (Satka ym., 2016)

Olen edellä käsitellyt artefaktien tutkimusta ennen kaikkea toiminnan teorian näkökulmasta, mutta artefaktit kiinnostavat myös monia muita tieteellisiä lähestymistapoja. Paalumäen (2004, 21–22) mukaan humanistisissa tieteissä mielenkiinto on kohdistunut pääasiassa kulttuurin tuotteisiin sekä historiallisiin esineisiin ja rakennuksiin. Yhteiskuntatieteissä puolestaan materiaalisen työympäristön osatekijöineen on katsottu kertovan sosiaalisista ja taloudellisista rakenteista ja sosiaalisen kanssakäymisen muodoista, siis tavasta hahmottaa maailmaa omassa kulttuurissaan. Liiketaloustieteessä ja etenkin organisaatiotutkimuksessa artefaktien merkitystä ei ole juurikaan huomioitu, vaan organisaation tai yrityksen normeja ja uskomuksia korostava kognitiivinen kulttuurikäsitys on ollut vallitsevana (Paalumäki, 2004, 200–222). Organisaatioiden käyttämiä artefakteja tutkineen Paalumäen mukaan artefaktit ovat haluttaessa vahva vaikuttamisen ja johtamisen keino, jota voidaan käyttää esimerkiksi kuvailemalla artefaktin ideasisältöä tai liittämällä artefakteihin tarinoita tai metaforista puhetta. Myös värit ja muodot ovat osoittautuneet monille yrityksille merkityksellisiksi artefaktien ominaisuuksiksi, joilla voidaan pyrkiä erottumaan kilpailijoista esimerkiksi herättämällä mediahuomiota tai luomalla asiakkaille tietynlaisia mielikuvia.

3.3.3 Tutkimustehtävä

Sekvenssikartta nähdään tässä tutkimuksessa artefaktina ja ilmiönä, joka muodostuu konstellaatiosta, jossa merkitysvälitteiset ja käytännölliset funktiot edellyttävät toisiaan ja ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kietoutuneita. Pyrin tutkimuksellani tekemään havaittavaksi ja jäsentämään niitä merkityksiä, joita työntekijät liittävät kokeilun kohteena olevaan artefaktiin. Lähestyn aineistoni sisältämää potentiaalista tietoa sekvenssikartan käyttötarkoituksesta Wartofskyn edellä esitetyn kategoriajärjestelmän avulla. Oletuksenani on, että jäsentäessään artefaktin primaariset, sekundaariset ja tertiäriset ominaisuudet suhteessa toisiinsa tasojen järjestelmä antaa yhtäältä analyttisen välineen tutkimusta varten ja toisaalta samalla sanoittaa käsitteellisesti

työvälineen ominaisuuksia, käyttötarkoitusta ja erilaisia mahdollisuuksia kehittää ymmärrystä välineestä ja sen käytöstä.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee sekvenssikartan olemusta:

1. Miten sekvenssikartta sijoittuu artefaktitasoille ja mitä kohteita ja merkityksiä se saa näillä tasoilla?

Tiimipalavereissa työntekijät käsittelevät ja pohtivat sekvenssikartan käyttöä myös omana henkilökohtaisena työvälineenään. Toinen tutkimuskysymykseni on:

2. Mitä sekvenssikartan ominaisuuksia ja merkityksiä työntekijät liittävät työvälineeseen oman työnsä näkökulmasta?

Kolmas kysymykseni kohdistuu tiimipalavereissa tuotetun potentiaalisen tiedon käsitteellistämisen mahdollisuuksiin sekä sekvenssikarttaa ja menetelmää koskevan kokonaiskuvan hahmottamiseen seuraavasti:

3. Mikä on sekvenssikartan kokonaiskuva artefaktin ja käsitteellistämisen näkökulmasta?

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimukseni käynnistyi aineistolähtöisesti niin, että sain mahdollisuuden tutustua hankkeen aikana eri kohteista ja eri menetelmillä dokumentoituun laajaan ja monipuoliseen aineistoon ennen oman tutkimuskohteeni ja siihen kuuluvan aineiston valintaa ja määrittelyä. Tutkimusintressini hioutui ja tarkentui vähitellen samalla, kun hankkeen kokonaiskuva ja muiden tutkijoiden tutkimusintressit hahmottuivat. Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineiston (hankkeen koko aineisto on esitelty luvussa 2.5), jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan aineiston analyysia ja analyysin toteutusta.

4.1 Tutkimusaineisto

Mittavasta ja monipuolisesta aineistokokonaisuudesta valitsin tämän tutkimuksen aineistoksi AH-hankkeen työryhmän (eli tiimin) viikoittaiset tiimipalaverit, joissa käydyt keskustelut työntekijät itse olivat ääninauhottaneet hankkeen alusta alkaen. Koska aineistoa oli tallennettu koko kehittämishankkeen ajan, oli minun tutkijana mahdollista muodostaa kattava kokonaiskuva tiimin toimintatavasta sekä tiimipalaverien sisällöstä useamman vuoden ajalta ja työskentelyprosessin alusta loppuun saakka. Tiimin toimintaa olen kuvannut luvussa 2.4.

Hankkeen kolmen toimintavuoden aikana pidettiin kaikkiaan 183 tiimipalaveria, joiden keskimääräinen kesto oli 45 minuuttia. Tiimipalaverien pituus vaihteli tilanteen mukaan. Lyhin oli kestoaltaan runsaan 5 minuutin (5:36) pituinen pikainen tilannekatsaus yhdestä perheestä, kun taas pisimmät palaverit kestivät lähes kaksi tuntia (1.52:27). Tiimipalavereista taltioitujen äänitteiden yhteenlaskettu kesto oli runsas 135 tuntia (8 124 minuuttia). Taulukkoon 1 on koottu hankkeen työskentelykuukaudet, tiimipalaverien lukumäärä sekä asiakasperheiden määrä vuosittain.

Taulukko 1. AH-hankkeen työskentelyaika sekä tiimipalaverien ja asiakasperheiden määrä vuosina 2007–2010

Vuosi	Työskentely- kuukaudet	Tiimipalaverien määrä (kpl)	Asiakasperheet (määrä)
2007	6	33	8
2008	11	89	19
2009	11	57	10
2010	2	4	3
Yhteensä		183	

Ensimmäisen toimintavuoden (2007) aikana pidettiin yhteensä 33 tiimikokousta kesäkuun ja joulukuun välisenä aikana. Näistä kokouksista oli löydettävissä lähes 300 (tarkkaan ottaen 282) yksittäistä puheenaihetta ja suurimman ryhmän (70) muodostivat aiheet, jotka liittyivät työikäntöihin sekä sekvenssimenetelmän toimintaan ja kehittämiseen. Seuraavana vuonna (2008) pidettiin 89 kokousta ja vuoden 2009 aikana 57 kokousta. Vuosi 2010 oli projektin lopetuksen aikaa, ja tiimipalavereja pidettiin 4 kertaa. Tiimipalaveri kuului normaaliin viikko-ohjelmaan, mutta jos tilanne jossakin perheessä oli erityisen haastava, voitiin tiimi kutsua koolle lähes päivittäin pohtimaan yhteistä toimintastrategiaa ja purkamaan työntekijöiden kokemuksia.

Kokonaisuudessaan hankkeen aikana työskenneltiin 31 perheen kanssa. Kahden perheeseen ei tehty lainkaan kotikäyntejä, sillä työskentely päättyi heti aloitusneuvottelun jälkeen. Toinen perhe itse kieltäytyi perhetyön aloittamisesta ja toisessa perheessä lapset jouduttiin ottamaan kiireellisesti huostaan, kun äidin voimavarat loppuivat yhtäkkisesti. Kaikki 31 perhettä ovat mukana tämän tutkimuksen aineistossa, koska jokaisen perheen kanssa tehtyä yhteistyötä käsiteltiin myös tiimipalavereissa ja työskentely menetelmän ja välineen kehittämisen kannalta saattoi olla merkityksellistä työskentelyn lyhyestä kestosta huolimatta. Hanketiimi työskenteli samanaikaisesti 2–5 perheen kanssa, ja näin ollen myös tiimipalavereissa käsiteltiin tavallisesti yhdellä kerralla useamman perheen asioita. Kotikäyntien määrät sekä perhetyön keskeinen sisältö kussakin perheessä on esitetty liitteessä 1, jossa on esitelty myös asiakasperheiden koostumus.

Tiimipalaverien äänitettyä aineistoa olen täydentänyt työntekijöiden kotikäyntimuistiinpanojen avulla. Muistiinpanoista oli mahdollista saada lisätietoa

muun muassa kotikäyntien sisällöstä sekä työntekijöiden ja perheenjäsenten välisistä keskusteluista. Myös perheiden kanssa tehtyjä sekvenssikarttoja sekä niistä otettuja valokuvia olen käyttänyt täydentämään kokonaiskuvaa kunkin perheen sekvenssikarttatyöskentelystä. Analyysin tukena ja tulkinnessa olen hyödyntänyt myös perheen ja sosiaalitoimen kanssa pidettyjen neuvottelujen äänitallenteita sekä neuvottelumuistioita, joista on ollut mahdollista arvioida yhteistyötahojen roolia kehittämistyössä. Koska tutkimukseni on osa AH-hankkeen kokonaisuutta, on syytä vielä tarkentaa, että aineistooni ei sisälly perheiden kohtaamisen yhteydessä kotikäynneillä tallennettu aineistoa, jota Sekki (2018) on käyttänyt omassa tutkimuksessaan.

Tutkimukseni kohdistui sekvenssikartan käyttöä ja olemusta koskevaan reflektointiin, joka tapahtui hankkeen tiimipalaverissa. Olen kuunnellut kaikki tiimipalaverit läpi useaan kertaan ja yksityiskohtaiseen ja sanatarkkaan litterointiin poimin keskustelut ja keskustelukatkelmat, joissa puhuttiin sekvenssikartasta ja sen käytöstä työskenneltäessä perheiden kanssa. Myös työntekijöiden omaan työhön ja sen arviointiin liittyvät keskustelut litteroitiin kokonaisuudessaan tutkimusta varten. Tekstualisoinnissa auttoivat kaksi ulkopuolista litteroijaa, mutta suurimman osan litteroinnista tein itse, sillä näin oli mahdollista lähestyä tutkimuksen kannalta olennaista aineistoa ja tunnelmaa omakohtaisesti. Litteroitua keskustelua kertyi yhteensä 385 sivua (Times Roman, kirjasin 12, riviväli 1).

Olen lisännyt ja täydentänyt litterointeja jatkuvasti analyysin kuluessa, koska olen halunnut varmistua tekemieni tulkintojen taustoista. Olen myös kuunnellut alkuperäisiä äänitteitä pystyäkseni tunnistamaan käydyn keskustelun tunnelman sekä muita asiayhteydessä mahdollisesti vaikuttaneita seikkoja (esimerkiksi kiire, muut haastavat perhetapaukset, työntekijöiden sairauslomat tai poissaolot). Äänitteiden kuuntelu useaan kertaan on antanut mahdollisuuden myös tulkita yleistä keskustelujen ilmapiiriä sekä eri työntekijöiden roolia ryhmässä, mikä ei välttämättä tule esille litteraateissa tai aineistonäytteissä. Tiimipalaverista oli havaittavissa vapaamuotoinen keskusteluilmapiiri, jossa reflektointi ja oman toiminnan arviointi vaikutti tapahtuvan spontaanisti ja ilman jännitteitä. Työntekijät esittivät runsaasti havaintojaan ja käsityksiään perheiden tilanteesta ja varsinkin lasten rooleista ja elämästä sen ohella, että sekvenssikarttaa pohdittiin yleisesti työvälineenä perhetyössä ja lisäksi kohteellisenä välineenä juuri työskentelyn kohteena olleessa perheessä.

4.2 Aineiston analyysi

Tutkimustehtävääni seuraten kohdistin analyysini sekvenssikartan saamiin merkityksiin ja tulkintoihin työntekijöiden reflektiivisten keskustelujen tuotoksina. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto sekä analyysi ovat keskenään yhteydessä ja erottamattomat (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Omaan aineistooni sopi analyysimenetelmäksi sisällönanalyysi, jossa etsitään tekstin merkityksiä (mt., 117). Se perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (mt., 127). Tuomi ja Sarajärvi esittävät kolme eri muotoa sisällönanalyysille: aineistolähtöinen analyysi, teoriaohjaava analyysi ja teorialähtöinen analyysi. Tämän tutkimuksen analyysia voidaan kutsua teoriaohjaavaksi analyysiksi. Lähtökohdiltaan se etenee aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinen analyysikin, mutta eroaa siinä, että abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä käsitteet luodaan aineistosta.

Ennen analyysin aloittamista analyysille tulee valita analyysiyksikkö. Yksikkö valitaan tutkimustehtävän ja aineistotyyppin perusteella. Sisällönanalyysissa se voi olla tekstistä erotettava merkityssisältöinen ajatus tai idea: yksittäinen sana, lause, ajatuksellinen kokonaisuus tai keskustelun katkelma (Seitamaa-Hakkarainen, 2014; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Laadullisessa tutkimuksessa analyysin katsotaan alkavan jo yksiköiden muodostamisella, koska se tapahtuu aineiston *semanttisen* osittamisen avulla. Tutkimuksessani aineiston analyysiyksiköksi muotoutuivat keskustelussa tuotettu ajatuksellinen kokonaisuus, muodoltaan lyhyt keskustelujakso tai puheen katkelma.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin toteuttamista Tuomi ja Sarajärvi (2018, 123) kuvaavat etenemisenä, joka sisältää seuraavat kahdeksan vaihetta:

- 1) aineiston kuuntelu ja aukikirjoittaminen
- 2) litteroitujen tekstien lukeminen ja sisältöön perehtyminen
- 3) pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja merkitseminen
- 4) pelkistettyjen ilmausten listaaminen
- 5) samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen
- 6) ilmausten ryhmittely tai yhdistäminen ja alaluokkien muodostaminen

7) alaluokkien yhdistäminen ja niistä yläluokkien muodostaminen

8) yläluokkien yhdistäminen pääluokiksi tai yhdistäväksi luokaksi ja kokoavan käsitteen muodostaminen.

Tutkimuksessani vaiheet 1 ja 2 toteutuivat siten, että erotin alkuperäisaineistosta (äänitallenteet) sekvenssikarttoihin ja perhetyön kehittämiseen sekä oman työn arviointiin liittyvät keskustelut, jotka litteroitiin sanatarkasti analyysiani varten ja omaan tutkimukseeni kuulumaton sisältö jätettiin litteroimatta (ks. myös edellä alaluvussa 4.1 tutkimusaineiston litteroinnista). Tämän jälkeen tallensin litteroidun aineiston perhekohtaisesti erillisiin Word-tiedostoihin, joissa katkelmat oli järjestetty ajallisesti peräkkäin. Etenin aineiston analyysissä vaihemallin mukaan vaiheisiin 3 ja 4 siten, että aloin etsiä ja merkitä (värittämällä) keskustelun katkelmista sekvenssikartan käyttötarkoitukseen, toimintaan ja merkitykseen sekä oman työn arviointiin liittyviä pelkistettyjä ilmauksia. Koska merkintöjä tuli katkelmaan usein useita, merkitsin jokaisen katkelman jälkeen tiivistyksen pelkistetyistä ilmauksista.

Vaiheissa 4 ja 5 analysoin pelkistetyt ilmaukset *teorian ohjaamana* luvussa 3.3.2 esittämäni Wartofskyn kategoriasysteemin mukaan, jossa on kolme artefaktin tasoa (primaarinen, sekundaarinen ja tertiaarinen). Tämä vaihe toteutettiin etsimällä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia sekä eri perheiden väliltä että perhekohtaisesta aineistosta (vaihe 5). Kun ilmaukset oli järjestetty/luokiteltu tasojen mukaan, palasin aineistolähtöiseen analyysiin etsien tasojen sisällä aihealueita tai teemoja käyttämällä avointa luokitusta, joka antoi mahdollisuuden tulkita sekvenssikarttaa aina kullakin tasolla moninaisemmin ja moniselitteisellä tavalla (vaiheet 6 ja 7 soveltaen) (vrt. Biesta, Priestley & Robinson, 2015). Tietyn tason kontekstissa nämä alaluokat (teemat) antoivat sekvenssikartalle uuden merkityssisällön tai lisämerkityksen, joita tarkastelen analyysin tuloksina (vrt. R. Engeström, 2002). Analyysin lopuksi (vaihe 8) voitiin muodostaa koava käsite, jonka esitän tutkimustuloksissa mallin muodossa luvussa 7.1.

Havainnollistaakseni analyysini vaiheita esitän esimerkin yhden perheen (perhe 27) aineiston analyysistä. Kyseessä on nuorten vanhempien perhe, jossa oli 2-vuotias lapsi. Perhe oli saanut apua perheneuvolasta sekä kunnallisesta kotipalvelusta ja lisäksi äidillä oli ollut hoitokontakti päiväsairaalaan mielenterveysongelmien vuoksi. Seuraavaksi esitän **esimerkissä 1** ensin analyysini vaiheiden 3 ja 4 toteutuksen, jonka jälkeen esitän taulukossa 2 saman aineiston avulla esimerkin vaiheesta 5, jossa aineisto on järjestetty teorialähtöisen luokittelun avustamana.

Eri työntekijöiden (TT) puheenvuorot on merkitty TT1, TT2 jne. (numeroinnin perustuessa hanketyöhön tulojärjestykseen). Katkelman numeroinnin yhteyteen on merkitty palaverin ajankohta. Teksteissä mahdollisesti esiintyvät nimet on muutettu asianosaisten yksityisyyden suojaamiseksi. Hakasulkeisiin on joissakin kohdin lisätty ymmärtämistä ja asiayhteyttä selventäviä sanoja.

Esimerkin 1 näytteessä on kaikkiaan 8 katkelmaa (analyysiyksikköä) alkaen työskentelyn aloituksesta perheen kanssa. Keskeisin sanoma (*pelkistetyt ilmaukset*) on merkitty näytteessä *kursiivilla* ja ilmausten tiivistykset on merkitty näytteen perään **tummennettuna**. Yhteensä kyseistä perhettä koskien löytyi tiimi-palavereista 38 keskustelukatkelmaa, joissa puhuttiin sekvenssikartasta tai työskentelystä sen avulla.

Esimerkki 1: Pelkistetyt ilmaukset sekvenssikartan käyttökohteista ja tehtävistä

Katkelma 1 (4.5.2019)

TT 4: *Kotipalvelu sano* [siinä aloitusneuvottelussa], *ett välillä tuntuu, ett siell ei oo mitään tehty. He joutuu siellä tiskaamaan ja kaikkee*. Lähtee suunnittelemaan sitä. Sen takia mä pyysin, ett sä muistat ottaa mukaan sen *pikkulapsiperheelle tehyn sekvenssikartan*, joka on laminoitu. Tutkailla sen avulla, että *minkälaista muutosta haetaan*.

>>> **avun tarpeen määrittelyä**

Katkelma 2 (12.5.2019)

TT 5: Perheen *äiti vihaa imurointia!*

TT 6: Ahdistaa!

TT 5: Ahdistuu itse siitä imurista. Nimenny aikasemman imurin pieneksi punaseksi paholaiseksi. Ett se tosissaan kuvastaa sitä, ett se sano, ett se tulee niin kiukkuseks ja kärttyseks siitä, *ettei se pysty enää lapsen kanssakaan rauhattun*, jos on imuroinu päivän aikana.

TT 4: Voisko tää perhe hyötyä siitä, että *sekvenssikartan avulla suunniteltais seuraavaa käyntiä, että tehdään tätä*. Tai sitt niinku noi *siivouksia*, ett seuraavaksi on tää ja tää huone ja nurkka ja *merkataan karttaan ja aikataulutetaan se*. Koska

joillekin, jotenkin mun tulee osittain siitä pilottiperheestä mieleen, että se *pitää* miettiä, että mikä kohta.

TT 5: Yhym...

TT 4: Ei niinku, että yleensä aleta siivoamaan, vaan tai kuten Mäkinielessä, että mikä kohta siivotaan. Se on se tietty pöytä, että tehdään siihen tilaa. Se meni ihan mahdottomaksi se homma siinä. Mutta miltä se kuulostas? Mähän en oo nähny sitä kotia.

TT 5: Hyvältä se kuulostaa.

TT 4: *Yks homma kerrallaan aikatauluttaa sekvenssikartan avulla* sillä tavalla perhe itte pääsis siihen kanss.

TT 5: Ja sitten on, että kun äidillä on niin sanottu työhuone siin pojan huoneen vieressä niin, että ne on tommosella haitariovella niinku erotettu.

TT 6: Yhym...

TT 5: Niin se oli tosi täynnä kaikennäköstä ja hänellä ois toiveena, että hän *sais sen järjestykseen ja pystys siellä tekemään*. Kun se harrastaa, että se maalaa ja se tekee jotain koruja ja mitä kaikkee se touhuu. Mutt se oli nyt niin täynnä, ettei siellä pysty mitään tekemään.

>>> seuraavan käynnin suunnittelu (sisältö), yhdessä tehtävien töiden aikataulutus, perheen itsensä tekemien töiden aikataulutus (siivous), lapsen kanssa vietetty aika (vanhemmuus)

Katkelma 3 (12.5.2009)

TT 4: No pikkuhiljaa. *Seuraava kerta on vielä vähän sitä tutustumista* ja sen jälkeen oikeesti *kartan avulla asiaan*. Ja te voitte palata siihen isän kysymykseen, että mitä hän itse ajattelee. Palauttaa sen sosiaalityöntekijän näkemyksen siitä. Karttaa äkkiä peliin, että *haavutetaan, mitä arjessa tapahtuu*.

TT 6: Ja sitt tää yks juttu, kun äiti sano, että. Se tuli mun tässä mieleen, kun äiti sano, että hän ei oo mikään lapsi-ihminen, niinku pojan kanssa tykkää mennä hiekkalaatikolle, reunalle istuu ja tämmöstä, mutta *mä aattelin palata siihen sikäli, että siihen [lapsen kanssa leikkimiseen] kasvetaan*. Jos ei tuu luonnostaan, niin *sitä pitää harjoitella*.

>>> perheeseen tutustuminen, arjen hahmottaminen, puheeksi otto vanhemman/vanhempien tehtävistä

Katkelma 4 (12.5.2009)

T^{*T} 4: Nyt nimenomaan, ett *katotaan lapsen perustarpeista sitä arkea!* Just näin. Tuli heti puheeks. Ja he on joutunu sitä miettiin ja palaa siihen sitten.

T^{*T} 5: Ja äiti oli. Musta oli ihana, kun mä ajattelin, että sieltä tulee semmost nyrpeetä, niin äiti oli, se alko hymyilemään ja sano, että joo. *Just tämmöstä hän tarvii, että joku vähän potkii.*

T^{*T} 6: Sitt mä sanoin sen. Nyt mä nostan vähän oman lipun, kun mä sanoin, että opetetaan poika sellaseksi, että *se vaatii teiltä sen ulkoilun.*

T^{*T} 5: Niin just! Joo, niin sitt äiti sano, ett silleen sen pitää mennä.

T^{*T} 3: Joo.

T^{*T} 4: He hyötyy tosta kartasta!

T^{*T} 6: Ihan varmasti! Ne vaikuttaa just semmosilta. Ne on hyvin vastaanottavaisia mun mielestä.

T^{*T} 5: On. Ja just tommosille ehdotuksille. Moness perheessä on ollu irvistys. Joo (naurahdus)! Ja tää on just semmone perhe, mulle tuli semmonen fiilis, että *niiden kans on helppo lähtee tekeen tota karttaa. Ja suunnitteleen ihan oikeesti yhdessä*. Se ei oo vaan me, jotka yrittää juntata jotakin. Tehdään nyt näin, eikös tehdäkin? Ja toiset on, että ah-hah. Tyhmä juttu! Mä luulen, ett *tästä tulee semmonen hyvä yhteistyöhomma.*

T^{*T} 4: Tulee! Täytyy nyt sitt kattoo vielä tänään, ett sopii sen sosiaalityöntekijän kanssa. Mä en tiedä, koska hän on lomalla, mutt neuvottelu sinne kesäkuulle.

>>> pohdintaa lapsen tarpeiden ja rytmin pohjalta, patistaminen tekemään (kannustus), ulkoilu, yhdessä suunnittelu

Katkelma 5 (19.5.2009)

TT 5: Niillä *aika hyvin*, miten mä voisin sen sanoo, semmonen *työnjako sujuu*. Se on siinä perheessä ehdottomasti positiivinen asia.

TT 4: *Sehän on sekin, mitä ton välineen avulla voidaan tarkastella. Miten se jakautuu sitten?* Kuulin jo aiemmin, että se tuntus oleen jotenkin.

TT 6: Joo. Jotenkin mietitty.

TT 5: Joo. *He neuvottelee siitä hirveen soljuvasti*. Se isä rauhallisesti tokas, että mites me nyt tehään, kun pitäs Markus hakea päiväkodista ja sitt pitäs ruoka laittaa ja. Ja sitt äiti tokas, ett käyks sä hakeen sen, niin hän laittaa ruokaa.

>>> työn jako vanhempien kesken

Katkelma 6 (19.5.2009)

TT 5: Sitt kun mä lähin tai olin lähtemässä sieltä pois. Tää kertahan oli ollu puhtaasti siivousta, sekvenssikartasta ei ollu paljookaan puhuttu, niin perheen *isä kysyy* semmosella pikkasen aralla äänellä siinä vielä. Niin, että *tehäänhän me sitten ensi kerralla sitä sekvenssikarttaa?* Keskitytäänkö me sitten siihen? Mä olin, että joo.

TT 4: Nimenomaan. *Palautetaan tää mattojuttu* [ajatus mennä yhdessä mattopyykille] niinku, ett okei. Mitä pitää tehdä? Semmonen ajatus vaikka, *jotta kesäkuun viimeine päivä tää kämppä olis semmonen, kun te toivotte. Mitä täällä olis tapahtunu?* Ponille ois voinu hommaa jostain laatikon, niille tavaroille. Ihan *semmosia perusjuttuja*. Mutt tota noin, *viikkosiivoukset kaikki nää sekvenssikarttaan*. Ja tää on ihan mainio tää isä, että se on niin kiinnostunu siitä. Kun te kerroitte, että se oli menny lattialle istuun ja pohtimaan.

TT 5: Kun mä meinasin siin oikeasti hypätä kattoon, kun mä aattelin vielä. Mä olin päässäni aatellu, että mä en tähän kertaan ämpää yhtään mitään, että nyt puhtaasti siivotaan ja ens sitten. Niin sitt se oikein ite kysyy sieltä, että. Ens kerralla mä lupasin sitten, ett voidaan tehdä, jos ne on kiltisti siellä.

TT 4: Tota oikein hyvä. Sitten alkuperät kirjaat. Sanot, että muistatteko, että tää on tämmönen kehittämishanke. *Mitä teillä on ajatuksia tästä, että mikä toimii tai tulee mukaan?* Tähän vois tää kaveri tehdä yhtä hyvin jonkun tietokonejutun [tästä sekvenssikartasta].

T^{*}T 6: Ett lisää vaan. Toi kissanpissa voi ehdottaa tai vinkata, ett etikka on hyvää, jos lattiaan pinttyy.

>>> kodin järjestely (raivaus), viikkosiivoukset, sekvenssikartan sähköinen versio? (isän kehittämistyö?)

Katkelma 7 (19.5. 2009)

T^{*}T 4: *Mikä se on se, kun toimeksianto on, että ne ei tahdo jaksaa sitä lasta? Ei pärjää sen kanssa.*

T^{*}T 5: Sillon kun. *Se ei jaksaa lasta ja arkea.* Eliikkä se perheen äiti sano, että sillon kun sen täytyy kaikki siivoushommat ja kaikki tehdä, niin siit tulee niin kiukku-nen ja kättynen, ett sitt se ei enää jaksaa sitä lasta.

T^{*}T 4: *Sitten meillä on hyvä väline. Suunnitellaan, koska tekee näitä.* Mitä...

T^{*}T 5: Huolestuttavaa. Kun alukshan sitä, mäkin mietin, että onks tää pelotta-vaa melkein. Mutt ei se sitten...

T^{*}T 6: Mutt saa nähä, siellä tulee varmaan asioita ja voi olla, että tulee sitä muu-toisvastarintaakin, kun ne on väsyneitä. Mutt näyttää ihan tosi hyvältä.

>>> aika lapsen kanssa (vanhemmuus), siivoukset

Katkelma 8 (19.5.2009)

T^{*}T 5: *Ja he odottaa innolla sekvenssikarttaa saapuvaksi.*

T^{*}T 3: Hirveen hyvä.

T^{*}T 5: Sinne menee kyllä ilolla. Vaikk se on rankka, että *siellä on kyllä tekemistä paljon ja semmosta fyysistäkin.* Mutt niinku hirveen palkitseva perhe. Mutt näyttää ihan tosi hyvältä.

>>> arviointia, jota sisältyy myös kaikkien muiden kotikäyntien purkuun

Analyysini seuraavan vaiheen tavoitteena oli sijoittaa pelkistetyt ilmaukset Wartofskyn (1979) esittämän kategoriajärjestelmän mukaan artefaktien kol-melle tasolle (ks. luku 3.3.2). Artefaktitason määrittelyyn käytin sijoittamisessa

apuna Engeströmin (1990) ehdottamia kysymyksiä: mikä?, miten?, miksi? ja minne? Taulukossa 2 on ensimmäiseen sarakkeeseen merkitty sekvenssikartan primaaritason tehtävät, toiseen sarakkeeseen sekundaaritason tehtävät ja kolmanteen sarakkeeseen abstraktimmat eli tertiäaritason tehtävät ja toiminnot. Lisäksi neljänteen sarakkeeseen olen kirjannut työntekijöiden omaa toimintaa koskevat havainnot ja kommentit.

Taulukko 2. Perhekohtaisen aineiston (perhe 27) ilmausten ryhmittely artefaktitasojen mukaan

Sekvenssikartan primaaritason tehtävät	Sekvenssikartan sekundaaritason tehtävät	Sekvenssikartan tertiäaritason tehtävät	Sekvenssikartta työntekijän käytössä
yksityiskohtaisesti tehtävät kotityöt (mitä siivotaan? mitä järjestellään?, milloin viikkosiivous?)	vanhempien keskinäinen työnjako (tarkastelu) – kotityöt, lapsen vienti ja haku päivähoidosta	vastuunotto asioiden sujumisesta itsenäisesti (vanhemmuus)	seuraavan käynnin suunnittelu ja sisältö (perhe työstää asioita käyntien välillä)
lapsen tarpeet huomioon ottava päivärhythmi (ulkoilu, yhdessä olo, päivähoidon pituus, pottaharjoittelu)	tulevan tilanteen suunnittelu, jos isä töissä myös, miten jakautuvat hoidettavat asiat (sekä isä että äiti) ?	vanhempien omista menoista tiedottaminen toiselle	tavoitteisiin palaaminen ajoittain
isän päättötyön teko aika			yhdessä tekeminen ja esimerkin näyttäminen kartan lisäksi
äidin oma taiteilu- ja käsityö aika			muutosten arviointi karttaa apuna käyttäen

Tutkimuksen kaikista perheistä on tiimipalaverikeskusteluissa esille tulleiden aiheiden mukaan tehty teorian ohjaama ryhmittely (vastaavalla tavalla kuin yllä taulukossa 2). Vertailemalla kunkin tason sisälle sijoittuneita erilaisia pelkistettyjä ilmauksia keskenään perhekohtaisesti ja eri perheiden välillä muodostin

aineistolähtöisesti teemoja, jotka antoivat sekvenssikartalle lisämerkityksiä ja merkityssisältöjä. Tarkastelen näitä merkityksiä luvussa 5 analyysini tuloksina.

Taulukon 2 sarakkeeseen 4 koottuja perhetyöntekijöiden omaa työskentelyään sekvenssikartan avulla käsitteleviä keskustelun katkelmia ja niitä koskevia pelkistettyjä ilmauksia koskeva analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti teemojen muodostamisen avulla. Tämän tarkastelun tuloksia on käsitelty luvussa 6.

5 Sekvenssikartta käytössä

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut, että hankkeen työntekijät tuottavat ja muokkaavat tiimipalaverissaan uutta välinettä käsittävää ajattelua ja siihen liittyvää tietoa. Kuten edellä teorialuvussa 3.1.3 olen esittänyt tällainen tieto jää kehittämässä helposti huomaamatta, jollei sitä erikseen tehdä näkyväksi, eritellä ja saateta käsitteelliseen muotoon. Kohdistin siten analyysini sekvenssikartan käytön saamiin tarkoituksiin ja merkityksiin työntekijöiden reflektiivisten keskustelujen tuotoksina – tiimipalaverissa tapahtuvana tiedonmuodotuksena.

Luvussa 3.3 esittelin Wartofskyn (1979, 201–205) teoreettisen ajatuksen siitä, että artefaktien tutkimuksessa voidaan huomio kiinnittää artefaktissa kiteytyneeseen ”mentaaliseen” muotoon eli artefaktin toiminnassa saamaan representaatioon. Kun artefakti tuotetaan jotakin tehtävää varten, se samalla esittää (representoi) kognitiivisesti kyseistä tekemistä ja artefaktin itsensä alkuperää. Representaatio ohjaa, suuntaa ja informoi ihmisen havaitsemista ja ajattelua hänen toimiessaan artefaktin kanssa. Wartofsky (mt.) on eritellyt representaation näkökulmasta artefakteja kolmen tason mukaan. Lähtökohtanani tässä analyysissä on, että jäsentäessään artefaktin primaariset, sekundaariset ja tertiääriset ominaisuudet suhteessa toisiinsa Wartofskyn ehdottama tasojen järjestelmä antaa yhtäältä analyttisen välineen tutkimusta varten ja toisaalta samalla sanoittaa käsitteellisesti työvälineen ominaisuuksia, käyttötarkoitusta ja erilaisia mahdollisuuksia kehittää ymmärrystä välineestä ja sen käytöstä. Tässä luvussa esittelen analyysiani ja tarkastelen sen tuloksia kysymällä, miten sekvenssikartta sijoittuu artefaktitasoille ja mitä representaatioita se saa näillä tasoilla (vrt. edellä ensimmäinen tutkimuskysymys).

Käytän aineisto-otteita havainnollistamaan analyysia ja sen tuloksia. Aineistolähtöiset alaluokat on esitetty teema kerrallaan ja otsikoitu teeman sisältöä tiivistäen. Tutkimuksessani ei pyritä tulkitsemaan eri työntekijöiden roolia tai asemaa tiimin keskusteluissa (kuten edelle olen esittänyt numerointi noudattaa työhöntulajärjestystä: T1, T2 jne.), vaan representaatioita tutkitaan työntekijöiden reflektiivisten keskustelujen *yhteisinä tuotoksina*. Puhetta on muokattu luettavammaksi poistamalla merkityksettömiä täytesanoja tai ääniteitä, samoin joissakin kohdissa murteellisia sanoja on muutettu yleiskieliseksi merkityksen kuitenkaan muuttumatta. Joissakin tapauksissa hakasulkuihin [ ] on lisätty

keskustelun ymmärtämistä helpottavia sanoja tai tietoja. Tiimipalaverin päivämäärä (tp), josta keskustelunäyte on peräisin, on merkitty näytteen jälkeen, samoin kuin keskustelussa esiintyvän perheen numero aineistossa (asiakkaaksi tulojärjestyksen mukaan: perhe 1, perhe 2 jne.). Mikäli perheen numeroa ei ole mainittu aineisto-otteen yhteydessä, keskustelu ei tuolloin liity mihinkään tiettyyn perheeseen.

5.1 Sekvenssikartta primaariartefaktina

Ensimmäisen tason artefaktit (*primary artifacts*) ovat siis määritelmän mukaan työkaluja tai välineitä, joita käytetään työn tai toiminnan *suorittamiseen*. Engeströmin (1990) mukaan niiden tunnistaminen on suhteellisen helppoa kysymyksen ”mikä?” avulla. Artefaktit itsessään jo kertovat siitä, mikä niiden tarkoitus on, koska niiden ulkoiseen muotoon on ikään kuin ”sisään kirjoitettu”, mihin niitä on tarkoitus käyttää. Näin myös voitiin havaita, että sekvenssikartan materiaallinen muoto, jossa oli olennaista sen lukujärjestystä jäljittelevä representaatio, kertoi aikatauluttamisesta, asioiden laittamisesta ajalliseen järjestykseen. AH-hankkeessa sekvenssikartan kaltaisen välineen tarve oli noussut työntekijöiden kokemuksista, joiden mukaan heidän asiakasperheissään elettiin arkea, jossa kodin ulkopuoliset rakenteet ja toiminnot eivät kyenneet säätelemään perheenjäsenten vuorokausirytmää. Hankkeen perusteluissa puhuttiin ”kelluvasta arjesta” ja myöhemmin tästä ilmiöstä käytettiin nimitystä ”ajelehtiva arki” (esim. Saarilahti, 2010; Sekki & Korvela, 2014). Sekvenssikartta suunniteltiin ja otettiin perhetyössä käyttöön tehtävää varten, jonka olen käsitteellistänyt hankkeen tavoitteiden mukaisesti arjen toimintojen aikatauluttamiseksi.

5.1.1 Arjen toimintojen aikatauluttaminen

Päivä- ja viikkokohtaisen aikataulun laatimisen tarve korostui erityisesti perheissä, joissa lasten tuli ehtiä ajoissa päivähoitoon tai kouluun. Hankkeen perhetyön painopiste oli alusta alkaen asetettu nimenomaan lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistamiseen kodissa ja sen vuoksi myös tavoitteiden asettelussa lasten tarpeet olivat ensisijaisia. Projektin osallistuneissa 31 perheessä

oli yhteensä 81 lasta, joista alle kouluikäisiä oli hieman yli puolet eli 42 lasta (51,9 %). Kolmevuotiaita tai sitä nuorempia oli 27 ja täysi-ikäisiä (mutta ainakin osittain vanhempien kanssa asuvia) oli 4.

Perheiden tarve yksityiskohtaiseen ohjaukseen ja neuvontaan poikkesi paljon, sillä joissakin perheissä kaivattiin pikkutarkkaa aikataulua ja listaa kaikista aamutoimista ennen lasten kouluun lähtöä, mutta toisille riitti yleisluontoinen suunnitelma ja keskeiset tapahtuma-ajat (herätys, kotoa lähtö). Merkintätarkkuutta mukautettiin tilanteiden mukaan, sillä tavoitteena oli perheiden itsenäisyyden ja omatoimisuuden vahvistuminen vähitellen ja vastuun siirtyminen vanhemmille. Sekvenssikarttamerkinnot oli tarkoitettu perheiden oman toimijuuden tueksi ja niiden tarpeellisuudesta oli sovittu neuvotellen. Hankkeen ensimmäiseen asiakasperheeseen (perhe 1) kuului yksinhuoltajaäiti ja kaksi teiniikäistä lasta, joista toinen asui pääasiassa isän luona. Koska kenelläkään tiimin jäsenistä ei ollut kokemusta sekvenssikarttamaisesta työvälineestä, pohdittiin tiimikokouksessa sekvenssikarttaan tehtävien merkintöjen määrää ja tarkkuutta ja sitä, mitä asioita sekvenssikarttaan kannattaa merkitä ja miten tarkasti niitä tulisi merkitä muun muassa seuraavasti:

TT 4: Tämmöinen ihminen, joka ei käy töissä ja molemmat lapset ei oo koko ajan kotona, niin se on mennyt sitten se päivien rakenne pieleen. Pitäs alkaa jotenkin miettii sitä rakennetta, kun lapset on siinä. Ja sekvenssikarttaa sen mukaan. Ihan lähettäs konkreettisesti, mitä se tarkoittaa? Moneltako on herätys? Kuka herää? Mikä on aamiainen ja...?

TT 3: Just se. Ja mitä syödään? Kuka ottaa esille minkä?

TT 2: Ruvettaisko me jo heti huomenna vääntämään sitä, jos siellä on kaikki kunnossa?

TT 4: Kyllä siinä voi alkaa, että mitä se tarkoittaa. Että se [päivärytmi] herää äidille ajatuksena. (tp. 31.7.2007, perhe 1)

Joka päivä toistuvat kotityöt, kuten ruoanvalmistus, ruokailu, astioiden pesu, lemmikkieläinten hoito, ulkoilu ja kaupassa käynti mietittiin yhdessä perheenjäsenten kanssa. Kuka työt ja tehtävät suorittaa? Milloin? Miten tehtävät sujuvat helpoimmin ja järkevimmin? Myös erilaisia kodin hoitoon ja siisteyden ylläpitoon viikoittain tai harvemmin tehtäviä töitä suunniteltiin ja aikataulutettiin sekvenssikarttaa apuna käyttäen. Perhetyöntekijät olivat huomanneet, että monilla perheillä oli suuria vaikeuksia kodin siisteyden ja järjestyksen ylläpidossa

– kodeissa oli tavarakaaosta ja monet paikat olivat likaisia ja siivoamattomia. Näistä kokemuksista ja havainnoista keskusteltiin tiimissä paljon ja arvioitiin korjattavaa löytyvän niin perheenjäsenten tottumuksista kuin itse tiloista ja välineistäkin. Ihmiset olivat tulleet välinpitämättömiksi siivousta kohtaan tai kokivat sen raskaaksi, kun voimavarat olivat ehtyneet esimerkiksi masennuksen tai sairauden vuoksi.

Sekvenssikartan sisältö muuttui aina uuden perheen myötä, sillä jokainen sekvenssikartta tehtiin perheen kanssa yhdessä, perheen tarpeiden ja tilanteen mukaan, eikä kahta samanlaista perhettä ollut. Sekvenssikartta muokkautui perheissä myös työskentelyn kuluessa, sillä alkuvaiheessa tarpeellisena pidetty yksityiskohtainen sekvenssikartta saattoi muuttua yleisempään ja orientoivaan suuntaan, kun perheen toiminta alkoi rutinoitua ja arki sujui pienemmin ponnistuksin. Seuraava tiimissä käyty keskustelu koskee kolmilapsista perhettä (perhe 21), jossa perheenjäsenillä oli paljon yhteen sovitettavia menoja ja oli tarpeen pohtia karttamerkintöjen tarkkuutta:

T^{*T} 6: Mä ajattelin ton kartan kanssa. Me tehtiin semmonen kartta, missä menee viikko täällä ylhäällä ja sitten ne perheenjäsenet menee alaspäin. Niin sitäkin vois laminoituna käyttää. Jos on tommosia perheitä, missä on eri perheenjäsenillä menoja paljon.

T^{*T} 4: Ei kun käyttöön vaan.

T^{*T} 5: Semmonenhan on periaatteessa olemassa kotityölistan muodossa, mutta nythän vois ottaa semmosen, ettei sen tarvii keskittyä pelkästään kotitöihin, vaan siinä olis harrastukset ja muutkin.

T^{*T} 6: Jos on lääkäreitä tai mitä kelläkin on.

T^{*T} 5: Täss vois nimenomaan painottaa mun mielestä sitä, mitä on tullu siellä toisessakin perheessä. Ei oo tarkotus, ett me lähettään suoraan tommosella [yleisluontoisella] kartalla johonkin perheeseen, missä ei tuu mistään mitään. Eka lähetään yksityiskohtasella, missä lukee vaipanvaihdot ja kaikki tämmöset. Ett se on se eka kartta. Mutta sitten myöhemmin, siinä samassa perheessä voi olla käytössä tommonen, jossa onkin vain kaikkien nimet. Sitt kun siellä hoituu ne kaikki.

T^T 6: Sitt se arki rupee menemään.

T^T 5: Koska sehän on ihan totta, että sehän on oikeestaan meidän tavotekin, että se perhe ei enää tarviis sitä sekvenssikarttaa, missä lukee ne kaikki ihan yksityiskohtasesti.

T^T 4: Ne on sisästäny ne rutiinit. Ja sitt se laminoitu, mihinkä ne laittaa juoksevat menot.

T^T 5: Niin, sitä tarvii joka ikinen, mihin voi laittaa juoksevat menot. Alkukartalla tarkastellaan, että onko nää perusasiat pikulapsiperheessä kondiksessa. (tp. 20.4.2009, perhe 21)

Myös vapaapäivinä ja viikonloppuina kehoitettiin noudattamaan arkipäivän rytmiä, sillä säännöllistä päiväjärjestystä pidettiin tärkeänä ennen kaikkea pienille lapsille, eikä säännöllisyydestä ole järkevää luopua viikonloppuinakaan. Sekvenssikarttaan merkitty päivärytmi ja suunnitelmat osoittautuivat helpommaksi muistaa kuin pelkästään omassa mielessä olevat asiat. Esimerkiksi viirasto- tai lääkärikäynnit unohtuivat helposti, jos perheen arki oli jäsentymätön, eikä aikatauluja ollut kirjattu minnekään muistiin.

Kaiken kaikkiaan keskustelut tiimipalaverissa käsittelivät usein aikataulujen käyttöä ja niiden tuottamista sekvenssikartan avulla. Tämä artefaktin primäritehtävä koko perheen tukena nosti esille myös, kuinka lapset suhtautuivat sekvenssikarttaan ja kuinka työntekijät kokivat sekvenssikartan käytön maahanmuuttajaperheiden kanssa. Positiivisesti yllättyneinä työntekijät kertoivat palaverissaan näistä kokemuksista ja tuntemuksistaan. Tarkastelen seuraavaksi näitä primaariartefaktin saamia lisämerkityksiä vielä erikseen käytännön esimerkkien avulla.

5.1.2 Sekvenssikartta lasten käytössä

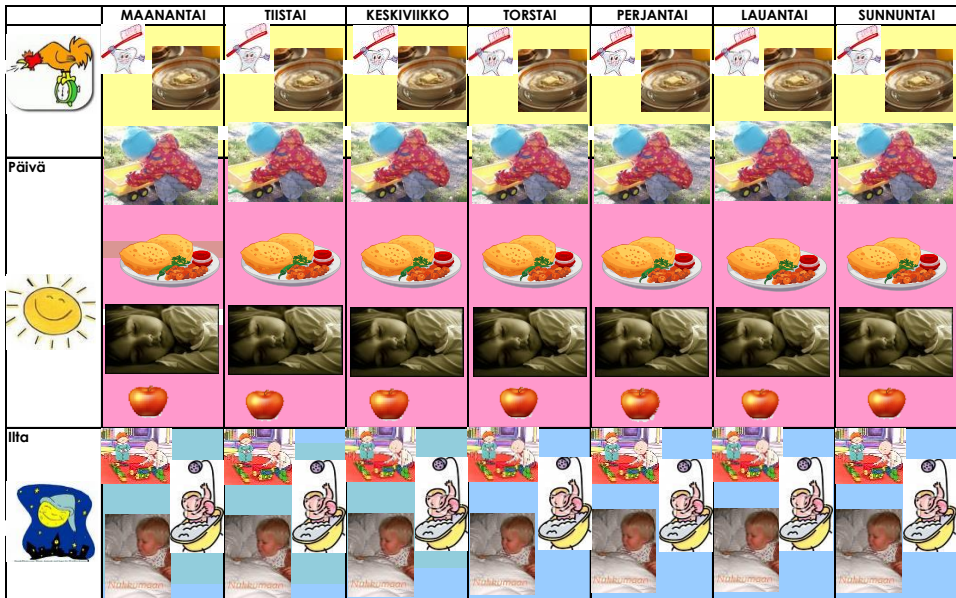
Lasten tarpeita pidettiin ensisijaisina perheen arjen aikatauluttamisessa ja tätä lähtökohtaa korostettiin tiimin ensimmäisestä palaverista alkaen muun muassa seuraavasti:

T^T 3: Laitetaan siihen karttaan sen nuorimman lapsen vähimmäisvaatimukset, mitä pitää olla, että huolenpito on taattu.

Elikkä ruokailut, rytmi, mitä kuuluu olla, unet säännölliset. (tp. 30.5.2007)

Lähes kaikissa asiakasperheissä lapsille laadittiin omat sekvenssikartat ja niihin tehtävissä merkinnöissä otettiin huomioon lapsen ikä ja tarpeet. Yhteensä 19 lasta sai sekvenssikartan, kolmessa perheessä sama sekvenssikartta oli useammalla lapsella yhteisessä käytössä. Nuorimmat kartta-asiakkaat olivat 2–3-vuotiaita, ja heidän sekvenssikartoissaan käytettiin pelkästään kuvia tai piirroksia kuten kuvasta 4 käy ilmi.

Kuva 4. 3-vuotiaan lapsen sekvenssikartta

Seuraavassa tekstinäytteessä perhetyöntekijä kertoo tiimille työskentelystään 3-vuotiaan lapsen kanssa (perhe 26). Perheeseen kuului lisäksi nuori äiti sekä 1-vuotias pikkuveli. Perheen ongelmana oli äidin kertoman mukaan vanhemman lapsen liiallinen vilkkaus ja tottelemattomuus, joka ilmeni esimerkiksi kieltäytymisenä päiväunille menosta.

TT 6: Sitt mä tein Lilylle oman kartan, kuvakartan, joka me käytiin tytön kanssa moneen, moneen kertaan läpi: hampaat pestään, puuro syödään, ulos leikkimään. Ja sitt mitähän siinä oli. Sitt siinä tuli päiväunikohta, niin sen se hyppäs näpsäkkäästi yli, koska päiväuni on semmonen, mitä hän ei nuku.

T*T 3: Siitä mä oon ihan vakuuttunut, että se tyttö ymmärtää, mikä on sekvenssikartta!

TT 6: Täyttää kohta kolme.

T*T 4: Kyllä siinä iässä, sisäistettykin se ajatus ja menetelmä.

TT 6: Mun tuli hirveen hyvä mieli siitä, ett miten hyvin se rullas.

T*T 3: Mun mielestä se oli hyvin tehty! Siis se oli kivasti tehty se. Että niin pienellä lapsella voi olla oma kartta. Eiks se oo meidän ennätys? Että sen kanssa on työskennelty.

T*T 5: Minkäs ikänen Tommi oli? Tommi on suunnilleen samanikäinen siellä toisessa perheessä, mutta se on kyllä äidin käytössä se kartta.

T*T 6: Niin varmaan tääkin on, mutt ne voi yhdessä katsoo, kun siinä ei oo sanan sanaa.

TT 4: Ne on tärkeitä havaintoja tossa kehittämisessä. Ett pitää mennä niin.

T*T 6: Äidille sanoin, että alotat siitä, että rauhotat sen tilanteen päiväunien aikana. Että luet sen lapsen kanssa tai ihan ootte silleen hiljaa rauhassa yhdessä. (tp. 7.5.2009, perhe 26)

Mitä nuorempi lapsi oli kyseessä, sitä enemmän työskentelyssä korostui sekvenssikartan ei-sanalliset ominaisuudet. Kuvan ja muiden visuaalisten elementtien avulla voitiin välittää tietoa ja ohjeita lapselle tärkeistä tapahtumista. Lasten toiveiden mukaan sekvenssikarttoihin lisättiin erilaisia kuvituksia, kuten viisarillisia kelloja, eläimiä tai hauskoja hahmoja esittämään päivän normaaleja toimintoja. Lasten sekvenssikarttoihin merkityt kyseiselle lapselle merkitykselliset asiat olivat porttina, kun tavoiteltiin toimivaa yhteistyötä lapsen kanssa ja lapsen motivoitumista muutoksiin. Perhetyöntekijät keskustelivat tiimissä esimerkiksi tietokonepelaamisen vähentämisestä, osallistumisesta kotitöihin tai nukkumisajan lisäämisestä samalla kun pyrittiin ottamaan huomioon lasten harrastuksia ja kiinnostuksen kohteita. Esimerkkinä esikouluikäinen poika (perhe 17), joka oli kiinnostunut metroista. Hänen sekvenssikarttaansa sisällytettiin muiden toimintojen ohella viikoittainen metroajelu isän kanssa. Koulutytölle (perhe 23) puolestaan tärkeää oli lemmikkieläinten kanssa

touhuaminen, ja hänelle sekvenssikartassa oli suunniteltu koiran ulkoilutusta ja liskon hoitoa. Seuraavassa näytteessä perhetyöntekijä kertoo yhteistyöstään 6-vuotiaan tytön kanssa (perhe 24):

TT 5: Kun me käytiin Kertun kans läpi tätä karttaa. Mut se on fiksu tyttö. Se heti rupes kattoo tätä, ja se arvas. Arvas niinku näist kuvista eka, et mitä ne kuvat tarkoittaa ja mitä kaikki uinti-kuvat, ja tämäntyyppiset, ja sit se luki nää. Ja sit mä niinku vähän kysellen kysyin siltä, ett kun tääl lukee pue ja pese. Ett mitä mun tarvii pestä aamulla? No mietippä siinä, ett sä voit lukee joko eteenpäin tai sit miettii et mitä sä aamul yleensä peset? Ja sit se miettii vähän aikaa. No hampaat. Ja sit se tajus niinku sen. Ja kun se ei nimenomaan pese yleensä niit hampaita, niin siks tää on. Täytyy pestä aamul. Joo siin ehdottomasti. Se tuli iha äidiltä. Et äiti sano et se on niillä semmonen laiskottelun paikka, niin siks tääl on huutomerkki. Se tajus tän koko homman ja näin. Mutt sitt se rupes esimerkiks tämmösestä huomauttaa että, kun kartas on et yövalo, ja, et pehmolelu otetaan viereen ja kaikki tämmöset, ku se toivo. Niin sit se oli sillee että, tänne vois viel lisätä semmosen, että viis minuuttia ennenku mä menen nukkumaan, nii äiti tulee mulle sanomaan. Niin tämmönen tuli silt tytölt. Sit mä sanoin ett ehkä se äiti sen tietää. Ei tänne [karttaan] niin yksityiskohtasesti voi kaikkea laittaa.

TT 3: Sanomaan minkä?

TT 5: Että nyt nukkumaan.

TT 3: Joo mut sehän voi olla. Ei. Täähän on niinku semmonen. Monestihan perheest puuttuu se ett ilta ollaan yhdessä. Äiti ei pysty lukee viidelle lapselle, eri-ikäisille iltasatu yhta aikaa. Ja äiti voi hyräillä tai jotenki se saattaen nukkumaan vieminen on lapsille hirveen tärkeä.

TT 5: Joo ei. Mut siitä mä sanoinkin, ett me voidaan keskustella tästä äitin kanssa ja mä sanoinki siitä äidille tän Kertun toiveen. Mut mä sanoin, ett turha sitä tänne karttaan on merkata, ku sil ois ihan niinku et. Ja sit se oli tarkka et viis minuuttia ennenku hän nukahtaa, et sen se siinä sit viel äitillekki sano.

TT 3: Se on monelle lapselle hirveen tärkeä.

TT 5: Joo, aivan. Mutt siitä tyttö oli kauheen riemuissaan, kun sen karttaan laitettiin, että hei, että tääl on ne, mitä mä viimeksi kirjoitin. Ett se oli ihan, ku se on halunnu et sen oma kädenjälki näky. Aluksha hän oli ihan sillee että mitä? Et minkä sä mulle tuot? Me sanottiin, että tää on se kartta mitä viimeksi tehtiin. [Johon tyttö jatkoi, että] kuule en minä ole näitä kirjottanu. Että se ei ole minun oma karttani, jonka olen itse kirjottanu ja piirtäny vielä kuvat. Sitt mä sanoin, että me ollaan tää sen pohjalt tehty, että lueppa vähä. Sit se tajus, että ahaa, joo, et mä kirjoitin tohon tonne, että nukkumaan. Että siel lukee siks se nukkumaan, ja sit mä sanoin, että joo. Et kyl se sit niinku hyväksy sen. Ja oli ihan ilonen kanssa siitä. (tp. 6.3.2009, perhe 24)

Kouluikäisten lasten sekvenssikarttoihin merkittiin aina selkeästi kouluun lähtöaika sekä pohdittiin yhdessä lapsen kanssa myös koulunkäyntiä edistäviä tekijöitä: riittävä lepo ja uni, terveelliset ateriat ja välipalat, sosiaalinen kanssakäyminen kavereiden kanssa ja harrastukset. Sekvenssikartan tekemisen ohella perhetyöntekijät keskustelivat lasten kanssa opettajille ja vanhemmille huolta aiheuttaneista poissaoloista sekä pyrkivät selvittämään syitä niihin. Lasten sekvenssikarttojen alustavat versiot tehtiin kotikäynneillä muistiinpanojen avulla keskusteltaessa lasten kanssa ja näistä tehtiin lapselle kotiin annettavat sekvenssikartat toimistossa tietokoneen avulla, jolloin voitiin myös lisätä kuvitusta, värejä tai muita lapselle merkityksellisiä merkintöjä.

Lasten sekvenssikarttoja pyrittiin sijoittamaan kotona niin, että lasten oli helppo nähdä ne, ja monissa tapauksissa lapset saivat sijoittaa ne omaan huoneeseensa tai koulupöydän viereen. Lapset saivat myös ehdottaa muutoksia ja korjauksia jo tehtyihin sekvenssikarttoihin, joten yhteistyötä myös lasten kanssa kartan parissa jatkettiin koko ajan. Kartta antoi mahdollisuuden tuottaa lasta koskevaa tietoa suoraan lapselta itseltään, ja lapsen todellisuutta voitiin rakentaa lapsen oman toiminnan ja ajattelun välityksellä (ks. Kyrönlampi-Kylmänen, 2010), ei ainoastaan aikuisten tulkitsemana.

5.1.3 Sekvenssikarttatyöskentely maahanmuuttajien kanssa

AH-hankkeen aikana työskenneltiin seitsemän maahanmuuttajaperheen kanssa. Perheet olivat lähtöisin eri maista ja perheenjäsenten Suomessa oloaika vaihteli muutamasta vuodesta 15 vuoteen. Maahanmuuton syyt ja taustat ovat aina moninaisia ja näin ollen maahanmuuttajat ovat toisaalta yhtenäisiä, mutta toisaalta myös hyvin heterogeeninen ryhmä sosiaalitoimen asiakkaina. Aniksen (2008) tutkimuksessa todettiin maahanmuuttajien erityiskysymyksiä olevan kieleen, kulttuuriin ja valtayhteiskunnan toimintaan liittyvät ymmärtämistä, vaikeudet, kokemukset arkipäivän rasismista sekä perheen ja yhteisön merkittävä rooli arjessa. Esimerkiksi säännöllisen vuorokausiyrityksen merkitys ei ole kaikkialla maailmassa samalla lailla korostunut kuin Suomessa, eikä lasten säännöllistä koulua ja hoitoa tulot ehkä samalla tavalla tärkeiksi kuin mitä viranomaiset tai koulujen ja päiväkotien henkilökunta odottavat. Kulttuurien väliset erot tulivat esille myös AH-hankkeessa ja niistä keskusteltiin tiimipalaverissa. Pohdittavaksi tuli myös monien vanhempien kielitaito ja mahdollisuudet ymmärtää sekvenssikartan toimintaideaa. Kahden vanhemman perheessä (perhe 7) oli kaksi pientä lasta (1- ja 2-vuotiaat). Sosiaalityöntekijältä saamiensa taustatietojen pohjalta projektitiimi pohti työnsä toteuttamisen muotoa ja mahdollisuuksia jo ennen kotikäyntien aloittamista esimerkiksi näin:

T^TT 4: Ihän tätä samaa systeemiä, kun ajateltiin tehdä tämän edellisen maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa. Alkaa niin, että äiti itse miettii ja suunnittelee. Sitten otetaan karttaa pikkuhiljaa. Äiti ei osaa lukea, eikä kirjoittaa oikein. Minä en oikein tiedä, miten toi kartta sitten avautuu.

T^TT 2: Kuvioilla.

T^TT 4: Kellon ajan ilmeisesti tuntee?

T^TT 2: Joo. Sekä digitaalinen että tavallisen, viisarikellon.

T^TT 4: Sitä voi alkaa kysyä sitten, että mihin aikaan lapset menevät nukkumaan? Heräävät? Mihin aikaan menevät päiväunille? Kauanko nukkuvat? Kellon kanssa miettii niitä ihan perusjuttuja sitten. Ja mitä syövät ja näin? Mutt kuitenkin, että jos sais äiti sen

fiiliksen, että hän itte kertoo, ettei me olla sellasia kuulustelijoita.
(tp. 2.1.2008, perhe 7)

Työskentelyssä maahanmuuttajien kanssa käytettiin paljon kuvia ja konkreettisia tapoja selittää ja opettaa asioita. Esimerkiksi Suomessa käytössä olevat ajan, hinnan, lämpötilan tai painon mittayksiköt saattoivat olla maahanmuuttajavanhemmille vieraita, ja tämä hankaloitti monien arkisten asioiden ymmärtämistä ja hoitamista. Ajan ymmärtämisen helpottamiseksi sekvenssikarttaan laitettiin kellotauluja numeroiden lisäksi. Kaupassa tutkittiin yhdessä erilaisten tuotteiden pakkauksia, pakkaus- ja hintamerkintöjä sekä opeteltiin tunnistamaan tuotevalikoimasta hinnaltaan edullisempia tuotemerkkejä tai allergisille sopivia tuotteita. Kun työntekijät pohtivat, kuinka kommunikoida asiakkaiden kanssa perheen lasten päivärytmissä havaituista ongelmista, kuten myöhäisestä nukkumaanmenosta, ulkoilun puutteesta tai päiväunien epäsäännöllisyydestä, tiimissä syntyi idea kahden sekvenssikartan samanaikaisesta tarkastelusta. Nykyisen ja toivottavan päivärytmin eroa konkretisoitiin vertaamalla nykytilanteen ja tavoiteltavan tilanteen karttaa rinnakkain. Näin oli mahdollista osoittaa ero esimerkiksi tavoiteltavassa lasten nukkumaanmenoajassa verrattuna senhetkiseen tai voitiin etsiä sopiva aika nykytavoista puuttuvalle ulkoilulle:

TT 1: Mä mietin tota sekvenssikarttahommaa, ett oisko siinä mitään ideaa, ett tekis perheen kanssa tavallaan heti kaks karttaa? Niin, että tekis sen, mikä se tilanne on nyt ja tekis sen, mihin pyritään?

TT 4: Kuulostaa hyvältä. Ja se näkys se ero heti siinä. Konkretisoituu paremmin, enemmän siinä.

TT 3: Hyvä idea. Kannattaa käyttää omaa harkintaa.

TT 4: Kuulostaa hyvältä. Koska siinä ehkä tulee just näille konkreettisesti esille, että tää ei nyt toimi.

TT 1: Niin. Ja laittais kuvat siihen kans, mikä on se tavoitekartta.

TT 4: Joo, kyllä. Just. Jos näissä on niitä kuvia, niin se olis nyt tarpeen.

TT 1: Joo. Mä olin just äsken ettimässä näitä, kun heillä on esimerkiksi se sämpyläohje, josta heillä ei oo mitään hajua, mitä se oikeesti tarkoittaa. Että löytäis kuvat siihen ja sitt siihen karttaan pitää laittaa.

T^TT 4: Ne kuvathan voi olla hyvinkin tarpeen johonkin toiseen maahanmuuttajaperheeseen tai perheeseen, jossa on pikkulapsia, jotka haluaa olla mukana enemmän. (tp. 18.1.2008, perhe 7)

Kielellisistä haasteista huolimatta tiimikeskustelujen perusteella vaikutti siltä, että työ kyseisen perheen kanssa tuotti toivottua tulosta ja positiivisia muutoksia voitiin havaita pian. Perhetyöntekijä kertoi tiimille kotikäynnistä ja keskustelusta perheen äidin kanssa seuraavasti:

T^TT 1: Mä kysyn, että mihin aikaan lapset meni illalla nukkumaan? Niin äiti sano, että no kaheksalta, niinku sinä olet merkinnyt sinne karttaan. Ajattelin, että ei voi olla totta! Sitten, että niin se meni. Kyllä se toimi. Nukkuko ne sen yön? No nukku kellon ympäri. Ja hänkin on nyt näin virkeä, kun hän on saanut nukkua kunnolla. (tp. 25.1.2008, perhe 7)

Myönteisestä muutoksesta perheen tilanteesta haluttiin tiedottaa myös sosiaalitoimelle, jonka edustajat olivat epäilleet perheen resursseja selviytyä asioidensa ja lasten hoidosta:

T^TT 1: Se oli niin uskomatonta! Tiistaina jätin sen kartan ja käytiin se läpi. Ja hän oli saman tien ruvennu sitä noudattamaan.

T^TT 4: Erittäin hyvä!

T^TT 1: Edellinen päivä oli se päiväkotipäivä, mutt tiistai, hän kertoi hän oli saman tien alkanu.

T^TT 4: Onks meillä sellasta tyhjää sekvenssikarttapohjaa, kuukauden? Niin vois laittaa sähköpostin liitteenä myös sosiaalitoimelle tiedoksi, että hän pääsis vähän jyvälle, missä mennään. Tai joku kuva. Me voidaan ottaa joku kuva ja laittaa, että tähän on merkitty kaikki päivän toiminnot ja me jatketaan tästä näin. Sitä et kyllähän tässä perheessä on potentiaalia paljon enemmän kuin edellinen kotikäynti anto ymmärtää. (tp. 25.1.2008, perhe 7)

Arjen toiminnan aikatauluttaminen korostui kaikissa seitsemässä maahanmuuttajaperheessä. Sekvenssikarttaan laaditun aikataulun avulla pyrittiin korjaamaan perheen päivärytmiä (perheet 7, 21 ja 31) tai aikataulutus oli yhtenä elementtinä vanhemmuuden rakentamisen ja vahvistamisen tukena (perheet 2, 9, 12 ja 17). Selkeän päivärytmin turvin vanhemmat voivat paremmin säädellä ja kontrolloida esimerkiksi lasten koulutehtävien suorittamista,

tietokoneella/ puhelimella pelaamista tai nukkumaan menoa, kun sekvenssikarttaan on kullekin toiminnolle suunniteltu oma aikansa. Tulkkia käytettiin maahanmuuttajaperheiden kanssa aina mahdollisuuksien mukaan. Suurimmat kielelliset haasteet työntekijöiden mukaan liittyivät käsitteisiin ja määrittelyihin, sillä monia perhetyössä ja sosiaalihuollossa käytettäviä käsitteitä on mahdotonta kääntää. Lisäksi koko suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä palveluineen oli usein vieras niin tulkille kuin asiakkaillekin, ja selityksiä jouduttiin näin ollen yksinkertaistamaan ja asioista oli pyrittävä löytämään ydinkohdat, joiden avulla olisi mahdollista saada asiakas ymmärtämään perhetyön tarkoitus ja tarjotut auttamiskeinot.

5.2 Sekvenssikartta sekundaariartefaktina

Wartofsky (1979) luonnehtii toisen tason artefakteja (*secondary artifacts*) välineiksi, joita käytetään primaariartefaktin sisältämän taidon ja tekemistä koskevan tiedon sanoittamiseen, siirtämiseen tai säilyttämiseen. Erilaiset reseptit, laitteiden käyttöohjeet ja työopasteet on nähty tyypillisinä toisen tason artefakteina. Sekundaariartefaktien tunnistamiseksi Engeström ehdottaa (1990) kysymään, *miten* ja myös *miksi* objektia (primaaritason artefaktia) käytetään. AH-hankkeen kokeilussa sekvenssikartta oli uusi väline, jonka käytöstä ei ollut vakiintuneita toisen tason representaatioita, vaan niitä vasta pohdittiin tiimin palaverissa. Perhetyön tavoitteena oli aikatauluttamisen avulla ja rinnalla myös rakentaa laajempaa ymmärrystä asiakkaista ja saada tietoa, joka vahvistaisi asiakkaiden omaa toimintakykyä ja synnyttäisi oivalluksia suhteessa oman ja perheen arjen sekä elämän hallintaan. Tästä näkökulmasta analysoin sekvenssikarttaa toisen tason artefaktina. Seuraavissa alaluvuissa avaan sekvenssikartan toimintaa sen käytössä saamalla ja sen käytössä syntyneillä lisämerkityksillä. Verrattuna sekvenssikartan ensimmäisen tason merkityksiin, jotka kiinnittyivät sekvenssikartan materiaalliseen muotoon, toisen tason merkitykset puolestaan hyödynsivät artefaktin sosiaalista olomuotoa. Näitä merkityksiä hahmotin aineistosta kaikkiaan neljän teeman mukaan seuraavasti: sekvenssikartta auktoriteettina, yhteistyösopimuksena, vanhemman aktivoijana sekä arjen jouston välineenä.

5.2.1 Sekvenssikartta auktoriteettina

Monille ihmisille *kirjoitettu* ohje tai suoritettava tehtävä on velvoittavampi kuin mielessä ajatuksena oleva työ tai hoidettava asia. Tämä ei liity pelkästään muistamiseen, vaan kirjoitettu asia ikään kuin saa vahvemman merkityksen ja säilyy kauemmin todellisena (ks. esim. Kääriäinen, 2005). Kalenteriin tai ilmoitustaululle merkitty jumppa tuntuu merkityksellisemmältä suorittaa kuin vain mielessä oleva aikomus jumppaan menosta. Sekvenssikartta näytti myös toimivan eräänlaisena käskyn antajana, auktoriteettina niin aikuisille kuin lapsillekin. Lapset tarkistivat sekvenssikartasta esimerkiksi sovittuja nukkumaanmeno-aikoja tai tietokoneen kanssa vietettäväksi luvattua aikaa. Vanhemmat saattoivat käyttää sekvenssikarttaa oman auktoriteettinsa apuna ja tukena perustellessaan jonkin asian tarpeellisuutta tai välttämättömyyttä. Kolmen lapsen äiti (perhe 16) oli kaivannut eron jälkeisessä myllerryksessä vahvistusta vanhempana toimimiseen sekä apua ja neuvoja kodin siisteyden ja järjestyksen ylläpidossa. Kunnan sosiaalityöntekijä oli arvioinut AH-perhetyön sopivaksi työmuodoksi, ja työskentelyjakson loppuvaiheessa, kymmenen kotikäynnin jälkeen, projektitiimi arvioi työn edistymistä ja perheen tilannetta palaverissaan seuraavasti:

T^TT 3: Miten arjen rytmitys?

T^TT 1: Vaikuttaa olevan aika lailla ok. Äiti on ruvennu mukaan tähän muutokseen. Heillä on se tarkempi kartta siellä jääkaapin ovelta ja siinä on ne kellonajat. Äiti sano, että kyllä hän välillä katsoo siitä itekin, mutta lapset käy kattomassa, että mikä on milloinkin vuorossa. Se on niin alhaalla siinä ovelta. 4-vuotias tyttö oli piirtänytkin jotakin siihen karttaan, että ne on ollu kiinnostuneita siitä. Ja äiti voi siihen vedota, että nyt on tän aika. Menkää kattomaan. Kun mä sanoin [ohjeeksi], että tee niin, jos tulee kiistaa.

T^TT 3: Hyvä. Tuohan on uus käyttötapa, että vanhemmat voi ottaa sitä avuksi siihen auktoriteettiin.

T^TT 1: Niin, niin. Sitt mä sanoin, että silleen sitä voi käyttää. Jos on vaikea saada vaikka nyt nukkumaan, niin voi sanoa, että katokaan nyt. Nyt on ollu ilta, nyt on ton aika, että lähetään

nukkuu. Hän sano, ett kyll se on toiminu. Ne lapset on käyny kattomassa sieltä.

TT 3: Tää on nyt niinku uus käyttötapa. (tp. 19.9.2008, perhe 16)

Myös monille aikuisille sekvenssikartta toimi paitsi muistuttajana myös ulkoisena auktoriteettina. Yksilapsisessa, kahden vanhemman perheessä (perhe 27) äidillä oli ollut lapsen syntymän jälkeen masennusta, ja sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan vanhemmat kaipasivat lisäksi neuvoja ja kannustusta 2-vuotiaan lapsen kanssa toimimiseen sekä kodista huolehtimiseen. Varsinkin kodinhoidolliset työt, siivous ja järjestelyt, jäivät helposti tekemättä, ja perhe oli saanutkin jo kotiapua tilanteen korjaamiseksi. Tulevaisuuden tavoitteena ja toiveena oli vanhempien voimaantuminen ja itsenäisempi selviäminen niin kodin, talouden kuin lapsenkin hoidosta. Tiimi pohti perheen alkuvaiheen tilannetta palaverissaan seuraavasti:

TT 4: Mun tulee tästä mieleen se pilottiperheen äiti, joka sano, että kun oli merkattuna karttaan se viikkosiivous ja se tulee tehtyä, niin tulee hyvä fiilis.

TT 3: Niin tässäkin tapahtuis. Minä itte pärjäsinkin tässä.

TT 5: Niinpä. Se ois se tavote.

TT 3: Mutt ne pitää laittaa hirveen pienet asiat [tavoitteeksi], mitä pitäis tehdä. Vaikka, jos yhden huoneen imuroi kerrallaan. (tp. 29.5.2009, perhe 27)

Työskentelyn loppuvaiheessa tiimissä arvioitiin perhetyön onnistumista kyseiseltä perheeltä saadun palautteen ja työntekijöille muodostuneen näkemyksen pohjalta:

TT 5: Ja he sano, ett heille on ollu apua tästä [sekvenssikartasta] lapsen hakemiseen liittyvissä asioissa, kodin siivoukseen liittyvissä asioissa ja tämmösissä, mutt he ois toivonu vielä pidempään, ett heitä ois piiskattu ja sanottu ja tultu sanomaan, ett hei nyt tää ei toimi. Tehkää lisää ja lisää.

TT 4: Alussa oli niin paljon kaikenlaista, isän valmistuminen ja silleen, että vasta lopussa päästiin niihin oikeisiin arjen juttuihin. Mehän käytiin aika hyvä keskustelu siitä, kun mäkin sanoin, ett

mä mietin sitä pituutta. Mä mietin sitä, että mihin he tarvitsevat meitä vielä? Miksi tarvitsevat sitä piiskaa? Ja sehän on jokaisessa asiakkuudessa. Joskus perhe hyötyy siitä, ett aletaan sysätä heille. Tässähän oli se, ett perhetyö sysää heille sitä vastuuta enemmän, joka heille kuuluu ja arvioi, ett he kykenee sen ottaan. Mutt siihen liittyy selkeästi se, että heillä on hyvin erilainen tapa hahmottaa, kuinka asioita hoidetaan. Isä on hirveen tarkka ja miettii joka päivä, jos tulee jotakin pikkasen. Lasku kasvaa kohti seuraavaa laskua, jos sitä ei makseta. Ja äiti sanoo, ett ehtii sen hoi-taa ens viikollakin vielä. Mikäs tässä nyt niin kiire. Ja tämmäsistä asioista heille tulee sitä vääntöä.

TT 5: Sitä ei ollu kartta mihinkään suuntaan muuttanu. Heidän luonteitaanhan ei sillä voi muuttaa, vaan ne menee ristiin.

TT 3: Mulla tuli tuosta perheestä mieleen, että ne ei ottanu sitä lopullista vastuuta siitä, että tää on nyt sun elämä.

TT 4: Kyll mä luulen, että sinne on jäänyt se itu ja pistos, jos ei oo tehny jotakin. Kaikki (muutos) tapahtuu vaan vähän hitaammin. (tp. 4.12.2009, perhe 27)

Projektin asiakkailta saadun palautteen mukaan sekvenssikartta sekä kannustaa että patistaa tekemään asioita. Kun päivällä merkitty tehtävä on hoidettu, voi tekijä kokea mielihyvää ja tyytyväisyyttä, ja joillakin asiakkailla oli tapana merkitä yliviivaamalla tai pyyhkimällä tehtävä suoritetuksi. Sekvenssikarttaan suunniteltu tehtävä tai hoidettava asia oli näkyvyytensä vuoksi vaikeampaa löydä laimin kuin pelkästään mielessä oleva velvollisuus. Perhetyöntekijät viittasivat keskusteluissaan siihen, että muutamat vanhemmat olivat kertoneet sekvenssikartan toimivan liikkeelle panevana voimana ikään kuin valmentajana tai mentorina.

5.2.2 Sekvenssikartta perheen yhteistyösopimuksena

Sekvenssikarttaan merkittyä perheen päiväjärrjestystä voitiin pitää eräänlaisena yhteistyösopimuksena perheenjäsenten välillä: niin vanhemman ja lapsen välillä kuin myös kahden aikuisen kesken. Esimerkiksi kotiintuloajat tai kotitöiden jako kirjattiin tiettyyn aikaan ja päivään tarkoituksena, että perheenjäsenet todella toimivat sovitusti. Varsinkin varttuneempien lasten kanssa yhdessä sopimista pidettiin tärkeänä ja lapsen mielipiteille sekä toiveille pyrittiin antamaan tilaa ja painoarvoa. Yksinhuoltajaäidin ja 12-vuotiaan lapsen (perhe 8) väliset erimielisyydet olivat kärjistyneet niin pahoin, että tilanteen rauhoittamiseksi lapsi oli sosiaalityöntekijän aloitteesta sijoitettu tilapäisesti niin sanottuun kriisiperheeseen⁷. Lapsen kotiin palaamisen tueksi oli päätetty aloittaa AH-perhetyö, jonka tavoitteita kerrattiin tiimipalaverissa seuraavasti:

TT 4: Nuorten tukikeskuksessa [jossa poika kävi säännöllisesti keskustelemassa nuorisotyöntekijän kanssa] oli asetettu tavoitteeksi päivien ja viikkojen sujuminen. Ja sosiaalityöntekijä asetti tavoitteeksi myös äidin jaksamisen arjessa. Ja sitt nää heidän yhteiset sopimukset, miten tullaan ja mennään. Jolloin tää sekvenssikartta sopii siihen oikein hyvin. (tp. 4.1.2008, perhe 8)

Perheenjäsenten roolien selkiyttämiseksi ja molempien osapuolien velvollisuuksien osoittamiseksi sekvenssikartan ajateltiin sopivan perheelle hyvin ja sen toivottiin myös auttavan keskinäisen luottamuksen palautumista. Poika oli neuvottelussa kertonut tuntevansa äidin ”epäilevän häntä koko ajan kaikesta”, ja äiti puolestaan koki pojan yrittävän ”luistaa” jatkuvasti omista velvollisuuksistaan ja yhteisistä säännöistä:

TT 4: Mitkä ne pojan velvollisuudet sitten on? Jos äiti kokee, että poika ottaa niitä velvollisuuksia vastaan, vaikka sekvenssikartan avulla. Sehän vois olla, että alkas tän pojan kans tekeen karttaa, jos tää äiti ei lähde mukaan. Ett mitä se on minäkin päivänä, mitä tehdään.

---

⁷ Kriisiperheellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sosiaalitoimen kanssa yhteistyötä tekevää tukiperhettä, johon vaarassa oleva lapsi voidaan kiireellisesti sijoittaa. Ratkaisu on tarkoitettu väliaikaiseksi ja sijoituksen aikana selvitetään perheen tilannetta ja lastensuojelun tarvetta (Perhehoitolitto, 2020). Kriisiperhe voi toisessa yhteydessä tarkoittaa myös perhettä, joka on kohdannut kriisin esimerkiksi eron tai onnettomuuden myötä.

T^{*}T 2: Tai kummallekin oma kartta.

T^{*}T 4: Niin varmaan.

T^{*}T 1: Molemmille oma.

T^{*}T 2: Selkeesti lapselle, ettei silläkään oo liikaa.

T^{*}T 4: Sillä on aika paljon, koulu, läksyt, harkat. (tp. 28.1.2008, perhe 8)

Toinen esimerkki sekvenssikartan toiminnasta työnjaon osoittajana on työssäkäyvän äidin perhe, johon kuului 15-vuotiaat kaksospojat (perhe 11). Poikien koulunkäynti oli hyvin epäsäännöllistä, ja heidän vuorokausirytmensä oli kääntynyt pääläelleen. Äiti oli pyytänyt sosiaalityöntekijältä tukea lasten koulunkäynnin varmistamiseksi ja apua jaksamisensa parantamiseen. AH-perhetyön tavoitteeksi asetettiin äidin tukeminen vanhemmuudessa sekä teinien päivärytmin korjaaminen säännöllisen koulunkäynnin takaamiseksi. Kotitöiden ja kaantumiseksi aiempaa tasaisemmin sekvenssikarttaan päätettiin kirjata kaikille perheenjäsenille omia vastuutehtäviä, jotta äiti voisi kokea kodinhoitovastuunsa helpottuvan:

T^{*}T 4: Mitkä ne on ne yhteiset asiat karttaan merkittynä, mitkä helpottas äitiä? Onks se viikkosiivous tai jotakin, mitä hän haluas?

T^{*}T 2: Mä en tiedä sitä, kuinka se on. Ett Sakulla on kartassa kaks kertaa viikossa se tiskikoneen tyhjäys ja täyttö ja sitten Rikulla on lauantaina isompi siivous. Mutt mä en tiedä, miten se menee. Sanoin pojille, että ne voi omatoimisesti kattoo, vaikka ei oo just siivouspäivä, niin voi silti käydä auttamassa äitiä. Se oli tosi sotkunen se keittiö.

T^{*}T 5: Mä olen huomannu, että ne lapset tekee heti, kun niille sanoo, niin tosi tunnollisesti. Mutt niiltä puuttuu sellanen oma harkinta, ett menis tekeen tolleen omatoimisesti. (tp. 14.5.2008, perhe 11)

Noin puolen vuoden kuluttua perhetyön aloittamisesta (välissä kahden kuukauden kesätauko), 18 kotikäynnin jälkeen, tiimissä pohdittiin perheen nykytilannetta alussa asetettuihin tavoitteisiin peilaten. Niin äiti kuin nuoretkin

olivat työntekijöiden havaintojen mukaan kiinnittäneet huomiota yhteisiin tavoitteisiin ja toisiinsa kohdistuneisiin toiveisiin:

TT 5: Pojat kantaa huolta, että äiti harrastais liikuntaa.

TT 4: Mites, kun puhuttiin äidinkin kanssa sekvenssikartassa siitä liikunnasta. Ottiks hän oikeesti, että tosissaan lähtis tekemään?

TT 5: Mä luulen ja uskon, että hän ei kyllä hirveesti liiku. Tai ei tajunnu, että se on niin merkittävää.

TT 4: Must siinä oli kaks merkittävää asiaa. Yks, että pojat eivät aiheuta enää huolta äidille sillä, että valvoisivat liian myöhään, eivätkä käy koulussa. Mun mielestä kartan avulla. Sitä sekvenssikarttaa käytettiin heidän kanssaan nukkumaanmenon välineenä ja tällä tavalla kohennettiin äidin jaksamista. Käytiin äidin ja poikien kanssa keskustelua ja asetettiin tavoitteita, että pojat kantavat, hoitavat sen, että he menevät ajoissa nukkumaan ja käyvät koulua ja äiti toisaalta ei kuormita poikia näillä työasioilla. (tp. 10.10.2008, perhe 11)

Sekvenssikarttaa käytettiin myös kahden vanhemman perheessä (perhe 27) osoittamaan konkreettisesti vanhempien keskinäistä roolia ja työnjakoa:

TT 5: Niillä aika hyvin semmonen työnjako sujuu. Se on siinä perheessä ehdottomasti positiivinen asia.

TT 4: Sehän on sekin, mitä ton välineen avulla voidaan tarkastella. Miten se jakautuu sitten? Kuulin jo aiemmin, että se tuntus oleen jotenkin mietitty.

TT 5: He neuvottelee siitä hirveen soljuvasti. Se isä rauhallisesti tokas, että mites me nyt tehään, kun pitäs Eetu hakea päiväkodista ja sitt pitäs ruoka laittaa ja. Ja sitt äiti tokas, että käyks sä hakeen sen lapsen, niin hän laittaa ruokaa. (tp. 19.5.2009, perhe 27)

Perhetyöjakson loppuvaiheessa kyseisen perheen tilanne muuttui äidin mentyä töihin ja isän ollessa edelleen kotona ja etsiessä töitä opintojen päätyttyä.

Muuttuneen tilanteen mukanaan tuomista haasteista keskusteltiin tiimissä ja suunniteltiin teeman esille ottamista myös seuraavalla kotikäynnillä:

T^T 4: Täytyy teidän sanoo perheelle, että he miettii ne työajat Eetun mukaan sitten. Se tulee sitten sekvenssikarttaan suunnitella, koska se varmaan tarvii tehdä vanhempien kanssa, äidin ja isän kanssa, yhdessä. Että sitä vastuuta, vaikka työllistyy, niin jakaa, ettei lapsi jää ikään kuin kokonaan toisen hoteisiin. Koska tossa tilanne on nyt se, joka me tiedettiin silloin, kun me aloitettiin työskentely, että äiti ei tunnu aina jaksavan sitä poikaa. Tommo- ses tilanteessa saattaa joskus käydä niin, että okei, kun mä oon töissä, niin hoida sä, kun oot kerran kotona. Täytyy ottaa pu- heeksi, että miten he ajattelee.

T^T 5: Joo. Äiti on ajatellu sen niin, että hän menee silloin kun Eetu on päiväkodissa, niin työajat olis silleen, että hän vie Eetun sinne päiväkotiin. Kun hänhän tekee vain neljän tunnin päivää. (tp. 30.7.2009, perhe 27)

Sekvenssikartalla voitiin osoittaa kunkin perheenjäsenen vastuut ja tehtävät perheessä, kun työnjaosta oli yhteisesti sovittu. Töiden jakautumisen mahdollinen epäsuhta tuli esille, kun sekvenssikarttatyöskentelyn alussa selvitettiin perheen nykytilannetta ja näin oli mahdollista ottaa asia puheeksi ja tehdä tarvittavat muutokset. Yhdessä sovitut ja jokaiselle erikseen näkyviin kirjatut tehtävät voivat kokonaisuudessaan selkiyttää paitsi arkiaskareiden hoitoa myös tasapuolistaa perheenjäsenten kotityövastuuta.

5.2.3 Sekvenssikartta aktivointivälineenä

Masennuksella voidaan arkipuheessa viitata joko tunnetilaan tai mielenterveyden häiriöön. Kun masennuksella tarkoitetaan mielenterveyden häiriötä, siihen liittyy pitkäkestoinen mielialan lasku sekä muita ajatteluun, tunteisiin, käyttäytymiseen ja koko kehoon liittyviä oireita, joista esimerkkinä ovat toimintakyvyn lasku ja toiminnan aloittamisen vaikeus (Mieli, 2020). Väsymyksestä, apatiasta ja haluttomuudesta saattaa tulla vallitseva olotila ja ihmisen toimintakyky voi pahimmillaan kadota (lähes) täysin. Masennustilojen hoidossa käytetään joko biologisia tai psykologisia hoitoja, joiden tavoitteena on

toimintakyvyn palautuminen. Hankkeessa ei asiakkailta kysytty terveystietoja tai diagnooseja, mutta monet vanhemmat kertoivat oma-aloitteisesti sairauksistaan tai oireistaan, ja niissä keskusteluissa masentuneisuus tuli ilmi useassa perheessä. Vanhemman jaksamattomuus heijastuu helposti myös muiden perheenjäsenten elämään ja saattaa näkyä lasten hyvinvoinnista huolehtimisen puutteina, jopa laiminlyöntinä.

Sekvenssikarttaa käytettiin vanhemman aktivointivälineenä suunnittelemalla päiväohjelmaan esimerkiksi liikuntaa, ulkoilua tai kuntosalilla käyntiä tavoitteena vähitellen mielen virkistytminen ja kokonaisaktiivisuuden kohoaminen. Jotta aktivoituminen todella onnistuisi, tulisi aloitteen ja innostumisen kuntoiluun tai muuhun mieltä virkistävään toimintaan tulla asiakkaalta itsellään – tai ainakin hänen olisi hyväksyttävä suunnitelma ja sitouduttava siihen, sillä tavoite ei siirry käytännön toiminnaksi ilman motivaatiota ja ihmisen omaa halua. Jos asiakkaalta itseltään puuttuu toimijuus, eikä hän koe asiaa omakseen, hän ei myöskään todennäköisesti vie tietoa tai ohjetta käytännön toiminnan tasolle. Liikuntaan kannustava merkintä sekvenssikartassa vaatii vielä täytännönpäntöä, ja sekvenssikartta voi toimia muistutuksena ja ulkopuolisena kannustajana tai patistajana.

Mielenterveyskuntoutuja-asiakas (perhe 5) oli kertonut kokeneensa, että sekvenssikartasta oli ollut hänelle hyötyä omatoimisuuden lisääjänä. Perhetyöntekijät toivat äidin aktivoitumista esille tiimipalaverissa seuraavasti:

TT 1: Hän on silleen, ett kun tehtiin se sekvenssikarttahomma, niin hän on muistanu syödä ja että oli laittanu siellä ruokaakin sen pojan kanssa. Mä olin hirveän yllättynyt, että siitä on ollu apua, ollu tukemassa. (tp. 18.3.2008, perhe 5)

TT 1: Hänellä on hirveen vahva lääkitys, niin me ollaan tehty sekvenssikarttaa hänen avukseen. Se on auttanukki silleen, että hän on muistanu nyt syödä ja vähän ehkä siinä ulkoilussakin voinu auttaa se kartta ja näin. Nyt on tehty semmonen kuvallinen kartta hänelle ja hän oli siitä ilonen. Laitto keittiön kaapin oveen sen näkyville, ett siitä hän muistaa nää syömiset. Nyt sitä lääkitystä on muutettu, että hän ottaa iltalääkkeen kymmeneltä. Sitten hän saa nukuttua yön. (tp. 22.4.2008, perhe 5)

Ajoittaisista haasteista ja äidin voinnin vaihteluista huolimatta projektitiimi arvioi työskentelyn perheessä onnistuneeksi ja loppuvaiheessa todettiin:

T^TT 4: Kyllä mulla on semmoinen tunne, että he on hyötynyt tästä projektista ihan oikeesti. Tää äiti on voimaantunu, he pääsi irti siitä kotipalvelusta, joka on käynyt perheessä vuosia. Sehän on hirveen iso askel. Tosi iso askel. Ja sitten se syöminen ja se, että sille äidille annettiin joku työkalu siihen arkeen. (tp. 29.4.2008, perhe 5)

Myös loppuneuvottelussa sosiaalitoimen kanssa tuotiin esille sekvenssikartan hyöty äidin muistin tukena ja aktivoijana. Ruokailut olivat ajoittuneet säännöllisemmin ja lisäksi sekvenssikartta oli auttanut seuraavan viikon ateriasuunnittelussa. Ruokailun miettimisen ohella äiti oli tehnyt ostoslistaa kauppaa varten, ja tämän perhe oli kokenut tehokkaana keinona pienentää ruokamenoja heräteostosten vähentyessä.

Mielenterveysongelmista kuntoutuville suositellaan yleisesti selkeää päivärytmiä ja erityisesti korostetaan säännöllisesti toistuvaa, mielekästä toimintaa, jonka tavoitteena on turvata kognitiivisista toiminnan häiriöistä huolimatta arjen sujuminen mahdollisimman kitkattomasti (Berg & Blommila, 2011; Lundin & Ohlsson, 2003).

Yksinhooltajaäiti, jolla oli 8-vuotias poika (perhe 15), oli sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan kokonaisvaltaisen aktivoinnin tarpeessa, ja projektin perhetyön oli ajateltu toiminnallisuuden ja konkreettisuuden vuoksi sopivan perheelle hyvin. Ennen kotikäyntien aloittamista tiimissä pohdittiin alkutilannetta ja työskentelyn kuluessa äidin jaksamiseen/jaksamattomuuteen palattiin toistuvasti. Sosiaalityöntekijä oli toimeksiannossaan pitänyt ensisijaisena perhetyön tavoitteena äidin kokonaisaktivointia niin, että hän jaksaa hoitaa asioita, tehdä jotain yhdessä lapsen kanssa sekä harrastaa äidin omaa mieltä piristäviä asioita. Perheen aikaisemmasta historiasta keskusteltiin tiimissä saatujen taustatietojen ja alkuneuvottelun pohjalta:

T^TT 4: Tässä on nimenomaan semmoinen äiti, että ei tee mitään, äidillä jää asioita tekemättä. Äiti on kertonut, että kun hänellä ei ole mitään, hän nukkuu vaan!

T^TT 3: Sekvenssikartta on kyllä siinä hirveen tärkeä ja se puhuttiin jo vähän siitä siinä neuvottelussa ja äiti kiinnostu. Mä luulen, että tää on juuri, että aikataulutetaan sitä arkea ja päiviä pieniin osiin – molempien sekä äidin että pojan.

T^T 4: Sosiaalityöntekijä sano, että tässä projektissa, tässä sekvenssikartassa on vähän samantyyppinen idea, kun painonvartijoissa. Kun tulee joku asia tehdyksi, saa tiettyjä pisteitä, mistä tulee hyviä fiiliksiä. Tulee nyt laittaa vaan sekvenssikarttaa aktiivisesti peliin. (tp. 28.7.2008, perhe 15)

Perhetyön edistymistä ja kotikäynneillä tehtyjä havaintoja sekä keskusteluja asiakasperheen kanssa refleктоitiin ja evaluoitiin säännöllisesti tiimipalaverissa ja työvälineen merkitystä peilattiin suhteessa suoritettuihin tehtäviin ja kokonaistoimintaan:

T^T 4: Sitten pohdittiin sitä meidän työtä siinä yhdessä ja kuinka tehdään sekvenssikartan avulla asioita. Ja selkeesti niinku Pekka [poika] pyytää kaikkee, että äiti ootko hoitanut sitä ja sitä. Nousee koko ajan esiin, että Pekka koettaa kovasti huolehtia äidistään, mikä ei oo niinku sen ikäsen pojan tehtävä. Äidin pitäis saada asioita tehtyä Pekan kanssa ja sen verran voimaantua, että Pekalle tulee siitä äidin pystymisestä kokemus. (tp. 22.8.2008, perhe 15)

T^T 4: Oliko niin, että äiti voi [vuosi sitten] perhekuntoutuksessa paremmin? Tää on se fokus, johon yritetään aina palauttaa kartan avulla. Hän ei jaksa, hän ei jaksa. Sille täytyy tehdä jotakin! Paras tai ylipäättään näissä perheissä, joissa työskennellään, on, että arki alkaa sujua, on rutiineita, on hirveen tärkeä asia. Mutta jos vanhempi voimaantuu tai voi paremmin, sehän on lapselle paras asia. Myös tämän työskentelyn kohdalla. (tp. 5.9.2008, perhe 15)

Aktivoinnin lisäksi kiinnitettiin huomiota vanhemman ja lapsen keskinäiseen, yhteiseen tekemiseen ja aktiiviseen yhdessäoloon. Pelkkä aikuisen fyysinen paikallaolo ei takaa kommunikointia ja yhteistoimintaa, ellei aikuinen siihen tietoisesti pyri. Lisäksi aktiviteettiin tarvitaan yhteinen tekemisen kohde:

T^T 5: Jotenkin se äidin ja pojan yhteinen aika pitäis siellä vielä löytää.

T^T 4: Ilman muuta.

T^T 5: Vielä jotenkin laittaa sen karttaan tai muuten.

T^TT 1: Kyllähän äiti nyt suunnitteli, että he vois käydä viikottain uimassa yhdessä.

T^TT 4: Sitten vaan karttaan merkattuna. Nimenomaan, että se suunnitellaan sinne ja se tehdään kans. Se on jo toine päätavoite, tai yks niistä, joita pojalla on toiveita suhteessa äitiin, että jaksais.

T^TT 3: Ett äiti nukkuis yöllä, ei päivällä. Se pitäis kyllä saada siihen se rytmi. (tp. 19.9.2008, perhe 15)

Äidin aktiivisuus ja toimintakykyisyys vaihteli suuresti perhetyöjakson aikana. Ajoittain äiti vaikutti innostuvan monista asioista, ja perhetyöntekijöiden käsityksen mukaan äiti ja poika tekivät asioita yhdessä ja osallistuivat myös monenlaisiin tapahtumiin. Toisinaan äiti sen sijaan toi korostetusti esiin väsymystään ja jaksamattomuuttaan sekä kertoi vaikeuksistaan selvitä ilman jatkuvaa ulkopuolista tukea ja apua. Loppuneuvottelussa äidille oli korostettu hänen merkitystään jämäkkänä kasvattajana, ja lisäksi painotettiin lapselle tehdyistä lupauksista kiinnipitämisen tärkeyttä. Sekvenssikarttaa ohjattiin käyttämään apuvälineenä yhteisessä suunnittelussa ja lupauksista muistuttamassa, sillä myös lapsi oli ollut kiinnostunut tästä työvälineestä:

T^TT 4: Onks siellä tapahtunu muutosta siinä äidin jaksamisessa meidän työskentelyn aikana?

T^TT 5: Periaatteessa joo, niinku puhun, että aikasemmilla kerroilla nähny sellasta voimaantumista ja sellasta, mutta viime kerta oli taas sellanen, että kerto nukkuneensa vain tunnin yön aikana, eikä ollu suunnitellu tätä tämän päivän retkeä ja rahoitusta siihen.

T^TT 4: Hän tarvii, hän varmasti hyötyy siitä sekvenssikartasta, siin hyötyy suunnitelma rahan käytöstä ja kaupassa käynnistä. Hän tarvii semmosen järjestelmän. Tarkoituksena ei oo, että hän uupuu sen kanssa, vaan että se jotenkin helpottaa häntä, kun on katottu etukäteen. Sitt tänään sitä karttaa peliin entistä enemmän vielä. Myös näihin, että onko nyt talvivaatteita? Koska saa rahaa? Ja myös se, ett onko jotain ajatuksia, mitä he tekee pojan kanssa?

T^TT 5: Se oli se pyhäkoulu, että äiti oli suunnitellu yhteistä aikaa pojan kanssa. (tp. 29.9.2008, perhe 15)

Perheen aikuisen / aikuisten aktivointi asetettiin perhetyön keskeiseksi tavoitteeksi monessa asiakasperheessä, sillä jaksamattomuutta, alakuloisuutta tai masennusta oli kohdattu lähes jokaisessa hanketyöskentelyssä mukana olleessa perheessä joko vanhemman menneisyydessä tai nykyisessä tilanteessa. Vanhempien voimavarat, jaksaminen, omasta kunnosta ja hyvinvoinnista huolehtiminen tuli toistuvasti esiin myös tiimikeskusteluissa.

5.2.4 Sekvenssikartta arjen jouston välineenä

Tasapainoinen arki sisältää sopivassa suhteessa rutiineja ja vakiintuneita tapoja sekä joustavuutta ja muuntelua (ks. esim. Wildinger ym., 2008; Hybholt, 2015). AH-hankkeen perheissä havaittiin myös merkkejä perhearjesta, joita perheen ulkopuolinen henkilö voisi kuvailla joustamattomaksi ja tiukkojen rutiinien sekä ankarien sääntöjen hallitsemaksi. Tällöin joku perheenjäsenistä, tavallisesti vanhempi on asettanut sellaisia toimintaohjeita joko itselleen tai lapsille, että näistä tavoista poikkeaminen saattoi olla jopa mahdotonta. Esimerkkeinä voidaan mainita äiti, joka ei voinut mennä nukkumaan ennen kuin hän oli siivonnut koko kodin tai isä, jonka asettaman kotiintulosäännön rikkominen toi lapselle monen viikon kaverin luona vierailukiellon.

Äidin pitkäaikaisen ja vakavan sairauden vuoksi perheestä päävastuun kantava isäpuoli (perhe 5) oli laatinut kahdelle kouluikäiselle lapselle (iältään 9 ja 13 vuotta) hyvin tarkan kotityövuorolistan, jonka noudattamatta jättämisestä seurasi ankaria rangaistuksia. Perheessä pitkään töitä tehneen kunnallisen kotipalvelutyöntekijän samoin kuin perheen äidin mielestä isän vaatimukset lasten tehtävistä olivat ikään suhteutettuna liian suuret. Isä ei huomionnut lasten erikäisyyttä millään tavalla, vaan molempien siivousurakka oli samansuuruinen eli koko talo. Myös AH-perhetyöntekijöille isä kohdisti toiveita ja vaatimuksia, jotka työntekijät kokivat haasteellisina. Tiimi pohti palaverissaan mahdollisuutta käyttää sekvenssikarttaa luomassa joustoa perheen arkeen, ennen kaikkea väljentämään isän tiukkaa otetta. Seuraava keskustelu käytiin sosiaalityöntekijän kanssa toteutetun välineuvottelun jälkeen:

TT 1: Voisko tuota sekvenssikarttaa käyttää siihen, että saisi jotenkin väljemmäksi niitten lasten kotitöitä?

TT 4: Täähän se ajatus oli sillon.

T^rT 2: Kun pitää koko aika muistaa omassakin päässä.

T^rT 3: Heillekin [sosiaalityöntekijöille] voi jäädä ihan toisenlainen kuva meidän työstä, kun mitä se oikeasti on.

T^rT 2: Puhuttiin koko aika siitä kotipalvelutyöstä ja sitten se kääntyi siihen vanhemmuuskeskusteluun.

T^rT 4: Mutt sehän oli nimenomaan siitä arjen sujumisesta käsin tarkasteltua vanhemmuutta, josta puhuttiin neuvottelussa.

T^rT 2: Mutt ei puhuttu mistään meidän toiminnallisesta auttamisesta siellä. Se oli enemmän sitä, että okei sitten voidaan isän kanssa keskustella. Sitt se on enemmän, ett istutaan pöydässä

T^rT 4: Ja sekvenssikartan avulla tarkastellaan niitä (päivien toimintoja). Jos me tehdään sekvenssikarttaa, niin mitä siihen kuuluu. Mitä se tarkoittaa se viikkosiivous? Mitkä pojan roolit on? Isän täytyy tulla vastaan. Hän ei voi noin jäykkä olla pienemmän kohdalla. (tp. 11.3.2008, perhe 5)

Perhetyöntekijöiden havaintojen mukaan myös toisessa perheessä, nuorella, pienen lapsen yksinhuoltajaäidillä (perhe 20) vaikutti olevan niin kutsutusti ”jäykkä arki” (Jonsson 2006). Hänen oli äärimmäisen vaikea tehdä päätöstä esimerkiksi sopivasta lapsen ulkovaatetuksesta tai aamupuuroon valittavista hiutaleista, ja tilanne saattoi hankaloitua entisestään, mikäli paikalla oli muita henkilöitä, joilta äidin oli mahdollista kysyä neuvoa. Äiti halusi olla perfektionisti ja vaati itseltään täydellisiä suorituksia. Äidin tiukat vaatimukset itseltä vaikeuttivat toimeen tarttumista, ja pienenkin päätöksen teon hetkellä äiti tuntui lamaantuvan täysin. Perhetyöntekijät pohtivat tiimipalaverissa keinoja perheen tilanteen helpottamiseksi sekvenssikarttatyöskentelyn avulla muun muassa näin:

T^rT 4: Äiti toteaa, että hänen on vaikea saada mitään aikaseksi, kun hän ei tiedä, mistä hän alottaa. Okei, suunnitelkoon sekvenssikartan avulla. Se voi kuulostaa hänestä vieraalta ajatuksetta, mutta täytyy tätä ajatusta tuoda hänelle. Ja sitt vähän hahmotettiinkin, miten päivät menee, kun on maanantai, keski-viikko, perjantai 9–14 pitäis olla siellä perheryhmäpaikassa, joss hän on käynyt jo vuoden verran. Kun hän ei aamulla saa aikaseksi lähteä. (tp. 7.11.2008, perhe 20)

Äiti koki työntekijöiden tulkinnan mukaan syyllisyyttä, jos hän ei saanut kaikkea suunnittelemaansa tehtyä. Toisaalta äidin päivät saattoivat venyä pitkälle yöhön, koska hän halusi kodin olevan siisti ja kaikkien mielessä olevien tehtävien loppuun tehtyjä ennen nukkumaan menoa:

TT 4: Mitä sä aattelet, kun hänen on vaikea jäsentää, kun hänellä on niin paljon asioita, mitä hänen pitäs suorittaa, hän on tosi suorittaja, ett kaiken pitäs olla viimesen päälle. Ja sen takia hän ei saa tehtyä oikeastaan mitään. Sitt iltaruuan jälkeen vapaapäivinä, tiistaisin ja torstaisin vasta iltaruuan jälkeen menevät ulos. Niin onks siitä kartasta silleen hyötyä, että hän suunnittelis, ett huomenna käyn esimerkiks kaupassa, sinä päivänä pesen pyykkiä?

TT 5: Luulen, ett on, koska hän itse jopa toivo, että me katotaan sinne siivouspäivä. Koska hän sano, että se siivoaminen venyy silleen, että sitt hän siivoo vähän joka päivä. Tai sitt se jää jotenkin oudosti se siivoaminen. Mä luulen, että siitä vois olla tosi paljon hyötyä, ett hänellä olis semmonen rakenne. Ett sitt sais vapautuksen siihenkin, ett saa vain ollakin välillä, ett koko aika ei tarvii siivota. Mä luulen ett se vois olla.

TT 4: Niin ja lapsen kanssa saa sylitellä.

TT 5: Piti ihan kehottaa siihen, että nyt syöt itekin välillä ja leppäät. Kun oli koko aika touhuttu aamupäivä, mutta hänen on vaikee pysähtyä. (tp. 5.12.2008, perhe 20)

Monien vanhempien kanssa korostettiin lepohetkien ja aikuisen oman ajan tarpeellisuutta toiminnan ja aktiivoinnin vastapainoksi, ja sekvenssikarttaan suunniteltiin ja merkittiin vanhemmalle omaa aikaa harrastuksille tai rentoutumiseen. Heinosen (2012) mukaan rutiinit voivat olla joustavuuden ja omatoimisuuden esteinä, jos niiden noudattaminen hallitsee ihmisen mieltä liian voimakkaasti. Heinonen kiteyttää useamman tutkijan ajatusta rutiinien arkea helpottavasta merkityksestä ja toteaa rutiinien rytmittävän päiväämme. Rutiinit vähentävät päätöksenteon monimutkaisuutta, luovat normaaliuden tunnetta, ja lisäävät luotettavuutta sosiaalisessa kanssakäymisessä. Hyvin tiukka ja kaavamainen arki muuttumattomine rutiineineen saattaa kriisitilanteessa olla selviytymiskeino, mutta jatkuvana tilana se voi olla raskas niin hyvin järjestelmällisen arjen eläjälle itselleen kuin läheisillekin.

5.3 Sekvenssikartan tertiaarinen toiminta

Tertiaariartefaktit ovat artefaktin imaginaarisia esityksiä, jotka mahdollistavat artefaktin siirtymisen uudenlaiseen toiminnalliseen yhteyteen (Wartofsky, 1979)⁸. Säljö (2004) tulkitsee tätä määritelmää siten, että tertiaariartefaktit sisältävät mahdollisuuden järjestää, ymmärtää ja analysoida maailmaa taiteen tai tieteellisen päättelyn luovan toiminnan avulla. Engeström (1990) puolestaan ehdottaa, että kolmannen tason artefaktien luonteena on muutoksen yhteydessä suunnata ajattelua tulevaan toimintaan kysymyksen *minne?* (*where-to?*) avulla. Omassa analyysissäni huomioni kiinnittyi työntekijöiden pohdiskeluisaan usein käyttämään sanaan *suunnittelu*. Aluksi näitä keskusteluja oli vaikea sijoittaa eri tasoille Wartofskyn järjestelmässä, koska ne saattoivat yhtäältä käsitellä hyvinkin yksittäisten arjen tehtävien suunnittelua, jotka olivat konkreettisesti kiinni asiakasperheiden arjen rakentamisessa. Mutta toisaalta keskustelut saattoivat kytkeä arjen hallintaan aikomuksia, jotka olivat luonteeltaan imaginaarisia ja käyttivät suunnittelun tavoitteena kuvitteellisia merkityksiä. Tämä huomio johti palaamaan sekvenssikartan alkuperään ja siihen, miten ja miksi työväline oli saanut nimekseen *kartta*, vaikka sen ulkoinen muoto oli lähempänä lukujärjestystä ja aikatauluttamista kuin karttaa (ks. sekvenssikartta primaarivälineenä). Luvussa 2.4.3 lainaan menetelmän idean kehittäjää, joka kertoi ”kartan” alkuperästä seuraavasti: ”*Luettuani [Korvelan] väitöskirjan otin yhteyttä häneen ja kerroin tästä mun ideasta, että jos me tehtäis tällöinen kartta. Mä en tiedä, mistä se heti tuli mieleen, että se olis semmonen sekvenssikartta sille perheelle*”.

Poikela (2010, 74), joka on tutkinut sosiaalityön välineenä asiakassuunnitelmaa, vertaa suunnitelmaa myös karttaan, ”*jolloin tarkastelun kohteena on käytännön ja kontekstin yhtäaikainen tuottaminen ja muotoutuminen*”. Kartan avulla hän kritisoi rationaalista käsitystä suunnitelmasta ja esittää suunnitelman perusominaisuudeksi päinvastoin epämääräisyyden, jossa teot ja käytännöt rakentuvat käytännössä, ja jotka suunnitellaan edelleen jo tapahtuneen perusteella ja hyödynnetään ”polulla” jo koettua. Karttaa, kuten suunnitelmaakaan ei käytetä aineistossani kontrollointiin, vaan sitä tulkitaan aktuaaleissa tilanteissa ympäristön kuvana ja sen käyttö toimii matkanteon resurssina (ks. myös Suchman, 1987).

---

⁸ Tertiary artifacts are the forms of representation themselves come to constitute a ‘world’ (or ‘worlds’) of imaginative praxis (Wartofsky, 1979, 207).

Aloin analyysissäni tulkita tiimikeskusteluissa esiintyviä sanoja, kuten suunnitelma ja suunnitteleminen, kartan näkökulmasta käyttäen karttaa metaforana, jolla kuvataan ”kartalla oloa”, tapahtumaan asettumista ja kartan avulla suunnistamista kohti seuraavaa rastia tai päämäärää (ks. luku 2.4.4). Tulkitsin tästä kartan näkökulmasta sekvenssikartan suunnittelun välineenä artefaktin kolmannen tason representaatioksi ja aikomukselliseksi (intentionaaliseksi) toiminnaksi, joka vastaa kysymykseen *minne?* Tunnistin aineistossani tästä näkökulmasta kolme teemaa tai alakategoriaa, jotka ovat: ”tässä ja nyt” suunnittelu, tulevaisuuteen varautuva suunnittelu (ennakoiva suunnittelu) sekä ideaalimallin käyttö suunnittelussa (kodin malli, malli vanhemmuudesta).

5.3.1 Sekvenssikartta ”tässä ja nyt” suunnittelun välineenä

Lapsiperheiden arki on monesti täynnä samanaikaisia tapahtumia. Liedellä tai uunissa voi olla valmistumassa ruoka, pyykit ovat pyörimässä pesukoneessa, yksi lapsi vaatii vanhemman huomiota ja apua läksyjensä kanssa ja toinen lapsi puolestaan tarvitsee avustajan vessakäyntiin. Saattaapa puhelin vielä soida samalla hetkellä. Arkeen sisältyvien tehtävien ja toimintojen *ennakokosuunnittelun* merkitystä pohdittiin tiimipalaverissa usein ja nuoren, pienen lapsen yksinhuoltajaäidin (perhe 2) tilanne on yksi esimerkki:

TT 1: Just tuo suunnitelmallisuus on siellä, mikä uupuu. Että niin kun eilen, kun mentiin, niin hän sanoi, että pitäs keittää puuroa, mutta kun ei oo maitoo. Niin käy silleen, että lapsi on nälkäinen, niin lähetään ensin kauppaan. Ja sitten otetaan maito sieltä ja sit vasta ruvetaan laitetaan.

TT 4: Tehän otitte kartan? Se on otettu heti käyttöön jo?

TT 2: Joo, mä kävin eilen, mitä hän oli tehny sen jälkeen, kun me lähettiin pois sieltä. Ja kirjoitin ylös, mitä me oli tehty aamulla ja aikoja. Täytyy vähän itekin hahmottaa, että miten se päivä heillä menee. Sitten näytinkin äidille, että huomioi. Kuten puurokin annettiin samaan aikaan näinä kahtena aamuna, että hän itekin huomaa, että siinä on jotakin rytmiä.

T^T 3: Ja, että opettaa sellasta tsekkaustapaa, että tarkistaa ennen, kun menee kauppaan: onko puurojauhoja, onko maitoa? (tp. 31.8.2007, perhe 2)

Sekvenssikarttaa käytettiin myös pidemmän ajan suunnitelmien tekoon, jotta tuleviin tapahtumiin olisi aikaa reagoida ja varautua jo hyvissä ajoin. Talvivarusteiden saatavuuden ja sopivuuden varmistaminen ennen talven ja pakkasten tuloa oli esillä monen perheen kanssa, samoin kuin rahavarojen riittäminen ennen seuraavien etuuksien tai palkan maksua.

Kotikäyntejä suunniteltaessa perhetyöntekijät aikatauluttivat ja merkitsivät perheen sekvenssikarttaan seuraavia käyntejä mahdollisimman pitkälle eteenpäin, jotta perhe voisi järjestää ja sovitella muuta toimintaansa niiden mukaan. Lisäksi perheelle haluttiin antaa mahdollisuus valmistautua tuleviin käynteihin niin, että vanhemmat miettivätkä valmiiksi mieltään askarruttavia asioita tai pohtisivat työntekijöiden antamia mietintätehtäviä liittyen arjen sujumiseen:

T^T 4: Kannattaa käyttää sekvenssikarttaa myös seuraavan käynnin suunnitteluun, ett hän tietää vähän etukäteen, mistä puhutaan. Hänellä [isällä] saattaa olla kysymyksiä. Siihen käyntiin tulee enemmän rakennetta sillon. (tp. 16.9.2008, perhe 17)

Työntekijät olivat kokeneet kahden alle kouluikäisen lapsen äidin (perhe 12) kysymyksien ryöpyn ohjailevan kotikäyntien sisältöä liiaksi, eivätkä ennakoon tehdyt suunnitelmat toteutuneet toivotusti:

T^T 2: Pitäs kunnolla suunnitella ne kerrat, että mistä jutellaan milloin. Tai muuten istutaan ja ihmetellään tai äiti kysyy niitä [mieltään askarruttavia] asioita. Monet asiat tulee siitä, että äiti on niin paljon poissa ruokailuista ja niistä [lasten tekemisistä].

T^T 4: Muistaakseni meillä olikin vähä puhetta, että sekvenssikarttaa vois käyttää vähän kun kalenterin tapaan, kun suunnitellaan, ett koska me käydään, tavallaan se käynnin sisältö. Voi ehkä todeta, ett sulla on niin paljon asioita ja haluttas käydä, mutt pitäs kyll sopii joku järjestys näissä, ett mitä tänään, mitä ens kerralla käydään läpi. Hän varmaan vyöryttää niitä kaikkia.

T^T 5: Äiti kyselee tosi paljon. On jääny vähän semmonen tuntuma, ett nyt äiti sanelee sen käynnin sisällön, periaatteessa. Ei mitenkään silleen tahallaan, mutt kun kysymyksiä tulee niin paljon, niin jos me oltas

suunniteltu, ett mitä me aiotaan siellä yhdessä käsitellä, niin sitt me pysyttäs vähän määrittää sitä, ett missä mennään. (tp. 26.5.2008, perhe 12)

Sekvenssikartta aikatauluttamisen välineenä yhdessä suunnittelun kanssa teki asiakkaalle näkyväksi sen, mistä kaikesta perheen arki koostuu. Työntekijät pitivät sekvenssikarttaan merkittyjä tavoitteita myös eräänlaisena vanhempien mielensisäisenä työkirjana, joka voisi käynnistää vanhemman ajattelussa prosessin, mikäli vanhempi pohtisi käsiteltyjä tai käsiteltäväksi suunniteltuja asioita jo ennakolta ja myös keskustelujen jälkeen.

Kahden vanhemman ja neljän lapsen perheessä (perhe 29) pyrittiin perhetyön keinoin helpottamaan äidin kokemaa uupumusta ja sekvenssikarttatyöskentelyn ajateltiin soveltuvan hyvin arjen rakenteen tarkasteluun ja suunnitteluun:

TT 4: Hyvä tästä tulee.

TT 3: Siinä on menty jo paljon eteenpäin.

TT 4: Kun hän on tämmänen analysoija, niin siellä jokaisen käynnin jälkeen alkaa ikään kuin korvien välinen työkirja raksuttaa.

TT 6: Alakerta kodista siivottu jo.

TT 5: Sitten siellä ei oo niitä laatikoita ja voidaan kokonaan keskittyä tähän karttaan.

TT 3: Ehkä on hyvä alkaa niin sanotusta teoreettisesta puolesta. Mitä tää on.

TT 5: Se on totta. Koska tuntuu, että joskus ihmiset on hämentyneitä, ett mitä tää on. Sitt just, kun sitä siinä tilanteessa selittää, niin sitt se ajatus on mennykin niiden omiin arjen askareisiin. Kun selittää, ett tää on se aamusekvenssi, päiväsekvenssi ja iltasekvenssi, niin sitt ne saattaa kertoa, että niin tossa syödään aamupuuro. Ett periaatteessa se niiden ajatus on menny jo niihin omiin aamupuuroihin ja tämmösiin. Sitt, jos ottaskin tän ihan pelkästään näin, ett sillä kertaa ei käytäkään just sen perheen juttua. Tai sitt myöhemmin voidaan käydä. Se voisi hyödyttää. (tp. 27.11.2009, perhe 29)

Sekvenssikarttaan kirjoitetuilla päivän tapahtumilla, joissa huomioitiin lasten perustarpeet, oli myös tarkoituksena auttaa vanhempia hahmottamaan päiviin sisältyvää toimintaa ”teoreettisemmin” käyttämällä tutkimuksesta peräisin olevaa terminologiaa arjen suunnittelun näkökulmasta. Perhetyöntekijöiden ja perheenjäsenten yhdessä rakentama sekvenssikartta auttoi mahdollisesti myös jäsentämään kaaoksessa olevaa mieltä (Korvela & Rönkä, 2014), kun hoidettavat asiat oli kirjattu näkyviin ja pois muistia kuormittamasta.

5.3.2 Sekvenssikartta tulevaisuuteen varautumisen (ennakoivan suunnittelun) välineenä

Sekvenssikarttaa käytettiin ennakkoinnin välineenä muun muassa suunniteltaessa eri perheenjäsenten tehtäviä mahdollisia muuttuvia tilanteita varten. Kahden vanhemman maahanmuuttajaperheessä (perhe 21) visioitiin tilannetta, jossa molemmat vanhemmat olisivat koko päivän joko töissä tai opiskele-massa. Hankkeen perhetyön aikana isä oli päättämässä suomen kielen kurssia, ja jäi sen jälkeen kotiin odottamaan työllistymistä. Perheessä käytössä ollut sekvenssikartta oli laadittu tilanteeseen, jossa molempien vanhempien kurssit olivat osapäiväisiä ja painottuivat aamupäivään lasten ollessa sillä aikaa koulussa ja päivähoidossa. Vanhempien keskinäisessä työnjaossa oli perhetyöntekijöiden mukaan tapahtunut muutoksia työskentelyn aikana, sillä työskentelyn päättyessä sekä isä että äiti osallistuivat kodin töihin ja lasten kasvatukseen:

TT 5: Ne kartat on heillä käytössä. Ne on laitettu [keittiön ja käytävän] oviin. Isä on alkanu tätä myötä osallistua enemmän aamurutiineihin ja tämmösiin rutineihin. Ja äiti sano, että se ei ennen tehny tikkuukaan ristiin aluks kotitöiden eteen eikä tälleen, mutt nyt hän osallistuu siihen perheen arkeen. Mä tietyllä tapaa näen sen tän arjen rytmytyksen ansioksi, koska sitä kautta me otettiin se puheeksi, että isän kuuluu myös osallistua niihin askareisiin. Mutta niillä oli kyllä alusta alkaen, että se mun mielestäni jotenkin toimi se arki, että niillä ei mikään ihan kaoot-tinen tilanne oo ollu. Kyllä se mun mielestä toimii ja siellä on lapset aina ajallaan ollu koulussa ja tän tyyppisiä juttuja.

TT 4: Ja mun mielestä silleen siistejä lapsia, ettei oo mitään resupek-koja.

TT 6: Se mitä aateltiin, on että, kun äiti puhu sitä, että mitenkähän tää nyt muuttuu, jos isä pääsee töihin. Niin mä aattelin, ett meidän täytyy tehdä semmone suunnitelma, semmonen kartta sitä tilannetta varten, ett siellä on äiti kurssilla, isä töissä. Niin jäsentää se päivän kulku sitä myöten, ettei ne jää tyhjän päälle. Koska se auttaa sitä isää, elikkä se tajuaa, että vaikka hän on töissä, niin hänen täytyy kuitenkin osallistua näihin kotihommiin. (tp. 20.3.2009, perhe 21)

Arki haltuun -hankkeen saatua kahden vuoden jälkeen vielä jatkoaikaa työmenetelmän ja -välineen toimivuutta päätettiin kokeilla vielä uudenslaisiin perhe-tilanteisiin ja taustatietojen perusteella vähemmän kompleksisilta vaikuttavien perheiden kanssa. Työskentelyjakso uusperheen muodostumisvaiheessa olevan pariskunnan ja kolmen lapsen kanssa (perhe 30) oli hankkeen viimeisiä asiakkuuksia. Perhetyön tavoitteeksi oli asetettu masennuksesta toipuvan äidin jaksamisen tukeminen kiireisen lapsiperhearjen pyörittäjänä. Työskentelyjaksolle ajoittui äidin uuden kumppanin muutto äidin ja lasten kotiin. Lasten elämässä oli tiiviisti mukana myös heidän isänsä, jonka luona lapset viettivät aikaa säännöllisesti sekä viikolla että viikonloppuisin. Perheessä käytyjen keskustelujen pohjalta projektitiimille heräsi ajatuksia sekvenssikartan käyttömahdollisuuksista perheiden erilaisissa muutosvaiheissa, kun eri ihmisten tapoja ja totumuksia sovitellaan yhteen:

TT 5: Mulla heräs se ajatus, että toi kartta voi olla, tai kartta voi toimia välineenä, että saadaan heille yhteiset rutiinit nyt kun miesystävä muuttaa. Semmoset, että ne rutiinit toimii, kun kumpikin asuu konkreettisesti siellä yhteisessä kodissa.

TT 4: Siinä, mitä sä kerrot tai te kerrotte vaikuttaa, että jotenkin heillä on ollu jo valmiina jonkinlainen samankaltainen näkemys, miten toimii perhe yhteisönä. Mä en kuule mitään semmosta sovittamisen vaikeutta siinä. Ett ois kaksi ihan eri tapaa toimia.

TT 7: Sitten mietittiin sitä, että oisko sille lasten isälle sitte, kun ne menee viikonloppuisin lapset sinne, että se sama niinku peruskartta sinne myös? Semmonen niinku lasten kannalta tehtynä.

TT 5: Äiti lupas keskustella tästä lasten isän kanssa ja sano, että siitä ei tuu varmaan mitään ongelmaa. Isä on kuulemma vielä enemmän aika-
tauluihminen kuin hän.

T^{*T} 4: Joo. Ihan hyvä idea.

T^{*T} 7: Silleen kun aattelee, ei heitä, mutt ylipäätänsä. Niin kauheen hyvä idea toi, ett oliskin tollanen karttasysteemi ja sitt kun lapset – aika monet lapset kulkee nykyään kahden kodin väliä, niin oiskin sitten kartan kautta yhteiset raamit. (tp. 9.2.2010, perhe 30)

Tiimi arvioi kokeiluja sekvenssikartan sopivuudesta muuttuviin perhetilanteisiin onnistuneiksi. Sekvenssikartan avulla voitiin ennakoida tulevaisuutta ja varautua mahdollisiin muutoksiin, sillä kartan muuntelumahdollisuudet tai kahden kartan käyttö rinnakkain mahdollisti tulevan tilanteen visioinnin. Lisäksi sekvenssikartta oli välineenä tulevaisuuteen suuntaava, sen materiaallinen ja sosiokulttuurinen olemus ikään kuin haastaa suunnittelemaan, suuntaamaan katsetta tulevaan.

5.3.3 Ideaalimallin käyttö tulevan suunnittelussa (kodin malli ja vanhemmuuden malli)

Paitsi että koti on paikka asua ja elää, kotiin liittyvät myös perheenjäsenten väliset sosiaaliset suhteet sekä perheenjäsenten tarpeista huolehtiminen, huolenpito. Muutamissa hankkeen asiakasperheissä perhetyötiimille syntyi vaikutelma, että koti fyysisenä ja henkisenä tilana puuttui lähes täysin ja yhdeksi keskeisimmistä perhetyön tehtävistä muodostui kodin luominen perheelle ja yhdessä perheen kanssa. Nuori maahanmuuttajaäiti (perhe 2) oli asunut ensikodissa lapsen syntymän jälkeen, mutta sosiaalityöntekijällä oli edelleen monenlaista huolta sekä äidistä että lapsesta. Hankkeen perhetyötä päätettiin kokeilla perheen auttamiseksi ja tukemiseksi:

T^{*T} 2: Siinä on niin paljon asioita mitä pitäis käydä läpi. Ottaa vaikka päiväteemaan.

T^{*T} 4: Tää on ihanneasiakas silleen katsoo, ett voidaanks me lähtee rakentaan sitä kotia. Hirveen paljon asioita ja vähän kerrassaan voidaan edetä. Se muutos tapahtuu varmaan hitaasti. Tää on lyhyt jakso ja mä toivon, että me voidaan ehkä sosiaalityöntekijän uudella päätöksellä tehdä pidempään.

T^{*T} 2: Tai, että muu tuki jatkaa sitten.

TT 4: Muistetaan aina se kartta. Hän saa sinne merkata, että minä päivänä hän mitäkin tekee. Kun hän itte tuottaa, niin hän hyötyy tämmöisestä, rahan käytön suunnittelusta ja muusta.

TT 2: Se kartta on vielä ihan vauvankengissä.

TT 1: Eikä hän ollu merkinny mitään, vaikka oli pyydetty, että merkais, miten päivät on menny.

TT 2: Täytyy suunnitella, miten käyttää sitä karttaa. (tp. 6.9.2007, perhe 2)

Yksi tiimin jäsenistä ehdotti kotikäyntien toteuttamiseen niin, että käynnin aiheet sovitaan jo edeltä käsin ja suunnitelma kirjataan sekvenssikarttaan. Koska äidillä oli paljon hoidettavia asioita, niille varattiin oma aika ja oma aika varattiin kodin rakentamiseen tähtääville toiminnoille ja keskusteluille:

TT 4: Siinä on niin miljoona asiaa.

TT 3: Jotenkin minulle tulee se ajatus, että se on hirveen hyvä, että hoidetaan siinä kaikki äidin juoksevat asiat, niinku lääkärikäynnit. Sitä ei tietenkään voinut siirtää, mutta muuten pitäs varmaan rauhoittaa.

TT 4: Niin pitää.

TT 3: Vaikka yks käynti viikossa se on ainoastaan sitä kodin rakentamista. Se mitä siinä on ja mitä siihen sisältyy.

TT 4: Ne tulee niin yllätyksenä nää hoidettavat asiat.

TT 3: Siellä seinällä pitäis olla kalenteri, mistä hän näkis, mikä päivä on ja missä niinku mennään. Tää ajan hallinta tulis kans. Näyttää, että kaikki on heti-tilanteita, mitä tapahtuu. Se on vain hetkestä toiseen elämistä.

TT 4: Sehän meillä on tarkoituksena, että tehdään kuukauden tää karttasysteemi ja sit tehdään viikkosekvenssi ja päivät pilkotaan osiin. Ne on kaikki siellä sekvenssikartassa. (tp. 14.9.2007, perhe 2)

Sekvenssikarttaan kirjattavat asiat olivat tavallisia arkeen kuuluvia perustointoja ja -tehtäviä, joilla tavoiteltiin sujuvampaa ja äitiä vähemmän stressaavaa arkea. Tavoitteena oli, että jokapäiväisten arjen toimien saadessa rutiinien luonteen, asiakkaalle muodostuisi vähitellen myös kokonaiskäsitys turvalliseen kotiin ja äitinä olemiseen kuuluvista seikoista. Työntekijät toivoivat ja

tavoittelivat, että perheen aikaisemmin varsin karusta ja autiosta asunnosta muodostuisi äidin ja lapsen koti, paikka, jossa molemmilla olisi hyvä olla. Äidin omaa toimijuutta ja vastuunottoa omista asioista haluttiin vahvistaa, jotta äiti ei kokisi neuvojen tulevan ulkopuolelta viranomaisten määräyksinä. Työntekijät pohtivat myös lapsuuden kodin merkitystä oman kodin mallina – jos malli turvallisesta kodista puuttuu, niin ei tiedä, mitä tavoitella.

Vanhemmuutta lapsiperheen arjen toimintana, olotilana ja yhteiskunnallisena ilmiönä pohdittiin kodin mallin rinnalla lähes jokaisessa tiimin kokouksessa jonkin asiakasperheen tilanteen kautta. Työntekijät pyrkivät löytämään keinoja ja tarttumapintoja, miten vanhemmuuteen kuuluvia valmiuksia ja toimintoja voitaisiin tukea ja vahvistaa eri perheissä. Teemaa lähestyttiin konkreettisten tehtävien kautta ja perustellen asioita lasten parasta korostaen. Perhetyö voidaan kokea vahvana interventiona ja vanhemmuuden kyseenalaistajana, kuten joidenkin asiakasperheiden vanhemmat olivat tuoneet ilmi. Toiminnan ja arjen suunnittelun kautta myös arkaluonteisilta tuntuvia teemoja oli helpompi lähestyä ja näin asiakkaan kokemus ehkä ei tuntunut omaan persoonaan kohdistuvalta.

Äskettäin eronneen äidin perheessä (perhe 19) oli neljä lasta, joista kaksi vanhinta olivat kouluikäisiä. Opettaja oli ollut yhteydessä sosiaalitoimeen koululaisten runsaiden poissaolojen vuoksi. Tiimi pohti äidin roolia ja vastuuta lasten turvallisen ja säännöllisen arjen rakentamisessa, kun lasten lähimenneisyydessä tiedettiin olevan traumaattisia kokemuksia perheväkivallasta. Työntekijät olivat saaneet ensivaikutelmia kodin kunnosta ja lasten tilanteesta ensimmäisellä kotikäynnillä ja seuraavia käyntejä oltiin suunnittelemassa seuraavasti:

TT 4: Siinä pitää varmaan puhua rutiinien merkityksestä lasten hyvinvoinnin kannalta. Hänen kanssaan ei varmaan sekvensseistä kannata puhua, koska hän ei semmosta puhetta kuuntele. Tekemiset.

TT 1: Arkikielellä.

TT 4: Ne tekemiset rytmittää sen päivän ja se on lapsen hyvinvoinnille hirveen tärkeä, että toistuu samanlaisena ja hänen tehtävänsä on vanhempana alkaa sitten toimia niin. Lapsi vaatii aamulla mielellään puuroa. Se ei kestä kauaa, se tulee halvemmaksi ja se täyttää vatsan. Yhteinen aamiainen, äiti herää aiemmin ja katsoo illalla kaikki vaatteet ja tekee aamiaisen. Niinku koululaiset, miten siitä aamusta vois tehdä mahdollisimman mukavan. Eihän me tiedetä, onko se äiti, joka

ensimmäisenä hermostuu ja huutaa ja sitt ne koululaiset alkaa kiukutteleen. Siellä on paljon työsarkaa, mutta nimenomaan näihin arjen sujumiseen ja päivän tekemisiin keskitytään. Onko hän vinyt Pasia päiväkotiiin? Kannattaa lähtee uudestaan siitä mielenkiinnosta, että on hyvä, että äidillä on jo työlistat lapsille. Mikä syy siihen on, ettei työnjako tapahdu käytännössä? (tp. 21.10.2008, perhe 19)

Vanhemmuutta pyrittiin rakentamaan arkisten tekojen pohjalta, sillä perheyön tavoitteeksi nähtiin auttaa ja tukea äitiä huomaamaan paremmin lastensa tarpeita. Kun työntekijät kokivat epäonnistuneensa äidin herättelyssä, he pohitivat syitä tarjotun avun ja perheen tarpeen kohtaamattomuuteen. Äidin voimavarat avioeron jälkeen tuntuivat olevan vähissä ja tiimin tulokinnan mukaan motivaatio muutokseen puuttui:

TT 4: Periaatteessa tää on ideaaliperhe, kun ajatellaan, että sekvenssit on ajanjaksoja ja päivän rutiinit rakentuu tekemisten mukaan: herättään, syödään aamiainen, lähdetään ulos, tullaan sisään.

TT 4: Mä oon sitä mieltä, että se sosiaalityöntekijä pitäa saada jollekin kotikäynnille mukaan, kun tuota kaaosta on muuten niin vaikee selittää. (tp. 31.10.2008, perhe 19)

Tiimin jäsenten näkemyksen mukaan äidin tuen tarve näyttäytyi koko ajan suurempana, ja jokaisella kotikäynnillä tuli esiin lisää huolta aiheuttavia asioita. Kaikkien lasten tilanne ja äidin välinpitämätön suhtautuminen vanhemmuuteen huolestutti työntekijöitä ja perheen auttamiseksi mietittiin toistuvasti uusia keinoja:

TT 1: Lapsi on märeässä yövaipassa vielä kymmenen jälkeen. Ei oo aamupesuja tehty, ei mitään. Mäkin siitä sanoin, että pitäiskö se yövaippa vaihtaa pois 1-vuotiaalta? Niin äiti sano, että pitäis, mutta ei hän tee kuitenkaan mitään.

TT 3: Jos laittais siihen sekvenssikarttaan, mitä siihen aamuun kuuluu? Avata sitä toimintaa: vaippojen vaihtaminen, syöttäminen, pukeminen. Ihan niinku pikkutarkasti. Kuka pistää esille aamupalan?

TT 4: Äitin pitäa herätä. Koululaiset lähtee, ettei niillä oo sukkii jalassa pakkasella ja ne lähtee, kun ei ne löydä vaatteita ja äiti vaan nukkuu. Onks ne syöny? Ei ne varmaan syö aamulla.

T^TT 3: Onko niillä lapsilla ulkotakkia ollenkaan? Silloin kun me oltiin jossain vaiheessa jompikumpi niistä isommista [sanoi, ettei heillä ole ulkotakkia]. Opettaa sitä äitiä, että kirpparilta voi ostaa ja pestä ja laittaa.

T^TT 3: Pitäskö tässä tehdä sellanen ratkaisu ja täyttää valmiiksi semmonen sekvenssikartta, että avaa sen aamun ja kirjottaa siihen ihan ilman, että yhdessä tehdään sitä suunnitelmaa? Tai sitten puhua auki, että se on ihan kirjoitettuun siinä, mitä kuuluu siihen aamutoimiin.

T^TT 4: Meillä on se puheeksi ottamisen kartta ja sitä voisi käydä sen avulla läpi, että nämä asiat näyttää siltä, että nämä ei oikein toimi. Että mitä hän itte aattelee, että minkä takia ei tapahdu näitä joitain asioita. (tp. 10.11.2008, perhe 19)

Välineuvottelun ja 11. kotikäynnin jälkeen päätettiin, että työ perheessä keskeytetään. Tiimi arvioi yksimielisesti, ettei projektin tarjoama apu ollut riittävää. Lisäksi sosiaalityöntekijälle lähetetyssä viestissä todettiin, että työskenteilyn jatkaminen ylläpitäisi lapsille epäedullista tilannetta ”kannattelemalla” perhettä kotikäynnistä toiseen. Vastuu perheen tukemisesta ja auttamisesta siirrettiin takaisin työn tilaajalle eli kunnan sosiaalitoimelle.

Vanhemmuus osoittautui useassa asiakasperheessä resurssiksi, jonka puuttuminen oli tuonut arkeen monenlaisia ongelmia, jopa kaaosta. Perheen aikuinen/aikuiset olivat ajautuneet syystä tai toisesta voimavarojensa äärirajoille, eikä vanhemmalta odotettu vastuunotto enää onnistunut omin voimin. Riittävää vanhemmuutta on määritelty tutkimuskirjallisuudessa monella tavalla ja vanhemmuudelle tunnusomaisia piirteitä on esitetty esimerkiksi paljon käytetyssä ja tiimin keskusteluissakin usein esiin tulleessa vanhemmuuden roolikartassa (ks. liite 2).

Sihvonen (2016) totesi vanhemmuuden vahvistamiseen tähdänneitä hankkeita tutkiessaan vastuullisuuden korostuvan vanhemmuuden arviointikriteerinä. Lasten ja nuorten ongelmat nähdään seurauksina ”hukassa olevasta” vanhemmuudesta, joka ilmenee kasvatusvastuun puuttumisena – kasvatus on siirtynyt kodeista yhteiskunnan julkisten palvelujen tehtäväksi. Perhehankkeiden ratkaisu vanhemmuuden vahvistamiseksi on vanhempien omien voimavarojen ja asiantuntijuuden vahvistaminen, jossa ammattilaiset toimisivat mukana kasvatuskumppaneina päävastuun kuuluessa kuitenkin vanhemmille.

5.4 Yhteenveto sekvenssikartasta artefaktina

Olen tässä luvussa esittämälläni analyysillä pyrkinyt edelleen sanoittamaan ja käsitteellistämään tiimipalaverien reflektiivisen keskustelun tuotoksia, keskusteluun sisään kirjoitettua potentiaalista tietoa, käyttämällä Wartofskyn ehdottamaa artefaktin kategoriajärjestelmää, jossa on kolme tasoa (primaarinen, sekundaarinen ja tertiärinen). Järjestelmä auttaa avaamaan artefaktiin kiteytynyttä mentaalista olemusta, ts. avaamaan, miten artefakti ohjaa, suuntaa ja informoi ihmisen havaitsemista ja ajattelua. Analyysini tulokset osoittavat, että sekvenssikartan mahdollistamat merkitykset olivat sijoitettavissa eri tasoille, ja että ne olivat tarkasteltavissa tasojen eri näkökulmista. Siten tasojen tarjoama käsitteellinen resurssi avasi sekvenssikartan käytön ja edesauttoi käyttöön sisältyvien mahdollisuuksien ymmärtämistä.

Ensimmäisen tason artefaktina sekvenssikartan materiaallinen muoto toimi ohjaavasti arjen lukuisten yksittäisten askareiden aikatauluttamisessa ja suorittamisessa AH-hankkeen ennako-odotusten mukaisesti. Erityisenä ominaisuutena oli, että sekvenssikartan erilaiset visuaaliset mahdollisuudet viehättivät lapsia ja saivat heidät osallistumaan karttatoimintaan perheen kanssa samoin kuin sekvenssikartan konkreettinen välineellisyys toimi joustavana resurssina esim. maahanmuuttajaperheiden ja perhetyöntekijöiden vuorovaikutuksessa. Verrattuna sekvenssikartan ensimmäisen tason merkityksiin, jotka kiinnittyivät sekvenssikartan materiaalliseen muotoon, toisen tason merkitykset hyödynsivät artefaktin sosiaalista olomuotoa. Asiakkaat löysivät kartalle sitä käyttäessään lisämerkityksiä ja tehtäviä perheen sosiaalisille suhteille rakentuvan yhteistoiminnan näkökulmasta. Artefaktin kolmas taso antoi puolestaan mahdollisuuden avata sekvenssikartan metaforista merkitystä ja ankkuroida sen edelleen perheen arjen ja perhetyön moniulotteisen todellisuuden (”koti”, ”vanhemmuus”) kontekstissa (ks. luku 7).

6 Sekvenssikartta perhetyöntekijän työvälineenä

Luvussa 5 analyysini kohteena oli sekvenssikartan käytössä muodostuneet toiminnan kohteet ja merkitykset, joita työntekijät nostivat esille ja käsittelivät pohtiessaan tiimipalaverissa työtään asiakasperheiden kanssa arjen hallinnan näkökulmasta (kohteena oli siten perheen arki). Tässä luvussa käänän katseeni työntekijöiden pohdintaan sekvenssikartan ominaisuuksista, jotka liittyivät heidän omaan työhönsä (kohteena asiakkaan kohtaaminen ja oman työn suunnittelu). Vaikka sekvenssikarttaa on ideana kehitetty perheen selviytymistä tukevaksi perheen välineeksi, tiimipalaverissa ilmeni myös pohdintaa sekvenssikartan ymmärryksestä erillisenä työntekijän omana työvälineenä. Esitän tässä luvussa aineistolähtöisen analyysini (avoin luokitus) ja sen tulokset sekvenssikartan ominaisuuksista perhetyöntekijöiden henkilökohtaisena työvälineenä (ks. tutkimuskysymys 2). Analyysissa tunnistin sekä merkityksiä, jotka avaavat työntekijälle välineen antamia mahdollisuuksia (luku 6.1), että merkityksiä, jotka viittaavat välineen käytön rajoihin ja perhetyöntekijöiden kohtaamiin esteisiin (luku 6.2).

6.1 Sekvenssikartan käytön mahdollisuudet oman työn välineenä

Tunnistin tiimipalaverien aineistosta kolme teemaa, jotka erityisesti käsittelivät sekvenssikartan ominaisuuksia ja käytön mahdollisuuksia perhetyöntekijän työssä. Teemat ovat: sekvenssikartta puheeksi ottamisen välineenä, sekvenssikartta oman työn suunnittelun ja palautekeskustelun välineenä sekä sekvenssikartta tiedottamisen ja yhteistyön välineenä sosiaalitoimen kanssa.

6.1.1 Puheeksi ottamisen väline

Känkänen (2016) vertaa sosiaalityön asiakassuhteen syntymistä käsityöhön. Hän korostaa, että vuorovaikutussuhteen muodostuminen asiakkaan ja työntekijän välille edellyttää yksilöllisyyden huomioon ottamista ja

hienovaraisuutta kunnioittavia periaatteita. Ihmisten ainutlaatuisten tilanteiden yhteydessä institutionaalisiin rakenteisiin liittyvät viranomaisuuteen ja vaikiinnuttamiseen nojaavat toimintamallit vaativat työntekijältä joustavuutta ja luovia ratkaisuja. AH-hankkeen asiakkaiden vaativat ja usein hyvin henkilökohtaiset tilanteet synnyttivät työntekijöille tarpeen pohtia, kuinka asioita voi ottaa puheeksi tavalla, jolla luottamus työntekijän ja asiakkaan välillä säilyy. Palavereissa kerrottiin havainnoista ja tuntemuksista, joita työntekijöille oli herännyt kotikäynnillä ja huolta herättäneet havainnot nousivat erityisen pohdinnan kohteeksi. Erityisesti kotikäynnillä havaitun epäkohdan tai huolta tuottavan asian julkilausumisen työntekijät kokivat vaikeaksi. Kuinka ottaa puheeksi asiakasta loukkaamatta tai suuttamatta lasten jääminen liian vähälle huomiolle tai kodissa näkyvä likaisuus ja epäjärjestys? Seuraava esimerkki koski tällaista keskustelua:

TT 3: Se puheeksi ottaminen ja se, että se [sekvenssikartta] toimii tavallaan neutraalina työvälineenä, yhteisesti sovittuna työvälineenä. Silloin se ei oo sitä käyttämistä, minkä usein tämmönen perhe kokee, kun he saa sosiaalitoimesta apua. Että me tullaan jotenkin käyttämään, mutt ne ei tiedä oikein, ett mitä täällä kytätään. Työntekijäkään ei oikein tiedä, mitä se siellä kyttää, mutt jää semmosta sanomatonta ja se sitä luottamusta häiritsee. Mutta tässä kartassa meillä on näkyvissä se [tarkkailtava oleva] asia, joka on sovittu ja siihen puututaan. (tp. 30.5.2007)

Asiakkaan oman näkemyksen tiedusteleminen osoittautui toimivaksi tavaksi lähestyä sensitiivistä aihetta. Tällöin keskustelun avauksena oli esim. kysymys: Mitä ajattelet lasten toivovan? Tai mihin päivään ja milloin tänne sekvenssikarttaan voitaisiin laittaa kylpyhuoneen puhdistus? Asiakkaan toimijuutta ja vastuuta pyrittiin ottamaan esille hienovaraisesti ja toimintaan liittyneenä ilman asianosaisten perheenjäsenten syylistämistä. Sekvenssikartan avulla työntekijät saivat tietoa itse paikalta, ja tieto oli luonteeltaan perhekohtaista ja henkilökohtaista sekä edesauttoi työntekijän ja asiakkaan toisiinsa tutustumista. Sekvenssikarttaa tehdessä perhetyöntekijöille tarjoutui tilaisuus tutustua kaikkiin perheenjäseniin, heidän harrastuksiinsa, kiinnostuksen kohteisiinsa sekä usein myös heidän huolenaiheisiinsa. Kartassa näkyvä ja sen käytön yhteydessä syntynyt tieto auttoi työntekijää myös valmistautumaan ja orientoitumaan tuleviin kotikäynteihin:

T^{*}T 3: Toi on kyllä tärkeä pointti, että se on myös työntekijän työväline.

T^{*}T 4: Puheeksi ottamisen väline ja hahmottamisen väline.

T^{*}T 5: Se hahmotus just. Se on tosi tärkeä. Ja mä oon huomannu, että on helpompi puhua sen perheen vanhempien kanssa, kun on perillä, mitä niillä tapahtuu. Se voi olla osa sitä kuulluksi tulemisen tunnetta, vaikka niitä ei aina ihan pilkulleen muistakaan. Mutt kuitenkin on tietonen, että hei me mennään tiistaina. Mitä niiden päivässä tiistaina tapahtuu? No, siellä on judoharkkaa, siellä on tota, siellä on tota. Sitä on perillä, mihin mä meen. Että ei mee, paukkaa, että nyt kaikki keskustelemaan pöydän ääreen ja siinä poika sanoo, että mä myöhästyn siltä harjoista. Periaatteessa osaa ottaa huomioon tämmösiä. Se on hirveen hyvä.

T^{*}T 3: Toi on hyvä pointti!

T^{*}T 5: Että onkohan se se kuulluksi tuleminen kanssa? Koska ainakin, jos mulle vaan kertoo jonkun asian, niin en mä välttämättä aina muista sitä. Tai muista ottaa huomioon sitä, että tänään on maanantai ja kello on sen ja sen verran, että mihin tilanteeseen menee, ellei se lukis jossain ylhäällä. (tp. 27.11.2009)

Lasten runsas television ja videoiden katselu oli tullut esille viisilapsisessa yksinhuoltajaperheessä (perhe 24). Monet videoista olivat työntekijöiden havaintojen mukaan sopimattomia pienille lapsille niiden jännittävyiden tai väkivaltaisuuden vuoksi. Äiti vaikutti luonteeltaan hyvin määrätietoiselta ja tiukalta, joten työntekijät miettivät sopivaa tapaa ottaa videoiden katselu puheeksi äidin kanssa seuraavasti:

T^{*}T 1: Mä oon huomannu, että äidille pitää sanoa niinku sillee, että on tutkittu ja jotain näin näitä juttuja. Silleen, et se ei oo lapsille hyväksi että on liian paljon ärsykeitä, on kuuloärsykeitä ja näköärsykeitä. Niin se sano että okei. Et tota hänen täytyy siltä ruveta rajoittaa.

T^{*}T 4: Paatte sekvenssikarttaan Pikku kakkosen.

T^{*}T 1: No se onki siellä. Että seitsemäntoista viiva kaheksantoista on TV-aika. Mutta silti äiti lisäsi nyt sinne vielä sellasen. Teki sellasen kaaren siihen että Ei teeveetä! Niin se tosi pitkälle ajalle. Sitä ku mä otin sen puheeks, sit se et okei laitetaan se sitte tänne. (tp. 3.3.2009, perhe 24)

Sovittujen kotikäyntien peruuntuminen sai työntekijät pohtimaan asiakkaan sitoutumista työskentelyyn tai motivoitumista muutoksiin. Työntekijöiden riskiäisten tuntemuksien vuoksi tiimissä mietittiin sopivaa tapaa, jolla voitaisiin selvittää asiakkaan käsitystä perhetyön tarpeesta. Kahden pienen lapsen yksinhuoltajaäidin perheestä (perhe 26) oli tehty lastensuojeluilmoitus, jonka vuoksi sosiaalityöntekijä oli käynnistänyt lastensuojelutarpeen selvityksen sekä pyytännyt hankkeen perhetyötä avuksi. Muutamien perättäisten kotikäyntien peruuntua ja äidin aloitteesta tulleen pidemmän työskentelytauon jälkeen tiimissä pohdittiin, kuinka tuoda työntekijän näkökulmaa tilanteeseen:

TT 6: Kun ei me oo päästy sinne, kun siellä on ollu niitä sairauksia. Ett se äiti tarttis selkeesti siihen karttaansa semmosta, ett millon se hoitaa näitä hommia. (tp. 12.6.2009, perhe 26)

TT 4: Meidän ensisijainen tehtävä ei ole olla mukava ja lähtee myötäilee. Meidän pitää olla ystävällisiä, mutta olla mukava voi tuoda tullessaan sen, ettei tuoda esiin niitä vaikeita asioita. Jos me nähdään puutteita esimerkiksi huolenpidossa, ne vaan täytyy ottaa puheeksi, koska pitkässä juoksussa sillä saa sen asiakkaan kunnioituksen, että ihan oikeesti, minkä vuoksi me ollaan siellä. (tp. 16.5.2008, perhe 26)

Puheeksi ottaminen sekvenssikartan avulla tuli esille työntekijöiden palaverissa keskeisenä kartan ominaisuutena monessa eri yhteydessä ja työntekijät korostivat usein tätä näkökulmaa. Työskentelyjakson alussa tehtyihin suunnitelmiin ja tavoitteisiin voitiin kartan avulla palata, ja kartta antoi työntekijälle välineen lähestyä myös arkoja aiheita toiminnan kautta. Kartan nähtiin siis toimivan eräänlaisena välittäjänä työntekijän ja asiakkaan välisessä kommunikaatiossa – kartan rooli keskustelun fokuksena lievensi aiheeseen liittyvää tunnelatausta ikään kuin arkipäiväistämällä aiheen normaaliin arkeen kuuluvaksi (vrt. ”ukkosenjohdin”).

6.1.2 Sekvenssikartta oman työn suunnittelun ja palautekeskustelun välineenä

Tiivis ja intensiivinen työskentely perheiden kotona toi työntekijöille näkyviin monenlaisia näkökulmia lasten ja perheen tilanteesta. Usein tiimikeskusteluissa korostui myös havainto siitä, että kotikäynnit tuovat esiin paljon positiivisia asioita perheestä, joita ei ole mahdollista huomata virastotapaamisissa.

Perheen ilmapiiri ja perheen jäsenten keskinäinen vuorovaikutus ei välttämättä tule näkyviin kodin ulkopuolella, ja myös koti itsessään kertoo paljon perheen elämästä. Työntekijöiden tekemien havaintoja ja yhdessä tekemistä käsittelevien palautekeskustelujen toivottiin avaavan vanhemmille uudenlaisia perspektiivejä ongelmallisiin tilanteisiin ja auttavan heitä tunnistamaan muutoksen tarpeita ja mahdollisuuksia perheessään. Neljän lapsen perheessä (perhe 29) äiti oli kokenut itsensä uupuneeksi hoitaessaan kotia ja lapsia isän ollessa paljon poissa työmatkojen vuoksi. Tiimissä valmistauduttiin kotikäynteihin ja palautekeskusteluun työn edistymisestä samalla pohtien, kuinka sekvenssikartan avulla voitaisiin auttaa sekä äitiä että koko perhettä löytämään uusia näkökulmia tulehtuneelta ja kompleksiselta vaikuttaneeseen perhetilanteeseen. Seuraavat näytteet ovat eri tiimipalavereista ja niissä tuon esiin tiimin tapaa avata keskustelua hankkeen työtavasta suhteessa perheen ja ennen kaikkea äidin odotuksiin:

TT 4: Meidän projektin tavote on, ett arki olis vähemmän uuvuttava. Mutt mitkä ne meidän keinot on? Mikä sen meidän työskentelyn keskiössä on tässä sitten? (tp. 4.11.2009, perhe 29)

TT 4: Sitt vois kysyä tällä tavalla heiltä kummaltakin, sillon kun he on läsnä, ett mitä he aattelee, ett mitkä asiat on muuttuneet, ett lasten mielestä on tärkeä, että muuttuu. Tuoda sillä tavalla sitä lasten näkökulmaa heille. Ett heidän ajatuksissaan se olisi yhä enemmän. Se vois tän perheen kanssa toimii. (tp. 4.11.09, perhe 29)

TT 5: Tätä työtä tehdään koko perheen kanssa, siitä ei yks voi eristäytyä kokonaan pois.

TT 4: Ei, koska kyllä se perustava ajatus, niinku mä sanoin siellä, että perhe työskentelee ja me ollaan vaan siinä apuna. Heidän hommansahan se on työskennellä jonkun muutoksen eteen. Se on se koko ideologia tässä ja mä voin puhuu siitä, ett me voidaan olla apuna ja ulkopuolisena ehkä nähdä ja sovitella joitakin asioita, mutta me ei olla lastenhoitopalvelu, eikä me voida heidän puolesta tehdä mitään muutosta. Ja sen takia se on hyvä nimetä, mitkä asiat olis muuttunut.

TT 7: Ja niinku me eilen todettiin, niin se on kyllä se isän osuus täysblanko. (tp. 20.11.2009, perhe 29)

TT 3: Ois hirveen hyvä se sekvenssikartta tässä perheessä, ett se tois esille sen, ett ketkä kaikki on jäsenenä tässä perheessä. Ne kaikki niitten teot ja mitä niille kuuluu millonkin, näkys siinä kartassa.

TT 4: Ja miten se näyttää, nimenomaan lapsen näkökulma, ett miltä se näyttää. Sitä tarvii varmaan tässä perheessä tuoda esiin. (tp. 27.112009, perhe 29)

Kahdeksannen kotikäynnin jälkeen päädyttiin lopulta siihen, että AH-perhe-työ lopetettiin ja perheelle suositeltiin muita tukimuotoja, joilla pystyttäisiin keskittymään perheen vuorovaikutuksellisten asioiden ja parisuhteen tarkasteluun, jotka tuntuivat työntekijöiden havaintojen mukaan nousevan keskeisiksi:

TT 4: Kun heillä oli se kriisi niin vahvasti päällä, niin varsinaiseen sekvenssikarttatyöhön ei päästy.

TT 5: Mutt siin tuli nopeesti näkyviin myös menetelmän avulla, että heillä on kakstahtinen arki tai eritahtinen arki, kun käytiin läpi sitä, ett kun mies tulee töistä, niin se nukkuu pari tuntii, kun on lasten iltapuuhat ja sitt herää.

TT 7: Siin ois ollu mielenkiintosta saada kuulla, ett onks se oikeesti tai mikä on isän näkökulma siitä asiasta.

TT 6: Ett siinäkin tuli vähän kahta kertomusta äidiltä sieltä sitten kautta linjan. Nukkuuks se vai eik se nuku. Jonain päivän nukkuu, jonnain ei varmaan.

TT 7: Vähän mikä tunneilmasto siellä oli sillä hetkellä. Oliko plussaa vai miinusta.

TT 4: Se on asia, mikä olis tullu esille, jos siellä olis työskennelty pidempään ja ollu siellä eri aikoina. Siellä paikalla.

TT 3. Nimenomaan.

TT 4: Sillon se ei perustu siihen äidin kertomukseen, vaan mitä siellä oikeasti havaitsee.

TT 5: Ja silleen, että se isä ois ollu paikalla.

TT 7: Se vedit tosi hyvin siellä perheessä sen loppujutun. Se oli upeasti tehty.

T”T 4: Mä luulen, ett perhe hyöty meiän työskentelystä kumminkin. Ett me sysättiin heitä sinne parisuhdeasioiden käsittelyyn. (tp. 18.12.2009, perhe 29)

Perhetyöntekijöiden pyrkimyksenä oli paitsi jokaisella kotikäynnillä palata sekvenssikarttaan merkittyjen tavoitteiden toteutumiseen, myös palautekeskustelussa arvioida ”missä mennään”. Työskentelyssä nähtiin tärkeänä asettaa realistisia ja saavutettavissa olevia tavoitteita, jolloin asiakas voi palautteen avulla myös itse päästä kokemaan ja huomata edistymistä. Tämä osaltaan voisi auttaa motivoitumaan haastavampien ja kaukaisempien tavoitteiden asettamiseen (esimerkiksi työllistyminen tai raittius). Sosiaalityöntekijän toimeksiannossa ja aloitusneuvottelussa esittämät tavoitteet muotoiltiin sellaisiksi, että niihin voitiin pyrkiä sekvenssikarttatyöskentelyn avulla ja myös palautekeskustelu sekä arviointi työskentelyjakson lopussa tehtiin samasta näkökulmasta.

6.1.3 Tiedottamisen ja yhteistyön väline sosiaalitoimen kanssa

Perheen ja sosiaalitoimen (työn tilaajan) kanssa pidetyissä aloitusneuvotteluissa käsiteltiin työskentelyyn liittyviä keskeisiä lähtökohtia: asiakasperheen oikeudet ja velvollisuudet, työskentelytapa, työn kesto ja työnjako pääyhteistyökumppanin (kunnan sosiaalitoimen työntekijöiden) kanssa. Lisäksi allekirjoitettiin asiakassopimukset, joissa todettiin hankkeen perhetyön vapaaehtoisuus ja asiakasperheen oikeus lopettaa halutessaan työskentely missä vaiheessa tahansa. Väli- ja lopetusneuvotteluissa, joissa sosiaalitoimi oli myös mukana, keskityttiin perheen kanssa tehdyn yhteistyön erittelyyn sekä arvioitiin työskentelyn aikana perheessä tapahtuneita muutoksia. Projektityöskentelyn jälkeistä, muiden toimijoiden vastuulle jäävää jatkotyöskentelyä varten yhteistyökumppaneille esitettiin toimenpide-ehdotuksia perheestä tehtyjen havaintojen sekä asiakastyössä kertyneen tiedon pohjalta.

AH-perhetyötä oli pyydetty perheeseen, jossa vuorotyötä tekevällä äidillä oli 10- ja 12-vuotiaat lapset (perhe 18). Nuoremman lapsen aggressiivinen käytös ja kouluvaikeudet olivat suurin huolen aihe, ja perheellä oli jo hoitokontakti perheneuvolaan. Varsin pian kävi ilmi, ettei perheen arki ollut lainkaan niin jäsentymätön kuin ennakkotietojen perusteella oli oletettu:

TT 4: Itseasiassa pitäski tehdä niin, että kysyy asiakkaalta, että mihin hän ajattelee, että meitä tarvitaan. Joku asiakas voi sanoo, ettei mihinkään ja joku asiakas, että ihan kaikkeen. Sitä kysymme myös itteltämme me. Ei se ole ongelma yhtään, jos tulee, että näähän handlaa tän jutun hyvin. Eihän perheneuvola. Hehän sanoo itte, että heidän ongelma on, että kun he ei käy perheissä. He ei tiedä, mitä siellä on.

TT 5: Tulee fiilis, että mitä mä täällä tekisin? Se oli, kun anto sen sekvenssikartankin, niin niillä toimii se kauheen hyvin. Mietti, että miten siinä ottaa mitään puheeksi.

TT 4: Mutt täähän on iso asia, jos pojalla on pelkotiloja, niin puhua niistä. Ett työntekijänä tää on minusta vakava asia, näyttää siltä ja toivoo, kuinka äiti toivoo, että sitä asiaa hoidetaan eteenpäin ja olla aktiivinen sinne perheneuvolaankin päin. (tp 24.10.2008, perhe 18)

Seuraava esimerkki on kahden pienen lapsen (1,5 ja 2,5 vuotta) perheestä (perhe 13), jossa vanhemmat ajautuivat eroon perhetyöprosessin aikana. Työskentelyä päätettiin jatkaa sosiaalitoimen pyynnöstä pääasiassa äidin kanssa, mutta myös isä oli vielä välillä entisessä yhteisessä kodissa, jonne lapset jäivät asumaan äidin kanssa:

TT 3: Nyt meidän pitää katsoo, että saadaanko me se arki siellä sujumaan tällä meidän menetelmällä vai eikö saada. Ja antaa sosiaalitoimelle arvio, että pystyykö äiti huolehtimaan siitä arjesta niin, että se sujuu. Muuhun me ei voida ottaa kantaa. Se ei ole meidän asia. Me ei työskennellä sillä lailla.

TT 5: Nimenomaan. Täähän meillä on ollu koko ajan mielessä. (tp. 8.8.08, perhe 13)

Myös neuvottelujen välillä hankkeen työntekijät olivat yhteydessä kunnan sosiaalitoimen edustajiin, mikäli tarvetta ilmeni. Aina kysymyksessä eivät olleet huolta tuottavat asiat, vaan yhtä lailla haluttiin kertoa työn tilaajille positiivisista muutoksista perheessä. Yksinhuoltajaperheen (perhe 17) hyvin

edenneestä työskentelystä haluttiin tiedottaa sosiaalitoimelle, ja tiimin tavoitteena oli samalla ehdottaa suuntaa jatkotyöskentelylle seuraavasti:

TT 4: Tämä on kuvaava esimerkki perheestä, joka hyötyy tämmöisestä työskentelystä. Tosi hyvää työtä!

TT 3: Loistava sekvenssikartan käyttö.

TT 4: Tärkeintä, että annamme sen positiivisen palautteen lopetusneuvottelussa sosiaalityöntekijälle, niin että isä itsekin kuulee, että kerromme hänestä hyvää.

TT 1: Viimeisellä kerralla mennään ulkoilee. Ai niin, siitä sekvenssikartasta vielä. Pitäskö se uusi laittaa nyt, kun me tiedetään, mitkä ne viikon tapahtumat on – torstaina on se pojalle tärkeä metroajelu?

TT 5: Mehän voidaan etsiä sinne sekvenssikarttaan metron kuva ja tehdäänkö se kartta metron väriseksi?

TT 4: Tehdään niin ja sitten sosiaalitoimeen tiedotetaan, että nämä on ne välineet, millä me, perhetyöntekijät olemme työskennelleet perheessä ja mitä muutosta kaikkee saaneet. Jokainen kohtaaminen sosiaalitoimen kanssa ja jokainen neuvottelu asiakkaan ja sosiaalitoimen kanssa on tavallaan, voi sanoa myyntitilanne. Siinä kerrotaan havainnoista, mitä se meidän työ on. (tp. 24.10.2008, perhe 17)

Sosiaalityöntekijöiden näkemys perhetyön kohteesta ei aina vastannut tiimin näkemystä, ja tiimissä jouduttiin pohtimaan, kuinka toimitaan yhteisen tavoitteen ja työskentelytavan löytämiseksi. Vuosia kotipalvelun asiakkaana olleessa perheessä (perhe 5) oli tavoitteena AH-perhetyön tuella vähentää kotipalvelun tukeutumista ja siirtää vastuuta kodin ja lasten hoidosta perheen vanhemmille. Äidin krooninen sairaus toi jatkuvasti haasteita perheen arkeen ja siitä selviytymiseen. Vastuu kodin töistä ja lapsista huolehtimisesta oli jäänyt pitkälti yrittäjänä toimivan isäpuolen kannettavaksi:

TT 3: Siinä sosiaalitoimelle voi jäädä vähän toisenlainen kuva siitä meidän työstä, mitä se oikeesti on.

TT 2: Puhutaan koko aika siitä kotipalvelun vähentämisestä ja sitten se kääntyy siihen vanhemmuuskeskusteluun, että niitä tullaan käymään. Ja tullaan käymään syvemmin niitä ongelmakohtia tai niitä...

TT 4: Mutt sehän oli nimenomaan sitä arjen sujumista mistä käsin me on tarkasteltu sitä vanhemmuutta.

TT 1: Mutt ei puhuttu mistään meidän toiminnallisesta auttamisesta siellä. Se oli enemmän sitä, että okei sitten voidaan isän kanssa keskustella. Sitt se on enemmän, ett istutaan pöydässä ja keskustellaan.

TT 4: Sekvenssikartan avulla tarkastellaan niitä.

TT 3: Se on haasteellista, sen ainakin tiedän. (tp. 11.3.2008, perhe 5)

Loppuneuvottelun jälkeen tiimi pohti vielä yhteistyötään kyseisen perheen (perhe 5) ja sosiaalitoimen kanssa muun muassa näin:

TT 4: Se on hyvä, että sosiaalityöntekijä näki sen, että tätä tulee nyt kannatella.

TT 1: Se oli hienoa, että siellä oli kunnan perhetyöntekijä mukana.

TT 3: Oli. Näin se pitäs just olla. Toi oli, kun oppikirjasta ikään.

TT 4: Tosin tämä sama sosiaalityöntekijä ensimmäisessä neuvottelussa mun mielestä vähän kyseenalaisti meidän työtä. Vai oliko se vain mun mielipide? Miksi ei oo tapahtunu enempää?

TT 3: Oli siinä vähän semmonen niin. Varmaan oli ihan asiallinenkin kysymys, jos ei tiennyt siinä vaiheessa, mikä oli se tilanne.

TT 2: Ja tässä nämä perhetyöntekijät oli niin kiinnostuneita, mitä siellä oli tehty ja ne halus jatkaa sitä samantyyppistä.

TT 1: Otti sekvenssikartan itelleen. (tp. 29.4.2008, perhe 5)

Tiimin antamista jatkotoimenpidesuosituksista perheiden auttamiseksi puhuttiin palveluohjauksena. AH-työskentelyn aikana kertynyt kokemus ja tietoisuus perheen tilanteesta siirrettiin sosiaalitoimen edustajien käyttöön. Neuvottelutilaisuuksien myötä kunnallisille toimijoille tarjoutui mahdollisuus tarkastella omaa toimintaansa sekä pohtia muutoksien tarvetta, kuten yhteistyötä kunnan lastensuojelun ja kotipalvelun välillä tai yhteistyötä koulun ja lastensuojelun välillä. Usein tuli kuitenkin esille resurssipula, joka mainittiin toistuvasti myös perusteena kokeilla AH-perhetyötä perheen auttamiseksi. Arki haluttuun -hankkeen työntekijöiden keskusteluissa tuli toistuvasti esille jo aiemmin todettu epäkohta, että monet asiantuntijatahot toimivat erillään ja toistensa antamasta avusta tietämättä. Useat asiakkaat olivat kertoneet työntekijöille

toimivansa viestin välittäjinä eri asiantuntijoiden välillä. Toisaalta voi olla myös niin, ettei asiakas tiedosta asioiden välisiä yhteyksiä, eikä tule näin ollen kertooneeksi muista toimijoista.

6.2 Välineen käytön rajat

Ennen perhetyön aloittamista työskentelyyn valitun perheen voimavaroja arvioitiin niin tiimissä kuin myös yhdessä sosiaalitoimen edustajien kanssa. Intensiivisen työskentelyn tiedettiin vaativan perheeltä monenlaisia resursseja: aikaa, sitoutumista, henkistä kestävyyttä kohdata ristiriitaisia tunteita ja motivoitua muutoksiin. Ennakkovalmisteluista huolimatta yhteistyö kaikkien perheiden kanssa ei kuitenkaan sujunut odotusten mukaisesti, vaan tiimissä jouduttiin arvioimaan toistuvasti toimintatapoja ja yhteistyön jatkon mahdollisuuksia. Työntekijöiden kohtaamat vaikeudet ja ristiriidat toivat esille sekvenssikartan käytön rajoja. Aineistosta nousi kolme erityisesti toiminnan rajoihin liittyvää teemaa: työskentelyyn sitoutuminen, avun laatu suhteessa avun tarpeeseen sekä sekvenssikartta-ajattelun torjunta.

6.2.1 Työskentelyyn sitoutuminen

Arki haltuun -perhetyö perustui vapaaehtoisuuteen, ja vanhemmilla oli oikeus halutessaan keskeyttää työskentely missä vaiheessa tahansa. Mahdollista kuitenkin oli, etteivät kaikki vanhemmat tienneet tai tiedostaneet, millaista perhetyötä olivat vastaanottamassa ja tulkitsivat kaiken institutionaalisen järjestelmän taholta tarjotun avun pakollisena. Lähtökohta työskentelylle saattaa olla haasteellinen, mikäli apua otetaan vastaan vastentahtoisesti tai esimerkiksi lapsen huostaanottoa peläten. Luottamuksen rakentaminen vaatii työntekijöiltä tällöin erityistä hienovaraisuutta.

Asiakkaan sitoutuminen/sitoutumattomuus ja motivaatio muutoksiin nousi esille tiimin jäsenten keskusteluissa varsinkin silloin, kun asiakas perui toistuvasti suunniteltuja kotikäyntejä, eikä yhdessä sovittujen muutostavoitteiden työstämisessä näyttänyt tapahtuvan edistymistä. Työntekijöiden pohdinnoissa korostui asiakkaan voimavarojen ja työn vaatiman panostuksen välinen suhde, samoin kuin työn oikea-aikaisuus ja kohtaavuus perheen muun

auttamistoiminnan kanssa. Kuvaan seuraavan esimerkin avulla erään asiakas-perheen kanssa toteutetun ja työskentelyyn sitoutumista koskevaa reflektointia prosessin eri vaiheissa.

Viiden lapsen yksinhuoltajaäidin perheessä (perhe 6) kaikilla lapsilla oli sosiaalityöntekijän kertoman mukaan ongelmia joko koulussa tai kotona, ja äiti oli hyvin väsynyt tilanteeseen. Äiti oli aiemmin torjunut ulkopuolisen avun, mutta kertonut nyt suostuvansa perhetyöhön, koska ei enää kokenut jaksavansa yksin hoitaa kotia ja lapsia. Aloituseuvottelussa perhetyön tavoitteeksi oli asetettu kouluikäisten lasten osallistaminen kotitöihin, joka puolestaan voisi tukea äidin jaksamista sekä lisätä vahvuutta vanhempana ja kasvattajana.

Työskentely muodostui työntekijöiden näkökulmasta rikkonaiseksi ja epäsäännölliseksi äidin perueissa sovittuja kotikäyntejä vedoten muun muassa perheenjäsenten sairauksiin tai omaan väsymykseen. Tiimissä pohdittiin toistuvasti mahdollisuuksia saada vahvempaa otetta tavoitteiden mukaiseen työhön:

TT 4: Meidän täytyy tämänkin asiakkaan kanssa koettaa olla tiukkana. Viimeks hän sano, että hän ei jaks. Mutta koetetaan aina pitää siitä suunnitelmasta, mitä me tehdään. Viedään se suunnitelma seuraavalle käynnille ja viedään aina sinne sekvenssikarttaan myös, mitä ne käynnit pitää sisällään.

TT 3: Kyllähän se ohkasessa narussa on se äidin jaksaminen. Siellä on niin monta kuormittavaa tekijää, mitkä on. Pitää olla hirveen varovainen, kun tuo siellä sosiaalitoimen neuvottelussa esille näitä asioita. (tp. 4.1.2008, perhe 6)

TT 4: Saa nähdä, minkälainen muutos tuossa perheessä on mahdollinen?

TT 1: Kyllähän siitä semmonen toivoton tunne tulee ja kun se äiti purki, että tää on tätä. Kun tää on niin kauheeta, kun hän ei tätä (kotia) ikinä siistinä nää. Kun lapset ei yhtään välitä! Ne ei saa edes takkejaan naulakkoon, kun ne tulee, vaan hänen täytyy käydä ne nostamassa, kun ne jättää sinne lattialle. Miten saisi ne lapset motivoitua? Mikään ei tunnu auttavan.

TT 4: Voihan olla, että me epäonnistutaan tässä perheessä. Se on tietysti perheelle ikävää, lapsille ikävä asia – projektin kannalta se ei oo ongelma, koska siitä tulee kokemusta viisaampana uusissa

asiakasvalinnoissa. Mitä sinne jää. Mehän päästään vain alulle tossa. Tehdään se, mitä ehditään. (tp. 6.2.2008, perhe 6)

Jälleen yhden kotikäynnin peruunnuttua pohdittiin projektin kuormittavuutta asiakasperheille:

TT4: Joudutaan miettimään, että kuinka paljon tää projekti kuormittaa häntä? Pidetään nuo sovitut käynnit ja minä teen sen yhteenvedon [sosiaalityöntekijälle], mitä toi perhe tarvii. Kyllä äidin jaksaminen on niin kortilla. Projektin idea on, että jos sais arjen sujumaan, se vapauttais voimavaroja, mutta eihän se suju siellä ollenkaan. Hän kantaa siitä siisteystä semmosta huolta.

TT 2: Siellä on niin paljon niitä asioita.

TT 4: Kyllä meidän tulee kertoa ääneen se meidän huoli hänen jaksamisesta. Lasten kanssa ei olla päästy paljon työskenteleén. Mun mielestä hän vähän säätelee sitäkin. Sillon kun me ehdotettiin, että hän vois mennä koiran kanssa ja me voitais tavata lapsia. Eikös me ehdotettu hänelle, että me voitais käydä sitä sekvenssikarttaa läpi, mutta hän ei lämmennyt. Se saattaa liittyä siihen salaisuuteen, että isä asuu siellä.

TT 2: Tavallaan sekin ajatus, että olis saanu vähän sitä huonetta nuorimmalle pojalle, mutta kun sinne ei oo aina päässy, niin se on vähän. Ett kun mekin on sovittu päiväaikoja, sitten on ollu tosi paljon peruutuksia, ett jos olis saanu senkin huoneen aika nopeesti, niin sitten olis pystyny sekvenssikarttaakin tekemään.

TT 4: Seitsemän peruutusta. Selkeästi tää projekti kuormittaa häntä. Me ei oo päästy sitä karttaa tekemään, niin ne kaikki hoidettavat asiat olis tullu sinne [koululle soitto lapsen asioissa, tavaroiden vienti kirpputorille]. (tp. 14.2.2008, perhe 6)

Ennen sosiaalityöntekijän ja äidin kanssa käytävää lopetusneuvottelua tiimissä pohdittiin vielä syitä peruuntuneiden kotikäyntien suureen määrään (11 toteutunut ja 8 peruuntunut äidin ilmoitettua, ettei suunniteltu käynti sovi hänelle):

TT 4: Mikä on se syy, ettei me oo päästy käyttämään meidän varsinaista menetelmää siellä, vaikka yritetty on?

TT 3 Se pitää kans varmaan sanoa ihan siinä kokouksessa [loppuneuvottelussa]. Me ei olla päästy tekeen sitä työtä.

TT 4: Johtuaks se esimerkiks meidän päättämättömyydestä? Vai mistä se johtuu, ett se jotenkin menee niinku saippuapala tipahtaa aina veke siitä. Mä en saa siitä silleen kiinni.

TT 2: Yritettiin aluksi raivata [kotia] myös ja keskittyy sitt siihen, mutt se aina veny ja veny ja sitt tuli peruuntumisia.

TT 3: Sen voi kyllä sanoo, ett tää meidän työmuoto ei oo ollu tähän perheeseen.

TT 2: Ei oo päästy työstämään.

TT 4: Nyt täytyy kattoo, kuinka monta on peruuntunut yhteensä?

TT 1: Kaheksan.

TT 4: Puolet hän on säätäny. Mutta yritetty on joka kerta, että tultai-siin.

TT 3: Miten sitten tämä sitoutuminen? Ainakin, että ottaisi esiin, että meillä on semmonen tunne, että ei ole sitouduttu tähän projektiin. Mikä siihen on syynä?

TT 4: Tai ottaisko niin, että onko tämä ollu enemmän taakka kuin apu tähän tilanteeseen? (tp. 3.3.2008, perhe 6)

Lopetusneuvottelun jälkeen tiimi reflektoi vielä päättynyttä työskentelyä ky-seisen perheen kanssa sekä pohti syitä koettuun epäonnistumiseen:

TT 3: Mulle tuli kyllä hirveen paha olo koko siitä kokouksesta. Se on pistäny miettimään. Oltiinko me yhtään tueksi vai sohittiinko kuin jos-sain muurahaispesässä?

TT 4: Sehän oli se keskustelu, mitä käytiin ennen kuin aletaan, ett onks tää liian iso meille, kun on viis lasta ja kaikki oireilee, että onko mitään saumaa? Pitää vaan jotenkin sietää, ett tää työ on tämmöstä, ett se lop-puu jossain vaiheessa ja asioita jää kesken. Täytyy koettaa miettiä tark-kaan yhä enemmän, kun perheitä tarjotaan, ett mikä olis semmonen.

TT 3: Niin, missä ei ole edellytyksiä, niin ei aloiteta. (tp. 7.3.2008, perhe 6)

Lopetusneuvottelusta tehdyssä yhteenvedossa tuotiin vielä esiin projektitiimin näkemyksiä yhteistyöstä perheen kanssa ja suosituksia jatkotyöskentelystä.

Isän rooli ja asuminen perheen kanssa oli jäänyt tiimille osittain epäselväksi, sillä isä ei ollut halunnut tavata työntekijöitä. Havaintojen mukaan isä näytti asuvan perheen kanssa, vaikka äiti sen kielsikin ja tämä epäselvä perhetilanne ja äidin kuvaamat kommunikaatio-ongelmat perheessä saattoivat työntekijöiden arvion mukaan osaltaan vaikuttaa siihen, ettei AH-perhetyötä haluttu ottaa vastaan. Lisäksi esille tulivat taloudelliset näkökohdat ja luottamuksen puute. Äitiä oli informoitu hankkeen perhetyön yhteydestä kunnan perhetyöhön ja sitä kautta tapahtuvasta tietojen vaihdosta, joka saattoi osaltaan vaikuttaa äidin varauksellisuuteen.

Muita hankkeen aikana esiin tulleita työskentelyyn sitoutumattomuuden syitä olivat työntekijöiden tulkinnan mukaan vanhemman päihteiden käyttö, jonka paljastumista asiakas saattoi pelätä usein toistuvien kotikäyntien myötä. Perheillä saattoi olla myös muita asioita, kuten kodin heikko kunto, likaisuus tai epäjärjestys, joita ei haluttu paljastaa ulkopuolisille ihmisille ja näin ollen kotiin tuodusta avusta kieltäydyttiin. Jotkut vanhemmat toivat myös esiin perhetyön sitovuuden, kun kotikäyntejä tehtiin useita viikossa ja ne kestivät useamman tunnin kerrallaan. Kuten tiimikeskusteluista on käynyt ilmi, Arki haltuun perhetyössä korostettiin asiakasvanhempien omaa muutostahtoa sekä oman henkilön prosessoinnin ensisijaisuutta. Työntekijöiden rooli oli tilanteiden mukaan muuntuva: tukeva, kannustava, ohjaava, auttava, välillä myös suostutteleva, ajoittain jopa auktoriteettiä pyrkivä.

6.2.2 Avun laatu suhteessa avun tarpeeseen

Asiakassuhteen luominen perheen kanssa alkoi aloitusneuvottelussa, jossa esiin tulleiden seikkojen pohjalta käynnistettiin tavoitteellinen työskentely. Kaikille asianosaisille oli oletettavasti syntynyt alustava käsitys hankkeen perhetyöstä, asiakasperheestä ja muista prosessiin osallistujista, mutta perheitä koskeva tieto oli monelta osin jäsentymätöntä ja pitkälti viranomaisten (sosiaalityöntekijän) antamaa. Työskentelyn kuluessa tiimi joutui pohtimaan uudestaan perheen tarvitseman avun luonnetta tilanteissa, jossa tarjottu perhetyö ja perheen tarvitsema apu eivät tuntuneet kohtaavan odotetulla tavalla. Eräs toistuvasti uudelleen arviointia vaatinut auttamisprosessi kehkeytyi perheen kanssa, johon kuului yksinhuoltajaäidin lisäksi neljä lasta (perhe 19). Nuorin lapsista oli 1½-vuotias ja häntä äiti hoiti kotona. Lapsista kaksi oli koululaisia

(8- ja 9-vuotiaat) ja 5-vuotiaalla oli paikka päiväkodin ryhmässä, mutta lapsi oli vain harvoin hoidossa. Koulun opettaja oli ottanut sosiaalityöntekijään yhteyttä lasten runsaiden poissaolojen vuoksi, ja perheen tilanteesta oli tehty lastensuojelutarpeen kartoitus.

”Perheestä oli koko ajan ilmennyt uutta huolta, minkä vuoksi perheelle halutaan tarjota vahvempaa tukea, kuin mitä rajallisten resurssien puitteissa voidaan omien sosiaalihojajien toimesta tarjota” todettiin aloitusneuvottelun yhteenvedossa (9.10.2008). Tävoitteeksi AH-perhetyölle sosiaalityöntekijä asetti *”äidin omien voimavarojen löytymisen arjen tukemisen avulla ja toiseksi tavoitteeksi sen arvioimisen, tarvitsevatko lapset tukea tai käsittelyapua liittyen isän tabolta kokemaansa väkivaltaan”*.

Tiimi käsitteli perheen tilannetta sekä havaintojaan useassa tiimipalaverissa, ja yhdessä pohtien yritettiin löytää keinoja auttaa ilmeisen hankalassa tilanteessa olevaa perhettä:

TT 4: Tän perheen kohdalla pitää tehdä niitä havaintoja ja ajatuksia perheestä ihan ranskalaisilla viivoilla, koska niitä varmaan tulee niin hirveen paljon.

TT 5: Tulee niin. Tuntuu, että pää on ihan pyörällä, kun on ensimmäisiä kotikäyntejä ja tulee niin monta uutta asiaa [esiin kotikäynnillä], mutta ihan hyvin se meni. Mutta varmaan tosi vaikee haastaa sitä äitiä, kun se vaikuttaa olevan tyytyväinen siihen tilanteeseen, että tulee lisää näitä lapsia ja eläimiä. Niin siin on hirveen vaikee miettiä keinoja, miten sitä äitiä vois haastaa. Haastaa silleen, ett onks tää oikeesti ihan järkevää, ett täällä on jo kolme kissaa ja näitä hamstereita ja koira ja neljä lasta, ja niillä lapsilla on paljon hankaluuksia. Ett miten sen äidin sais pysäytettyä?

TT 4: Se on kysyttävä, että miten tän arjen keskellä sä saat rakennettua ne arjen rutinit sinne? Se on varmaan, että mitä hän aattelee siitä. Jos hän aattelee, että hänen mielestä ei tarvii. Nyt 5-vuotias poika ei oo ilmeisesti ollu kertaakaan päiväkodissa viime viikolla? Äiti ei oo saanu vietyä häntä sinne. (tp. 28.10.2008, perhe 19)

Asiakkaan ja työntekijöiden näkemysten erotessa toisistaan ja työntekijöiden tuntiessa tarvetta käyttää ammatillista asiantuntijuuttaan vaikean asian puheeksi ottamisessa, puhuttiin asiakkaan haastamisesta. Haastamalla haluttiin asiakkaan pohtivan ja perustelevan toimintaansa ja mielipiteitään, joihin työntekijöillä oli eriäviä näkökulmia:

T^{*T} 4: Paniikkihäiriö ei selitä sitä, minkä takia hän ei ulkoile lasten kanssa. Lasten hyvinvoinnin takia pitäis voida lähteä ulos ja viedä lapsi päiväkotiin. En tiedä, mitä mieltä te olette, mutta kykeneekö tämä perhe hyötymään meidän työskentelystä?

T^{*T} 1: En tiedä.

T^{*T} 4: Meidän tulee vaan päättäväisesti koettaa puskea muutamaa asiaa ja suunnitella sen seuraavan käynnin sisältöä sinne sekvenssikarttaan.

T^{*T} 1: Nyt hän on seuraavaksi kerraksi suunniteltu, kun äiti sano, että on tulossa synttärit, lasten synttärit ja hän sano, että hänen pitäis leipoa. Niin sovittiin, että leivotaan yhdessä ens kerralla pakastimeen.

T^{*T} 4: Ei voi olla, että puoli viiden aikaan ollaan vielä vaipassa ja alk-kareissa sisällä, eikä ollenkaan käyty ulkona. Ja sitt kun aletaan ehdottaa [ulos meno], niin ei varmaan löydy vaatteita. Meidän täytyy vaan toistaa, että näiden asioiden pitäis olla kunnossa. Se helpottais häntä. Meidän tehtävä ei aina ole olla mukava, vaan puskee. Sinne hattuhyllylle vois mahtua semmoset kapeat vaatekorit. Sitt suunnittelee, koska laittaa ne lasten vaatteet seuraavaa päivää varten valmiiksi. Sekvenssikarttaan merkintä, että vaatteet kaikki illalla valmiiksi. Eihän se äiti tiennyt, että onko siellä sopivankokosia talvikenkiäkään kaikille? (tp 7.11.2008, perhe 19)

Sekvenssikarttaa käytettiin perheen arjen sen hetken suunnittelussa, mutta työntekijät eivät havainneet äidin aktivoituvan tai lähtevän mukaan yhteistyöhön. Kodinhoitotoita *pyrittiin* tekemään yhdessä äidin kanssa, mutta usein tehtävät jäivät lopulta työntekijöille. Lasten kanssa toimiessa haluttiin näyttää esimerkkiä aikuisen läsnäolosta pitämällä lapsia sylissä, kyselemällä koululaisten läksyistä ja saattamalla perheen pienintä nukkumaan satua lukien. Työntekijöiden tulkinnan mukaan äiti vetäytyi vanhemman tehtävistä ja vastuusta – ainakin työntekijöiden ollessa paikalla. Erään aamun kotikäyntiä raportoitiin tiimipalaverissa seuraavasti:

T^{*T} 3: Minkä näkösinä ne lapset olis menneet kouluun ilman teitä?

T^{*T} 1: Ilman sukkia.

T^{*T} 5: Yövaatteissa melkein.

T^{*T} 4: Eikö äiti kato vaatteita heille illalla valmiiksi?

TT 1: Ei näköjään.

Samassa tiimipalaverissa palattiin usein toistuneeseen kysymykseen siitä, että riittääkö perheelle AH-perhetyön kaltainen apu ja tuki:

TT 4: Hyötyykö tämä perhe meidän työskentelystä?

TT 1: Ei tää oo riittävää.

TT 5: Se hyötyy kyllä, mutta tää ei oo riittävää. Tottakai ne hyötyy kyllä, ett nyt ne lapset ei joudu nukkuu pissasissa peitoissa.

TT 1: Koiran pissaa kaikkialla. (tp. 12.11.2008, perhe 19)

Tässä haastavassa tilanteessa päädyttiin hankkeen perhetyön keskeyttämiseen 11 kotikäynnin jälkeen. Tiimissä arvioitiin, ettei äidillä ei ollut voimavaroja työskennellä perheen tilanteen korjaamiseksi ja lasten hyvinvointi aiheutti työntekijöille jatkuvasti suurta huolta. Sähköpostissa (25.11.2008) sosiaalitoimen edustajille todetaan, että *”tavoitteenammehan ei voi olla ylläpitää lapsille mahdollisesti vahingollista perhetilannetta”*, jota työskentelyn jatkaminen olisi tiimin tulokinnan mukaan merkinnyt.

Sosiaalityössä kohdattavien perheiden ongelmat ovat koko ajan muuttuneet monisyisemmiksi ja haastavammiksi, ja yhä useammin perheiden auttamiseen tarvitaan useamman alan ammattilaisia sekä heidän toimintansa yhteensovittamista (Pohjola & Korhonen, 2014). AH-hankkeen keskusteluissa tuli toistuvasti esiin oikeanlaisen avun löytämisen ja kohdistamisen merkitys. Mikään menetelmä tai väline ei yksin pysty ratkaisemaan kaikkia perheissä ilmeneviä ongelmia, eikä yksi ainoa työtapo sovi kaikkiin tilanteisiin, vaan olennaista olisi kyetä löytämään vaihtoehtoja ja niiden joukosta yhdessä asiakkaan kanssa neuvotellen valita parhaiten tavoitteita vastaava kokeiltavaksi. Perheiden auttamistyöstä vastaavien ammattilaisten suurena haasteena on pysytellä tietoisina monenlaisista vaihtoehtoisista työtavoista ja -menetelmistä, joita hyvinvointipalveluiden piirissä on mahdollista käyttää.

6.2.3 Sekvenssikartta-ajattelun torjunta

Projektin toiminta-ajatus arjen tehtävien ja toimien aikatauluttamisesta kohtasi muutamissa perheissä suorastaan vastustusta, eikä yhteistyölle tuntunut löytyvän edellytyksiä. Torjunnan perimmäisiä syitä ei välttämättä saatu selville, mutta asiakasvanhempien selityksistä voidaan päätellä intensiivisen ja henkilökohtaisiin asioihin kohdistuvan työn herättävän monenlaisia muistoja ja mielestä pois painetut traumaattiset kokemukset voivat uudelleen aktivoitua.

Kahden vanhemman viisilapsiseen perheeseen (perhe 25) oli sosiaalityöntekijä toivonut apua vanhempien ja varsinkin äidin jaksamisen tueksi. Molemmilla vanhemmilla oli omat hoitokontaktit mielenterveys- ja päihdetyöntekijöihin ja lisäksi koko perhe käytti paljon erilaisia muita terveyspalveluja. AH-perhetyön ajoitusta suhteessa perheen muihin sen hetkisiin tukipalveluihin pohdittiin aloitusneuvottelussa ja yhteispäätöksellä työskentely sovittiin aloitettavaksi. Tutustumisen jälkeen oli tarkoitus aloittaa sekvenssikartan työstäminen perheen vanhempien kanssa, mutta jo alkutilanteen selvittelyssä törmättiin näkemyseroihin ensimmäisen kerran, kuten perhetyöntekijän kertomuksesta käy ilmi:

T^{*T} 6: Kun me ruvettiin puhumaan isän kanssa kartasta ja otettiin esille, että mitä rutineja heillä on perheessä, niin isä toi esille, ettei niitä yhteisiä ruoka-aikoja voi olla, kun heitä on näin paljon. Ja kukin syö silloin, kun tarvitsee ruokaa. Mutta tämä äiti aika selkeesti sano, että hän ei pysty tekemään tämmöstä aikataulutusta. Että hänellä on nuorisokodista niin huonoja muistoja siitä, kun seinällä oli lappu, että se ja se tehtävä ja kuka millonkin tekee. Ja viikkoraha oli sidottu siihen. Että hänellä tulee hirveen huonot fiilikset siitä.

T^{*T} 5: Että traumaaja.

T^{*T} 6: Ahdistaa.

T^{*T} 5: Että ei ainakaan sitä työlistaa, kun me yritettiin ehdottaa lapsille kotityölistoja, niin ainakaan sitä ei saa tehdä. Että siihen oli hirveen jyrkkä ei. Ei hän halua, kun tulee liikaa mieleen sieltä. Mä yritin ehdottaa, että mitä jos silti tehtäis teidän lapsille, että katottais, jos se arki tälleen lähtee toimimaan sujuvammin. Niin ei, ei. Tuo huonoja

kokemuksia ja muistoja mieleen. Sitt mä totesin ihan ääneen, että nyt on semmonen tilanne, että tää kartta on osa meidän työskentelyä. Jos me ei voida sun kaa tämmöstä tehdä, niin meiän pitää miettiä joku systeemi, miten me tehään vai voidaanko me sun kanssa tehdä mitään tällasia. Sitt hän totesi, että se sekvenssikartta vielä jotenkin menee, ja varsinkin jos sinne voi niitä juoksevia menoja laittaa ylös.

TT 6: Jos on se, minne voi ite kirjottaa. Mahdollisimman vähän tämmöstä sitovaa ilmeisesti.

TT 5: Kun kuulemma joka päivää vaihtelee. Mä yritin kysyä, että vaihteleeeko sun joka maanantai keskenään? Jos kirjoitetaan maanantai. Niin kyll se vaihtelee. Ett sinne on ihan mahoton yrittää. Tuli semmonen olo, että uuvuttaa. Sinne tuntuu ihan mahottomalta tuo sekvenssikartta-ajatus. Mutt se on vaan tällä hetkellä se ajatus.

TT 4: Se on äidin kohdalla, mutta mikä on isän kohdalla?

TT 6: Isä varmaan haluais sitä, mutta...

TT 5: Mutta isä kyll vähän vihjaili, että tämä on vähän vanhanaikainen mun mielestä. Tuntu ett senkin kanssa meni kädenväännöksi. Kun yleensä, kun lähtee puhumaan siitä sekvenssikartasta, niin ne tulee siihen mukaan, mutt tää jotenkin. Kyllä hän kerto niitä aikoja, mutta kyllä se oli vähän vääntämistä, sellasta väkisin vääntämistä. Hän sano, että kyllä hän ymmärtää, mikä tuossa kartassa on ideana, mutta nykyaikana ei se homma toimi näin. Tätä se siinä puhu. 20 vuotta sitten oli kaikki paljon helpompaa. (tp. 1.4.2009, perhe 25)

Alkuhankaluuksista huolimatta työntekijät yrittivät suostutella vanhempia ko-keilemaan sekvenssikartan käyttöä perustelemalla projektityöskentelyn pohjautumista nimenomaan arjen yksityiskohtaiseen tarkasteluun ja toimintojen aikatauluttamiseen:

TT 5: Mulla on tullu välillä vähän toivoton olo sen kartan suhteen. Siinä pitäs melkeen ihme tapahtua, että se saataisiin aidosti toimimaan tuolla. Mutta eihän mikään oo vielä millään tavalla suljettu, mutta se on olo, mikä on tähän mennessä heränny.

TT 4: Toinen puoli voi olla, kun sosiaalityöntekijä pohti pitkään, että onko tämä tällä hetkellä liikaa perheelle vai tuleeko just oikeaan saumaan? Kun isä jättäytyi pois töistä [omia hoitoja varten].

T^{*}T 3: Voisiko sitä sanoo niille vanhemmille, jos ne kieltäytyy siitä sekvenssimenetelmästä, että tää kartta kuuluu tähän työskentelyyn? Jos ei siihen päästä niin...se velvoittaa.

T^{*}T 4: Tuossa on muutama käynti enää. Kyllä te ootte yrittäneetkin sitä.

T^{*}T 3: Niillehän on selitetty aikanaan, että mitä tää on, niin nämä on just niitä asioita, joita ei missään tapauksessa.

T^{*}T 5: Eikö he käsittäneet kunnolla, mitä tää on?

T^{*}T 4: Ehkä he halua hyväksynnän sillä elämäntavalleen, että joku työntekijä sanoo, että se on ok, vaikkei se oookkaan. Nää on vanhanaikasia kaikki, mitä me esitetään.

T^{*}T 5: He on kauheen vahvoja niissä mielipiteissään ja siks mulle tuli, että jos yrittää sanoo, että nyt puhutaan nää teidän asiat ja sitten mennään tähän [karttaan]. Niin he saattaa tokasta, että toihan on ihan vanhanaikanen. Kun mä kuvastin, että tässä perheessä tuntuu toivottomalta, niin mitä siinä voi sitten tehdä, kun he sanoo, ettei me haluta tommosta tehdä, kun se on vanhanaikanen. Mitä siinä voi tehdä konkreettisesti?

T^{*}T 6: Kun siinä ei pääse sisään siihen.

T^{*}T 4: Voi olla, että tästä jää parhaimmillaan joitain ajatuksia sinne lasten hyväksi, mutta täytyy tämä tilanne ottaa sellaisena kuin se on. (tp. 17.4.2009, perhe 25)

Säännöllinen ja rytmitetty arki ei ollut kyseisen perheen vanhempien tavoitteena ja toiveena, vaan he kokivat sen kahlitsevana ja mahdottomana toteuttaa omassa perheessään. Lasten koulujen aikataulut tuntuivat toteutuvan kohtuullisesti, mutta esimerkiksi yhteiset ruokailut tai kotitöiden jako eivät saaneet vanhemmilta kannatusta. Työskentely vietiin sovitusti loppuun, mutta työntekijöiden kokemuksen mukaan *tämä varsinainen missio*, sekvenssikartan juurruttaminen tai sen kanssa työskentely ei onnistunut tässä perheessä:

T^{*}T 6: Ollaanhan me toki puhuttu silleen yleisellä tasolla asioita, mutt kun tuntuu hassulta, ett ne ois vaikuttanu ne puheriipasut niin hirveesti.

TT 4: Niin. Tää on tyypillinen perhe mun mielestä, missä intensiivinen, esim. vuosi tässä perheessä on hirveen lyhyt aika. Semmonen perinteinen auttaminen vaatis puolitoista, kaksi vuotta tässä perheessä, että muutoksia rupeis oikeasti tapahtumaan. Mutta heille jäi, pallo on heitetty heille ja katotaan. Ei pidä aliarvioida näitä ihmisiä. Siellä on se isä, joka aika paljon otti osaa siihen arjen pyörittämiseen, ruuanlaittoon ja keittiön siivoamiseen ynnä muuhun. Onhan siellä niitä vahvuuksia kumminkin. Mä en tiedä, liittyykö se kasvojen säilyttämiseen, liittyykö se pelkoon lasten sijotuksesta, liittyykö se, tai mihin se nyt ylipäätyään liittyy. Tapahtuu, että yhtäkkiä kohdataan se oma tilanne. Se voi vaatii sen ajan. He eivät vielä kohdanneet tässä. Okei, tää menetelmä, tää on lyhyt työskentely ja he tarvii varmaan toisentyyppistä työskentelyä. Aivan varmaan tarvii tähän vuorovaikutukseen liittyvää työskentelyä, siinä mielessä, kuinka kohdata ne lapset ikätasoisesti.

TT 3: Meidän pitäis miettiä nyt ehkä sitä. Tässähän ei toiminu ollenkaan se sekvenssikartta puheeksiottamisen välineenä, ei toiminu. Ja silloin sä et pääse niihin juttuihin käsiksi, miten toimia siinä päivässä. Voi se olla niinkin päin.

TT 4: Niin, niin. Mutt tää tuli aika äkkii näkyviin siinä. Heillä oli siihen vastustus. Se voi olla, että tää väline on ollu liikaa, mutta kyllähän ajattelun tasolla, mitä te ootte työsteneet, on jääny sinne perheeseen. Menetään kattoon, ennen kun koulut on alkaneet, mikä tilanne on. (tp. 29.5.09, perhe 26)

Perhetyössä tulee asiakkaalle tarjota valinnanvapautta, ellei perheen tilanne ole vaaraksi lasten turvallisuudelle ja vaadi näin ollen välitöntä puuttumista, vaikka ilman vanhempien suostumusta (Alatalo, Lappi & Petrelius, 2017). Valinnanvapaus -kysymys on ollut erityisesti esillä uutta sosiaali- ja terveysalan uudistusta valmisteltaessa ja monet asiantuntijatahot ovat ilmaisseet huolensa laajan valinnanvapauden mahdollisesti mukanaan tuomista ongelmista. Koska uudistuksen valmistelu on edelleen kesken, ei tulevaisuuden perhepalveluiden toteuttamistapaa ole mahdollista arvioida.

6.3 Yhteenveto sekvenssikartasta työntekijän välineenä

Tiimipalaverissa työntekijöillä oli mahdollisuus tuottaa ymmärrystä sekvenssikartasta oman työn välineenä kehittyvänä ja tilanteessa rakentuvana ymmärryksenä. Analyysini auttoi erittelemään työntekijöiden pohtimia kokemuksia kahdesta näkökulmasta: yhtäältä ymmärtämään kokemukset sekvenssikartan käytön mahdollisuuksina ja toisaalta kartan käytön rajallisuuksina. Ennen kaikkea puheeksi ottamisen merkitys sekvenssikartan ominaisuutena korosti karttaa työntekijän välineenä, joka mahdollisti siirtymisen ihmistä objektivoidusta asiakastyön paradigmasta subjekti- ja suhdekeskeisemmän paradigman suuntaan. Asiakkaalle voitiin antaa vuorovaikutuksellista tilaa ottaa esille sosiaalisesti herkässä tilanteessa oman arjen asioita prosessissa, jossa perhetyöntekijän roolina oli olla inhimillinen välittäjä asioiden ymmärtämisessä ja niiden kytke- misessä voimavaroihin, jotka olivat potentiaalisesti otettavissa tai järjestettävissä käyttöön (ks. myös Sekki, 2018).

Sekvenssikartan käytössä vastaan tulleet rajat kytkeytyivät analyysin perusteella ennen kaikkea liian vaativiin asiakastilanteisiin, joissa korostui perhetyön moniammatillisen yhteistyön välttämättömyys ja toimivuus. Myös perheenjäsenen omien, perhetyöstä tehtyjen tulkintojen merkitys tuli esille ja usein se näyt- täytyi työntekijöille haasteena, jota ei voitu ohittaa. Perhetyössä joudutaan toisinaan pohtimaan sitä, mihin ihmiset ovat valmiita osallistamaan itsensä ja mi- hin he ovat valmiita sitoutumaan.

7 Sekvenssikartta käsitteenä

Kolmas tutkimuskysymykseni kohdistui tiimipalaverissa tuotetun potentiaalisen tiedon käsitteellistämiseen tavalla, joka luo syvempää ymmärrystä sekvenssikartasta ja menetelmän luonteesta. Tässä luvussa muodostan laadullisten analyysieni pohjalta kokoavan käsitteellisen kuvan sekvenssikartasta. Luvun aluksi tarkastelen sekvenssikarttaa erilaisten toimintaulottuvuuksien kokonaisuuden näkökulmasta (luku 7.1). Sen jälkeen siirryn välineen käsitteellistämisen ja välineen käytön suhteeseen (luku 7.2) ja lopuksi tarkastelen välineen kehittämistä (luku 7.3).

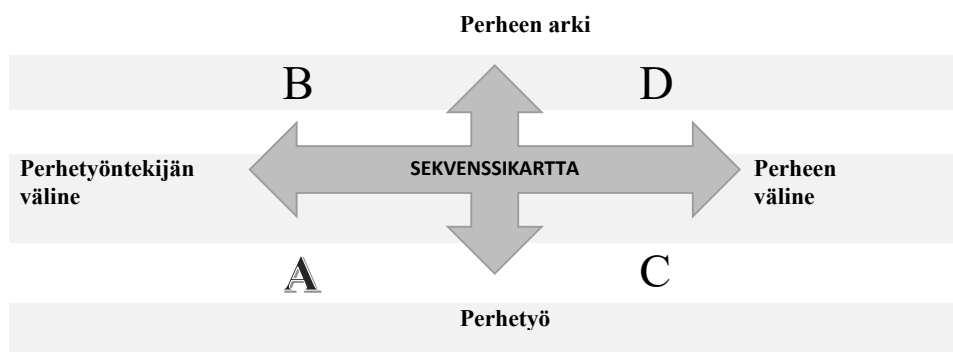
7.1 Sekvenssikartan hybridimalli

Ensimmäinen askel kohti sekvenssikartan käsitteellistämistä perhetyön välineenä oli kokeilla Wartofskyn (1979) teoriaa artefaktien mentaalisten ja intentionaalisten esitysten kolmesta tasosta. Oletuksenani oli, että jäsentäessään artefaktin primääriset, sekundaariset ja tertiääriset ominaisuudet suhteessa toisiinsa tasojen järjestelmä antaa yhtäältä analyttisen välineen tutkimusta varten ja toisaalta samalla sanoittaa käsitteellisesti työvälineen ominaisuuksia, käyttötarkoitusta ja erilaisia mahdollisuuksia kehittää ymmärrystä välineestä ja sen käytöstä. Aiemman tutkimuksen perusteella on esitetty erilaisia näkemyksiä sen suhteen, voiko yksi ja sama artefakti saada erilaisen olomuodon eri tasoilla (ks. luku 3). Luvussa 5 analysoin sekvenssikarttaa eri tasoilla, joilla se sai eri tehtäviä, jotka olivat keskinäissuhteessa toisiinsa ja loivat tietynlaista dynamiikkaa tasojen välille (vrt. Miettinen ja Paavola, 2018).

Artefaktitasojen analyysissa sekvenssikartan käyttö siirtyi tasolta toiselle tai saattoi esiintyä eri tasoilla samanaikaisesti, kuten esimerkiksi suhteessa kotiin ja vanhemmuuteen. Perhetyön primaariartefaktina sekvenssikartta antoi perheenjäsenten toiminnan kautta päiville rakenteen ja rungon, sillä eri perheenjäsenten heräämisajat, aamupalat, ulkoilut, harrastukset jne. merkittiin kaikkien nähtävillä ja näiden mukaan perheen arjen oli tarkoitus edetä. Sekundaariartefaktina sekvenssikartta antoi vanhemmalle tukea pitäytyä sovituiissa aikatauluissa ja toimintatavoissa (auktoriteetin tukena) ja ylläpiti kodin turvallista merkitystä lapselle. Tertiääriartefaktina sekvenssikartta kokosi aikaisempien

tasojen merkitykset ja tehtävät yhteen ja pyrki antamaan perheen aikuiselle näkemystä käsitellä rooliaan vanhempana ja kodin mallin luojana ja siirtäjänä lapselle.

Sekvenssikartan käyttötarkoitus ja merkitys muuttui muun muassa sen mukaan, tarkasteltiinko sitä perheen muutosvälineenä, jolloin se toimi kokeilussa asiakasperheen ja perhetyöntekijän yhteisenä välineenä, vai tarkasteltiinko sitä työntekijän omana työvälineenä. Tulkitsemme sekvenssikarttaa tässä tutkimuksessa artefaktina ja ilmiönä siten, että se muodostuu useista toimintaulottuvuuksista, joiden merkitysvälitteiset ja käytännölliset funktiot edellyttävät toisiaan ja ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kietoutuneita. Hahmotan tätä sekvenssikartan toimintaulottuvuuksien kokonaisuutta seuraavanlaisen hybridimallin avulla (kuvio 9).

Kuvio 9. Sekvenssikartan toimintaulottuvuudet

Vaakasuuron nuolen osoittamalla jatkumolla kuvataan työvälineen sosio-materiaalista ulottuvuutta, jossa sekä työntekijä että perhe ovat kartan käyttäjiä, mutta kartta aktualisoituu siihen tehtävään, mihin se on tarkoitettu (tukemaan perheen toimijuutta) vasta vuorovaikutuksessa (Sekki, 2018) perhetyöntekijän ja perheen välillä tai perheenjäsenten välillä. Pystysuuron nuolen osoittamalla jatkumolla kuvataan välineen instrumentaalista ulottuvuutta, jossa kohteellinen perhetyö ja asiakasperheen arki kohtaavat sekvenssikartan välityksellä. Perhetyöntekijä tuo välineen perheen kotiin ja kokeilun tavoitteena on, että välineestä tulee perheen oma väline. Tuodessaan välineen asiakkaan kotiin työntekijä tuo välineen välityksellä myös arjen toimintojen aikatauluttamisen (primaaritason ominaisuuden).

Työntekijän näkökulmasta tarkasteltuna sekvenssikartalla pyrittiin auttamaan asiakkaita havainnoimaan, sanoittamaan ja pohtimaan arkea niin, että asiakas ryhtyessään toimimaan ja käyttämään sekvenssikarttaa arjesta selviytymisen apuna ottaisi artefaktin merkitysvälitteiset ja käytännölliset ominaisuudet omakseen ja omaan käyttöönsä (osiot A ja B). Työntekijän asiantuntijuus kohdistui nimenomaan puheeksi ottamiseen, joka mahdollisti asiakkaan ja perhetyöntekijän vuorovaikutuksen sosiaalisesti herkässä tilanteessa, jossa perhetyöntekijän roolina oli olla inhimillinen välittäjä asioiden ymmärtämisessä ja niiden kytkemisessä asiakkaan voimavaroihin, jotka olivat potentiaalisesti otettavissa tai järjestettävissä käyttöön. Jos vanhemman ote arjesta oli kadonnut ja arki ajelehti, oli työntekijöiden tehtävänä herätellä, haastaa asiakkaita pysähtymään, pohtimaan ja tiedostamaan perheensä tilannetta. Aikuisen huomion haluttiin siirtyvän lapsiin ja heidän tarpeisiinsa, perhetyöntekijän ilmaisua lainaten ”*meidän tehtävä siellä on tehdä lapset näkyväksi äidille*”. Työntekijän asiantuntijuus kohdistui nimenomaan arkeen, jota hän puolestaan pyrki avaamaan, selittämään ja käsitteellistämään myös asiakkaalle, sillä tiimin jäsentä lainaten ”*ulkopuolisen on usein helpompi nähdä ja huomata*”, mitä perheessä tapahtui ja mikä oli tilanne.

Perhetyö oli auttamassa ja tukemassa perhettä (osio C) ja menetelmänä käytettiin tilanteen mukaan vaihdellen neuvontaa, ohjausta, kanssa tekemistä sekä välillä myös puolesta tekemistä, jos perheen aikuisten voimavarat olivat vähissä. Työntekijöiden haasteena oli säädellä ja ohjailla työskentelyä niin, että toimijuus siirtyisi vähitellen kokonaan perheelle itselleen ja perheestä tulisi oman arkensa hallussa pitäjä (osio D). Kuten tiimin pohdinnoissa todettiin, viime kädessä perhetyön tavoitteena oli tehdä itsensä tarpeettomaksi, ja optimaalisessa tapauksessa perhe ei lopulta tarvitse sekvenssikarttaakaan, vaan arjen toiminnat ovat tulleet niin kiinteäksi osaksi elämää, että ne sujuvat ilman ponnisteluja, kuin itsestään.

7.2 Käsitteen käytäntösuhde

Käytäntölähtöisen tutkimukseni kohteena oli käsitteen *sekvenssi* toiminta-ajatus, jonka alkuperä oli perheen arjen akateemisen tutkimuksen käsitteistössä. Käsite alkoi elää perhetyön käytännön kehittämisen kontekstissa, jossa se muotoutui ja jossa sitä kehiteltiin uudeksi käsitteeksi ja toiminta-ajatuksiksi

(sekvenssikartta), joka oli tarkoitettu perhetyön työvälineeksi. AH-hankkeen käsitteistöä voidaan tarkastella teoria–käytäntö -suhteen silloittajana, jossa on lähdetty kokeilemaan käytännön työn kehittämistä ja tekemistä *välittäjän* avulla, joka oli alun perin kehitelty palvelemaan kodin arjen akateemista tutkimusta. Tätä hankkeen innovaatiota voidaan R. Engeströmin (2011, 224) mukaan tarkastella kahdelta suunnalta. Toinen on ilmiömaailma, arjen ja työn ongelmat, joihin pyritään kehittämään uusia käytäntöjä. Toinen on kyseisen menetelmän *käsitteellisen* ydinajatuksen oivaltaminen ja hankkeen välityksellä uuden kontekstin ja merkityksen antaminen käsitteelle tavalla, josta on käytännössä hyötyä. Luvussa 3 olen tarkastellut oman tutkimukseni lähtökohtia teoreettisesti siten, että kokeilu- ja kehittämishankkeeseen osallistuvien käytännön toimijoiden katsotaan olevan keskeisessä asemassa kokeilun toteuttajina ja ideoiden ja tiedon tuottaja-muokkaajina. Näin syntyvä tieto on vasta potentiaalista, jolloin sen käsitteellinen jäsentäminen edellyttää *toisen asteen työtä* tai reflektiivisiä rakenteita, joissa palataan tapahtumiin, kokemuksiin ja ajatuksiin sekä pohditaan niiden merkityksiä ja ideoidaan ajatuksia uudestaan kytkemällä sanoja ja kokemuksia toisiinsa.

Nylander, Ståhle & Nenonen (2003) korostavat tuntumien ja intuitioon perustuvien aavistusten sekä kuuntelun ja tulkintojen tekotaidon merkitystä potentiaalisen tiedon osana. Mahdollinen tieto on saatava eksplikoitavaan muotoon, jotta sitä pystytään yhdessä käsittelemään ja jakamaan. Toom (2008) on tuonut esille hiljaisen tiedon olemassaolon paitsi henkilökohtaisena tietovarantona, niin myös yhteisöllisesti muotoutuneina toimintatapoina ja yhdessä konstruoina osaamisena. AH-hankkeessa tiimikeskustelut tuottivat ja sanoittivat yhteistä uutta osaamista, jossa korostuivat asiakasperheen oman toimijuuden tukeminen, mahdollisuuksien ja voimavarojen esiin tuominen sekä käytännön kodin töihin ja tehtäviin osallistuminen silloin, kun perheessä selkeästi kaivattiin auttavia käsiä

Seppänen ja Kloetzer (2015) pohtivat artikkelissaan hybridisen käsitteen merkityksiä ja määrittelevät käsitteen hybridiksi, mikäli se tuottaa merkityksiä niin käytännön arkikieleen kuin tieteelliseenkin puheeseen tai kirjoituksiin. He käyttävät tutkimuksessaan huolen käsitettä välittävänä symbolisena resurssina moniammatillisen yhteistyön kehittämishankkeessa. *Huoli* ja *huolen vyöhykkeet* on käsitteenä tunnettu suomalaisessa sosiaalityössä, jossa sitä käytetään ilmaisemaan työntekijöiden näkemystä perheen tai asiakkaan, usein lapsen tai nuoren tilanteesta. Ilmaisemalla perheen ongelman omana huolenaan työntekijä voi päästä lähemmäksi asiakkaan maailmaa kuin ilmaisemalla tilanteen

asiakkaan ongelmana, johon halutaan muutosta. Diagnosoimalla perinteisesti perheen tilanteen sosiaalityöntekijä ikään kuin samalla määrittelee lähtötilanteen, jonka halutaan parantuvan, jolloin asiakas voi kokea ja tulkita itsensä ja perheensä toimenpiteiden kohteeksi, jota perheen ulkopuolinen hoitaa. Sen sijaan kertomalla tilanteen ja muutostarpeen huolenaan työntekijä samalla haastaa asiakkaan kanssaan yhteistyöhön huolen pienentämiseksi.

Arnkil, jonka sosiaalityötä käsitteellistävään alkuperäistutkimukseen huolen käsitteistö sisältyy, tarkastelee käsitteen käytäntösuhdetta yhteisartikkelissaan (Arnkil & Alhanen, 2009), jossa palataan käsitteen ydinajatuksen. Huolen käsitteistö on toiminut esimerkkinä käsitteellistämisestä, jossa teoreettiset käsitteet ja käytännön kokemus kohtaavat metaforien välittämänä. Metaforinen väline (huolen käsite) oli tarkoitettu lasten, nuorten ja perheiden parissa työskentelevien käyttöön itsereflektion ja toimivia käytäntöjä koskevan kommunikation apuvälineeksi. Vastoin alkuperäistä tarkoitusta vyöhykkeistöä oli alettu käyttää käytännön työssä laajamittaisesti lasten ja nuorten luokitteluun. Kuten luvussa 5 tarkastelin, myös sekvenssikartalla on metaforinen merkitys, joka vastustaa tavoitteenajattomaa ja lineaarista käsitystä ihmisten toiminnasta, erityisesti arjen moniulotteisissa ja monimerkityksellisissä kontekstissa. Huolen käsitteen tapaan sen taustalla on paradigmaattinen muutos ihmisiä objektiivisesta paradigmasta subjekti- ja suhdekeskeisempään suuntaan. Karttaa ei käytetä kontrollointiin vaan sitä tulkitaan aktuaaleissa tilanteissa ympäristön kuvana ja sen käyttötarkoitus on toimia asiakkaan arjesta selviytymisen mahdollisuuksien tunnistamisessa ja tuottaa havaintoja, kuinka ihmisten mahdollisuudet voidaan kääntää toiminnaksi (Hänninen, 2005). Uudenlaisen tavan tuottaa ja käsitteellistaa tietoa taustalla on yhteiskunnallisten ja käyttäytymistieteellisten vaikutussuhteiden monimutkaistuminen ja hybridisten kytkentöjen ja kokonaisuuksien syntyminen. Kuten huolen käsitteen esimerkki kertoo, symbolisen välineen käyttötarkoitus (toiminta-ajatus) on käytäntöjen kytkeytyessä toisiinsa helposti muunnettavissa ja irrotettavissa tausta-ajattelustaan. Myös sekvenssikartalla on vastaavasti artefaktina sisäinen käsitteellinen jännite lukujärjestys – kartta ulottuvuudella, jossa lukujärjestys voi kääntyä perhe-työssä perheen arjen kontrollon välineeksi.

Sosiaalityön uusilla käytännöillä tavoitellaan asiakaslähtöistä ja asiakasta osallistavia toimintamalleja, mutta tutkimusten mukaan käytännössä vain harvoin asiakas todella pääsee täysivaltaisena mukaan itseään koskevan tiedon rakentamiseen ja tiedon jakamiseen (Pohjola & Korhonen, 2014). Sekvenssikartan

merkitys episteemisenä välineenä oli tuottaa alati muuttuvan ja uudelleen rakentuvan luonteensa vuoksi jokaisessa käyttöyhteydessään yksilöllisesti asiakasta tulkitsevaa tietoa, jolla oli käytännöllistä merkitystä. Seuraavaksi tarkastelen sekvenssikarttaan ja sen käyttöön liittyneitä uusia oivalluksia, joita voidaan pitää kontekstuaalisina innovaatioina.

7.3 Innovaatiot ja sekvenssikartan uudet käyttömahdollisuudet

Pohjola ja Koivisto (2013, 89–90) toteavat, että uudet ratkaisut ovat innovatiivisia vasta silloin, kun ne toimivat arkipäivässä ja ratkaisevat niitä ongelmia tai toteuttavat niitä asioita, joita varten ne on kehitetty. Keskeistä on siis idean, käytännön tai artefaktin käytäntöön viemisen tuloksellisuus ja sen kyky vastata asetettuihin odotuksiin ja tavoitteisiin. Innovaatio on jotain sellaista, jossa on jollakin tavalla tarkasteltuna jotain uutta, jossa idea ja/tai keksintö on viety käytäntöön ratkaisemaan jotakin ongelmaa. Asiakkaita paremmin kohteleva uusi palvelumalli tai uudistus palvelujärjestelmässä on käytäntönäkökulmasta innovaatio. Käytäntöä voidaan tarkastella laajuudeltaan monenlaisena toimintana, sillä käytäntö voi olla yksittäinen toiminnan tai vuorovaikutuksen tapa (esimerkiksi sosiaalityöntekijän vastaanotto tai kotikäynti) tai käytäntö voi liittyä järjestelmätason toimintaan (kunnan tapa järjestää perhepalvelut). Innovaatiossa parannus voi koskea joko tuotetta tai prosessia tai molempia yhdessä (Lovio & Kivisaari, 2010). AH-hankkeessa kyseessä oli uudenlaisen käytännön ja välineen kokeilu ja käyttöönotto, joten parannuksista voidaan puhua ainoastaan hankkeen aikana tapahtuneena edistymisenä ja uusien oivallusten löytämisenä. Hankkeen jälkeiset mahdolliset innovaatiot voivat ilmetä esimerkiksi menetelmän soveltamisena uudenlaisessa toimintakontekstissa tai paikallisesti, mikäli menetelmä tai väline on jäänyt elämään esimerkiksi sosiaalitoimen käytössä jossakin yhteistoiminta-alueella.

Välineen materiaalisessa kehityksessä tapahtunut suurin muutos hankkeen aikana oli oivallus sekvenssikartan laminoimisesta (ks. luku 2.4.4). Erityisen huomionarvoista on oivallusta edennyt työntekijöiden yhteinen ideointi ja tiedon rakentaminen, jossa kollegalta saatu palaute ruokkii omaa ajattelua, kuten seuraavasta tekstiotteesta käy ilmi:

TT 1: Just tätä me puhuttiin eilen, että nyt on ollu aikaa pohtii tätä karttaa. Mäkin oon pohtinu tätä päässäni koko projektin ajan, että se ei oo semmosena kuin se oli, toimiva, mutt mitä siihen keksisi. Kun me on nyt reflektoitu, pystytty jutteleen siitä, toiselta tulee idea, toinen kehittää sitä. Se meni näin.

TT 5: Aivan!

TT 1: Niin siitä tulostakin tulee. Mutta jos sitä vain omassa päässä pähkäilee, niin ei siitä synny mitään.

TT 5: Ei tuu. Tässä on ollu niin hyvä tää ilmapiiiri, että tässä uskaltaa sanoa ihan hullujakin juttuja. Sitten toinen saattaa olla, että eihän se ollukaan hullu ja innostaa keksimään vielä toisen jutun. Se, että uskaltaa heittää ilmaan, niin siltä tulee jotain. Tää on syntyny silleen pikkuhiljaa. Vaikk eilen me tää keksittiin, niin musta tuntuu, että tää on ollu ajatuksentasolla jossain.

TT 1: On me muhitettu. Ja on me tästä puhuttu jonkin aikaa, muistatko? On me puhuttu, että mitä me keksitään tähän? (tp. 10.3.2009)

Sekvenssikartan värien muuntelu sekä kuvituksen personalisointi kuvastavat työntekijöiden pyrkimystä lisätä kartan merkityksellisyyttä ja henkilökohtaisuutta kartan saajalle. Kun lapsi huomasi sekvenssikartassa oman lemmikkieläimensä kuvan tai omaa harrastustaan koskevan merkinnän, hän todennäköisesti tunsu kartan silloin enemmän omakseen. Asiakkaiden itsensä keksimät ja löytämät uudet käyttötavat ja uudenlaiset sovellukset olivat työntekijöiden toiveena koko ajan, mutta esimerkiksi tietokoneella toimivaa sekvenssikarttaa ei hankkeen aikana vielä kehitetty. Jotkut asiakkaat olivat liittäneet sekvenssikarttaan omien mielenkiinnon kohteiden esitteitä sekä puhelinnumeroita, jolloin sekvenssikartta toimi kalenterin tai päiväkirjan tapaan. Sekvenssikarttaa käytettiin myös lapsille kohdistettujen teemaviikkojen ideointiin sekä koko viikkoa koskevan ruokalistan suunnitteluun.

Sekvenssikartan käyttömahdollisuuksia perhetyöskentän ulkopuolella pohdittiin koko projektin ajan ja ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden tekijät tekivät kokeiluja harjoittelupaikoissaan. Laaksonen (2011) tarkasteli sekvenssikartan käyttömahdollisuuksia neuvolatoiminnassa opinnäytetyössään, ja haastatellut terveydenhoitajat toivat esille mahdollisia soveltamiskohteita. Vauvan tullessa muuttuvan perhetilanteen tarkastelussa sekvenssikartta voisi auttaa

vanhempia orientoitumaan jo ennakolta odotettavissa oleviin muutoksiin, kun perheen päivä- ja viikkorytmiä tarkastellaan suhteessa vauvan tarpeisiin. Myös perheet muut lapset ja heidän tarpeensa voidaan tiedostaa selkeämmin, kun arkea ja perhetilannetta tarkastellaan havainnollistavan välineen avulla. Sekvenssikartan avulla vanhemmille voitaisiin positiivisen palautteen ohella osoittaa myös kehittämiskohteita arjessa, sillä sekvenssikartta tuo konkreettisesti näkyviin kunkin perheen yksilöllisen tilanteen ja tarpeet. Laaksosen (mt.) mukaan sekvenssikarttaa voisi neuvoloissa käyttää myös tiedon keräämisen ja tiedon välittämisen välineenä sekä moniammatillisessa yhteistyössä, jolloin kaikilla osapuolilla olisi käytössään yhteinen työväline.

Hankkeessa mukana olleille sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn mukaan, sekvenssikarttaa voisi käyttää yleisemminkin perhetyön ja lastensuojelun asiakkaana olevan perheen kokonaistilanteen hahmottamiseen (Lönnberg, 2011). Asiakkaana saattoi olla perheitä, joissa pitkäaikaisenkaan työskentelyn aikana ei oltu pystytty muodostamaan selkeää kuvaa perheen tilanteesta ja yhtenä syynä tähän pidettiin sopivan tiedonkeruumenetelmän puutetta. Sekvenssikartta voisi toimia välineenä, jonka avulla kerätään tietoa perheen selviytymisen resursseista. Sosiaalityöntekijät toivat esille myös sosiaalityöhön kuuluvan kontrollinäkökulman, jolloin perhettä pyritään velvoittamaan tiettyihin muutoksiin lasten hyvinvoinnin ja hoivan turvaamiseksi. Sekvenssikartta voisi toimia yhtenä apuvälineenä koko työskentelyprosessin ajan, kun perheen selviämistä seurataan ja arvioidaan arjen sujumisen näkökulmasta. Pitkäaikaisen seurannan tarvetta korostettiin myös, sillä projektin tai auttamisprosessin päättyessä ei aina sovita tai turvata jatkoseurantaa, vaan perheen olettaa selviytyvän jatkossa itsenäisesti. Todellisuudessa kuitenkin monet perheet kaipaisivat pitkäaikaista ja jatkuvaa tukea vähintään seurantaluonteisesti.

8 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Tässä luvussa tarkastelen tutkimuksen luotettavuuteen, pätevyyteen ja eettisyyteen liittyviä näkökohtia, joista laadullisessa tutkimuksessa tärkeimpiä ovat tutkijan asema tutkimukseen nähden sekä tutkimuksen tekninen toteuttaminen ja tutkimusprosessin kuvaus niin, että lukija pystyy seuraamaan ja arvioimaan tutkijan työskentelyä. Laadulliset tutkimusorientaatiot korostavat sosiaalisten ilmiöiden merkityksellistä luonnetta ja tarvetta ottaa tämä huomioon kuvattaessa, tulkittaessa tai selitettäessä kommunikaatiota, kulttuuria tai sosiaalista toimintaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 163). Laadullisen tutkimuksen tekijät tutkivat asioita ja ilmiöitä luonnollisissa ympäristöissä tavoitteena ymmärtää tai tulkita niitä ihmisten antamien merkitysten kautta⁹ (Denzin & Lincoln, 2000).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan usein samoilla käsitteillä kuin määrällistäkin tutkimusta, mutta keskeisten luotettavuuskäsitteiden, kuten reliabiliteetin ja validiteetin, käyttökelpoisuudesta on metodikirjallisuudessa esitetty ristiriitaisia mielipiteitä (ks. esim. Denzin & Lincoln, 2000; Eskola & Suoranta, 2008; Alasuutari, 2007; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Reliabiliteetin tarkastelema tutkimuksen mittareiden ja asetelmien toimivuus ja toistettavuus ovat ongelmallisia laadullisissa tutkimuksissa, sillä tutkittaessa vuorovaikutusta tai sosiaalisia prosesseja, ei tilanteiden toistuminen samanlaisina ole mahdollista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Jokainen ihmisten välinen kohtaaminen on ainutlaatuinen, ja niissä syntyvä ja tuotettava tieto konstruoidaan aina tilannekohtaisesti. Myöskään asetelmien tai mittareiden toimivuuden testaus ei laadullisessa tutkimuksessa ole tutkimuksenmukaista, vaan luotettavuuden arviointiin tarvitaan muita kriteereitä. Realistisen luotettavuuskäsityksen mukaan tutkimustekstiä voidaan pitää ikkunana todellisuuteen ja tutkimuksen pätevyyttä arvioidaan validiteettina (Eskola & Suoranta, 2008). Tässä tutkimuksessa olen avannut ikkunaa kolmannella sektorilla työskentelevien perhetyöntekijöiden tekemään kehittämistyöhön, jossa kehittämisen kohteena on ollut uudenlainen työväline ja siihen liittyvä uusi käytäntö. Tutkimuksessani olen päässyt äänitteiden kautta läheltä

---

⁹ Qualitative researchers study things in their natural settings, attempting to make sense of, or to interpret, phenomena in terms of the meanings people bring to them. (Denzin & Lincoln 2000, 3)

tarkastelemaan ja analysoimaan työntekijöiden tiedon rakentamista luonnollisessa ympäristössään, ilman tutkijan tai muunkaan ulkopuolisen toimijan väliintuloa. Keskusteluilmapiiiri vaikutti luottamukselliselta ja avoimelta, eikä koontumisten taltiointi tuntunut olennaisesti puheenaiheisiin tai työntekijöiden osallistumiseen alkuvaihetta pidemmälle. Tiimipalaverien ja neuvottelujen äänittämisestä sovittiin heti hankkeen alkaessa ja myös uudet työntekijät olivat tietoisia tallentamisista sekä aineiston käyttämisestä sosiaalialan ja kotitaloustieteen tutkimuksissa.

Varto (2005) pitää ihmistä tutkivia tieteitä ankarina tieteinä, joissa ei ole lupa tehdä mitään sellaisia toimia, jotka esineellistävät tai ohentavat tutkimuskohdetta siten, että tutkimuskohteeseen kuuluva merkitysten kokonaisuus tuhoutuu. Lisäksi ankaruus tarkoittaa sitä, että tutkimustulokset liittyvät suoraan kokemustodellisuuteen ja niiden on oltava eettisesti hyväksyttäviä, jotta tutkimusta voidaan pitää kelvollisena. Työntekijöiden kokemusten ja todellisuuden esille tuomiseksi olen käyttänyt analyysissäni ja tutkimuselostuksessa runsaasti aineisto-otteita, joista lukija voi tehdä omia johtopäätöksiään ja arvioida tutkijan tulkintojen autenttisuutta. Arnkil (2005) toteaa, että teksti on välituote: siinä avataan tulkinta- ja ymmärtämishorisontti, joka lukijan on itse täytettävä.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 123) suosittelevat käyttämään laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa seuraavia suomennettuja vastineita englanninkielisille käsitteille:

- *credibility* – uskottavuus, vastaavuus
- *dependability* – luotettavuus, tutkimustilanteen arviointi, varmuus, riippuvuus
- *confirmability* – vakiintuneisuus
- *transferability* – siirrettävyys

Toisaalta Tuomi ja Sarajärvi muistuttavat myös siitä, että tutkijan tulee pohtia ja arvioida eri käsitteiden vastaavuutta oman tutkimuksen tarkasteluun, sillä eri yhteyksissä englanninkielisiä käsitteitä on käännetty ja tulkittu eri tavoin. Uskottavuutta ja vastaavuutta arvioitaessa tarkastellaan sitä, kuinka hyvin tutkijan tuottamat rekonstruktiot vastaavat tutkittavien todellisuudesta tekemiä alkuperäisiä konstruktioita. Olen kuvannut tiimipalaverin kulkua ja luonnetta yksityiskohtaisesti luvussa 2.4, josta lukija saa käsityksen tavallisesta tiimin koontumisesta ja työskentelytavasta. Aineistonäytteissä tuon lukijan

arvioitavaksi tekemiäni huomioita, tulkintoja ja johtopäätöksiä, joiden katson kuvaavan hyvin hankeyhteisön toiminnan todellisuutta.

Vakuuttaakseen tiedeyhteisön tulosten ja löydöstensä oikeellisuudesta tutkijan tulee saattaa tulokset näkyviksi argumentoimalla avoimesti ja uskottavasti tutkimuksen vaiheista. Tutkimukseni ja analyysini kulkua olen tarkastellut vaihe vaiheelta luvussa 4, jossa kuvaan myös tutkimuksessa käyttämäni analyysimenetelmän. Tiimipalaverien äänittämiset, kuten muunkin aineiston tallentamisen hankkeen aikana, ovat hoitaneet työntekijät itsenäisesti. Tutkijana en ole ollut vaikuttamassa aineiston keräämiseen tai tallentamiseen, vaan olen saanut käyttööni valmiiksi taltioidut äänitteet sekä tekstiaineistot, joista olen valinnut omaa tutkimustani ja tutkimusaihettani vastaavan aineiston. Aineiston laajuuden vuoksi ei ollut mahdollista tekstualisoida kaikkea tiimikokousten aineistoa, vaan tekstiaineisto rajoittuu sekvenssikarttaa ja uuden toimintakäytännön kehittämistä koskevaan keskusteluun. Tiimikeskusteluja oli äänitetty materiaalia 135,5 tuntia. Tutkimukseni aineisto oli transkriptiona laajuudeltaan lähes 400 sivua (ks. tarkemmin luku 4).

Työntekijöiden rooli uuden työvälineen kehittämistyössä on monella tavalla haastava, mutta suhteellisen niukasti tutkittu. Lisäksi monivaiheinen ja äkillisiäkin muutoksia sisältävät kehitysprosessit kuvataan usein tutkimusraporteissa vain yleisellä tasolla, eikä itse kehittäjien roolia tiedonmuodostuksessa ole nostettu tarkastelun kohteeksi. Halusin tutkimuksessani antaa tilaa nimenomaan työntekijöiden ajatuksille ja kokemuksille, joita he toivat esille kokoonumisissaan pohtiessaan yhdessä työtään. Tiimipalaverista oli pyritty luomaan kiireettömiä ja varta vasten reflektoivalle keskustelulle varattu aika työntekijöiden viikko-ohjelmassa, jossa jokainen tiiminjäsen sai pohtia työtään ja tunteitaan perheiden auttamistyöhön yhdistyneessä uuden työvälineen kehittämistyössä. Työvälineen kehittäminen oli aineistosta tekemieni havaintojen mukaan koko ajan läsnä työntekijöiden toiminnassa sisänrakennetusti, mutta tiimipalaverit tarjosivat yhteiselle tiedonmuodostukselle luomis- ja kohtauspaikan, jossa yksittäiset eri työntekijöiden kokemukset ja näkemykset välineen käytöstä voitiin saattaa yhteiseen käsittelyyn, joka puolestaan mahdollisti yhteisen ja jaetun tiedon tuottamisen sekä vaihtamisen.

Aineiston analyysivaiheiden kuvauksessa olen perustellut tekemiäni ratkaisuja ja olen peilannut tulkintoja teoriataustassa esitettyihin käsitteisiin. Analyysini on edennyt empirian ja teorian vuoropuheluna, jolloin havainnot empiirisestä

aineistosta ovat haastaneet teoriaa, ja teoria puolestaan on antanut käsitteitä tulkita havaintoja aiempaa laajemmin. Kuten Peltola (2007) toteaa, vuoropuhelu ilmiöiden erityispiirteiden ja yleisempien havaintojen välillä tulee näkyväksi esimerkiksi vertailemalla erilaisia tapauksia keskenään, jolloin vertailu tuottaa tietoa tapauksen ”yli” ja johtaa parhaimmillaan jopa teoreettisesti laaduttuihin väitteisiin tutkittavan ilmiön luonteesta.

Guba ja Lincoln (1994) korostavat, että tutkijan on ymmärrettävä tutkimuskohteensa kulttuurinen ja kontekstuaalinen luonne, jotta hän voi esittää tutkimuksensa tuloksia uskottavasti ja antaen oikeutta tutkimuskohteelle (*confirmability*). Tutkimuskohteena on ollut suomalainen, kunnallisten palvelujen ulkopuolella toimivan tahon (ns. kolmannen sektorin toimijan) tekemä ja projektiluonteinen perhetyö, joka erosi samaan aikaan tehdystä kunnallisesta perhetyöstä monella tavalla. Työntekijät itse toivat myös keskusteluissaan esille hanketoiminnassa kokemiaan etuja ja haittoja. Resurssit niin ajankäytön kuin muunkin toiminnan organisoinnin suhteen olivat suotuisat, sillä yhteen kotikäyntiin voitiin tarvittaessa käyttää vaikka kokonainen työpäivä, mikä ei kunnallisessa perhetyössä ollut mahdollista. Lisäksi työntekijöille oli varattu viikoittaista työaikaa muistiinpanojen, muistioiden ja muiden kirjallisten töiden tekemiseen, samoin kuin tutkimuksen kohteena olleisiin tiimipalavereihin. Projektin johto piti ensiarvoisen tärkeänä keskinäisten reflektiotilaisuuksien pitämistä niin tiedon kulun kuin työntekijöiden jaksamisen ja työmotivaationkin kannalta. Kompleksisten ja henkisesti kuormittavien asiakastapausten läpikäyntiin oli lisäksi mahdollisuus työnohjauksessa, joka toteutettiin ulkopuolisen työnohjaajan johdolla.

Olen ollut tutkijana tietoinen tiimin työskentelyolosuhteista ja mahdollisuuksista keskittyä kehittämiseen normaalia asiakastyötä laajemmin ja perusteellisemmin. Lisäksi olen tiedostanut työryhmän merkityksen tiedonmuodostuksen ja kehittämisen yhteydessä, joten kehitetyn työvälineen ja -menetelmän siirtäminen sellaisenaan johonkin toiseen käyttöyhteyteen ei ole ongelmaton. Tutkitussa hankkeessa työskennelleet työntekijät ovat avainasemassa tiimissä kehkeytyneiden kehitysideoiden, oivallusten ja innovaation syntymiseen ja olemassaoloon, eikä täysin vastaavaa käytännön ja välineen kehityskaarta olisi syntynyt toisessa yhteisössä. Mutta ainutlaatuisista ja toistumattomista tekeijöistä huolimatta, katson tutkimukseni tuottaneen tietoa, jota voidaan hyödyntää ja käyttää monilla aloilla, mutta varsinkin kotitaloustieteessä, sosiaalityössä ja kasvatustieteessä. Työvälineen ja -menetelmän toiseen yhteyteen liittyvästä

siirrettävyyshaasteesta huolimatta katson tutkimukseni avaavan uusia näkökulmia sekvenssikartan kaltaisen välineen ulottuvuuksiin ja edelleen kehittämismahdollisuuksiin. Lisäksi tiimin työskentelyä kuvaavat analyysit tekstinäytteineen kuvastavat käsitykseni mukaan hyvin uutta luovaa ja yhteistä tiedontuotantoa, joka voi toimia laajemminkin mallina työyhteisöissä. Kehittämisen projektiluontoisuus asettaa omat haasteensa jatkuvuuden ja palautteen saavuttamisella, sillä työntekijä-kehittäjät eivät läheskään aina saa palautetta työstään tai se tulee hyvin pitkän ajan jälkeen. Työntekijöiden on siis kyettävä sietämään keskeneräisyyden tunnetta ja sopeuduttava ajatukseen, että oma työskentelyjakso on osa kokonaisprosessia ja sellaisenaan arvokas.

Kuten edellä on todettu, AH-hankkeen tavoitteena oli kehittää ja kokeilla uudenlaista ja käytäntöpainotteista perhetyömenetelmää ja -välinettä alun perin tutkimusmenetelmäksi kehitetyn arjen tarkastelunäkemyksen pohjalta (R. Engström, 2011). AH-hankkeen syntyyn merkittävästi vaikuttaneessa Korvelan (2003) tutkimuksessa lapsiperheen arjen havaittiin rakentuvan prosessinomaisesti, ja yhteisöllisesti perheenjäsenten tekojen ja vuorovaikutuksen seurauksena. Päivien samankaltaisena toistuva perusrakenne näytti muodostavan eräänlaisen tukirungon perheen toiminnoille, mutta toisaalta toiminnasta toiseen siirtymävaiheissa huomattiin piilevän myös ristiriitojen syntymismahdollisuus. Tämän tutkimustuloksista alkunsa saaneen idean ja oivalluksen sekä monivaiheisen ja monien ihmisten yhteisen tiedonmuodostuksen tuloksena kehittyi tutkimani perhetyömenetelmä, joka puolestaan saattaa synnyttää uusia avauksia ja kokeiluja niin perhetyöhön kuin muillekin toimialueille.

Ulkopuolisen henkilön suorittamaan tutkimuksen luotettavuuden arvioon (*dependability*) on osallistunut kaksi hankkeessa mukana ollutta työntekijää ja heillä on ollut mahdollisuus kommentoida ja korjata virheellisiä tietoja ja tulkintoja. Tiimipalaverien aineistoa olen täydentänyt muutamissa tapauksissa kotikäyntimuistiinpanojen ja neuvotteluista tehtyjen äänitteiden avulla. Tutkijana minulla on ollut mahdollisuus tutustua (lähes) kaikkeen hankkeen aikana tallennettuun aineistoon, ja olen voinut tarkistaa ja täydentää ristiriitaisilta vaikuttavia yksityiskohtia useammasta aineistolähteestä (kotikäyntimuistiinpanot, neuvottelumuistiot, sekvenssikartat sekä äänitteet kotikäynneiltä). Kokonaisaineiston tuntemus on auttanut hahmottamaan kokonaisvaltaisesti tutkimustodellisuutta ja myös asiakkaiden osuutta välineen ja työmenetelmän kehittämisessä, vaikka asiakaskohtaamiset eivät olekaan olleet tutkimukseni kohteena.

Varto (2005) korostaa tutkimukselta edellytettävän pätevyyden perustelua teorianmuodostamisen yhteydessä. Pätevyydellä tarkoitetaan kokonaisuutta, jossa tutkimuksen tulosten todetaan vastaavan tutkimukselle asetettuja päämääriä ja tutkimuskohdetta. Tämän tutkimuksen päämääränä on ollut tehdä näkyväksi ja käsitteellistää sekvenssikartalle reflektiivisessä työskentelytavassa muodostuvia merkityksiä, joita työntekijöiden keskinäiset keskustelut ovat tuottaneet ja tähän päämäärään olen käsitykseni mukaan myös päässyt.

Filosofi Diltheyn (ks. Oesch, 1996) mukaan eri tieteissä tiedon sisältö ja tietämisen tapa käsitetään eri tavalla, ja tämän takia ymmärtäminen ja selittäminen saavat tutkimuksien tulkinnoissa erilaisen luonteen. Ihmistieteellinen tutkimus suuntautuu ihmisen itsensä luomaan merkitystodellisuuteen tai ”mielen konstruoimaan maailmaan” ja niin on tapahtunut tässäkin tutkimuksessa. Sekvenssikartan saamat merkitykset ja käyttökohteet ovat syntyneet työryhmän yhteisen tiedonrakentamisen tuloksina, eikä merkityksiä ole ollut valmiina ennen työryhmän kokoontumisia. Tutkijana olen nostanut esille tiimin itsensä luomat merkitykset ja olen esittänyt näistä aineiston perusteella tekemäni tulkinnat.

9 Johtopäätöksiä ja tulevaisuuden näkymiä

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut tehdä näkyväksi ja käsitteellistää sekvenssikarttaan sisältyviä merkityksiä perhetyön välineenä sekä tulkita ja sanoittaa näitä merkityksiä ja niiden vaikutuksesta kehkeytyvää toimintaa. Tässä väitöskirjan päätösluvussa kokoan tutkimukseni tulokset yhteen, arvioin hanketimin ”toisen asteen työtä” eli työntekijöiden kesken tapahtuvaa tiedonmuodotusta sekä tarkastelen sekvenssikartan käyttömahdollisuuksia kotitaloustieteessä. Lopuksi esitän ehdotuksia sekvenssikartan käytön jatkokehittelystä.

Arjen hallinta

Arki haltuun -hankkeen suunnitteluvaiheen tavoitteissa todettiin, että sekvenssikarttaa käytetään perhetyön välineenä, ja sen avulla pyritään hahmottamaan asiakasperheen päivien rakennetta ja siihen sisältyviä vaiheita kiinnittäen erityisesti huomiota päivien toiminnalliseen sujuvuuteen. Tausta-ajatuksena oli tutkimuskirjallisuudessakin esiin tuotu havainto, että säännöllinen päivien struktuuri lisää turvallisuuden tunnetta ja tuo ennustettavuutta arkeen. Etenkin pienille lapsille rutiinien ja samana toistuvien tapahtumien on todettu olevan merkityksellisiä perusturvallisuuden kehittymisen kannalta. Selkeän päivä- ja viikkoaikataulun ajateltiin helpottavan perheen arkea tukevien rutiinien syntymistä, mikä puolestaan turvaisi lasten tarpeiden huomioon ottamisen ja hyvinvointia edistävien toimintojen toteutumisen.

Hankkeen aikana toistui monessa yhteydessä toteamus, että lapset ovat perhetyön fokuksessa, vaikka arjen haltuunottoa toteutetaan aikuisten välityksellä. Tavoitteena oli, että työntekijät pyrkivät suuntaamaan vanhempien ajatuksia lasten hyvinvointiin ja lasten tarpeisiin tekemällä samalla perhetyötä sekvenssikartan avulla. Työskentelyn merkityksellisyyttä perheille arvioitiin usein juuri lapsille koituvan positiivisen vaikutuksen kautta eli kuinka hankkeen perhetyö oli työntekijöiden kokemuksen mukaan vaikuttanut lapsiin ja mitkä muutokset perheissä lisäsivät lasten hyvinvointia ja auttoivat vanhempia selviytymään paremmin kasvatustavasta kantajina. Kuten analyysistani ilmenee, lapsille myös laadittiin heidän kanssaan yhdessä omia sekvenssikarttoja. Lasten itsensä esille tuomat kokemukset ja kommentit sekvenssikartan käytöstä eivät sisältyneet aineistooni, mutta työntekijöiden tulkintojen mukaan lapset olivat

pääsääntöisesti innostuneita sekvenssikartan teosta ja heidän kauttaan myös joitakin vanhempia saatiin motivoitua muutoksiin esimerkiksi yhteisen tekemisen lisäämiseksi tai päivärytmin korjaamiseksi. Mitä vanhempi lapsi oli kyseessä, sitä enemmän vastuuta sekvenssikartan käytöstä voitiin siirtää lapsille itselleen – pienten lasten kartan käyttö oli aikuisten vastuulla, vaikka lasta pidettiin täysivaltaisena toimijana.

Syrjäytymistä voidaan pitää huono-osaistumisen prosessina, joka on saattanut alkaa jo varhaislapsuudessa tai peräti edellisen sukupolven aikana ennen lapsen syntymää (Aaltonen, 2015). Hyvinvoinnin vajaus jollakin elämänalueella ei vielä välttämättä horjuta elämänhallintaa, mutta kasaantunut ja monimuotoinen huono-osaisuus heikentää ihmisen mahdollisuuksia hallita omaa elämäänsä ja arkeansa, mikä voi johtaa syrjäytymiseen. Arki haltuun -hankkeessa syrjäytymistä lähestyttiin ennen kaikkea arjesta selviytymisen näkökulmasta ja pyrittiin etsimään siihen tarvittavia voimavaroja perheen kanssa. Uuden välineen kehittämistyön ja kokeilun kantavana toimintaperiaatteena oli yhdessä asiakasperheen kanssa vahvistaa heidän arkeaan säännöllisen rakenteen ja toistuvien toimintojen, rutiinien, avulla niin, että välttyttäisiin ajautumasta aina uudestaan ennakoimattomasti tilanteesta toiseen tai lamaantumasta kotiin ja eristäytymään muusta yhteiskunnasta.

Olen tutkimukseni aikana toistuvasti pohtinut ”Arki haltuun” -hankkeen nimeä ja nimeen sisältyvää viestiä. Mitä tuolla ilmauksella haluttiin viestiä niin asiakkaille kuin muillekin yhteistyökumppaneille? Sosiaalityön kenttää tuntematon voisi ehkä olettaa, että tavoitteena oli perheen arjen haltuunotto ja järjestykseen laittaminen kokonaisuudessaan. Käytännössä AH-perhetyön tavoitteet olivat huomattavasti realistisemmat: sekvenssikarttatyöskentelyllä tavoiteltiin asteittain edistyvää arjenhallinnan vahvistumista ja perheen omien voimavarojen lisääntymistä. Pienikin edistys asiakkaan oman toimijuuden vahvistumisen suuntaan ja kasvanut vastuunotto kodista, perheestä ja kokonaisyhyvinvoinnista otettiin huomioon ja asiakasta tuettiin ja kannustettiin kohti seuraavia tavoitteita. Arjen hallinnassa on sekä järjestäytyntä arkea että myös joustavuutta ja mukauttamismahdollisuuksia. Analyysissäni kävi ilmi, että tiukasti kontrolloitu arki saattaa koitua rasitteeksi perheelle ja sen jäsenille, kuin myös tiukan arjen eläjälle itselleenkin. Jäykät rutiinit eivät tuolloin tue arkea, vaan saattavat sen sijaan olla esteenä arjesta selviytymiselle. Sekvenssikarttaa kokeiltiin tällaisissa tapauksissa tarkkojen kotityöohjeiden tai päiväaikataulujen joustavoittamiseen tavoitteena saada näin vanhemmalle lepoa ja omaa

elpymisaikaa, samalla kun perheen toivottiin huomaavan rutiineihin liittyviä muutoksen tarpeita.

Sosiaalityössä korostetaan nykyisin asiakkaan aktiivista roolia niin tiedontuottajana kuin toimijana itse auttamisprosessissakin (esim. Poikela, 2010; Pohjola & Korhonen, 2014). Perheiden kompleksiset ongelmat ja monitahoiset tuen tarpeet edellyttävät moniammatillista yhteistyötä, joka on usein jäänyt puuttumaan eri ammattilaisten hoitaessa pelkästään oman ammattialan tai erityisosaamisen tehtäviä (esim. Alhanen, 2014; Pohjola & Korhonen, 2014; Seppänen & Kloetzer, 2015). Tiimin keskusteluissa tuli toistuvasti esiin valmius ja halu solmia suhteita perheiden muihin auttajatahoihin ja yhteistyökumppaneihin (koulu, päiväkot, työvoimatoimisto, terveydenhoito, maahanmuuttopalvelut) ja tiimin jäsenet osallistuivat mahdollisuuksien mukaan neuvotteluihin myös muiden kuin sosiaalitoimen edustajien kanssa. Yhteydenotot ja kontaktit tehtiin perheen suostumuksella, ja usein lasta koskevissa tapaamisissa oli myös perheen vanhempi tai vanhemmat mukana. Hankkeen työntekijöiden näkökulmasta yhteistapaamisissa voitiin muodostaa uutta tietoa perheen tilanteesta, mutta samalla tarjoutui tilaisuus tehdä kehitettävää työvälinettä tunnetuksi ja saada lisänäkemystä sekvenssikartan käyttömahdollisuuksiin erilaisissa toimintakonteksteissa. Tutkimuksessani saatiin myös kokemusta siitä, kuinka sekvenssikartan ominaisuutta vuorovaikutteisena välineenä voidaan kehittää rajaobjektin näkökulmasta (ks. Wenger, 1998), joka toimisi moniammatillisen yhteistyön välineenä tiedon kokoamisessa, vaihtamisessa ja rakentamisessa yhteisen asiakkaan auttamiseksi.

Hanketta voidaan tarkastella kokeiluna, jossa työskennellään avoimien ja jatkuvasti muovautuvien toiminnan kohteiden kanssa, jotka edellyttävät tiedon keräämisen sijasta yhteistä tiedon rakentamista ja tiedon vaihtoa. Vuorovaikutteisessa tiedon rakentamisessa, jota voidaan nimittää myös tietokäytännöksi, käytäntö rakentuu asiakkaan ja työntekijöiden välisellä ”vaihtoalueella”, jossa osapuolet luovat, jakavat ja vaihtavat tietoa jaetun käsitteistön avulla (Pohjola & Korhonen, 2014). Jotta vaihtoaluetta voidaan käyttää tuloksellisesti, tarvitaan yhteistyötä ja verkostoa koordinoiva ja kokonaisvastuun ottava toimija, sillä erillisille, perinteisesti vahvaa professionaalisuutta edustaville ammattilaisille ei ole itsestään selvää liittyä avoimeen vuorovaikutukseen perustuvaan tiedonvaihtoon ja -jakoon, jossa kaikkien osallisten asiantuntijuutta pidetään yhtä arvokkaana. AH-hankkeen työntekijät hakeutuvat aktiivisesti yhteistyöhön muiden perhettä auttavien toimijoiden kanssa, jolloin perheen arjen hallinnan kehittämistä muodostui yhteisen tiedonrakentamisen kohde,

jonka rakentamisessa sekvenssikarttaa pyrittiin käyttämään välittävänä artefaktina. Hankkeessa saatujen kokemusten pohjalta, voidaan myös pohtia, voisiko *arjen hallinta* olla yhteinen hybridikäsite (Seppänen & Kloetzer, 2015), jota kaikki asianosaiset käyttäisivät, ja kunkin alan asiantuntija toisi oman näkemyksensä tähän kokonaisuuteen omasta perspektiivistään.

Asiakkaan toimijuus

Ulkopuolinen ja hankkeen toimintaperiaatteita tuntematon voisi kysyä oikeutetustikin, kenen haltuun perheen arkea oltiin ottamassa. Oliko toiminnan tavoitteet määritelty ulkoapäin esimerkiksi sosiaalitoimesta käsin? Hankkeen työntekijöiden käymistä keskusteluista kävi selvästi ilmi, että arkea pyrittiin saamaan nimenomaan perheen itsensä ja ennen kaikkea siinä elävien vanhempien haltuun. Asiakkaan oman toimijuuden vahvistumista tavoiteltiin yhteistyösuhteen alusta alkaen ymmärtäen, että työskenneltiin inhimillisen muutoksen kanssa. ”Perheen ja ennen kaikkea vanhempien on itse haluttava muutosta ja me olemme vain auttamassa sen toteuttamisessa”, oli usein toistunut toteamus tiimikeskusteluissa. Työntekijöiden rooli arjen toimintojen muutosprosessissa oli tarjota sekvenssikartan välityksellä perheelle keinoja järjestää, suunnitella ja arvioida kodissa tapahtuvaa toimintaa. Tiimikeskusteluissa toistui hankkeen toimintaperiaate, jonka mukaan asiakasta itseään pyydetään määrittelemään avun kohde (”mihin meitä tarvitaan?”). Sosiaalityöntekijän toimeksianto antoi suuntaa työskentelyn kohdetta ja tavoitetta määriteltäessä, mutta asiakkaan esittämät toiveet tulivat aina ja korostetusti esille kotikäynneillä.

Työntekijöiden pohdinnassa kävi ilmi, että neuvottelutilanteet muodostuivat asiakkaille usein jännitteisiksi ja omien näkemysten ja toiveiden ilmaiseminen ei ollut itsestään selvää eikä se aina onnistunut. Perheille tuotiin esiin muutosnäkökulmaa tarkastelemalla rinnakkain tämänhetkistä tilannetta ja toivottua, tavoiteltavaa tilannetta. Asiakkaalle asetettiin yhdessä hänen kanssaan merkityksellinen ja saavutettavissa oleva, realistinen tavoite, jota kohden työskenneltiin yhdessä projektijakson ajan. Tavoitteiksi asetettiin toisin sanoen asioita, jotka olivat konkreettisia ja mahdollisia saavuttaa (esimerkiksi lapset ajoissa kouluun joka aamu tai kylpyhuoneen siivous kerran viikossa). Tiimikeskusteluissa korostui käynnistyneen muutosprosessin tukemisen tärkeys hanketyöskentelyn päätyttyä ja vastuun siirtoon pyrittiin valmistautumaan jo varhaisessa vaiheessa.

Muutosprosessin kulkuun sisältyi elämän arvaamattomuus, kuten sairastuminen, parisuhteen katkeaminen tai työttömyys, jotka saattoivat yllättäen muuttaa perheen koko elämäntilanteen. Tällöin arjen hallinnan kohteet ja tavoitteet jouduttiin arvioimaan uudestaan. Esimerkiksi kun lapsiperheen arjen pyöritys oli suunniteltu kahden aikuisen työnjaon ja yhteisen arjen pohjalle, eron myötä vastuunkantajia olikin lopulta vain yksi. Arjen toimintoja oli mukautettava vastaamaan uutta tilannetta pitäen etusijalla lasten tarpeet ja hyvinvointi. Väliinena sekvenssikartta mahdollisti reagoinnin myös nopeisiin muutoksiin ja parhaimmillaan se saattoi lisätä myös resilienssiä (muutosjoustavuutta ja psyykkistä palautumiskykyä) tukemalla koossapitäviä rakenteita muutosten ja kriisin keskellä (ks. Poijula, 2018).

Perhetyön asiakkaille tuotiin toistuvasti esiin heidän oman toimintansa merkityksellisyys. Se, että asiakas itse joutuu työskentelemään muutoksen saavuttamiseksi ja työntekijät ovat vain apuna ja tukena prosessissa. Työntekijälle sekvenssikartta toimi ikään kuin ”pääsylippuna” tai ”porttina” perheiden koteihin ja perheiden arkeen. Sekvenssikarttaa rakentaessaan ja muokatessaan työntekijät pääsivät tutustumaan hyvin läheltä ja syvällisestikin perheen ja yksittäisten perheenjäsenten tapoihin, ajatuksiin ja toiveisiin. Kertoessaan arjestaan asiakkaat kertoivat samalla omaa tarinaansa, jota työntekijät omalla läsnäolollaan ja ilmaisuillaan täydensivät ja rikastivat. Aidosti dialogisen toiminnan toteutuminen vaatii luottamusta ja molemminpuolista kunnioitusta, jonka syntyminen ei tapahdu hetkessä, eikä itsestään, kuten myös Sekki (2018, 165) toteaa AH-hankkeen perhetyötä ja asiakasperheiden ja perhetyöntekijöiden yhteistä työskentelyä käsittelevässä tutkimuksessaan. Työntekijät kokivat sekvenssikartan helpottavan arkaluontoistenkin asioiden puheeksi ottamista, sillä sekvenssikartta ikään kuin arkipäiväisti ja neutraloi aiheita liittämällä ne arjen toimintoihin, ei tunteisiin tai henkilökohtaisiin piirteisiin.

Reflektiivinen työote

Työntekijöiden pyrkimykset hahmottaa monimutkaisia ja kriisiytyneitä perhetilanteita ja tehdä niitä ymmärrettäväksi (sanoittaa ne) oli tiimikokousten keskeinen sisältö. Perheiden kodeissa havaittiin toisinaan vaikeasti ymmärrettäviä ja tulkittavia tilanteita, joissa oli aistittavissa avun tarvetta, mutta haasteeksi muodostui oikeanlaisen avun löytäminen. Tiimipalavereista oli tutkijan löydettävissä vahva tiimin jäsenten halu ymmärtää ja pohtia perheiden tilanteita laajalaisesti ja ennakkoluulottomasti. Aikaisempi työ- ja elämän kokemus yhdessä

intuition kanssa ohjasi refleктоivia keskusteluja ja esille nostettiin mahdollisia tulkintoja perheen vaikeuksien taustoista. Asian äärelle pysähtyminen ja tiimin jäsenien toisiltaan saamat palautteet olivat osaltaan vaikuttamassa siihen, että keskustelujen sisältö muodostui usein analyttiseksi kytkemällä asioita toisiinsa. Yhteinen reflektointi auttoi työntekijöitä rakentamaan pala palalta perheen tilanteesta kokonaiskäsitystä, jonka pohjalta voitiin avata ja tarjota uusia näkemyksiä niin perheelle kuin myös yhteistyökumppaneille. Vanhemmille kerrottiin esimerkiksi mahdollisuudesta monikulttuuriseen ryhmään tutustumiseen, jotta maahanmuuttajaäiti pääsisi solmimaan kontakteja vertaisiinsa tai työntekijät ehdottivat pariterapiaan hakeutumismahdollisuutta, kun parisuhteen ongelmat tulivat jatkuvasti esiin vanhempien kertomuksissa. Sekvenssikartan synnyttämän ja välittämän tiedon ympärillä käydyt keskustelut kohdittivat huomiota arkielämän ytimeen, josta nähtiin löytyvän väyliä päästä käsiksi myös taustalla vaikuttaviin juurisyihin (vrt. Välijärvi, 2019).

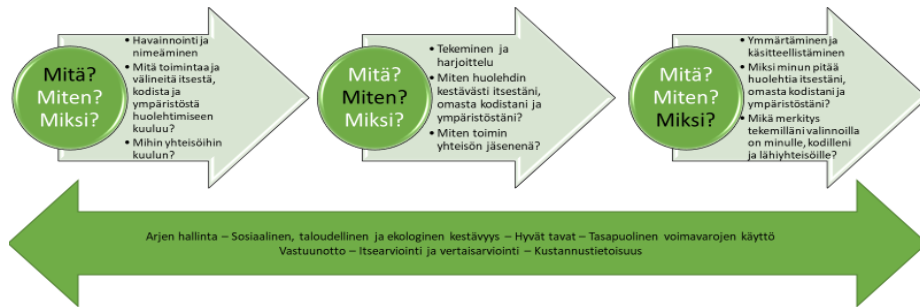
Nylander, Ståhle ja Nenonen (2003, 10) lainaavat Katzenbachin ja Smithin (ks. 1996, 59) esittämää tiimin määritelmää, joka kuvaa analyysieni perusteella osuvasti myös AH-tiimin luonnetta ja toimintaa. ”Tiimi on pieni ryhmä ihmisiä, joilla on toisiaan täydentäviä taitoja, jotka ovat sitoutuneet yhteiseen päämäärään, yhteisiin suoritustavoitteisiin ja yhteiseen toimintamalliin ja jotka pitävät itseään yhteisvastuussa suorituksistaan”. Merkillepantavana havaintona tiimikokousaineistosta nousi esille työntekijöiden sitoutuneisuus yhteiseen päämäärään: sekvenssikartan käyttöön, kokeiluun ja kehittämiseen. Keskusteluissa esiintyneet ilmaukset osoittavat, että kehittämispyrkimys oli sisäänrakennettuna työntekijöiden ajattelussa: ”miten kartta kehittyy tässä perheessä?”, ”tulee aina miettiä sitä karttaa...”. Ristiriidat ja haasteet sekvenssikartan käytön ja perheen tilanteen välillä nostivat pohdittavaksi sen, miten myös epäonnistumisen kokemukset voidaan kääntää voimavaraksi jatkokehittämisessä. Vaikka auttamistyö ei ollut tuottanut toivottua tulosta, niin välineen kehittämisen ja hankkeesta oppimisen kannalta lopputulos saattoi tuottaa tärkeää lisäarvoa – opittiin tuntemaan sekvenssikartan toiminnan rajoja.

Tutkimukseni keskeinen löydös on työntekijöiden reflektiivisen toiminnan ja tiimin yhteisen tiedonmuodostuksen kautta syntyneet sekvenssikartan moniulotteiset ja monimerkitykselliset toiminnan tasot. Arjen rakenteen ja päivärhythmin luomiseen tarkoitettun työvälineen huomattiin saavan käytännössä aikaan uusia oivalluksia ja näköaloja arjen toiminnan kohteiden ymmärtämiseen perheen toimintaympäristössä. Tiimin reflektiivinen työtapo edesauttoi paitsi sekvenssikartan käytön kehittämistä myös varsinaista auttamistyötä, jota

perhetyöntekijät suorittivat lähestymällä asiakkaiden ja perheen tilannetta ja toiveita perheen sisältä syntyvästä tiedosta käsin. Kotikäynneiltä kertyneisiin kokemuksiin, havaintoihin, tunteisiin ja tietoon palattiin tiimipalaverissa, joissa työntekijöiden ääneen kertomat tarinat ja kuvaukset kotikäynnin kulusta herättivät muissa tiimin jäsenissä ajatuksia ja tuntemuksia, joita tiimi sitten yhteisesti edelleen pohti ja reflektoi. Näissä tilanteissa syntyivät uudet ideat ja ajatukset kokeilla sekvenssikarttaa uudenlaiseen käyttötarkoitukseen (innovaatiot). Kotikäyntien tapahtumien kertominen ääneen tuotti siten uutta tietoa ja uusia oivalluksia niin kertojalle itselleen kuin myös kuulijoille. Tiimissä usein toistettu aloitus olikin, että ”kerrotko vähän, mitä siellä kotikäynnillä tapahtui, niin minä saan hahmoa siitä tilanteesta”. Toisen työntekijän kertomus käynnisti ja ruokki toisen työntekijän tiedon syntyä, hiljainen ja piilossa ollut tieto sai sanoituksen. Samalla kertoja itse saattoi oivaltaa uutta ja löytää lisämerkityksiä pohdintoilleen. Sekvenssikartta toimi siten metavälineenä toisen asteen työssä eli tarkasteltaessa, arvioitaessa ja jäsentäessä ensimmäisen asteen työtä, joka oli hankkeessa sekvenssikartan kehittäminen sekä perheiden auttaminen kehittävän välineen avulla.

Kotitalouden toimintaympäristö

Arjen hallinta on keskeinen tavoite kotitaloustieteen käytännössä. Kotitalous sisältyy pakollisena oppiaineena perusopetuksen 7. vuosiluokalle, mutta valinnaisena tai oppilaitoksen oman päätöksen mukaisesti kotitaloutta voidaan opettaa jo ensimmäisestä luokasta alkaen koko ikäluokalle (Opetushallitus, 2018). Kotitalouden opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2018) arjen taidot ja itsestä huolehtimisen harjoittelu korostuvat ennen kaikkea asumisen ja yhdessä elämisen sisältöalueella. Tässä yhteydessä käsitellään myös arjen rakenteiden ja rytmien merkitystä, jota havainnollistetaan Korvelan (2003) tutkimukseen viitaten arkipäivän sekvenssien avulla ja myös sekvenssikarttoihin tutustuen (Opetushallitus, 2020a; 2020b). Tavoitteena on, että lapsi ja nuori ymmärtää sujuvan ja kestävä arjen merkityksen itselleen, perheelleen ja myös lähiyhteisölle. Oppimishaasteet kumuloituvat kotitalousopetuksen edetessä ja perimmäisenä tavoitteena on valmistaa nuoria vähitellen itsenäiseen elämään myös lapsuuden kodin ulkopuolella. Kuvassa 5 on esitetty oppimispolun eteneminen ja oppimiseen liittyvät pohdintatehtävät.

Kuva 5. Kumuloituva oppimishaasteiden oppimispolku 7.–9. vuosiluokalle (Opetushallitus, 2020a)

Vastaavia pohdintakysymyksiä voidaan löytää myös sekvenssikartan artefaktitasojen taustalta. Pienten koululaisten opetussuunnitelmassa korostuu koululaiseksi kasvaminen, mikä kotitalouden näkökulmasta tarkoittaa omaan arkeen ja kodin toimintaympäristöön tutustumista. Lapsi tarkastelee kodin ilmiöitä ihmetellen, kysellen ja tutkien. Tähän oppimispolun vaiheeseen voidaan liittää sekvenssikartan primaaritason kysymys: mikä?

Vuosiluokilla 3–6 kotitalouden, kuten muidenkin oppiaineiden, tavoitteena on tukea lapsen minuuden vahvistumista ja toimijuutta kodin toimintaympäristössä. Opetussuunnitelmaan on kirjattu, että ”oppilaita kannustetaan tasa-arvoisiin valintoihin, toimintaan ja vuorovaikutukseen arjen elämismailmassa. Erityistä huomiota kiinnitetään ohjauksen ja tuen tarpeisiin, ajanhallintaan sekä turvallisesta työskentelystä ja tottumusten muodostumisesta huolehtimiseen”. Kotona tapahtuvaan toimintaan liittyen voidaan ihmetellä kysyen: miten? (vrt. sekvenssikartan sekundaaritason toiminta).

Yläkouluikäisten (vuosiluokat 7–9) kotitalousopetuksessa korostuu alemmilla vuosiluokilla opittujen tietojen ja taitojen soveltaminen sekä pyrkimys tukea kasvamista yhteisön jäseneksi. Kuten johdantoluvussa 1 toin jo esille, nuorille opettavan kotitalouden tavoitteena on kehittää kodin arjen hallinnan sekä kestävän ja hyvinvointia edistävän elämäntavan edellyttämiä tietoja ja taitoja. Kasvava nuori pohtii suhdettaan ympäristöön ja kanssaihymiisiin kysymällä: miksi? Suomalaisen perusopetuksen tavoitteeksi on asetettu ”*tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä sekä opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja*”

(Opetushallitus, 2020c) ja kotitalousopetuksella on monipuolisena ja toiminnallisena taide- ja taitoaineena tämän tavoitteen saavuttamisessa oma tärkeä roolinsa. Mutta koulun tarjoamat tiedot ja taidot eivät yksin riitä, elleivät lapset ja nuoret saa oppimiselleen ja elämäntaitojen harjoittelulle tukea kodeista sekä ympäröivästä yhteisöstä. Monet tutkimukset ja käytännön havainnot osoittavat kotien ja vanhempien valmiudet kasvattajina ja opettajina hyvin erilaisiksi ja erityisesti tämä aihe nousi keskustelun ja huolen aiheeksi keväällä 2020 koronapandemian aikana. Tuleva aika ja käynnistyvät tutkimukset tulevat osaltaan osoittamaan, kuinka muutaman kuukauden etäopetusjakso ja lähikontaktien puuttuminen opettajiin on vaikuttanut oppilaisiin – onko eriarvoisuus oppijana lisääntynyt ja kuinka pitkäaikainen kotona olo on vaikuttanut kokonaisuutena lasten hyvinvointiin?

Kotitalouden toiminnassa arjen hallintaa on kuvattu usein pelkästään rationaalisesti arjessa toimimisena ja sen kautta elämässä selviytymisenä. Arjen hallinta koordinoi tällöin toiminnan päämäärää, tietoa, taitoa ja vuorovaikutusta sisältäen myös kuluttajan voimavarojen ja resurssien yhteensovittamista tarpeiden ja arjen luomien haasteiden kanssa tavoitteena kotitalouden jäsenten hyvinvointi (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019). Arjen hallinta on tästä näkökulmasta eräänlainen rationaalinen toimintaprosessi, jossa aineellinen ja inhimillinen vuorovaikutus kietoutuvat yhteen, mutta tarkastelunäkökulman mukaan eri aspektit voivat korostua eri tavoin. Kotitaloustieteessä voidaan hyvinkin mekaanisesta ”arjen suorittamisesta” siirtyä arjen hallinnan filosofisen merkityksen pohdintaan (vrt. Haverinen, 1996). Haverinen on korostanut filosofisen ja teoreettisen mallin ihanteellista luonnetta, jonka ei ole tarkoitus toimia tavoitteena kaikessa toiminnassa, vaan ihanteiden merkityksellisyys piilee niiden ajattelua herättelevässä ominaisuudessa: ihanteet auttavat käyttämään voimavaroja paremmin kuin vain tosiasioihin tukeutuminen (Haverinen & Saari-lahti, 2009). Omassa tutkimuksessani AH-hankkeen lähtökohtana ollut selviytymisen ja voimavarojen etsimisen näkökulma voidaan myös ymmärtää ihanteiden merkityksellisyysnäkökulman kehittämissuunnan kotitaloustieteellisessä mallissa.

AH-hanke toteutettiin kolmannen sektorin toimesta yhteistyössä julkisen palvelujärjestelmän kanssa. Sekvenssikartan käyttöönotto institutionaalisessa perhe-työssä edellyttää käyttöönoton suunnittelua ja erilaisten toimintaympäristöjen tarjoamien resurssien huomioonottamista. Oman tutkimuksen tulokset, jotka korostavat sekvenssikartan monitasoista ymmärtämistä, tarjoavat lähtökohtia sekvenssimenetelmän ja kartan käyttöönoton kehittämisessä. Tutkimuksen tulokset potentiaalisen tiedon näkyväksi tekemisestä ja sen käsitteellistämisestä nostavat esille myös työntekijöiden reflektiivisen toiminnan merkityksen, kun ollaan tekemisissä monimutkaistuvien ja avoimien toiminnan kohteiden kanssa. Tulokset myös korostavat oppimiseen tähtäävien reflektiivisten rakenteiden (Yliruka, 2015) ja niiden tutkimisen ja kehittämisen tärkeyttä uudistuvan ja dynaamisen sosiaalityön tukena.

Pääkaupunkiseudulla sekvenssikarttaa on käytetty kahdessa nuorten työllistymisen tukemiseen tähtäävässä projektissa, joissa sekvenssikartalla on ollut kahdenlainen rooli. Sen avulla on koottu tietoa nuorten arjesta sekä pyritty etsimään ja havainnollistamaan arjessa mahdollisesti ilmeneviä haasteita (Nordlund ym., 2019). Nuorten syrjäytymistä pyritään ehkäisemään tarjoamalla nuorille tukea kouluttautumisessa ja työllistymisessä, jotta he voisivat sitä kautta rohkaistua ottamaan vastuun elämästään ja löytää siihen mielekästä sisältöä. Sekvenssikartan sovellus nuorten arjen hallinnan tukena koulutuksen ja työllistymisen vaatimusten ja haasteiden kohtaamisessa edellyttää nuorten itsensä mukaan saamista kehittämistyöhön, kuten tutkimukset hyvin osoittavat.

Sekvenssikartan käytön ja sen toiminnallisten ulottuvuuksien kehittämisessä tulee tulevaisuudessa ottaa huomioon itse arjen ja ihmisten ajankäytön radikaali muutos uuden teknologian tuomien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen seurauksena. Esim. Sitran megatrendit -selvityksestä käy ilmi, että teknologinen osaaminen korostuu yhä entisestään alkaneella vuosikymmenellä ja jokainen meistä joutuu tahtomattaankin jollain tavalla tekemisiin erilaisten älylaitteiden ja digitalisaation kanssa (Dufva, 2020). Toisaalta OECD arvioi jo vuonna 2013, että vuoteen 2022 mennessä perhe, jossa on kaksi teini-ikäistä lasta omistaa keskimäärin 50 verkkoon liitettyä laitetta. Älylaitteiden lisääntyminen asettaa arjen hallinnan taidot jälleen uudenlaisten haasteiden eteen. Lukuisten hoidettavien tehtävien ja päivän toimien aikatauluttamisen ja asioiden hoitamisen avuksi on nykyään saatavilla erilaisia digitaalisia sovellutuksia, joilla voidaan esimerkiksi kontrolloida perheen rahan käyttöä, liikkumista, antaa

palautetta ruoan energia- ja ravintoarvoista sekä opastaa sopivan liikuntalajin valinnassa (ks. esim. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 2020).

Arki haltuun tiimin jäsenet pohtivat digitalisoitumiseen liittyen ajoittain palaverissaan, voitaisiinko perhetyötä tehdä esimerkiksi verkon välityksellä. Kannaksi muodostui tuolloin, että sekvenssikartan käyttö edellyttää inhimillistä välittäjää silloin, kun etsitään mahdollisuuksia palauttaa ja kääntää ihmisen voimavarat toiminnaksi, jolla kehitetään ihmisen oman ja perheen arjen hallintaa (myös Sekki, 2018). Lisäksi useimmat käytännölliset tehtävät kodin kunnossa pitämiseksi ja lasten hoitamiseksi ovat mahdollittomia toteuttaa virtuaalisesti. Vuonna 2020 maailmaa mullistaneen koronapandemian aikana on monilla aloilla kuitenkin jouduttu vakavasti pohtimaan korvaavia vaihtoehtoja lähikontaktuille ja kotikäynneille. Monet tutkijat ja asiantuntijat ovat esittäneet skenaarioita, joiden mukaan tulevaisuudessa joudutaan mahdollisesti jatkuvasti tai toistuvasti elämään epävakaisissa oloissa esimerkiksi koronan kaltaisten vaarallisten sairauksien vuoksi, jolloin perinteiset työmenetelmät mukaan luettuna kotikäynnit eivät enää ole mahdollisia. Tämän vuoksi olisi ensiarvoisen tärkeää pyrkiä löytämään ja kehittämään uusia tapoja toteuttaa perhetyötä. Tutkimustulosteni ja tämän hetken todellisuuden pohjalta herää siten kysymys, kuinka sekvenssikartta mahdollisesti muunneltuna ja digitaaliseen muotoon muokattuna voisi toimia välineenä tällaisessa uudenaikaisessa perhetyössä? Löytämieni sekvenssikartan käyttökohteiden ja ulottuvuuksien toimivuuden kokeilu ja tutkiminen virtuaalimaailmassa olisi siten mielenkiintoinen ja tärkeä jatkotutkimuksen aihe. Identifioimani artefaktitasot omalta osaltaan auttaisivat tässä työssä antamalla pohjaa rakentaa digitaalijan perhetyötä asteittain eteneväksi prosessiksi, jossa asiakkaiden tarpeiden ja voimavarojen mukaan voidaan siirtyä mekaanisesta aikataulujen seuraamisesta ja noudattamisesta tulevaan varautumista ja uusien suunnitelmien luomista kohti.

Lähteet

Aaltonen S., Berg, P. & Ikäheimonen, S. (2015). *Nuoret luukulla – Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 84. Haettu 20.5.2020 osoitteesta <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoret-luukulla.pdf>

Alasoini, T. (2006). Osallistava ohjelmallinen kehittäminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.), *Kehittämistyön risteyksiä* (s. 35–52). Helsinki: Stakes.

Alasuutari, P. (2007) *Laadullinen tutkimus*. (3. uudistettu painos). Tampere: Vastapaino.

Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius, P. (2017). *Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaisista, yhteistä perhetyötä*. Työpaperi 21. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Alatalo, M., Miettunen, N., Liukko, E., Kettunen, N. & Normia-Ahlsten, L. (2019). *Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen*. Työpaperi 39. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Alhanen, K. (2014). *Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.

Anis, M. (2008). *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.

Anttila, M. & Rousu, S. (toim.) (2004). *Haravalla kootut*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen Kuntaliitto.

Arnkil, T. E. (2005). Peräkammari ja huolen vyöhykkeet. Metaforat, dialogisuus ja yhteinen kielialue. *Yhteiskuntapolitiikka*, 70 (2), 155–169.

Arnkil, T. E. & Alhanen, K. (2009): ”Älkää ottako tätä karkkia pois”. Käsitteitä yhteiskunnallisen kokeen tutkimiseksi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74 (3), 316–329.

Aula, M. K. (2019). *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)*. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu 10.6.2020 osoitteesta https://stm.fi/documents/1271139/4067344/LAPE_kärkihanke_loppuraportti_2019.pdf/87d61c67-cf44-75a7-7d4f-cc5d0b258b8c/LAPE_kärkihanke_loppuraportti_2019.pdf

Bardy, M. & Känkänen, P. (2005). Tarinat yksilön ja yhteisön suhteissa. Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.), *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (s. 201–217). Helsinki: Palmenia-kustannus.

Bereiter, C. (2009). *Education and mind in the knowledge age*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Bereiter, C. & Scardamalia, M. (1993). *Surpassing ourselves: An inquiry into the nature and implications of expertise*. Chicago, IL: Open Court.

Berg, L. & Blommila, K. (2015). *Mielenterveys ja sosiaalinen toimintaympäristö. Opas kognitiivisista toimintarajoitteista*. Helsinki: Finfami. Haettu 3.8.2020 osoitteesta https://www.finfamiuusimaa.fi/wp-content/uploads/sites/12/Mielenterveys_ja_sosiaalinen_toimintaymp%C3%A4rist%C3%B6.pdf

Biesta, G., Priestley, M. & Robinson, S. (2015). The role of beliefs in teacher agency. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 21(6), 624–640.

Cole, M. (1996). *Cultural psychology. A once and future discipline*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

Cole, M. (2019). Re-covering the idea of a tertiary artifact. Teoksessa A. Edwards, M. Fleer & L. Böttcher (toim.), *Cultural-historical approaches to studying learning and development*. (s. 303–322). New York: Springer.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). Introduction. The discipline and practice of qualitative research. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Handbook of qualitative research* (s. 1–28). (2. painos). Thousand Oaks: Sage.

Dufva, M. (2020). *Megatrendit*. Sitran selvityksiä 162. Helsinki: Sitra.

Eirola R. & Friis L. (2001). Lapsiperheiden arjenhallinta: videoavusteinen perheohjaus. Teoksessa A.-M. Pietilä, K. Vehviläinen-Julkunen, A. Häggman-Laitila & H.-M. Saastamoinen (toim.), *Preventiivinen perhehoitotyö. Terveysttiedistävien työmenetelmien arviointia Lapsiperhe-projektissa* (s. 75–114). Yhteiskuntatieteet 27. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Kuopio.

Encyclopedia Britannica. (2020). Haettu 26.7.2020 osoitteesta <https://www.britannica.com/>

Engeström, R. (1999). *Toiminnan moniäänisyys. Tutkimus lääkärinvastaanottojen keskusteluista*. Helsinki: Helsinki University Press.

Engeström, R. (2002). Toiminta merkityksen tutkimuksessa: laadullisen analyysin metodologista tarkastelua. *Sosiologia* 1, 33–45.

Engeström, R. (2011). Jälkisanat. Teoksessa S. Fågel, M. Jonsson, P. Korvela & A. Kupiainen (toim.), *Arki Haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä* (s. 220–227). Helsinki: Väestöliitto.

Engeström, R. (2014). New forms of transformative agency. Teoksessa A. Littlejohn & A. Margaryan (toim.), *Technology-enhanced professional learning processes, practices and tools* (s. 59–70). New York: Routledge.

Engeström, R., Engeström, Y. & Kerosuo, H. (2006). *Neuvotteleva työtapa monisairaiden asiakkaiden hoidossa*. Tutkimusraportteja 8. Helsingin yliopisto: Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikkö.

Engeström, Y. (1987). *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Y. (1990). When is a tool? Multiple meanings of artifacts in human activity. Teoksessa *Learning, working and imagining. Twelve studies in activity theory* (s. 171–190). Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Y. (1992). *Interactive expertise. Studies in distributed working intelligence*. Helsinki: Yliopistopaino.

Engeström, Y. (1995). *Kehittävä työntutkimus: perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Edita.

Engeström, Y. (2002). *Kehittävä työntutkimus: perusteita, tuloksia ja haasteita*. (3. painos). Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus. Edita.

Engeström, Y. (2004). *Ekspantiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä*. Tampere: Vastapaino.

Engeström, Y. (2014). Collective concept formation as creation at work. Teoksessa A. Sannino & V. Ellis (toim.), *Learning and collective creativity. Activity-theoretical and sociocultural studies* (s. 234–257). New York: Routledge.

Engeström, Y., Engeström, R. & Kärkkäinen, M. (1995). Oppiminen ja ongelmanratkaisu monimutkaisissa työprosesseissa. *Aikuiskasvatus*, 1, 14–27.

Engeström, Y. & Sannino, A. (2010). Studies on expansive learning: foundations, findings and future challenges. *Educational Research Review* 5, 1–24.

Ensi- ja turvakotien liitto (2018). *Perheiden tuki*. Haettu 2.8.2020 osoitteesta https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/nain-me-autamme/perheiden_tuki/#alvari-perhetyo

Eräsaari, R. (2003). Open-context expertise. Teoksessa A. Bammé, G. Gertzinger & B. Wieser (toim.), *Yearbook 2003 of the institute for advanced studies on science* (s. 31–65). Technology and Society, Technik- und Wissenschaftsforschung 41. München-Wien: Profil Verlag.

Eräsaari, R. (2006). Objektiivisuus, asiantuntijat ja instituutiot. Teoksessa J. Parviainen (toim.), *Kollektiivinen asiantuntijuus* (s. 19–54). Tampere: Tampere University Press.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Jobdatus tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Felski, R. (2000). The invention of everyday life. *New Formations* 39 (11), 13–31.

Fook, J. (1999). Reflexivity as method. *Annual Review of Health Social Science*, 9, 11–20.

Fook, J. (2005a). Kriittisen reflektion perusteoriaa. *FinSoc* 1, 4–10.

Fook, J. (2005b). Kriittinen reflektio sosiaalityössä. *FinSoc* 2, 22–27.

Fook, J. (2012). *Social work. A critical approach to practice*. (2. painos). Los Angeles: Sage.

Giddens, A. (2017). *What is sociology?* Haettu 2.1.2020 osoitteesta <https://revisesociology.com/2017/08/01/giddens-what-is-sociology/>

- Gillespie, A. & Zittoun, T. (2010). Using resources: conceptualizing the mediation and reflective use of tools and signs. *Culture & psychology*, 16 (1), 37–62.
- Gorman, M. E. (2002). Levels of expertise and trading zones: A framework for multidisciplinary collaboration. *Social Studies of Science* 32 (5–6): 933–942.
- Granfelt, R. (2000). Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.), *Sosiaalityön tutkimus. Metodologiaa suunnistuksia* (s. 99–116). Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Handbook of qualitative research* (s. 105–117). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. (2016). Käsitteenmuodostus käytäntöjen kehittämisessä: tapausesimerkkinä perheasioiden sovittelu. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 99–134). Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. (2008). *Tutkiva oppiminen*. Helsinki: SanomaPro.
- Hakkarainen, K., Palonen, T., Paavola, S. & Lehtonen, E. (2004). *Communities of networked expertise. Professional and educational perspectives*. Oxford: Elsevier.
- Haverinen, L. (1996). *Arjen hallinta kotitalouden toiminnan tavoitteena. Kotitalouden toiminnan filosofista ja teoreettista tarkastelua*. Tutkimuksia 164. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Haverinen, L. & Saarilahti, M. (2009). Arjen hallinnasta arjen vastuuseen. Näkökulmia ja sovelluksia arjen hallinta-käsitteestä. Teoksessa H. Janhonen-Abruquah (toim.), *Kodin arki* (s. 69–86). Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heinilä, H. (2007). *Kotitaloustaidon ulottuvuuksia. Analyysi kotitaloustaidosta eksisistentiaalis-hermeneuttisen fenomenologian valossa*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 16. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heino, T. (2007). *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Stakesin työpapereita 30. Helsinki: Stakes.

Heino, T. (2008). *Lastensuojelun avoimuus ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset*. Stakesin työpapereita 9. Helsinki: Stakes.

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. (2000). *Perhetyön ilo ja hämmennys: Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä*. Helsinki: Stakes.

Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-bankeen (2014–2015) päätulokset*. Raportti 3. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Heinonen, H. (2007). *Kohdi syvempää ymmärrystä sosiaalisuudessa. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä*. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 16. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA.

Heinonen, V. (2012). Arkielämän tutkimusperinteet, kulutus ja rutiinit. *Kulutustutkimus*. *Nyt*. Kulutustutkimuksen seuran julkaisu 1, 60–74.

Helle, M. (2011). Toimitustyö muutoksessa. Toiminnan teoria ja mediakonseptin käsite tutkimuksen ja kehittämisen kehyksenä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Helsingin yliopisto (2018). *Kasvatustieteiden kandidiohjelma ja maisteriohjelma*. Haettu 3.8.2020 osoitteesta <https://www.helsinki.fi/fi/opiskelijaksi/koulutus-ohjelmat/kasvatustieteiden-kandidiohjelma/opiskelu/opintosuunnat#section-85649>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hutchins, E. (2012). Concepts in practice as sources of order. *Mind, Culture, and Activity*, 19 (3), 314–323.

Hybholt, L. (2015). Routines and concerns in conduct of everyday life. *Outlines. Critical Practice Studies*, 16(2), 88–102.

Hämäläinen, U. & Kangas, O. (2010). Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.), *Perhepiirissä* (s. 7–27). Helsinki: Kela.

- Hänninen, S. (2005). Huono-osaisuuden mieli. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.), *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta* (s. 94–117). Helsinki: Stakes.
- Jokela, U. (2011). *Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A. Tutkimuksia 34. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Jokinen, E. (2005). *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jonsson, M. (2006). *Perhetyö, arki ja sekvenssit. Raportti Arki haltuun kehittämishankeesta*. Opinnäytetyö. Järvenpää: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. & Pösö, T. (2000). Sosiaalityön toimintakulttuurit. Etnografista ymmärrystä ja diskurssianalyttistä tarkastelua yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksistä. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.), *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia* (s. 171–206). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu (JAMK). (2020). Pelikatalogi - pelaten osalliseksi. Haettu 21.6.2020 osoitteesta <https://oppimateriaalit.jamk.fi/pelatenosalliseksi/>
- Karvinen, S. (1993). Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A.-L. Matthies & A. Pohjola (toim.), *Monisärmäinen sosiaalityö* (s. 15–51). Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Karvinen, S. (1996). *Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 34. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Karvinen, S., Pösö, T. & Satka, M. (2000). Maamerkkejä lukijalle. Teoksessa S. Karvinen, T. Pösö & M. Satka (toim.), *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia* (s. 5–6). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005). Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.), *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (s. 73–96). Helsinki: Palmenia.

Karvinen-Niinikoski, S. & Satka, M. (2006). Sosiaalityön tutkimus - aikamme kuvastin ja ammattikäytäntöjen peili. Teoksessa *Tutkiva sosiaalityö: sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto* (s. 9–15). Helsinki: Sosiaalityön tutkimuksen seura.

Kasvun tuki (2020). *Työmenetelmät*. Haettu 30.7.2020 osoitteesta <https://kasvuntuki.fi/työmenetelmät/>

Katzenbach, J. P. & Smith, D. K. (1993). *The wisdom of teams: creating the high-performance organization*. Harvard: Harvard Business School Press.

Kielitoimiston sanakirja. (2018). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Haettu 2.1.2020 osoitteesta https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2019). *Elämä älykodissa*. Haettu 7.6.2020 osoitteesta <https://www.kkv.fi/kuluttajakasvatus/alykoti/>

Knorr-Cetina, K. (1999). *Epistemic cultures: How the sciences make knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Kontio, M. (2013). *Jaetun ymmärryksen rakentuminen moniammatillisten oppilas-huoltoryhmien kokouksissa*. Oulu: Oulun yliopisto.

Korvela, P. (2003). *Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka*. Tutkimuksia 130. Helsinki: Stakes.

Korvela, P. (2011). Arki, päivärytmi ja sekvenssit: Miten käsitteellistää arkea ja kotia? Teoksessa S. Fågel, M. Jonsson, P. Korvela & A. Kupiainen (toim.), *Arki Haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä* (s. 219–223). Helsinki: Väestöliitto.

Korvela, P., Holmberg, M., Jonsson, M. & Kupiainen, A. (2009). Ajelehtivasta ankkuroituun arkeen – arkirytmien muuttamisen tukeminen perhetyössä sekvenssikarttamenetelmällä. Teoksessa H. Janhonen-Abuquah (toim.), *Kodin arki* (s. 103–119). Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 19. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Korvela, P. & Rönkä, A. (2014). Arki näkökulmana perheeseen. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.), *Perhetutkimuksen suuntauksia* (s. 192–214). Helsinki: Gaudeamus.

- Korvela, P., Saarilahti, M. & Sekki, S. (2014). Arjen rytmin muuttaminen – uuden työtavan kehittäminen perhetyöhön. Teoksessa P. Korvela & T. Tuomi-Gröhn (toim.), *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa* (s. 190–210). Helsinki: Kuluttajatutkimus.
- Kuorelahti, M. (2013). *Asiantuntijuuden kehittyminen vauvaperheiden päihdekuntoutuksessa. Pidä kiinni® - hoitojärjestelmässä – työntekijät kertovat*. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos: Sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kupiainen, A. & Holmberg, M. (2011). Arki haltuun sekvenssimenetelmällä. Teoksessa S. Fägel, M. Jonsson, P. Korvela & A. Kupiainen (toim.), *Arki Haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä* (s. 43–63). Helsinki: Väestöliitto.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. (2010). *Lapsen hyvä arki*. Helsinki: Kirjapaja.
- Känkänen, P. (2016). Taide kommunikaation ja jäsentämisen tilana. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 208–226). Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.
- Kääriäinen, A. (2005). Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niirikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.), *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (s. 159–171). Helsinki: Palmenia.
- Laaksonen, M. (2011). Sekvenssikarttamenetelmä osaksi neuvolatyötä? Teoksessa S. Fägel, M. Jonsson, P. Korvela & A. Kupiainen (toim.), *Arki Haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä* (s.185–188). Helsinki: Väestöliitto.
- Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) (2010). *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lastensuojelulaki* (2007). Haettu 9.8.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P5>
- Launis, K. (1994). *Asiantuntijoiden yhteistyö perusterveydenhuollossa. Käsityksiä ja arkikäytäntöjä*. Tutkimuksia 50. Helsinki: Stakes.
- Lefebvre, H. (1971). *Everyday life in the modern world*. London: Athlone Press.
- Lehtonen, P. (2008). *Voimaannuttava video: asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lovio, R. & Kivisaari, S. (2010). *Julkisen sektorin innovaatiot ja innovaatiotoiminta. Katsaus kansainväliseen kirjallisuuteen*. VTT tiedotteita – research notes 2540. Helsinki.

Lundin, L. & Ohlsson, O. (2003). *Psyykkisen toimintakyvyn häiriöt – tukea ja apua kognitiivisiin toimintahäiriöihin*. Helsinki: Profami Oy.

Lönnberg, S. (2011). Sosiaalityöntekijöiden arvioita Arki haltuun -perhetyöstä. Teoksessa S. Fågel, M. Jonsson, P. Korvela & A. Kupiainen (toim.), *Arki Haltuun – sekvenssimenetelmä perhetyössä* (s.169–176). Helsinki: Väestöliitto.

Mannerheimin lastensuojeluliitto (2020). *Ammattilaisten aineistot*. Haettu 28.6.2020 osoitteesta <https://www.mll.fi/ammattilaisille/ammattilaisten-aineistot/>

Merriam-Webster. (2020). Haettu 26.7.2020 osoitteesta <https://www.merriam-webster.com/>

Mieli (2020). *Masennukseen saa tehokasta hoitoa*. Haettu 22.6.2020 osoitteesta [https://mieli.fi/fi/mielenterveys/mielenterveyden-häiriöt/masennukseen-saa-tehokasta-hoitoa](https://mieli.fi/fi/mielenterveys/mielenterveyden-haariot/masennukseen-saa-tehokasta-hoitoa)

Miettinen, R., Paavola, S. & Pohjola, P. (2012). From habituality to change: Contribution of activity theory and pragmatism to practice theories. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 42 (3), 345–360.

Miettinen, S. & Paavola, S. (2018). Beyond the distinction between tool and sign: Objects and artefacts in human activity. Teoksessa A. Rosa & J. Valsiner (toim.), *The Cambridge handbook of social-cultural psychology* (s. 148–162). Cambridge: Cambridge University Press.

Myllyniemi, S. (2016). Johdanto. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015* (s. 5–8). Helsinki: Nuorisosiainneuvottelukunta.

Myllärniemi, A. (2007). *Lastensuojelun avoimuuden perhetyö ammattikäytäntönä –jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa*. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 6/2007. Helsinki: Heikki Waris –instituutti.

Niemelä, A.-L. (2006). *Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä*. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Niemi, H. (toim.) (2002). *Mitä on Alvari-perhetyö*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 32. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Niemi, H. (2010). *Alvari-perhetyöntekijän työviikko*. Työpapereita 1. Haettu 1.8. 2020 osoitteesta https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/alvari_perhetyontekijan_tyoviikko

Nonaka, I., Konno, N. & Toyama, R. (2000). Emergence of ”Ba”. A conceptual framework for the continuous and self-transcending process of knowledge creation. Teoksessa I. Nonaka & T. Nishiguchi (toim), *Knowledge emergence. Social, technical, and evolutionary dimensions of knowledge creation* (5–34). Oxford: Oxford University Press.

Nordlund, A., Sekki, S., Korvela, P. & Silvonen, J. (2019). The changing everyday life of families and young people. Teoksessa M. Toivonen & E. Saari (toim), *Human-Centered digitalization and services* (s. 79–100). Singapore: Springer-Verlag.

Nylander, O., Ståhle, P. & Nenonen, M. (2003). Informaatio-ohjauksesta tietointensiiviseen vuorovaikutukseen terveydenhuollon kehittämisessä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (1), 3–18.

Oesch, E. (1996). Hermeneutiikka – tietoteoriaa vai ymmärtämisen ontologiaa. *Niin & näin*, 14–17.

Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. (4. painos). Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (2018). *Esi- ja perusopetus. Kotitalous*. Haettu 1.8.2020 osoitteesta <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/sisailot/502086>

Opetushallitus (2020a). *S2 Asuminen ja yhdessä eläminen*. Haettu 2.6.2020 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/s2-asuminen-ja-yhdessa-elaminen>

Opetushallitus (2020b). *Tukea koulupäivän rakenteen suunnitteluun*. Haettu 2.6.2020 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tukea-koulupaivan-rakenteen-suunnitteluun>

Opetushallitus (2020 c). *Perusopetus*. Haettu 26.6.2020 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetus>

Paalumäki, A. (2004). *Keltaisella johdetut. Artefaktit, johtaminen ja organisaation kulttuurinen identiteetti*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A5. Turku.

Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. (2012). *Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL).

Paavola, S., Engeström, R. & Hakkarainen, K. (2012). The dialogical approach as a new form of mediation. Teoksessa A. Moen, A. I. Mørch & S. Paavola (toim.), *Collaborative knowledge creation: practices, tools, concepts* (s. 1–14). Rotterdam: Sense publishers.

Paavola, S. & Hakkarainen, K. (2008). Välittyneisyys ja dialogisuus innovatiivisten tietoyhteisöjen perustana. Teoksessa R. Engeström & J. Virkkunen (toim.), *Kulttuurinen välittyneisyys toiminnassa ja oppimisessa* (s. 47–80). Tutkimusraportteja 11. Helsinki: Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikkö.

Palsanen, K. (2013). *Yhteistutkiminen – opas sosiaalityöhön*. Soccan työpapereita 3. Helsinki: Socca Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus.

Pasanen, A., Engeström, Y. & Toiviainen, H. (2005). Tulevaisuutta hahmotavien ”minne” -käsitteiden yhteistoiminnallinen muodostaminen. *KONSEPTI – toimintakonseptin uudistajien verkkolehti*, 2(2), 1–17.

Pekkarinen, E. (2016). Arjen- ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015* (s. 163–179). Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta.

Peltola, T. (2007). Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen (toim.), *Tapaustutkimuksen taito* (s. 111–129). Helsinki: Gaudeamus.

Perhehoitoliitto (2020). *Minustako sijaisvanhempi?* Haettu 26.6.2020 osoitteesta <https://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksi>

Pohjola, P. (2007). *Technical artefacts. An ontological investigation of technology*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Pohjola, P. & Koivisto, J. (2013). Innovaatiot käytäntöinä: Systeminen innovaatiomalli sosiaali- ja terveysalan kehittämistoiminnan perustaksi. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (1), 89–98.
- Pohjola, P. & Korhonen, S. (2014). Social work as knowledge work: knowledge practices and multi-professional collaboration. *Nordic Social Work Research*, 4: suppl, 26–43.
- Pohjola, P., Pitkänen, N. & Koivisto, J. (2015). Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoalueina. *Janus*, 2 (23), 174–188.
- Poijula, S. (2018). *Resilienssi. Muutosten kohtaamisen taito*. Helsinki: Kirjapaja.
- Poikela, R. (2010). *Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä*. Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Poutiainen, H. (2016). *Mikä herättää terveydenhoitajan huolen? Huolen tunnistamisen ja toimimisen haasteet lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa*. Lääketieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rantanen, T. & Toikko, T. (2006). Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen. *Janus* 14 (4), 403–410.
- RAY-bakemus 2007*. Julkaisematon tiedonanto.
- Reinikainen, S. (2007). *Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta*. Raportteja 7. Helsinki: Stakes.
- Rinta-Tassi, M. (2015). *Lapsiperheillä on jälleen oikeus kotiapuun, mutta moni ei sitä tiedä*. Haettu 19.7.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-7891048>
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. (toim.) (2016). *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Nuorisotutkimusverkosto.
- Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Pekkarinen, E., Kääriälä, A., Aaltonen, M., Huotari, T., Merikukka, M., Salo, J., Juutinen, A., Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. (toim.) (2018). *Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997*

syntyneistä. Raportti 7. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Rönkkö, L. & Rytönen, T. (2010). *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: WSOY.

Saarikallio-Torp, M., Heino, T., Hiilamo, H., Hytti, H. & Rajavaara, M. (2010). Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas, *Perhepiirissä* (s. 236–264). Helsinki: Kela.

Saarilahti, M. (2010). Mastery of everyday life in families: dream or reality? [Verkkojulkaisu] K. Karlsson & K. Ellegård (toim.), *Proceedings of the sustaining everyday life conference* (s. 153–169). April 22–24 2009, Campus Norrköping, Sweden. Haettu 12.6.2020 osoitteesta <http://www.ep.liu.se/ecp/038/ecp09038.pdf>

Salmi, M. (1991). Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. *Sociologia*, 4, 237–249.

Salmi, M., Mäkelä, J., Perälä, M. L. & Kestilä, L. (2012). *Lapsi kasvaa kunnassa - miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Salonen, S. (2017). *Syrjäytyminen väistää määritelmiä*. Haettu 2.1.2020 osoitteesta <https://sosiaalivakuutus.fi/syrjaytyminen-vaistaa-maaritelmia/>

Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (toim.) (2016). *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.

Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (2005). *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia.

Schön, D. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. London: Basic Books.

Seikkula, J. & Arnkil, T.E. (2009). *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Seitamaa-Hakkarainen, P. (2014). *Kvalitatiivinen sisällönanalyysi*. Haettu 28.6.2020 osoitteesta https://www.academia.edu/589363/Kvalitatiivinen_sisällön_analyysi

Sekki, S. (2018). *Arki perhetyön kohteena. Tutkimus uuden työtavan kokeilusta Arki haltuun -hankeessa*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 29. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sekki, S. & Korvela, P. (2014). Rytmihäiriöitä lapsiperheen arjessa - arjen rytmittämisen haasteet ajalehtivassa arjessa. Teoksessa P. Korvela & T. Tuomi-Gröhn (toim.), *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa* (s. 211–232). Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Seppänen, L. & Kloetzer, L. (2015). A micro-analysis of professional and hybrid concepts in social work: How to develop mediations for networking? Teoksessa T. Hansson (toim.), *Contemporary approaches to activity theory: interdisciplinary perspectives on human behavior* (s. 162–180). Hershey: Idea Group, U.S.

Seppänen-Järvelä, R. (2006). Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin - kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.), *Kehittämistyön risteyskohtia* (s. 17–33). Helsinki: Stakes.

Shaw, I. (1999). *Evaluoi omaa työtäsi: Reflektiivisen ja vahvistavan evaluaation opas*. FinSocin työpaperi 4. Helsinki: Stakes.

Sihvonen, E. (2016). Huoli kadonneesta vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa: lasten kasvatus ja vastuullinen vanhemmuus. *Kasvatus & Aika*, 10 (5), 72–86.

Siipi, H. (2014). *Artefakti*. Haettu 30.6.2020 osoitteesta <http://filosofia.fi/node/4121/>

Sipilä, A. (2011). *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Haettu 2.8.2020 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019a). *Kotihoito ja kotipalvelut*. Haettu 29.7.2020 osoitteesta <https://stm.fi/kotihoito-kotipalvelut>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019b). *Sosiaalipalvelut*. Haettu 2.8.2020 osoitteesta <https://stm.fi/sosiaalipalvelut>

Sotarauta, M. (1996). *Kohti epäselvyyden hallintaa: pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohdana*. Acta Futura Fennica No 6. Jyväskylä: Finnpublishers.

Suchman, L. (1987). *Plans and situated actions. The problem of human machine communication*. Cambridge: Cambridge University Press.

Suomen virallinen tilasto (SVT). (2019). *Perheet* [Verkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 2.8.2020 osoitteesta http://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tau_003_fi.html

Säljö, R. (2004). *Oppimiskäytännöt. Sosiokulttuurinen näkökulma*. Helsinki: WSOY.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2014). *Huolen vyöhykkeet*. Haettu 23.7.2020 osoitteesta https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen/huolen-vyohykkeet

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2018). *Perhetyö*. Haettu 29.7.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019a). *Lapsiperheiden kotipalvelu*. Haettu 2.8.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/kotipalvelu>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019b). *Kodinhoitoapua vuoden aikana saaneet lapsiperheet*. Haettu 24.7.2020 osoitteesta <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?g=190>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020a). *Lastensuojelu 2019. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa*. Haettu 24.7.2020 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020b). *Huolen puheeksi ottaminen*. Haettu 3.8.2020 osoitteesta https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen

Tissari, V. & Toiviainen, H. (2012). Omahoitomalli asiakaslähtöisyyden välittäjänä. Julkaisussa *KONSEPTI – Toimintakonseptin uudistajien verkkolehti* 7 (1–2). Haettu 3.1.2020 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153345/3_Tissari_Toiviainen_Omahoitomalli%20asiakaslah-toisyyden%20%20valittajana.pdf?sequence=2

Tiuraniemi, J. (2002). Reflektiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa P. Niemi & E. Keskinen (toim.), *Taitavan toiminnan psykologia* (s. 165–195). Turku: Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja.

Toikko, T. & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere: Tampere University Press.

Toiviainen, H., Tissari, V. & Aalto-Setälä, I. (2011). Välineet potilaslähtöisyyden välittäjinä. Teoksessa Y. Engeström, A. Kajamaa, H. Toiviainen & A. Hilli (toim.), *Näkökulmia hoidon eheyttämisen innovaatioiden tutkimiseen* (s.25–35). Tutkimusraportteja 12. Helsinki: Helsingin yliopisto, Toiminnan, kehityksen ja oppimisen tutkimusyksikkö.

Toom, A. (2008). Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun. Teoksessa A. Toom, J. Onnismaa & A. Kajanto (toim.), *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta* (s. 33–58). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Toom, A. & Onnismaa, J. (2008). Johdanto. Teoksessa A. Toom, J. Onnismaa & A. Kajanto (toim.), *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta* (s. 9–30). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (6. painos). Helsinki: Tammi.

Tuomi-Gröhn, T. (2008). Everyday life as a challenging sphere of research: an introduction. Teoksessa T. Tuomi-Gröhn (toim.), *Reinventing art of everyday making* (s.7–24). Frankfurt am Main: Peter Lang.

Tuomi-Gröhn, T. (2009). Kodin arki ja arjen taidot tutkimuskohteena. Teoksessa H. Janhonen-Abruquah (toim.), *Kodin arki* (s. 147–156). Helsinki: Yliopistopaino.

Turkki, K. (1990). *Kotitalous oppiaineena ja tieteenalana. Näkemyksiä ja taustoja oppiaineen edelleen kehittämiseksi*. Tutkimuksia 85. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajienkoulutuslaitos.

Törrönen, J. (2005). Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.), *Toinen tieto. Kirjoituksia buono-osaisuuden tunnistamisesta* (s. 15–37). Helsinki: Stakes.

Uusimäki, M. (2005). *Perhetyötäkö kaikki?* Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Valtioneuvosto (2015). *Pääministeri Sipilän hallituksen ohjelma*. Haettu 10.6.2020 osoitteesta <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma>

Valtioneuvosto (2019a). *Hallituksen toimintasuunnitelma: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 27. Helsinki.

Valtioneuvosto (2019b). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 31. Helsinki. Saatavana myös verkkojulkaisuna osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>

Varila, J. (2006). Tunteet ja kehittäminen. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.), *Kehittämistyön risteyskysymyksiä* (s. 91–115). Helsinki: Stakes.

Varto, J. (2005). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. [Verkkojulkaisu]. Haettu 5.8.2020 osoitteesta http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf

Venäläinen, S. (2010). *Interaction in the multicultural classroom: towards culturally sensitive home economics education*. Home Economics and Craft Studies Research Reports 25. Helsinki: University of Helsinki.

Virkkunen, J., Engeström, Y. & Miettinen, R. (2007). *Sosiaalibuollon kehittämistoiminnan tulevaisuus. Projekteista konseptikehittämiseen*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind and society; The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Vygotski, L. S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Helsinki: Weilin+Göös.

- Väljærvi, J. (2019). *Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille*. Val-tioneuvoston julkaisuja 7. Helsinki.
- Wartofsky, M. W. (1979). *Models. Representation and the scientific understanding*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. Cam-bridge: Cambridge University Press.
- Wildenger, L., McIntyre, L., Fiese, B. & Eckert, T. (2008). Children's daily routines during kindergarten transition. *Early Childhood Educ J* 36:69–74.
- Yliruka, L. (2000). *Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto*. FinSoc työpapereita 2. Helsinki: Stakes.
- Yliruka, L. (2015). *Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena. Kuvastin-menetelmän toi-mivuus, käyttöönotto ja kehittäminen*. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Liitteet

LIITE 1 Perheiden esittely

Taulukossa on esitetty kustakin perheestä perheenjäsenet, sosiaalityöntekijän perhetyölle asettamat tavoitteet sekä AH-hankkeen tekemä perhetyö käytännössä, kotikäyntien määrä ja työskentelyjakson pituus kokonaisuudessaan. Lisäksi taulukossa on yleisluontoinen kuvaus tehdystä sekvenssikarttaa hyväksi käyttäneestä työskentelystä ja sekvenssikartan käyttöön liittyvien keskustelukatkelmien määrä tutkimusaineistossa.

Perheen numero	Perheen koostumus	Perhetyön tavoitteet	Tehty AH-työ perheessä	Kotikäyntien määrä (kpl)	Työskentely-jakson kesto (pv)	Sekvenssikarttatyö
1	äiti ja lapset 9 v, 15 v	äidin jaksamisen tukeminen, päihteettömyys, asunnon kunnossa pito	kodin eri tilojen raivausta ja siivousta	18	108 (sisältää kuukauden kesäloma- tauon)	siivouksen ja raivauksen aikataulutus
2	äiti ja 1,5-vuotias lapsi	kodin ja vanhemmuuden rakentaminen	keskustelu kodin hoidossa avustaminen	5 toteutunut, 3 ei äitiä paikalla	41	asioiden hoidon suunnittelu (kodin kalusteiden hankinta, lapsen hoito, siivous)
3	äiti ja lapset 2 v. ja 6 v. sekä 10 v. (asuu isän luona)	äidin tukeminen lasten kanssa eron jälkeen	ei toteutunut	ei toteutunut	2 ¹⁰	-
4	äiti ja lapset 2 v. ja 4 v.	äidin tukeminen eron ja lasten huostaanoton jälkeen	ei toteutunut	ei toteutunut	4 ¹¹	
5	äiti, isäpuoli, lapset 9 v, 13 v, (+ 17 v) ¹²	kotipalvelun tarpeen vähentäminen, äidin jaksamisen tukeminen, lasten tarpeiden huomiointi	äidin tukeminen: ruoan valmistus, keskustelu	16	153	sekvenssikartta äidin tukena (ruokailut, ostokset,

¹⁰ Työskentelyajaksi laskettu aika alkuneuvottelusta keskeytysilmoituksen tuloon

¹¹ Työskentelyajaksi laskettu aika alkuneuvottelusta keskeytysilmoituksen tuloon

¹² Asui itsenäisesti tukiasunnossa

						lääkkeet, ulkoilu)
6	äiti ja lapset (5kpl) 5 v, 10 v, 11 v, 12 v, 14 v	kodin raivaaminen asu- miskuntoon (tavara- kaos), äidin tukemi- nen kasvatuksessa	kotia siivottu & raivattu, keskustelut	11 toteutunut, äiti perunut 8	95	ei päästy al- kuun (äidillä puhumisen tarve valtava)
7	äiti, isä ja lapset 1 v, 2 v	lasten perushoidon tur- vaaminen, suomalai- seen yhteiskuntaan so- peutuminen	asioilla käynti äidin kanssa, paperiasioi- den hoito, ruokaostok- silla	11	90	sekvenssikar- tan avulla las- ten päivän ryt- mittäminen (nukkuminen, päävauhet, ruokailu, ul- koilu)
8	äiti ja lapsi 12 v	kodin yhteisten sääntö- jen laatiminen, arjen rytmit	keskustelua äidin kanssa, paperiasioi- den hoitoa	12	116	sekvenssikar- taan pojan har- rastukset ja koulu, nukku- minen
9	äiti ja lapset 4 v, 7 v, 8 v	äidin voimavarojen tu- keminen: jaksaminen lasten kanssa, koti- toissa, työharjoittelussa ja opiskelussa	äidin tukemi- nen vanhem- pana (keskus- telu), talous- neuvonta	13	137 (sisältää kuukauden kesäloma- taun)	sekvenssikar- taan lasten ja äidin menoja, lapsilla omat kartat
10	äiti ja lapsi 2,5 v.	äidin tukeminen päih- teettömyydessä		1, 2 peruuntui (äiti ei paikalla)	27	
11	äiti ja 15 v. kak- soiset	perheelle yhteinen rytmi: ruokailut, nuor- ten nukkuminen, kou- lunkäynti, äidin jaksamisen tuki	poikien kou- lunkäynnin tukeminen, äidin kannus- tus vastuun- ottoon kas- vattajana	18	172 (sisältää kuukauden kesäloma- taun)	teineille omat kartat (nukku- minen, kou- lunkäynti), äi- din ulkoilu ja liikunta
12	äiti ja 3 v. ja 4 v. lapset	äidin tukeminen lasten kanssa olemisessä ja hoidossa	keskustelut kasvatuksesta	5 (työskentely keskeytettiin- sopimuksiin)	26	perheen päivä- rytmi
13	äiti, (isä) ja lapset 1 v, 2 v vanhemmille ero työskentelyn ai- kana	arjen kiireiden rytmittä- minen, ristiriitatilantei- den hallinta	vanhempien ristiriidoista keskustelua	13	110 (sisältää kuukauden kesäloma- taun)	perheen päivä- rytmi, työnjako
14	äiti ja 3 lasta (1,5 v. 3 v. 4 v.)	äidin tukeminen eron jälkeen, vanhemmuus (auttaminen turvallisen kodin rakentamisessa)	keskustelut äidin tuke- miseksi	7 (työskentely keskeytettiin- perhetilanne sekava)	28	perheen päivä- rytmi
15	äiti ja lapsi 8 v	äidin voimaantuminen (kasvattajana), lapsen	keskustelua äidin kanssa,	12	72	sekvenssikar- taan perheen

		kiusatuksi tulon ehkäisy, yhteinen aika ja tekeminen	käytännön töitä kotona			päivärytmi, yhteiset tekemiset. äidin omat harrastukset (aktiivointi)
16	äiti ja lapset 3 v, 4 v, 10 v	kodin siisteyden ylläpito, äidin tukeminen isän rajaamisessa ja lasten yksilöllisessä huomioinnissa	keskustelu äidin kanssa, kodin kunnostus	13	54	sekvenssikarttaan laitettu päivärytmi lasten tarpeet huomioiden
17	17. isä ja lapsi 5 v	arjen hallinta, lapsen kanssa oleminen ja hänen tarpeidensa huomioon otto	keskustelua vanhemmuudesta (rajojen asettaminen, käytännön asioiden hoito)	14	86	sekvenssikarttaan tehty tarkka päivärytmi
18	äiti ja lapset 10 v, 12 v.	nuoremman lapsen aggressiot, arjen sujuminen	keskustelua- nyt ei AH-työn välitöntä tarvetta	8 ¹³	35	sekvenssikartta eri perheissä oloa helpottamaan/ selkiyttämään
19	äiti ja lapset 2,5,8, 9 v.	koululaisten koulukäynti (pinnausta), äidin tukeminen vanhemmuudessa, kodin siisteys	käytännön töitä, keskustelua, lasten huomiointia	11 ¹⁴	67	päivärytmi ja tehtävät sekvenssikarttaan
20	äiti ja lapsi 1,5 v.	auttaa äitiä pääsemään liikkeelle kotoa, asioiden hoito, äidin itsetuottamuksen parantuminen	sekvenssikartan avulla suunnitelmalla päivärytmistä ja hoidettavista asioista äidin rohkaisu ja kannustus	18	99	sekvenssikartta arjen hahmottamiseksi (heräämiset, ulkoilut, nukkumiset...)
21	äiti, isä ja lapset 2 v, 5 v, 9 v	vanhempien rooli kasvattajana "hukassa" ja lapsilla valta, törmäyksiä oman ja suomalaisen kulttuurin välillä	keskustelua vanhempien kanssa, käytännön asioiden hoitoa	13 □	199	sekvenssikarttaan kiireisten päivien rytmistystä
22	äiti ja lapset 3 v., 2 kk	äitiyden tukeminen kahden pienen lapsen kanssa,		11 ¹⁵	103	päivärytmiä sekvenssikarttaan, lapsien tarpeet huomioon
23	äiti ja lapset 6 v, 11 v kaksoset, 16	rytmiä pienempien arkeen, koulunkäynnin tuki	keskustelua rytmeistä,	21	159	lapsille omat kartat koulun

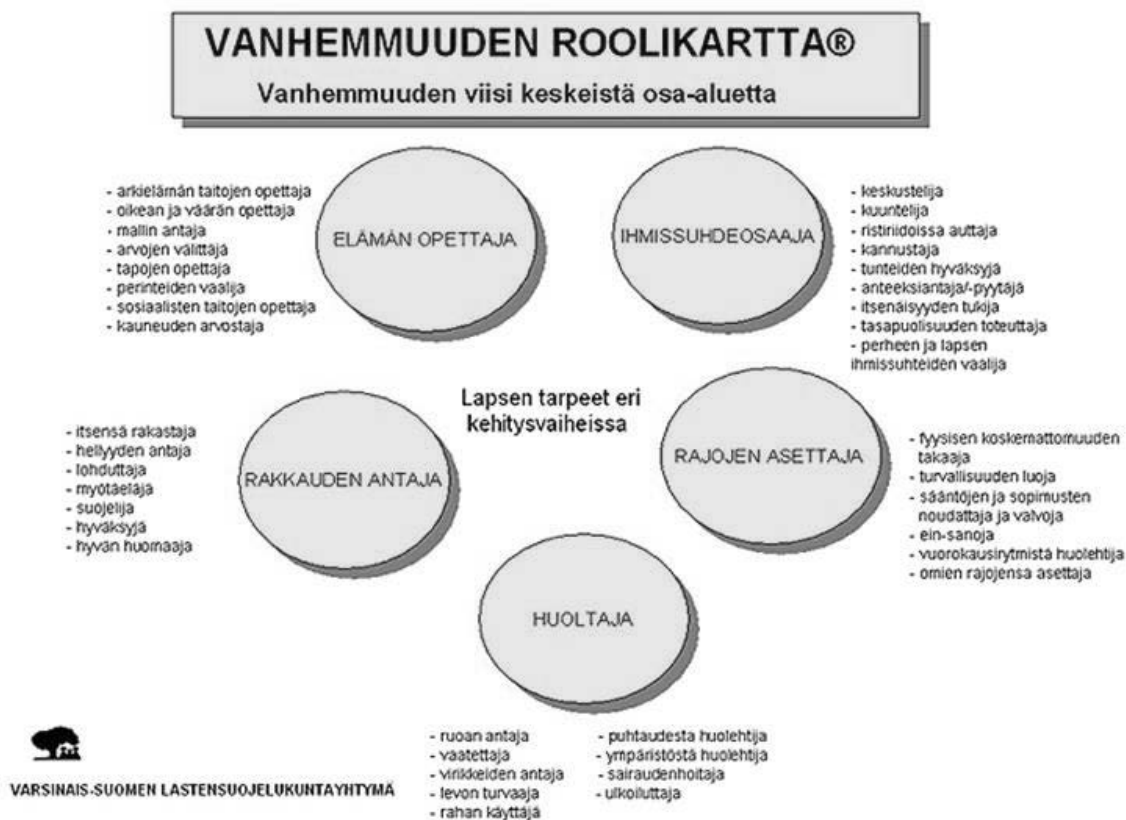
¹³ Työskentely keskeytettiin, ei tarvetta AH-työlle

¹⁴ Työ keskeytettiin, toisenlainen apu tarpeen

¹⁵ Työ keskeytettiin, äidin sairaus

	v, 20 v, 25 v, 26 v		äidin voi- maannutta- minen			ja harrastusten mukaan
24	äiti ja lapset 2 v, 5 v, 7 v, 8 v, 10 v	äidin tukeminen eron jälkeen, arjen rutiinien luominen/ vahvistaminen	keskustelua, käytännön neuvoja ja vinkkejä	19	99	sekvenssikart- toja koko per- heelle, kartan kehitystä koko ajan
25	äiti, isä ja lapset 1 v, 3 v, 8 v, 9 v, 13	äidin jaksamisen tuke- minen, kiireisen arjen rytmittäminen	keskustelua, lasten huomi- ointia	9	95	perhe ei halun- nut sekvenssi- karttaa, koska vanhemmat kokivat sen ahdistavana
26	äiti ja lapset 1 v, 3 v	sosiaalitoimi epäilee ar- jen sujumista, lapsen uhmakas käytös	keskustelua, tilanteen ha- vainnointia	10	146	vanhemmalle lapselle kartta, mutta päivä- koti määrää rytmin
27	äiti, isä ja lapsi 2 v	tukea ja ohjausta ar- keen ja lapsen hoitoon, äidin jaksamisen tuke- minen	keskustelu, käytännön kodinhoito- toimet kes- kustelu, käy- tännön ko- dinhoitotoi- met	21	133	sekvenssi- kartta ei kovin aktiivikäy- tössä, koska vanhemmilla tieto asioista, karttaan lap- sen ulkoilut, vanhempien menot
28	äiti, isä ja lapset 2 v, 5 v	arjen hallinnan tukemi- nen, kodin siisteys	käytännön toimintaa, keskustelua	19	91	karttaidea tun- tuu hiukan pai- nostukselta, mutta lapsen motoriset har- joitteet ja ul- koilu laitettu
29	äiti, isä ja lapset 1/2v, 3 v, 9 v, 13 v.	perheen arkeen jäsen- tyisyyttä ja ennakoim- ista, äidin uupumus, vanhempien väliset kommunikaatio-ongel- mat	keskustelua, vanhempien ohjaus pari- suhdeterapi- aan	8	82	kartta näytti työntekijöille eritahtisen ar- jen vanhem- pien kesken
30	äiti (+isä), lapset 2 v, 4 v, 5 v	arjen töiden aikataulut- taminen	keskustelu, kannustus	13	64	sekvenssi- kartta tehnyt arkea näky- väksi, hoidet- tavat asiat nä- kyvillä
31	äiti ja 9 v. ja 13 v. lapset	kiireisen arjen rytmittä- minen		2 ¹⁶	15	

LIITE 2 Vanhemmuuden roolikartta

© 2013 Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä

